

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XCVII. KÖTET

ÉLETEMBŐL. II.

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1898

ÉLETEMBŐL

IGAZ TÖRTÉNETEK. ÖRÖK EMLÉKEK. HUMOR. UTLÉIRÁS.

IRTA

JÓKAI MÓR

II. RÉSZ

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1898

PH
3273
A8
1878
V.2

PÁRBAJ A CSATATÉREN.

Babért a múltnak!

Ha minden levelére egy hős nevét írjuk, nem koszorú: erdő lesz a neve!

A tápió-bicskei csata el volt már vesztve; az osztrák hadsereg vitézül küzdött ezen a napon. Bastich veteránjai véres tusa után vetették vissza rohamra vitt fiatal honvédeinket, a visszavonulás feltarthatatlan volt.

Hátunk megett pedig a megáradt Tápió volt s annak egyetlen egy hidja, melyhez összetolongva sietett a megzavart sereg.

Az osztrák lovasság üldözésre rohant.

Dipold ágyúi meg-megállíták őket, kartácsesal üdvözölve a közeledő báni huszárokat. Végre az ágyúk is ott veszttek.

A hadtest vezérei feladták a csatát, s gázlókon menekültek keresztül, a hídról leszorítva.

Elveszett az ütközet, elvesztek az ágyúk, elveszett a nap dicsősége, s még jött egy új csapás, hogy az egész hadtest oda veszszen; az ágyúszóra Nagy-Káta felől elősietett Sternberg dandára, s oldalt fogta a menekülő magyar hadtestet.

Nyolcz század osztrák lovasság jött egy tömegben a homokhalmokról alá; ha ez a felzavart had derekába esap, az egész hadtest veszve van.

Csak hat század tartalékhuszár volt, a mit ellenük lehetett küldeni: azok is lehangolva, elkedvetlenítve a vesztett csata miatt. De vezérük volt Sebő őrnagy.

Csak egy ember, csak egy kard.

De egy ember, egy kard is elég, hogy olyan gondolatjegyet húzzon a történelem folyamába, mely azt mondja: «itt most megállj, más fejezet kezdődik».

Sebes ügetéssel közeledett az osztrák lovasság, s messze előtte lovagolt vezére, Riedesel ezredes.

Egy athleta, egy óriás; teljes hat láb magasságú férfi, herkulési vállakkal, száz lépésnyire előtte járt ezredének, s kardját villogtatva, messziről hívta ki a magyar husárokat: van-e közöttük is olyan vitéz, ki a hadsort el meri hagyni, s egyedül előre vágatva a sík középére, szemébe mer nézni az osztrák hadsereg legdélezegebb lovagjának?

Akadtt olyan vitéz.

A büszke kihívásra a magyar husárok őrnagya, Sebő előrenyargalt a bajnoki találkozásra.

Kemény vitéz volt ő is, kinek mindig volt bátorsága a halál kaszáját csorbára verni kardjával.

Miként a hajdani hős lovagkorban, a hol a csata előtt a vezérek keltek vitézi párharczra: a Zalán futásának jelei látszottak megelevenülni a lovagtornában, melyre a magyar és osztrák lovasság két legjobb bajnoka egymás ellen rontott.

A két ellenséges hadesapat között is szabad téren találkoztak össze, egyedül, ezredeiket elhagyva, s ott szóváltás nélkül összecsaptak.

Csak egyszer villant mind a két kard, s azzal mind a kettő kihullott vitéze kezéből.

Mindketten ugyanazon összecsapással lefegyverző sebet ejtettek egymáson; a magyar vitéz kardja az osztrák óriás kezét csuklóban vágta tönkre, míg ő maga az ellenfél ádáz csapásától hüvelykujját veszti.

De ez nem volt a párharcz vége.

A mint a két dalia egyszerre egy pillanatban kiejtő jobbjából a kardot, hirtelen megragadta egymást mind a kettő, s elkezdődött a tusa pusztá kézzel, balog kézzel.

Riedesel magasabb volt, de Sebő ügyesebb; gyorsan tor-

kon ragadta ellenfelét, azzal sarkantyúját paripája oldalába vágta, a két mén megfordult egymásnak feszített oldalal, s azzal mind a két lovag lezuhant a földre.

Erre vágztatva rohant a két ellenséges lovasság vezérei segélyére.

Mire oda értek, a földön dulakodó két vitéz közül csak az egyik kelt föl: az Sebő volt; Riedesel halva maradt.

Mint hajdan Goliáth esése Izrael táborát, úgy lelkesítő új hősi elszántságra e hősi jelenet a magyar huszárságot: visszaverték a Sternberg-féle lovas-ezredet, s míg ők az első rohamot felfogták kardjaikkal, azalatt megérkeztek a vörös sipkások, a 3-ik és 9-ik zászlóalj törhetlen vitézei; azok aztán megmutatták, hogyan kell szurony szegezve ellenséget látogatni; délután öt órára vissza lett nyerve az ütközet, az elveszett ágyúk, az elhagyott csatatér s a nap dicsősége.

*

Ugyanazon huszárezred augusztus első napjaiban a Berettyó partjain táborozott. Hanyatlóban, lemenőben volt már dicsőségünk napja. Csak az okos paripák érzik talán, mit beszélnek az emberek: kihallgatják az örtüzek mellett gazdáik tépelődéseit s tovább adják, a mit hallottak, egymás között. Egy éjszaka, mikor czövekeikhez voltak kötözve, mintegy összebeszélésre, a legcsendesebb időben, elkezdettek nyeríteni, tombolni; összetépték pányváikat, s nekiszilajultan törtek keresztül a táborvonalon, s lovagjaikat elhagyva rohantak el a pusztába. Felét sem sikerült összefogni: nagy része világgá futott.

Talán előre érezték, a mi következik?

A ZSOLCZAI HŐS.

Kikből támadt az a vitéz honvédsereg ?

Értelmes hazafiak, ügyvédek, iskolaviseelt tanuló ifjak, orvosok, kereskedők, mérnökök, iparosok sorakoztak a háromszínű zászló alá a földművesek fiai közé, s azt mondták: csak puskát adjatok nekünk, azonnal katonák vagyunk.

Hogy nevettek ezen a régi rendszer okos emberei, a kik úgy tudták a dolgot, hogy egy ember, meg egy puska még nem egy katona; annak előbb még egy esztendeig kell riktájt állni, négy esztendeig idegen országban lakni, hat esztendeig rapportra járni, nyolcz esztendeig masirozni tanulni, tíz esztendeig német szóhoz szokni, csak azután mondhatni el róla, hogy ez már katona.

Hát még ahhoz, hogy valaki katonatiszt legyen: hadnagy, százados, őrnagy, ezredes. Az kerül még csak nagy időbe, tenger tudományba. Hogy tanulhatná azt meg a jámbor magyar ember, a kit sohasem tanítanak erre ?

És azután mégis úgy lett: a mint annak a magyar fiúnak puskát adtak a kezébe, mindjárt katona lett abból; némelyiknek puskát sem adtak, csak kaszát és azzal is jó katona lett.

Csoda biz ez. De a hazaszeretet tud még a csodatételekhez.

Azok között, kik a nyugalmas polgári életpályát a kard tetteiért elhagyták, egyik legkitünőbb bajnokunk volt Gózon Lajos.

Ügyvéd volt Pesten. Együtt jártunk iskolába. Ott is, mindenki úgy ismerte, mint nemes kedélyű szelid ifjút.

Midőn a nemzet önvédelmi harezra kényszerült, egy önkéntes csapat vállalkozott pesti értelmes fiatalokból a megtámadott haza védelmére: Gózon is e csapattal ment el. Nem kalandot, nem új pályát kerestek ők, csak a haza segélykiáltására ragadtak fegyvert, mint a hogy fegyverhez kap minden jó gyermek, a ki apját, anyját hallja segélyért sikoltani.

Azonban a sors rendelkezett az eltávozással.

Manswörth alatt rohamra kellett volna menni az ellenféltől megszállt helység ellen, melyet erős ütegek védtek s a halálos vállalat megreszketteté a legelszántabb katonák szívét is.

Ekkor a fiatal ügyvéd, a katonai hírrel nem bíró Gózon Lajos kiragadta a zászlótartó kezéből a nemzeti lobogót, «utánam barátim, éljen a haza!» kiáltá és neki rohant a zászlóval az ellenség ütegének; s a példáján fellelkesült csapatok elszántan vetették magukat bele az ellenfél karácstüzébe.

Öt minden golyó kikerülte, pedig tudjuk, hogy azok nagyon fel szokták keresni azt, a ki zászlóval jár a kezében.

Ilyen férfit nem volt szabad visszabocsátani az íróasztalhoz. A vezérek ott maraszták, tiszti rangra emelték; s ott azután a hány csatában megjelent, annyi érdemet keresett magának: csupa érdemekért, nem pártfogoltatásból, őrnagya lett egy vitéz zászlóaljnak.

Július 2-ikén és 11-ikén a háromszor visszafoglalt ácsi erdő tanúskodik Gózon hősi elszántságáról. A hány szál fája van annak az erdőnek, mindenik lehetne egy sírfejfája ott elhullott magyar és osztrák vitézeknek.

Következett ama hírhedett körvonulása a felső-magyar hadseregnek Komáromtól a Tiszaig, mely két világhatalom hadseregei között annyi hősiességgel hajtattott végre.

Alig múlt el nap csatározás, elő- és utóhadak összecúszása nélkül; ezek voltak a hétköznapiak: néha aztán egy-egy ünnep is jött közbe, teljes ütközet napja.

Ilyen harczi ünnep volt július 26-ika a Sajó vizénél.

Tseodajeff orosz tábornok húsz ezer emberrel, azok között huszonöt század lovas, sietett a magyar hadsereg bal-szárnyát megtámadni. E bal szárnyat a 7-ik hadtest képezte Pöltenberg vezénylete alatt; alig több ötezer ember-nél. Tehát egy : négy ellen.

A Sajó vize feküdt közöttük.

Az ütközetet jobbára a tűzérség vívta. Tseodajeff negyvennyolcz ágyút vonatott elő a Sajó jobb partján, hol a folyam kigyózó területei, sűrű esalittal borítva, kedvező előnyt nyújtottak neki ütegeit észrevétlenül közelebb tolni a magyar hadálláshoz.

Egy ilyen orosz üteg, két zászlóaljtól és egy szotnya kozáktól fedezve, egész Alsó-Zsolezáig felnyomult a parti berkek oltalma alatt, s onnan egyszerre váratlanul megnyitotta a gyilkos tüzelést a hadseregnek egyik szemközti ütege ellen.

Azon üteg tűzérei csaknem gyermekek voltak még. Csak most váltak meg az iskolától, hol épen annyit tanultak a matematikából, a mennyi elég arra, hogy valaki tűzér legyen vele.

Gózon Lajos, a 66-ik zászlóalj őrnagya, az orosz üteg veszedelmes működését látva, mely a bal szárny állását ingatottá tévé, sietett tábornokát figyelmeztetni, s egyúttal fölkérni, hogy engedje neki az orosz üteget szurony-nal kivetni helyéből.

A tábornok válasza az volt, hogy neki a fővezér parancsa ellenére nem szabad a Sajó jobb partjára hadoszlopokat vezényelni; nem is vállalhatja a felelősséget ily vérontó vállalat áldozataiért magára.

A kis fiúk ütegeből pedig már két ágyú a földön feküdt, a harmadiknak a kerekei sérülve voltak már, a szegény kis fiúkat egyiket a másik után hurezolták el holtan, össze-zúzottan az ágyuk mellől. — Gózon Lajos nem nézhette ezt; átadta a zászlóalj vezényletét a legidősebb századosnak, kijelentve, hogy ő maga saját felelősségére ön-

ként vállalkozókkal fog támadást intézni az orosz üteg ellen.

Azzal elindult lóháton gázlót keresni a Sajóban. Mikor azon szerencsésen áthatolt, keresztül lovagolta a Sajó partján elterülő erdőt, egész odáig, a honnan az orosz üteg állását kikémlelheté.

Ezzel visszalovagolt zászlóaljához.

— No most fiúk! szólt hozzájuk, a kinek a hazája élete kedvesebb, mint a magáé, az jöjjön velem.

De az ily szóra aztán az egész zászlóalj vele akart menni.

— Elég lesz egy század! mondá Gózon: s kiválaszta egy századot, míg a másikat csatárlánczra osztva, a Sajó balpartján elhelyezé.

Egy század két zászlóalj ellen, meg egy lovas kozák szotnya ellen, egy ágyúüteg megtámadására! Nevetnének a hadtudomány vénei, ha valaki ezt tanácsolná nekik.

Nálunk volt, a ki megtette.

A Sajóhoz érve a kis csapat, azt kérdezé: hogy megyünk itt át?

— Hát csak így ni! mondá Gózon, s leugorván a lováról, egy beteges fiú kezéből kivette a puskát s beleugrott a vízbe, s a kikeresett gázlónak indult: «itt a híd, fiúk; utánam, a ki magyar és szereti hazáját!»

Percz mulva a kis csapat hónaljig erő vizen át gázolva, eltűnt a jobbparti erdő árnyékában.

És most azután csendesesen, óvatosan előre a bokrok között; nem szól más, csak a nyugtalan szívdobogás, nines más parancsszó, csak a szemek intése. A kis csapat egyedül áll az ellenség táborának szívében, minden segélytől távol, egyedül saját szuronyára bízva.

Már előtte az ellenség, mely jelenlétét nem is sejti. Gondolni és végrehajtani csak egy percznyi idejük van.

Hanem az dicsőséges percz volt.

«Szuronyt szegez, és előre!» hangzott Gózon Lajos szava, s abban a pillanatban, mint martalékára a sas, csa-

pott le az orosz ütegre a maroknyi önkéntes csapat, s abban a perczen le volt ölve minden tüzer, beszegezve minden ágyú, egy sortüzeléssel szétriesztva a fedezet. E perc alatt el volt döntve a nap sorsa.

A mily bátran volt keresztül vive a hősi merénylet, oly nagyszerű lett annak eredménye: az orosz csatarendben nagy zavar támadt; azt hitték, a magyar hadsereg gázlóra találván, őket oldalba fogta; hirtelen megszüntették a tüzelést az egész vonalon s azzal Tseodajeff felhagyott a csatával s távol a Sajótól táborba vonta seregét.

És mind ebben egy maroknyi kis csapaté volt az orosz lán-rész, s annak vezetőjéé, ki egy év előtt még ügyvéd volt.

Maguk a vezérek is elismerőleg híresztelék Gózon Lajosnak e bátor tettét; a sikerdús kivitelért a fővezér ott a helyszínén alezredessé emelte őt, s az összes tábornok előtt megölelé, így szólva hozzá: «önben ismét a manswörthi és ácsi hősré ismerék».

Néhány nap múlva a nyíradonyi főhadiszálláson augusztus elsején kelt vitézségi bizonyítvány adatott át Gózon Lajosnak.

Ide írom azt egész terjedelmében; más jutalmat úgy sem adhatunk hőseinknek, mint azt, hogy neveiket megkoszorúzzuk.

«Bizonyítvány. — Második rangú érdemjelre ajánltatik Gózon Lajos őrnagy s 66-ik zászlóalj-parancsnok úr, ki hazája iránti buzgó szeretetből és tántoríthatatlan hű ragaszkodástól ösztönözve, f. é. július 2-dik és 11-én Komáromnál az ácsi erdőben, s 26-ikán a Sajóvonalon küzdött csatában, példás és harczias viselete, hősiess elszántsága és halált megvető kitartása által, vitéz jellemének kitünő jeleit adá. Legszebb feladatónak és kötelességemnek tartom, — addig is, míg ezen hősnék melle érdemrenddel díszesíthetnének, a méltányló haza nevében ezen elismerést nyilvánító vitézségi bizonyítványt kézbesíteni. — Kelt a nyíradonyi főszálláson. Augusztus hó 1-jén 1849. A fővezér Görgei Arthur. (P. H.)»

Ime egy magyar hős életéből egy lap, mely életpályájában piros betűkkel van nyomtatva.

A harczok ideje alatt a munkáspolgárból az lett, a mivé kell tudni átalakulni minden hazafinak: derék katona.

S a harczok lejártával a vitéz katonából ismét az lett, a mivé kell tudnia átalakulni minden katonának: munkás, hasznos polgár.

Akkor tudta fegyverrel szolgálni hazáját, jól, híven, önfeláldozólag.

Most tudja szolgálni hazáját észszel, munkával, szintoly jól, szintoly híven, szintoly önfeláldozással.

Ez az én eszményképem egy magyar honvédről.

Ez az én eszményképem egy magyar polgárról.

EGY VILÁGÍTÓ SUGÁR.

Ki ne ismerné azt a derék szerzetes rendet Magyarországon, melynek tagjai fehér palástot viselnek? Ki ne tudná, hogy e fényes fehér paláston a rágalom egy foltot sem ejtett soha? De ha dicséretüket akarná elsorolni, tele írhatná vele a fényes fehér lapot a közvélemény. Ők terjesztői a tudománynak, példaadói a jó erkölcsnek, ők buzgó apostolai a vallásosságnak; és a mellett hívei a hazának és jó testvérei a különböző hitvallásuaknak.

... 1848-ban huszonkét fiatal növendék tagja volt a szerzetnek, mind tudományosan művelt kitűnő ifjak.

Jött a vérpazarló korszak, egy segélykiáltás hangzott végig a hazán, mely áthatott minden zárt ajtón és kerített falon.

A haza fegyverbe szólítá fiait. Nem lázadásra hívta fel. Felkent királya nevében, törvényes kormány szólítá fel a férfiakat törvény és alkotmány védelmére, belső rend helyreállítására.

Akkor nem volt szükség kategóriákat állítani fel, kinek van hivatása otthon maradni? doktornak, diáknak, papnak, prókátornak? mert úgy sem maradtak volna otthon. A zászlók alá gyűlt a földmivessel a földesúr fia és a doktorok és a diákok, papok és prókátorok egyenlően.

A fehér barátok huszonkét ifjú növendéke közül egyszerre tizenkettő vett búcsút a zárdától, hogy a haza védelmére szálljon.

Nem szökve, nem alattomban váltak meg; bejelenték gárdiánjuknak, hogy ők honvédekké akarnak indulni, s

az ősz gvardián azt tette velük, hogy rendelt számukra szekereket, süttetett számukra úti eleséget, mely a táborig eltartson, s mikor szekereikre ültek, összeecsókolá valamennyit és áldását adta rájuk; s könyező szemmel nézett utánuk, míg a távolban beláthatá kocsijaik porát.

Még azután is sírt, hogy a zárdába visszatért.

Az ott maradt tíz növendék egyike vigasztalni kezdé, hogy ne sirjon, hiszen még itt maradtak ők.

«Hiszen épen azt siratom, felelt a tisztos agg, hogy ti itt maradtatok.»

Az eltávozottakkal együtt járt az agg gvardián áldása. Vitézül harczoltak mindannyian, szereztek babérokat, tiszti rangot, hirt, nevet; minden csatában boldogultak. Nehány hősi halállal mult ki; azokat érte a legvalódibb áldás, az lett legboldogabb.

Mert egyszer azután vége lett harcznak, dicsőségnek, s az élve maradottaknak nagy okuk volt azokat irigyelni, kik egy szabad hazát látva, hunyták le örökre szemeket.

A nemzet virága, mely a felszínen úszott, sietett le a fenékre. Erdők, berkek, gunyhók visszhangozák a jelszót: «qui bene latuit, bene vixit».

A kik megmaradtak a tizenkét lelkes ifjú közül, siettek vissza zárdájokba; a fegyver ki volt verve kezeikből, más fegyverrel kelle folytatni a harczot egy nemzet életéért; a tudomány fegyverével, a szellem csataterén.

Újra felölték fehér palástjukat s folytatták a tudományos munkát ott, a hol elhagyták.

Kitünő, tudományos emberek váltak belőlük, szerencsés volt az a tanoda, mely közülök nyerhetett tanárt. Annak a növendékein is meglátszott a szellemi tökélyesbülés minden ágazatban.

Ekkor kezdődtek az ultramontán agitatók, a jezsuita betelepítések Magyarországon.

Évekig figyelemmel kísérő tanúi voltunk a ki-kiszámított kegyetlen üldözésnek, a minek e derék római kath.

egyházi rend szabadelvű tanárai czéltáblái voltak az ultramontán hierarchák részéről.

Ez üldözés mindaddig tartott, míg a jezsuiták barátai a legjelesebb tanárokat tanszékeikből el nem távolították, hatáskörüktől teljesen meg nem fosztották.

És ezen tanárok katolikusok voltak, de mivel szabadelvűségüket nem akarták eltitkolni, mivel tudományos haladásukban nem hátrafelé, hanem előre törekedtek, mivel erős lelkű hazafiak voltak: tehát nem használt nekik sem roppant tudományosságuk, sem kitünő szellemi tehetségeik, sem irodalmi hírnevük, sem katolikus papi buzgalmuk, sem honfi érdemeik: el kellett temetkezniök zárdáik falai közé; most is ott találhatná őket, a ki nem tartaná fölösleges fáradságnak, hogy elinduljon szellemi kincseket keresni.

A BURG FEHÉR ASSZONYA.

Egy hamar elmuló zaj hallatszott tavaly a Burgban megjelent kísértetről, mely egy fehér asszony alakjában minden éjjélkor megjelent a császári könyvtár folyosóján a szegény silbakot agyonijesztgetni. A fehér asszony több éjjel egymásután kísértett a Burgban, míg egyszer aztán dementirozták hivatalosan az egész lélekjárást. Mese volt az egész. Az éleczlapok eltemették.

Pedig hát ez nem volt mese, hanem tökéletes valóság.

Három nap egymásután megjelent egy fehérbe öltözött hölgyalak, márvány fehér arczezal, de jól kivehető vonásokkal, kezében egy lámpa, abban egy égő gyertya, melynek lángja lobog ugyan, de a falra világot nem vet; az alak a folyosó egyik ajtajától a másikig végig haladt, az őrt álló katona felhívására nem ügyelt, s a második ajtónál eltűnt. Másik éjjel az őr, miután kiáltására nem ügyelt, rá is lőtt az alakra; arra a kísértet nyom nélkül eltűnt. Harmadik éjjel két őrt állítottak ki; azok előtt is megjelent a rém; azok is kiabáltak rá: azután keresztül-kasul lötték, mire a fehér asszony nem tűnt el, hanem megállt és merően a szemük közé nézett. E kísértet-nézéstől az egyik őr, egy izmos, erős morva vadász ájultan esett össze.

Negyedik nap után a Burgban szolgálattevő főhadnagy maga foglalta el a kísértetes őrállomást. Ez mint gavallér ember asszony ellen nem vitt magával puskát, pisztolyt, csak úgy kardosan állt a lesbe. A mint a tizenkét órát elkongta az István templom harangja: ott állt előtte a

fehér asszony, s elkezdett csendesen haladni. A tiszt bátor férfi volt, utána sietett, utolérte; abban a perczben a fehér asszony visszafordult s a lámpát a tiszt arca elé tartá.

Erre a tiszt hozzá kapott, hogy a kezét megragadjja, a másik karját pedig a fehér nő dereka körül fonta, — akkor eltűnt a fehér asszony: a tiszt megfogta és megölelte — a semmit.

Az eltűnés pillanatában úgy tetszett neki, mintha a fehér hölgy egy hideg csókot nyomott volna ajkára.

Már most ha tisztünk egy mult századbeli mousquetier tiszt lett volna, kötelessége lesz vala e kisértet-csóktól halálra betegedni és belehalni; minthogy azonban mai időkben a katonatisztek chemiát és optikát is tanulnak, annálfogva a főhadnagy nem érte be azzal a kisértetlátással, hanem vizsgálódni kezdett a folyosó ajtajain, ablakain, s egyszer egy ablakán a folyosónak kitekintve, észrevette, hogy a Burggal átellenes ház egyik harmadik emeleti ablaka szokatlan fényesen ki van világítva. Rögtön lesietett az örterembe, maga mellé vett két katonát, átment az átelleni házba, s kérdezé a házfelügyelőtől, hogy ki lakik ott, a hol az ablak ki van világítva? Egy fényképész. A tiszt rögtön sietett ennek a szállására, nem csengetett be, hanem betörtette az ajtót, s szépen ott lepte az egész kisértet-csináló apparátust. A nagy tükörüvegtáblát, melynek segélyével és villanyvilágítással a kisértetes nőalakot a Burg ablakán át annak folyosóján végig sétáltatták, sőt magát a fehér asszonyt is, a kinek még akkor is be volt a képe mázolvá krétával. De most már csakugyan megfoghatta, ha a csókjából nem kívánt is.

A dologból inquisitio lett: a fényképész azt a merész tréfát nem a maga mulatságából rendezte, hanem aztán annyi magas állású személy keveredett bele a vizsgálatba, hogy jónak látták azt abbahagyni, s az egész kisértet-históriát meghazudtolni.

Az ultramontán-párt manővere volt az egész: ilyen

együgyű hókuszpókuszszal akarták az uralkodót a szabadelvű iránytól elfélemlíteni.

Azoknak, a kik e dologról tudtak, meghagyatott, hogy ne beszéljenek róla. De hogy nem jól tartották meg a titkot, annak bizonyysága az, hogy mi is megtudtuk.

III. NAPOLEON PESTEN.

1831-ben a Korona-kávéházban, mely akkor a jurátusvilág kedvencez tanyája volt, egy idegen kezdett feltűnni, a kit a szolgálattevő személyzet gróf úrnak ezimezgetett. Az idegen mintegy 20—22 éves fiatal lehetett, bár komoly, zárkózott tekintete idősebbnek hazudá. Arcza külföldiesen borotválva volt egészen s a feszes angol divátú viselet nagyon kirítt az általános attiladolmány világ közül, de még inkább a mély, hallgatag, figyelmes tekintet a zajos könnyűvérű társaságból.

Rendesen ott ült a kávésnő emelvénye melletti szögletben, onnan nézte a tekézőket.

Volt akkoriban egy híres tekehős a jurátusok között, úgy hiszem Rékásinak hívták. Megvert mindenkit, még a marqueeuröket is, a tekézésben; senki sem bírt vele, bár mindenki megkisérté. Csak az idegen gróf nézte el csendesen, s nem ajánlkozott vele megmérkőzni.

Egyszer Rékásinak kedve kerekedett belekötni a szörnyen hallgató idegenbe:

— Nem volna kedve megkisérteni vagy három piramidli partiet?

Az idegen szótlánul meghajtotta magát és felállt.

— Egy aranyba a játékot? ajánlózék a tekehős. A gróf ráhagyta és acquit adott.

Az idegen ifju igen sajátságosan játszott. Előbb minden lökést kimért, kiszámított, a golyót ide-oda mérte, pontokat jegyezgetett meg magának, sokáig ezélozott, hanem azután minden lökése bizonyos volt, soha egyet is

el nem hibázott; ha egyszer kezébe vehette a dákót, ellenfele többet lökéshez nem jutott. Ezt ugyan unalmas dolog volt nézni, hanem el kellett ismerni, hogy igaza van. Rékási egyre vesztett, s a tételt mindig duplázta; délig kijátszot-tak tizenhat partiet. Rékási úszott 32,768 aranyig. Ennyi pénze persze soha semmiféle jurátusnak sem volt; tehát azt mondá, hogy majd holnap folytatja a tusát, «dupla vagy semmi», addig írja fel a gróf a tárczájába a nyere-seget, vagy fogadjon el váltót, ha jobban tetszik.

Másnap folytatták a tekeversenyt, «dupla vagy semmi». Délig elvesztette Rékási Pest vármegyét a kis Kún és Jász kerületekkel egyben. No, holnap majd megválnak.

Harmadnap megint játszottak, a gróf megint legyőz-hetetlen volt mérnöki pontos számításaival; már ekkor Rékási elvesztette nemcsak Európát, de Chinát és Bra-ziliát, a perui ezüst bányákkal egyetemben.

Negyednap újra összejöttek: dupla vagy semmi! Már ekkor Rékási elvesztett három olyan földgolyót aranyból, mint a milyenen most lakunk. A grófot kezdte mindenki bámulni.

Ötödnap nem jelent meg a gróf szokott helyén, hanem jött helyette egy gyanus külsejű egyéniség, ki sokaig tit-kolózva beszélgetett a kávéssal, s nagyon vakarta a fejét, mikor mondák neki, hogy a gróf az éjjel elutazott.

Csak hetek mulva mondá el a kávé s bizalmasabb ismerőseinek, hogy az a fiatal idegen, kit a vendéglőben gróf Arenenberg név alatt ismertek, a Nagy Napoleon unokaöccse, ki ekkor Magyarországon keresztül akart utazni Lengyelországba, hogy ott a forradalom élére áll-jon, s az alatt itt tudósításokra várt; miután azonban eleve megtudta, hogy a lengyel forradalom ügye hanyat-lani kezd, s hogy őt el akarják fogni, hirtelen visszament ismét Helvéciába; a kik elfogására jöttek, épen egy nap-pal érkeztek később.

Ha Rékási akkor tudta volna, hogy a ki tőle három nap alatt elnyerte az egész világot tekegolyókkal, egykor

Franciaország császára leend, s épen olyan kiszámítva fog játszani országok és népek sorsaival, mint akkor az öt fabábbal!

Még most is mutogatják a korona-kávéházban azt a helyet, hol egykor Franciaország mostani uralkodója csendesen és figyelmesen nézte a magyar ifjak zajgó csoportjait.

ÉLETKÉPEK.

I. A SZEGEDI VÉSZNAPOK.*

Megnehezült az Isten keze fölöttünk.

Egyik csapást még el sem sirattuk, már jön a másik.

Mi lesz belőlünk, mi lesz a világból, ha ez sokáig így tart? Ítélet napját várjuk-e eljövendőnek? Hová forduljunk, ha Isten is ellenünk? Kinél keressünk oltalmat, kinél vigasztalást, ha már az égben sem találjuk azt? Uram! uram! el akarod-e veszíteni a te népedet!!!

Ha erős lelkűek vagytok, hallgassatok ide; hallgassátok meg, mi történt Szeged városában, a legnagyobb vész napjaiban és tanuljatok belőle.

A Tisza és a Körös és a Berettyó és egyéb urat nem ismerő vizei a magyar Alföldnek túlhágtak partjaikon, elönték a szép kalászdús Kanahánt, berontottak a legnépesebb városokba, elnyelték a gazdagok kincseit s a szegények betevő falatját, házakat, templomokat ontottak halomra, gulyákat separtak el, milliókat vesztegettek kárba, egész megyéket tettek sivataggá: tiz esztendő alatt ki nem heveri azt a romlást a fél ország, a mit szenvedett miattuk.

Víz alatt voltak már a leggazdagabb városok határai, s az alább fekvő helységek a megelőző gonosz hírből tudhatták előre a veszedelmet, mely rájuk is be fog következni, okvetlenül, elkerülhetlenül; mert már csak néhány

* 1875-ben jelent meg.

napi járó földre, már a szomszéd városban jár, s nincs semmi gát, semmi menedék, a mi azt feltartóztassa. Az Úr elszabadítja az ő ostorozó angyalait és senki sem elég erős, hogy azokkal megküzdhessen.

Szeged város utcáin is hallatszott a jajveszékelés; síró anyák futottak egy térről a másikra, sápadt gyermekeiket ölelve karjaikon; csüggedt gazdák rakták holmiaikat szekérre, indulandók, maguk sem tudják, hova? Tehetetlen népcsoportok állongtak a templomok előtt, a piaczkon, s ijeszték egymást rémséges hírekkel; mezőkről futó gulyák nyargaltak a város kapuin be, miket a veszély érzetének állati ösztöne emberi hajlékok közé üzött; segítették növelni az égreható jajsót.

Vajh ki ment meg minket?

E közrémületben egy egyszerű férfi jelent meg a két-ségbeesett nép között s szólott hozzájuk az ő nyelvükön:

— Szeged lakosai. Mit jajgattok itten? Hát nincs-e Szeged városában ötvenezer ember, ötvenezer embernek százezer keze? Százezer kéz nem elég-e arra, hogy minket megmentsen? Isten a mi kedvünkért csodákat mai nap nem teszen, de ha mi teszszük azt, ő is majd megsegít. Mai nap a vizek nem állnak meg, mint a falak, miként Mózes idejében a Veres-tenger, de ha mi megállítjuk őket, bizony megállnak azok. Nagy a veszedelem, de ha összefogunk, egy szívvel, egy akarattal megfelelek neki. Nosza lássunk hozzá, hajtsa ki minden ember szekerét, marháját, ki a város elé; minden kézbe oda illik most az ásó, kapá, nem szólnak meg érte sem urat, sem szegényt, ha dolgozni látják. — Rajta a munkára! Egy perc imádkozni, a többi dolgozni! Segíts uram Isten!

Mint a villámszikra terjedt el a jó szó a hallgató nép közt, kiki futott haza ásóért, kapáért. Százával, ezerével, utóbb tizezerével jöttek a víz ellen, urak és szegények és úri leányok, s nem szégyenlék a munkát és nem untak bele.

Jöttek a tisztviselők, tudósok, tanult emberek, kimér-

ték, kiszabták a munkálatokat; jöttek a papok, lelki pásztorok, a tanítók, növendékeik élén, lobogó zászlóikkal, a czéhek, minden munkabíró tagjaikkal, a gazdagok szeke-reikkel, a szegények ásóikkal, kosaraikkal és elkezdtek ásni, faragni, tölteni, itt rőzsekötegeket kötöttek, amott fenyőszálakat faragtak, a lelkesült lakosok leszedték házaik tetőzetét, azokból adták a gerendákat töltések czölöpei-hez; nem volt semmi drága, semmi megpanaszolt; közre bocsátá mindenki vagyonát, erejét, lelkesülését: honn ezalatt nyitva volt minden tárház, éléskamra, pincze; sürgő gazdasszonyok sütöttek-főztek ott szorgalmas munkások számára; és folyt a munka, éjjel és nappal bámulatos erővel, kitartással. Éjjel és nappal hangzott a karó-sulykok zuhogása, a szekerek csörömpölése; nem volt pihenő óra; ha egy csoport kifáradt, a másik ott várta; egy ásó, egy talyiga sem volt heverőben.

És minden órában ott lehetett látni a csodatöltésen azt a magas férfit, a ki oly buzditólag mondta ki az első felhívó szót, a mint segített mindenütt, a mint osztotta fel az erőket a legszükségesebb helyekre, a mint mutatta ki, hol mit kellene tenni, a mint legjobban volt.

Soha sem tanulta ő azt, hanem hiszen épen itt nyilatkoznak az Úr csodatételei, hogy a midőn az idők teljessége eljő, az együgyűt, a tudatlant teszi bölcscsé, kiválasztottá.

Mire a felvidékről rohanó árvíz megjelent Szeged határára, már akkor az egy roppant töltést talált maga előtt, mely mindenütt elzárta előle a pusztítás útjait.

Lám, hogy el lehet fordítani az ostort az öldöklő angyal kezéből!

De ne ujjongassunk még. Még nincs vége a vésznek; hátha erőtlen lesz a gát, hátha egy helyen átszakítja azt az áradat, s vége az egész munkának?

Rajta, még egy másik gátat építsünk!

Ugyanolyan gyorsasággal, ugyanazon lelkesedéssel, kitartással, mint valami tündérhányás emelkedett ki a föld-

ből a második gát és utána a harmadik, hogy ha elvész egy és kettő, még akkor is kész legyen az ellenállás.

Nem bámulom én Sebastopol sánczeit, de a szegedi munkálatok előtt kalapot emelek; a hol a közlekedés önként ily műveket létesít néhány nap és éj órái alatt, ott a nép életrevalóságának nem kellene dicsőbb emlékek.

Valamennyi munkálatnál ott lehetne látni amaz együgyű férfit, a kit nem birt semmi kifárasztani.

A célszerű elrendezés miatt néhány külvárosi házat a gáton kívül kellett rekesztetni. A közjóért fel kellett áldoztatniok. Birtokosaik szívesen egyeztek abba. Egy éjszaka e kizárt házikók egyikében tűz ütött ki. Ugyanezen órában borzasztó vihar dühöngött, mely a tűzvészt siralmassá szokta tenni a nagy alföldi városainkban. Jaj! menekülni sem lehetne most hová, ha a tűzvész meglepné a várost; köröskörül másfélölnyi magasan áll a víz a házak fölött.

A vészharang szavára, a ki aludt is, felriadt ágyából s futott az utcára, azt hitték, a víz törte át a gátot.

— Nincs semmi baj! kiálta a sietők elé az együgyű ember. Hála Istennek, csak tűz van.

És azzal csónakokat hoztak elé a bátor férfiak, berohantak a víz középett égő házak közé s a gátakat ellepő nép bámulatára, ott fojtották el pusztá kézzel az égést, a tomboló vihar középett szedve szét az égő gerendákat, s ledöntve az égő háztetőt a csapkodó hullámba: egyik gonosz szörnyet a másik torkába fojtva.

Egy pillanat műve volt az egész.

Jól mondá amaz egyszerű férfi: egy percz imádkozni, a másik dolgozni. Segíts uram Isten!

És Szeged városa nyugodtan látta elmulni a vészt, melyet szomszédjai még most is siratnak; öröm és megelégedés maradt a házakban és azokon kívül; maradjon is, míg csak ez a világ tart.

A közhatóság közkölségen rendelé fölépíttetni azoknak házait, kik önként feláldozák azokat a közszabadulásért.

Mi pedig mondjuk el ez esetet mentül többeknek, s jegyezzük fel magunknak azt a mondást belőle: «nagy csapások viselésére nagy erő kell és az csak minmagunkból származik».

Vajjon ki lehetett amaz egyszerű férfi? kérdezitek talán kíváncsian.

Nevét nem jegyezte fel senki. Százan és ezeren tették azt, a mit ő és nem kívántak jutalmat érte, sem hálát, sem dicsőséget, pedig bizony mondom, jobban megérdemelnék, hogy neveik fel legyenek írva, mint azoké, kik egy bizonyos más országban bizonyos más sánczokat emberi holttestek ezreivel temetnek be.

II. GONOSZ HÁZNAK GONOSZ VÉGE.

Úgy hull az ember, mint az őszi légy.

Mint a mezők virágai, vagyunk; ma élet és virulás, s ha a szél rájuk fútt, menten elhervadnak.

Úgy hozzá szoktunk már a balesethez, hogy szinte sajnálkozni sem tudunk egymáson. Ma megszorítók jó barátunk kezét s holnap fáklyát viszünk koporsója mellett; ma még együtt vigadtunk, mulattunk, s holnap odakinn látogatjuk meg őt a temetőben, — vagy látogat ő minket.

Ki volna oly vakmerő, hogy egy új reggelt merjen igérni magának?

Isten kezében vagyunk mindnyájan s ki merné azt mondani, hogy nem jó minekünk ott lennünk?

Legyünk nyugodtak, legyünk készek arra, a minek jönni kell! Azokban a szomorú sorokban, miknek minden betűjét egy-egy új sír képezi, Isten beszél hozzánk: a ki azt mondja nekünk a halálharangok kondulásaiban, a temetői szelek morájában, a temetők némaságában, hogy semmi sem tartós, csak a szeretet az.

Azért legyünk jobbak, mint voltunk eddig. Szeressük az Istent, embertársainkat, a hazát és mindent, a mi azt

érdemli, mert nem tudjuk, hogy meddig van időnk szeretni?

Annyi kedves ember elhalála után, annyi megsiratott áldozat között, történt egy oly megrázó példa-eset, a melyre azt mondja minden ember: «íme az Isten keze ez! lám, a boszúálló Úr látogatása!»

Volt egy nagy városban egy kis alacsony ház, de a mely házban mégis többen laktak, mint a melyik legmagasabb; ismerték azt különösen az ifjak és sokan átkozva hagyták el küszöbét; de minden átok daczára ismét újak jöttek helyettük és jó kedvvel mentek be és átkozódva jöttek vissza; ha minden átokból csak egy kő lett volna abban a küszöbben, nem lehetett volna azon az utczán járni.

Bűn volt és förtelem, a mi ott szülemlék, családok romlása, ifju éltek veszedelme, a szívbeli pestis! A bölcsek azt mondják, hogy ilyen házaknak is kell lenni a világban.

A hol az emberek elfelejtsék a világot, bajaival, gondoljaival, a hol levetesse kiki emberi kötelességeit. Ha beteg család van otthon, ide nem hallik nyögése; ha koldus könyörög, fázik, didereg ott künn, ide nem hallik panasza; ha a félországot csapás csapásra éri, ki hallaná azt itt pohár-esörgés, vidám kaczagás közt.

Midőn legjobban dühöngött a városban a halálhirdető járvány, mikor a megrettent nép legjobban látogatta a templomokat, akkor volt a vig háznak is legnagyobb kelete! Ott volt vigság, ott volt bú-elfeledés, reggeltől estig és estétől reggelig. Hadd imádkozzanak mások, a bölcsek élik a világot.

És íme egy napon, midőn legvigabb volt a mulatság, megjelenik ama hivatlan vendég, a ki láthatlanul jár keresztül a bezárt ajtókon s nem kér beocsátást, nem vár jó fogadást, hanem oda ül a legnagyobb úri asztal mellé, midőn legvigabbban vannak és a hol ő megjelent, elsápadnak ott az arczok.

E rettenetes vendég neve a kolera.

A legkicsapongóbb kaczagás közepett elsápadni látták a vigadók a legrózsásabb arcot, elkékült, elzöldült az, és a piros rózsák nem voltak egyéb, mint egy halott arczára festett máz!

Ah! ez lehetett a rémülés, ez lehetett az ijedtség! A kivott pohár fenekén ült a halál!

És másnap, a kik a vigalom és gyönyör párnáit keresni jöttek, — találtak koporsót.

És harmadnap — ismét koporsót találtak.

És negyednapra találtak — két koporsót.

És egy hétig mindennap találtak koporsót e háznál.

Egy hét múlva aztán nem találtak semmit. Be volt zárva a ház. Az utolsó vig lakó is kihalt belőle. Még most is be van zárva.

Senki! senki! még egy oktalan állat sem maradt benne élve. Még az idegen is ott veszett, a ki benne meghált. És most borzadva gondol mindenki a bezárt ablaktáblákra.

Ilyen ítéletet tartott az Úr, az ezernyolczszáz ötvenötödik esztendőben, a midőn nagy sirás volt mind az egész hazában és haltanak jók és gonoszak az öldöklő angyal lehelletétől.

Élni nem jutalom, meghalni nem büntetés, ha Isten-től jó ez; de éljünk úgy, hogy ne azt mondják halálunkra:

«Ime az Úr keze! Ime a boszúálló Isten látogatása!»

III. EGY NÉPNEVELŐ.

Ötven esztendeig volt fáradhatlan munkása az Úr kertjének.

Azok az emberek, kiket apró gyermek-korukban a betűk ismeretére tanított, kiknek gyöngé kezeiket a legelső írásjegyekre oktató, mind kész öreg emberek lettek már mellette és vénebb aligha volt nálánál a faluban.

Ötven év alatt sok jó és rossz nap letelik! neki csak a rosszából jutott bőven, a jó nap csak ünnep volt közötté.

Oh be kevészer evett eleget a kenyérből és az is megpanaszolt kenyér volt. Azt mondták, de hijába eszi a más búzáját, a ki maga se nem ás, se nem kapál, csak ül az iskolában s a gyerekeket tanítja.

Ha néha napján egy jó falat jutott asztalára, a mit valami nagylelkű patronus küldött neki, ilyenforma szóval: «egyék mester uram, úgy is a kutyáknak adnók,» azt mondták: ni hogy dorbézol, hogy duskálkodik a más látottjából!

Ha egyszer-másszor egy pohár bor fordult meg kezében, azt mondták: ni hogy részegeskedik, azért olyan rongyos!

Ha évszámra egyszer látogatója akadt, régi iskolatársa, vagy szomszéd népnevelő, s összeültek, beszélgettek, azt mondták: ni hogy mulat, jó dolga van ennek!

A legrosszabb rabszolgának csak egy ura szokott lenni, neki minden ember ura volt, a ki csak a helységben lakott, urak és szegények, ifjak és öregek, még a kis gyermekek is.

Voltak gyermekei is, mert hiszen ez az áldás olyanoknak adatik, a kik azt nem kérik. Tisztességesen fölnevelteté valamennyit; maga szűk napokat látott, hogy minden keserves forintját azokra költhesse. Úgy gondolá, hogy majd vénsége napjaira gyermekeiben fog megnyughatni.

Azok pedig elhaltak egyenkint. Mikorra a munkabíró kort elérték, melyben szülőik fáradságát megszolgálhaták, akkor haltak el.

A vén iskolamester egyedül élte őket túl hitvesével.

Ősz, aggott, időktől és sors csapásaitól meghajlott emberek voltak mind a ketten.

Sokszor emlegeték azután sóhajtvá: melyik fog kettőjük közül előbb földben fekvő gyermekeihez megtérni? Melyik temeti el a másikat? milyen szomorú lesz az itt maradó sorsa!

A férj, az apa maradt legutoljára, a nő költözött el elébb.

Azon órától fogva, midőn feleségét is leereszték a sírba, elkezdék mondogatni az emberek: ni milyen veresek a mester szemei, bizonyosan túl a rendén iszik.

Ki hinné el 'azt öreg emberről, hogy egy öreg aszszonyt annyira sajnáljon, hogy a szemeit is kisírja utána? mintha nem megúnhatta volna annyi esztendő alatt az isten-adtát!

A vén iskolamester szemei pedig egyre gyöngébbek lettek a sok sírás miatt. Hosszú álmatlan éjszakákon sokszor fohászkodék az éghez: ó bár ne látnám többé ezt a világot!

És lőn úgy, a hogy ő mondta: egyszer megvakult és nem látta többé ezt a világot.

Akkor azután azt mondták, hogy ha már megvakult és nem láthat munkája után, tehát menjen koldulni.

Hisz ez rendes dolog; hogy a vak ember, kinek semmije sincs, és senkije sincs, koldulni megy.

Ott vannak a házak küszöbei, ott vannak a templomok lépcsői, ott van az országút; azok eltartják a vak embert.

És betölt volna rajta e sors, ha meg nem hallják ez eset hírét azok a szegényemberek, a kik a legszegényebbek minden faluban: a többi iskolamesterek.

Ezek a szegény iskolamesterek, kik maguk is az élet terheit egyenlőtlen erővel viselik, nem engedék megadni azt a példát, hogy egyike azon férfiaknak, kik napjaikat a magyar nép nevelésére áldozák, vénségére, nyomorúságára idegen házak ajtajait kopogtassa sorba és elmondja: én népnevelő voltam, oda adtam ifjúságom, vénségem napjait a hazának. Könyörüljete a szegény kolduson.

A jámbor népnevelőtársak összerakták megszolgált forintjaikat, hogy pártját fogják az elhagyatottnak, hogy eltartsák őt nyugalomban, békességben addig, a míg a jóltevő halál megnyitja szemei előtt az örök világosságot.

És ugyan ekkor olvastuk országszerte valamennyi újságban, hogy az ó-budai tehénpásztor jövedelne, kilenez hónapi hivatalos fáradságért, ezerötszáz pengő forintra ment.

IV. EGY NEVEZETES GAZDA HONUNKBAN.

Azon férfi, kinek működését bemutatni szándékozom, nem szerzett magának babérokat a harezmezőn, nem tette magát kitünővé irodalom és tudomány útján, nem vívott ki magának nagy befolyású polezot, és mégis megérdemli, hogy neve azok sorába jegyeztessék, kiket példaképen szokás az utókor előtt felmutatni.

Az adatokat e minden tekintetben érdekes életíráshoz a megboldogult egyik utódától kaptam, ki bizonyosan nem fogja rossz néven venni tőlem, hogy egyszerűen élt, csendben elhalt ösének méltó emlékét a köztudomás eléghetlen levéltárába leteszem.

... Tolnamegye határában, Paks és Kömlőd között terült mintegy huszonhárom év előtt egy emlékezetes ingovány, egy éktelen széles moesár, mely mérgező kigőzőlgésivel megvesztegette a körülfekvő táj levegőjét.

Nappal is oly szomorú volt e tájék képe ; a sik, buczkás róna felé nem vezetett semmi út, már messziről kivált az a mező többi része közül, a fű nem olyan zöld ott, mint másutt, színe a vörösbe ment át, s ember magasságnyira nőtt; törpe tövis fák, nyurga bokrok alig látszottak abból ki, egy-egy kisebb emelkedő halmot körülfogott a moesári fűzfa és rekettye, s nagy elvétve látszott itt-amott egy-egy árva nyárfa, sárga leveleivel gyászolva magánosságát. Pásztorok, esikósok messze kerülték e tájat; mert az ott termő füre nem jó volt a marhának ráéhezni. A csalóka pázsit alatt rejtett víz és iszap lappang, ki tudja hány ölnyi mélyen ? csak ingadoz, csak süppedez eleinte, s ha egyszer azután beszakadt, lassankint elnyeli martalékát ;

mentül jobban eviczkél, küzködik, annál lejebb süpped, hinárok, tóvirág-gyökerek összefonják lábait, kigyók, vérszopó nadályok, csunya vizi férgek elemésztik testét, míg a fekete rút iszap, mely ott a zöld füvek, harangos virágok, széles lapú-levelek alatt lakik, összecsap elmerülő feje fölött. Jó állat nem is vetődik e tájra, csak a kivert bika kereste fel néha boszújában, napokig elbömbölt ottan, eltévedve, leszakadva a csábító söppedékben; s ha azután napok mulva utána mentek a nyomán vakmerő cigányok, hogy a bőrét visszahozzák, úgy találták meg, hogy csak a két szarva állt ki a fű közül, mely azután ismét összevonnult fölötte. Akkor azután hosszú deszkákat rakva a zsombikokra, s dorongokat vetve az állat alá, úgy vontatták azt fel kötelekkel. Akadtak nagy néha merész vadászok is, a kik hasonló elővigyázattal, hosszú deszkákkal, csáklyákkal behatoltak a mocsárból kiemelkedő halmokig, hol a sűrű berek közepett csikasz farkas szoptatta síró kölykét s lompos róka fiú ólálkodott libuczfészkek után. Ezek rémséges dolgokat tudtak beszélni a sárkány-mocsár rejtekei felől.

Nem lakta azokat sárkány, miként hajdan képzelték a mese-hivők, de maga a mocsár képe ijesztőbb volt a sárkánynál. Rút hemzsegő kigyóbolyok robbantak meg a között, azon módon összebonyolulva, a hogy tojásaikból fű kikeltek, míg az emberkar vastagságra meghízott kigyóanya fejét feltartva a vízből s füleséit szétfeszítve, sziszegett a jövevényre. A zsombik közt a farktalan vizi kutya csúszott-mászott, utálatos sikoltással utánozva valami emberi hangot; meg-megszólalt undok vonitással az emberszagot érző farkas; társai felelgettek neki innen-onnan. A vadász örült, ha visszajuthatott ép bőrrel az embertelen tanyából s nem találta örömét a falkástól itt tanyázó vizi madarakban; kócsagok, kanálos gémek, magyar papagályok, miket másutt mind ritkaság látni, nem gyönyörködtették, sem a legcsodásabb mocsári virágok, miknek töve a víz fenekén, fényes leveleik, kövér tündöklő rózsáik,

dinnyés, korszós gyümölcseik a víz színén lebegnek. Örült, ha ismét visszatérhetett a szilárd, száraz földre.

Hát még éjszaka, midőn az örök kékes köd leszállt a mocsárra; midőn felzendült abból a vizimadarak zenéje, a békák egyhangú lármája, a mibe a bölömbika harangos bűgása s az éles rókaugatás vegyült, ismeretlen ijesztő hangok; ki mert volna akkor arra közelíteni? Az eltévedt utas, ki éjszaka a mezőkön keresztül kereste az utat, kikerülé azt a tájat, a honnan egy-egy téveteg világ fénylett elé a távolból. Nem nyájas gyertyafény, hanem gonosz bolygótűz világa volt, mit a köznép lidéreznek nevez, mocsári gőzök meggyuladt lángja, mely fut a közelítő előtt s hideg mocsárba vezeti őt.

Most e mocsár helyén gazdag mező terül; középen mint egyenes ezüst szalag foly alá egy csatornázott patak, a veres ormú malom hat kereke olyan vígan kelepel fölötte.

Az ékes halmokon, farkasok berkei helyén, áldott gyümölcsös kert ágai hajlodoznak az áldás terhe alatt; kigyók, rókák tanyája fölött kalászttermő mezők terülnek, hol a buza harminez maggal (!!) fizet; távolabb buja zöld mezőkön vág gazdag rendet a kaszás háromszor egy esztendőben s a kövér legelőkön tölgyelő tehenek, izmos tulokk hevernek kényükre. A virágos mezőket egyenes utak szel delik keresztül, nagy, árnyékos fákkal beszegve két felől. Éjjel-nappal örömmel megy át e vidéken az idegen utas, s azt mondja magában: «Isten áldása van e tájon!» S többé nem riad vissza az éjjeli világtól a sárkány-völgyben, mert az nem lidérezfény, hanem vendégszerető lak vigasztos gyertyavilága.

S ki volt az, a ki e csodaváltozást oly rövid idő alatt előidézte?

Egy egyszerű férfi! nem is gazdag, nem is tudós, nem is hatalmas.

Semmi egyéb eszköz nem volt kezében ez óriási munkára, mint a vas akarat s a csüggedetlen szorgalom.

A mint megszülemlett agyában az a gondolat, hogy ő

ez átkozott vidéket áldottá varázsolja át, azontúl meg sem pihent abban, a míg végre nem hajtotta.

Ismerői először is kinevették érte, midőn hozzá fogott, s valóban volt is okuk, hogy vállalatát lehetetlenségnek nevezzék.

Ő azonban bebizonyítja, hogy az emberi ész és lelki erő most is képes csodákat elkövetni.

Legelsőbb is az ingovány egyik szárazabb dombjára lakházat épített, s abba egész családjával beleköltözött, nem törődve sem az ijesztő magánynyal, sem a zord hely okozta betegségekkel, s onnan kezdé meg legelső munkáját, a mocsárt lecsapoló csatornát.

Akár jó idő volt, akár rossz, ott volt ő maga munkásai-val, cselédjeivel, munkaképes fiaival, s dolgozott velük egy sorban; megvonta szájától a falatot, testétől az öltözet ruhát, minden kényelemtől lemondott, hogy jövedelmének minden forintját végczélja kivitelére fordíthassa; pedig e mellett még nyolcz gyermeket kellett iskolába járatnia, neveltetnie. A csatornát készítő munkások, (többnyire olaszok), lábaik alá csatolt hosszú deszka-talpak segítségével léphettek a feneketlen mélységű mocsár felszínére, melyen össze-visszanőtt fű- és nádgyökér, vizimoh és csuhé képezett veszedelmes borítékot.

A nagy csatorna végre elkészült; azonban még ez csak kezdete volt a nagy munkának, a hátralevő rész most még sokkal nagyobbnak mutatkozott; más ember kétségbe esett volna rajta, ha azon végig gondol s ott hagyta volna a megkezdett munkát. Ez a derék férfi akkor azon szerencsés ötletre jött, hogy a csatorna lefolyó vizére malmot építsen. Három őszi hónap alatt megfeszített erővel dolgozott, maga volt építő mestere, mérnöke, palléra a munkának; nem riasztatá magát vissza az őszi esőktől, nem hagyta félbeszakítani munkáját a korai fagyok által s új év napjára az elkészült malom legelső őrléséből süített kenyér állt családja asztalán.

Ilyen édes kenyér sem volt feltörve még egyhamar.

E naptól kezdve az a malom kereste ki az egész ingovány kiszáritásának minden költségeit. Ez adott annyi jövedelmet, miből az óriási munkát folytatni lehetett.

Három év múlva be volt fejezve az. Az emberek csak bámultak, midőn látták, hogy a mezőkről eltűnt a víz, a kiszáradt zsombékos bürük alul üresen maradnak, az egész földréteg a másik fölött.

Akkor e kiszáradt zsombékokat minden felől meggyújtogatták. Tudósítónk, ki még akkor is kis gyermek volt, beszéli, hogy ő is eljárta testvéreivel e tüzeket élesztetni, a mik hónapokig elégték ott a turfás föld alatt, míg a felszínök beomlott s a libegő zsombékokra állva, úgy hintáztak az izzó zsarátnak fölött. Szinte oda vészett egyszer e veszélyes mulatságban, ha bátyjai meg nem szabadítják.

Így porladtak el lassankint a zsombékok, elhamvadt az egész mocsár kiszárasztott felszíne, s e hamvakból egy új paradicsom támadt, melynek kövér televény földében csak az apró csigahéjak engedik még gyanítani, hogy ott valaha vízfénék volt.

A táj, melyből csak halál származott a vidékre, most életet ad és gyönyörűséget.

Ki e nagy művet végbevitte, becsesebb előttünk minden hadvezérnél, s méltán megérdemli, hogy például mutassuk őt fel egész nemzetünk előtt.

Im egy magános, kis birtokú férfi, mily csodás eredményt bir kivívni egyedül, országos segítség nélkül, csupán elszánt akarata, személyes szorgalma, mindenét áldozatul hozó kitartása által. Hány ily új paradicsomot lehetne még hazánkban, mintegy varázsütéssel felvirágoztatni, ha azon lelkesítő szellem, mely a magános embernek hatalmat adott, egész lakosságot, községet szállna meg! Mennyi gazdagsága, kincsforrása van még ez országnak a víz alatt; hány úri telken osztoznak még most is kigyók, vizi kutyák, a hol a boldogság és megelégedés úri kényelemmel üthetné fel tanyáját.

Adja az ég, hogy a derék férfi példája gyümölcsöző legyen, s buzdítson másokat üdvös utánzásra.

E dicső szorgalmu hazafi neve: Petrich Mihály. Most már azon földben nyugszik, melyet szorgalma tett gyümölcsözővé. Nyugodtan alhatnak hamvadó porai, mert ő még a sírnak való földet is maga szerezte magának, s minden kis fűszál, s minden illatos virág, a mi sirján nyílik és zöldül, az ő munkás kezeinek köszöni lételetét.

V. AZ OROSZ CZÁRRÓL.*

Lőn pedig, hogy a minden oroszok urát nagyon meglepé az a szomorú csendesség, mely őt országa fővárosába visszatértekor fogadta.

Hisz az udvari hirmondók, a hivatalos tudósítók, a mindig kész mosolygók azt beszélik, írják és esküsznek reá, hogy a birodalom minden szegletében a szent lelkesülés lángjai lobognak; — honnan hát ez a gyász, ezek a szomorú arczok az utcákon? Hová lett a színházak, a tánczteremek népe, a fényes Szent Pétervártól ki lopta el ragyogványát?

Adjátok ki az erős parancsot, hogy tűnjék el a szomorúság az arczokról, hogy legyen mindenki víg, és teljenek meg a közvidámság teremei, szóljon a zene és az ének, kezdődjenek a vigalmak napjai, miként minden évben szoktak.

A rendőrfőnök intésére megjelentek a visszavonult családok az operaház páholyaiban, és ime, a hány páholy volt sorban és egymás fölött, mind feketén, gyászban öltözött alakokkal telék az meg; a gyémántok helyét a fekete ércz kőszöntyűk foglalák el s a mi ragyogott itt amott, az nem volt egyéb, mint a szemekben égő köny.

A zenekar víg dalokat hangoztatott, és e terem mégis

* 1875-ben jelent meg.

gyászünnepet ült, tapstalan közönségével a néma szünetek alatt hallani lehete a sóhajt: «Kyrie eleyzon. . .»

Meg volt hagyva, hogy mulatni kell! A legelső grófi házak egyike megnyitá dísztermeit, összehívá a birodalom legfényesebb főurait és delnőit, s a külföldi művészeket, a kik őket mulattassák. A terem megtelt a nagyságos nagy urakkal, és ime egy sem hozott orcáján jó kedvet magával, de gyászt, fekete gyászt öltönyén, mint kik halotti torra jöttek, nem vigadni, de temetni, és nem egymásnak örülni, hanem egymást vigasztalni.

Egy hirhedett zeneművész leült a zongora elé s a legkedveltebb tánczok zenéit verte el az érczhúrokon. Ah az érczhúrokat lehet kényszeríteni, hogy vígan szóljanak, nem a sziv húrjait; senki sem állt a tánczba; csak némán, szomorúan lézengtek, mint a kik félnek egymás bánatát sérteni időtelen nyájassággal.

A művész elhagyta a tánczenét és mintegy önkénytelen ihletéstől áthatva, elkezdé a zongorán hangoztatni Mozart requiemét.

És e hangra egyszerre kicsordult a könny a jelenlevők szemeiből, e legfájóbb, — keserűbb; a gyászolók, a sértett szívéek egymás vállára borulva zokogtak a közgyász fölött, és a legnagyobb férfiak nem tartották szégyenüknek együtt sirni a sirókkal; a zengzetes dalidóból requiem lett, szomorú, halotti ünnep.

Minden ember sirt, zokogott s sietett el haza onnan: félóra alatt vége volt az egész vig ünnepélynek.

Ilyen vigalmak történnek most a nagy orosz birodalom fővárosában.

És senki sincs, a ki oda vetné magát a minden oroszok urának lábaihoz és szólna neki igaz szóval:

Oh uram, irgalmas úr, engedd el a vigalmak napjait nekünk: halottja van minden háznak, gyász van itt minden családban; ha már halottakat szerzel nekünk, engedd, hogy sirassuk őket. És te magad is sirj velünk; mert te legtöbbet veszítél! . . . •Kyrie eleyzon! . . .»

EGY VERS TÖRTÉNETE.

Sokszor el volt már mondva, de nem lehet elégszer fölemlegetni, hogy az 1848-iki országgyűlési rendek azon határozata, mely által a jobbágyokat fölszabadíták, képezi egyik legfényesebb lapját a magyar történetnek.

Növeli e lap fényét az, hogy egy tagadó szó, egy kétségeskedő ellenvetés nem vegyült a közegyetértés határozatába; egy általános «úgy legyen» örökíté meg az indítványt.

A magyar nemesi, úri, előkelő rend egy közöröm pillanatában feláldozá jogait, czímeit, vagyonát; a miért azután azt a jutalmat nyerte, hogy ha megszűnt dicsekedni az őseivel, dicsekedhetik most méltán a fiaival.

Pedig bizony csak alig hogy egy hajszálon mult, hogy e fényes lapján a magyar históriának, ha nem is asteriscus, de legalább sajtóhiba alakban egy kelletlen folt nem támadott.

Volt ugyanis Pozsonyban egy kis töredék; igaz, hogy nagyon kicsiny, de mégis épen elég arra, hogy a nemzeti egyetértés csorbáját képezhesse; melynek ez egyenlőségi elv egész kiterjedésében nem nyerte meg föltétlen tetszését, s ennél fogva hajlandó volt az ellèn valami gyöngöe oppositziót megkísérteni.

Kik voltak ezek? azt ne keressük már; kigyógyultak azok mind, rájuk sem lehetne ismerni többé.

Föllépésükből nem nagy veszedelem támadhatott volna ugyan, de mégis úgy állt volna az ott, mint az ó intézmények vétója a megifjodó Magyarország közóhajtása előtt.

. . . Egy vers kezdett el ez időkbén kézzől-kézre járni; akkor csak kéziratban volt meg, nyomtatásra nem került.

A vers Petőfié.

Ezzel a sorral kezdődik :

«Dicsőséges nagy urak ! Hát hogy vagytok?»

Az említett frakeziócska gyűlhelyén éppen azon reggel, melyen a nevezetes indítványnak kelle tétetni, mint legújabb újdonságot olvasták ezt a költeményt, s úgy látszott, hogy mindenki fázik utána; valaki Pestről hozta azt, azzal a hírrel, hogy ott már éneklik az utcán.

K. Miklós, derék szabadelvű hazánkfiától kérdezik a halvány arcú emberek, hogy igaz-e a hír, miszerint a Rákoson negyven ezernyi pórhad van összegyűlve?

K. Miklós, ki jól ismerte ekkor e szavak horderejét, az előtti nap érkezvén Pestről, azt felelé :

— Bizonyosan nem tudom: — de biz ott könnyen lehet több is.

E remegés közben meglátják az ablakon át Széchenyit az utcán, s látva, hogy ő is odasiet, reményteljesen néznek eléje, kiről tudták, hogy véleményében semmi népgyűlés, semmi pamphlet meg nem ingatja, s ki a pesti forradalmat nagy tréfásan «parapluie-revoluciónak» szokta nevezni.

A lépcsőkön egygyel az ultrák közül találkozott a nemes gróf; ki őt, hosszú veres tollas calabriai kalapját fél szemére nyomva, köszönté új divatú «adjon Isten»-nel.

— Bon jour, citoyen Széchényi.

A gróf utána nézett s visszaköszönté :

— Bon soir, citoyen Sansculotte . . .

Ezzel ment nyugton a klubb terme felé, felnyitá az ajtót, megállt a küszöbön s végig nézve a sápadt, kételkedő arcokon, miknek minden gondolatját olvasták delejes szemei, sarcasticus mosolygással így köszönt be hozzájuk :

«— Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?» . . .

Tudta, hogy ez a sor cseng valamennyinek a fülében ?

. . . Még aznap «egy szó ellenmondás nélkül» keresztül

ment a táblákon a jobbágyság felszabadítása iránti törvényjavaslat, minden záradék, minden mentalis reservata nélkül; a maga tiszta, naptól született szüzességében.

Hogy ez megtörtént, az ránk nézve nagy haszon; de hogy egy szó ellenvetés nélkül történt meg, az a dicsőség!

A nagy majoritás «amen» kiáltásának dicsőségét engedjük az indítványt tevő szónoknak; de a minoritás hallgatása Széchenyi «jó reggelének» érdeme.

ADOMÁK SZÉCHENYI ISTVÁNROL.

1. A pesti megyegyűlések híresek voltak 1848 előtt a nagy politikai kérdések fölötti vitákról, mikben az ország legelső politikai nagyságai vettek részt. Kossuth, Széchenyi, Nyáry, Eötvös, Dessewffy Aurél stb. Ezekhez csatlakozott azután a kisebb capacitások táborá. Báró B. Pali, kit mind testének terjedelméről, mind szellemének a nagy testhez aránytalan voltáról ismert mindenki, hol az egyik párthoz szokott csatlakozni, hol a másikhoz. Egy kérdésben tetszett neki a conservatív párthoz szegődni. Előre bejelenté Dessewffy Aurélnek, ki a párt vezérszónoka s indítványtevője volt, hogy ő is speekelni fog mellette.

A gyűlésben azonban vette észre Dessewffy, szokott éles figyelmével, hogy indítványa az első ellenzéki czáfolat után fényesen meg fog bukni, azért nagy hirtelen visszavonta azt, s B. Paliban bennrekedt a fényes dictió. Délután Széchenyi sétál a Dunaparton gróf W.-mal és beszélget; szemközt jön rá B. Pali s elkezd rögtön expectorálni, hogy: «nézzétek ezt az ostoba Dessewffyt, már micsoda ügyetlenséget követett el ma a gyűlésen!» Széchenyi nem felel rá, hanem úgy tesz, mintha W.-mal beszélne.

«Hát a mi anekdotát elkezdtem, folytatom. (Semmi anekdotát sem kezdett el azelőtt.) Húzza a hat osztrák matróz az evezőt keményen a Bosporusban s halad nagy izzadva. Utánuk jön egy török a maga kaikjában, ez nem fárasztja magát, felhúzza a vitorláját, a szél viszi ingyen, ő pedig szépen csibukozik. Mikor elhalad a lapátoló osz-

trákok mellett, gyorsan hátrahagyva őket maga mögött, az egyik matróz azt mondja a többinek :

«Jetzt schaut's den dummen Türken an!»

B. Pali azt mondja : «nagyon jó!» s azzal odább megy.

Széchenyi utána néz s így szól W.-hez :

«Jetzt schaut's den dummen Türken an!»

2. Egyszer meg ugyanazon pesti gyűlésen a híres író Majláth támadta meg Széchenyit vakmerő kiméletlenség-gel. Gyűlés után aztán, gyöngé lelkék szokása szerint, odaszaladt a méltatlanul bántott ellenfélhez s bocsánatot kért tőle, hogy ne nehezteljen erős kifejezéseiért. «Oh egészen más van az eszemben, mond Széchenyi, mint rád haragudni. Épen most egy jó szőrejtvényt csináltam, a minek megoldását rád bízom, mint híres rejtvénymegfejtőre.» — «Kérlek!» mond készen Majláth, ki nagyon örült, hogy ilyen olcsón helyreáll a barátság. — «Tehát az egész egy német Kraftausdruck; az első szótagtól rettegnek a hajósok; — második szótag egy tulajdonszó, a harmadik szótag egy előrag, tudod praepositio, a negyedik szótag pedig az emberi testnek egy része.» Majláth még egyszer elmondatta magának a rejtvényt: «nehéz feladvány!» — «No ha ki nem találná, hát felirom a megoldását egy látogató jegyre, de ne nézd meg addig, míg le nem tettél a megfejtés lehetőségéről.» — Majláth megígérte s csaknem elkésett a fejtörésben gróf K. . . ebédjéről, hova ő is hivatalos volt a többi ó-conservatív urakkal. Azok kérdezik tőle, hogy hol késett? Mondja, hogy Széchenyi adott neki egy szőrejtvényt, a mit nem tud megoldani. Elmondja a többi uraknak is. Azok sem boldogulnak vele. Az első szótag kitalálhatatlan. Mitől félnek a hajósok? «Sturm.» «Wind»? Mind nem vezet a megoldásra. Végre előkérlik a czédulát. — Hát biz az az első szó «Leck». A mi jelent ugyan «hajón támadt lyukat» is, de az ismeretes német Kraftausdrucknak egészen más bevezetésül szolgál. — Ez volt Széchenyinek a válasza a dictióra!

3. Egyszer Gr. Károlyi István meglát Széchenyinek az oldalán egy szép antik kardot, s azt mondja neki: «add nekem azt a kardot, megveszem.» «Nem eladó.» «Adok érte száz aranyat.» «Már úgy eladó.» Azzal leoldta az övéről a kardot, s az nap gr. K. I. két karddal, Széchenyi pedig kard nélkül ment haza a gyűlésből. Hanem az eladott kardjánál volt egy még szebb antik kard Kubinyi Ferencz birtokában, a mire meg Széchenyinek fájt a foga, ő meg ahhoz ment: «Add nekem ezt a kardot, megveszem.» «Nem eladó.» «Adok érte ötven aranyat.» «Már úgy eladó.» Látjátok! mondá Széchenyi azoknak, kik mind a két jelenet tanui voltak, már ezt más ember úgy csinálta volna, hogy a kapott száz aranyat egészen oda kínálta volna a másik kardért, én pedig kaptam egy szebb kardot s nyertem rajta ötven aranyat.

RABLÓ KALAND.

(Igaz történet.)

Ez évben történt, márczius 31-én, hogy egy öt tagból álló uri társaság V. megye erdőségeiben szalonkára vadászott. Mind az öten fiatal emberek, régi összeszokott jó pajtások, a művelt körök tagjai, tudományos pályát végzett férfiak. Köztük az ifjú . . . y, fia az egykori V. megyei provisorium alatti főispánnak.

A provisorium főispánja nem hagyott nagy vagyont gyermekeire, azoknak egy nagy erdőség képezi örökségüket, melyből a vágott fát adogatják el, s az ebből nyert összeget a legidősebb fiu szedi be és osztja ki testvérei között, ugyanaz, ki az említett vadásztársaság egyik tagja volt. A többieket nevezzük X. Y. Z. Q.-nak.

Este felé X. meghívja a többieket nem messze eső lakába vacsorára, előre izenve nejének, hogy vendégeket visz.

Ugyanebben az erdőben történt sok év előtt, hogy . . . y apja, mikor még főbíró volt, a mint kocsijával a hegyoldalról leereszkedik, jajkiáltásokat hall, s látja, hogy egy híd előtt több rabló egy szenes fuvarost fosztogat. A főbíró kapja puskáját, a rablók közé lő, egy elesik, de megint felszedi magát, s menekül társaival az erdőbe. A közel falu népe üldözésére indul, vérnyomokat találnak, azokat követik, a vérnyomok azonban a bozótban elvesznek, s a rablók nem találhatók. Egy jómódu birtokos gazda azonban soha se tért vissza házához többet. Min-

denki azt hiszi, hogy az volt a rabló, ki valahol a berekben elveszett.

A vadásztársaság tehát vigan vacsorál egész napi fáradtság után X. vendégszerető házánál, midőn kétfelé tárul a szárnyajtó s belép rajta három férfi felvont sárkányú fegyverekkel.

Senki se moeozanjon, kiált a középső. Melyik önök közül . . . . . y?

A kérdezett feláll és mondja, hogy ő az.

— No hát tudd meg, hogy mi vagyunk annak az embernek a fiai, a kit a te apád agyonlőtt. Megesküdtünk, hogy a fiain állunk boszút. Imádkozzál, meghalsz!

A házi gazda e szóra a parancsoló rabló elé lépett s elkezdte azt kérlelni.

— Édes földieim, csak nem fogtok itt az asszonyok előtt ilyen gyilkosságot elkövetni. . . .

— Igaza van az urnak, mondá a rabló. Ez nem volna illendő. Itt nem. Gyere ki az udvarra!

A fiatal . . . . . y követte szótlanul a fölhevást s kiment az udvarra.

— Add ide a mid van! parancsolá a rabló.

Az ifjú lehúzta gyűrűjét, átadta óráját, kétszázharmincz forint volt a zsebében, egy «Pesti Naplóba» takarva, mit előtte való nap vett be az eladott fáért, azt is odaadta.

A rabló megsámlálta: «kétszázharmincz forint!»

— Most vetközzél le!

Az ifjú levetette kabátját, mellényét.

De már tovább nem állhatta a házi gazda: odarohant a rablókhoz.

— Azt nem engedem, hogy itt az én szemem láttára egy pajtásomat meggyilkoljátok, az én udvaromon. Szerenésétlenséget hoztok vele magatokra is. Ilyen borzasztó tette három vármegye hajtóba vesz benneteket. Minden embert szerenésétlenné tesztek, a ki csak egy falat kenyeret ad még nektek. Nekem is ezer bajt csináltok vele.

— Jól van: mondá a rabló. Tehát nem öljük meg itt.

Hanem esküdjél meg, te gyilkos fia, hogy ma éjjel tizenkét órakor kijösz hozzánk a g . . . . i puszta-kúthoz, ott aztán majd megtudod, hogy mit végezzünk veled?

Az ifjú . . . . y megesküdött a rablóknak, hogy ki fog menni hozzájuk a puszta-kúthoz.

Azzal a rablók visszaadták pénzét, óráját, gyűrűjét, ruháit s eltávoztak, gúnyosan kiáltva: «a viszontlátásig!»

A társaság visszament a szobába, hanem a jó kedvnek és vacsorálásnak természetesen vége volt.

Mit fog most csinálni . . . . y?

— Hát kimegyek hozzájuk éjfélkor a g . . . . i kútra, a hogy megesküdtem nekik.

— No azt a bolondot nem teszed! mondja neki Y. bajtárs. Ki tartana becsületkérdést rablókkal szemben? Csak-hogy kiszabadulhattál a körmeik közül. Most legokosabb lesz, ha eljössz velem az én tanyámra, az jó három óra járásnyira fekszik innen. Éjjel van, elmenekülhetünk. Nálam nem fognak keresni.

Azzal valamennyien rábiztatták . . . . yt, hogy bizony szökjék, és rejtse el magát Y. szállásán, míg végre a fiatal ember ráállt, s pajtása vezetése mellett neki indult az erdőnek. Árkon bokron, hegyszakadékokon keresztül szerencsésen megérkeztek éjfél tájon Y. tanyájára, mely egy puskalövésnyire lehetett a falutól s ott siettek mentül előbb ágyba juthatni.

Az izgatottság alig hogy engedé . . . . yt elaludni, a midőn egy óra táján zörgetnek az ablakán s hangzik a rabló ismeretes szava.

— Hej hej! . . . . y! Szépen szavadnak álltál! Hát ki-jöttél a puszta kúthoz? Ez az eskü? Most már gyere elő!

A fiatal ember rémülten ugrott fel ágyából s hasonlóan, hogy az ablakból észre ne vegyék, két közbeeső szobán keresztül, átlopózott Y. barátjához.

— A rablók nyomomba akadtak. . . .

— Hallom, szól Y. De nem baj az. Az ajtók zárva vannak. Mi ketten vagyunk, ők hárman. Mi belül, ők kívül.

Ha be akarnak törni, lelövöldözzük őket. Eredj vissza a szobádba a puskáért és öltönyödért, s aztán gyere megint ide.

Az ifjú . . . . y ismét visszacsúszott hálósobájáig s még kétszer megtette ezt az utat oda és vissza, az ablakon dörömböző rablók előtt.

Végre a rablók Y. ablakára mentek zörgetni.

— Nyissa ön ki az ajtót, hadd hozzuk ki . . . . y.

Y. kikiáltott, hogy . . . . y nincs itt.

— Ha nincs itt, odább megyünk, az urat nem bántjuk. De ha ki nem nyitja az ajtót, rágyújtjuk a házat.

— No hallod-e, ez nem bolondság, sugá Y. bajtárs az üldözötteknek, ha kipörkölnék innen bennünket, végünk van. Neked futnod kell innen. Itt az előszobában alszik a hetesem, hű, megbízható ember, ez el fog téged vezetni L**ig, a hol a szolgabíró lakik, ott beszállhatsz N. ügyvéd bajtársunkhoz. L**ben már pandurok vannak, ott nem fog semmi zsványt keresni.

. . . . y elfogadta a menekülési tervet, vette puskáját, a hetes kalauzolása mellett a kerten keresztül menekült, míg a rablók az út felől zakatoltak, s azzal neki a süpedéknek, bozótnak torony irányában L** mezőváros felé.

Reggel négy óra lehetett, midőn L**be megérkezett, kifáradtan, kimerülten, testi, lelki gyötrelmektől agyonkinozva. A felköltött házi gazda bámulva kérdezé: mit keres itt ily szokatlan órában?

— Ne kérdezz semmit, szólt . . . . y, oda vagyok. Adj valami helyet a hova lefeküdjem. Ne csinálj semmi hozzákészülést, lefekszem az irodádban a pamlagra, betakarózom a köpönyegemmel, s alszom ott.

N. pajtás tehát engedte lefeküdni barátját, s maga is ment tovább aludni.

Az agyonhajszolt ifjú aludt, a hova lefeküdt, míg barátja reggel át nem jött irodájába.

— Nos hát hogy aludtál? kérdé tőle N.

— Elég jól, csakhogy most úgy érzem magam, mint a kit összetörtek, s a fejem fáj erősen.

Ezzel N. szétnéz íróasztalán, s megdöbbenve mond:

— Hanem hat pajtás, ne tréfálj velem. Minek tetted el a pénzemet?

— Én? a te pénzedet? kiált felriadva . . . . . y.

— Igen, igen. Tegnap este kaptam meg egy öreg aszszony perében az elmarasztaltnak a részletfizetését. Ide tettem az asztalomra. Azóta itt senki nem járt, s a pénz most nincs itt.

. . . . . y erre dühre gerjedten ugrik fel a fekhelyéről s puskájához kap.

— De most már ki innen a szobából, mert keresztül lölek! Eredj, hivasd ide nekem a szolgabíró, tartson fölöttem hivatalos vizsgálatot. Más be ne lépjen, mert megölöm.

Szolgabíróért küldtek, az nem volt honn, jött helyette az esküdt, egy pandurral.

— Mennyi volt az összeg, kérde az esküdt az ügyvédtől, mely az ön asztaláról eltűnt?

— Kétszázharmincz forint, mondá N. Egy «Pesti Napló»-ba takarva.

. . . . . y azt hitte, hogy a világ szakad rá!

— Igenis, kétszázharmincz forint van nálam épen, egy «Pesti Napló»-ba takarva. De ez az összeg az enyim, tegnap kaptam faárabán. Ez az összeg az éjjel már a rablók kezében volt, hogyan kaptam? arra tanuim X. Y. Z. és Q. barátaim, hivassa ön őket ide azonnal.

Erre N. ügyvéd elkezd nevetni, a nevetést osztja az esküdt, felnyilik az ajtó s betódulnak rajta nagy kaczagás közt X. Y. Z. és Q. jó pajtások.

— Nem szükség értünk küldeni, itt vagyunk magunktól! Csak egy kis «tréfát» akartunk veled csinálni. Nem tudod, hogy április elseje van?

. . . Tehát ez az egész testi-lelki agyonkínzás csak egy kis tréfa volt jó barátok és művelt emberek között.

Össze voltak beszélve X. Y. Z. Q. és N. s azok rablók-
nak öltözött eselédjei.

S miért követtek el ilyen kegyetlen tréfát egy jó paj-
tással?

«Azért, mert az a . . . . y olyan unalmas fiú, mindig
közénk jár, s nem akar velünk semmit «mitmachen.» Ki
akartuk közülünk ugratni.»

EGY EMBER, KI GYALOG JÁRTA MEG PÁRIST.

E napokban egy meleg délután sajátságos alak vetődött a színház udvarára. Torzonborz őszbevegyülő szakáll a különös öltözet, melyet e szakáll kiegészíte, minden jövőmenőnek felötlött erősen. Fején katona holczmüczli, ahoz vászon katonakabát, magyar nadrág s arra térdig érő harisnya húzva, poros katona-bakkancsokkal.

A jövevény azonban nem szólt senkihez, csak hagyta magát a járó-kelőktől bámultatni, vállával a falnak támaszkodva.

Egyszer a színészek egyike jobban a szeme közé néz s elkiáltja magát: «hisz ez te vagy!»

— Persze, hogy én vagyok, felelt a kuszált alak. De nehezen ismeresz rám.

— Elhiszem azt, de te könnyebben rám ismerhettél, miért nem szólítottál meg?

— Mert attól féltem, hogy azt fogod hinni, tán kérek tőled valamit.

— Hisz a mi kevesem van, abból kérés nélkül is adnék, de hát honnan jössz?

— Párisból.

— Hogyan?

— Hát csak gyalog.

— Mondták az onnan jövők, hogy hirtelen eltűntél onnan, azt hitték előlted magadat.

— Eljöttem, mert az utolsó garasom is elfogyott, s haza jöttem gyalog. Két hónap óta jövők.

Ott rögtön több ismerős is veszi körül a jövevényt, régi erdélyi hadjáratbeli fegyvertársak, most szintén nyugalmas polgárok; a ki még nem ismerné, bemutogatják egymásnak: hadnagy, jó vitéz volt a maga idejében, aztán a nem neki való időben kedve támadt olyan helyet keresni, a hol azt mondták, hogy vitéz emberekre van szükség, kiment Olaszországba, onnan aztán egy kutyának való időben ötvenketted magával, mint nyugtalan, türelmetlen embert elküldték, sok viszontagságon át Párisba tévedt, ott olyan jó dolga lett, hogy majd meghalt éhen, ismeretlenekhez nem folyamodhatott, ismerősökhöz pedig épen-séggel nem. Egy nap aztán meggondolta a dolgot, s elhatározta, hogy haza fog jönni.

Hazajönni! annyi idegen országon keresztül, könnyű annak, a kinek tele erszény, vagy alázatos ábrázat áll rendelkezésére, a ki vagy fizetni, vagy koldulni tud, de hogy utazzék Páristól Pestig, a ki ehhez nem ért?

Eleinte eladogatta testéről a ruhákat, a büszke magyar jelmezt, s vett kopott zsibárus rongyokat, úgy jött faluról-falura odább. Seholy sem kért semmit.

Mikor már nem volt mit eladnia magáról többé, egy este fáradtan érkezett meg egy nagy francia városba s egy kávéház verandája alatt leült. A veranda alatt délczeg katonatisztek siestáztak, kiket sértett a rongyos alak megjelenése. Egy közülök megszólította, mit keres itt?

— Ne olyan kevélyen vitéz uraim. Voltam én is valaha olyan kardos úr, mint önök, s most sem vagyok se tolvaj, se koldus.

E szóra a francia tiszték köré telepedtek, elmondatták vele élte viszontagságait, s azután egymás között harmincz frankot gyűjtöttek össze, ezt odadták utiköltségül a messze föld árvájának.

Ez adománynyal tudott eljutni egész a határszélig. A német földön megállították. Utlevélnék persze hire sem volt nála. Elmondta őszintén, hogy kicsoda, s hogy a Székelyföldön van otthona.

A lelkiismeretes urak rögtön táviratoztak Bécsbe, Budára, s szép időbe került, míg a válasz visszaérkezett, hogy állítása való, ereszsziek szabadon. Ez alatt legalább az európai diplomácia költségén élt.

Ott adtak neki útlevelet és ötven krajczárt.

Ötven krajczár nem nagy kapitális, de untig elég arra, hogy takarékos ember egy német fejedelemségen átutazzék vele; a fejedelemségben megint adtak neki más útlevelet és ötven krajczárt.

Gondolta magában, ez így pompásan megy, utazni a szövetség költségén; hanem a harmadik status határán megtagadták tőle az ötven krajczárt, ott bizonyosan elébb a budgetben kell tárgyalni az ilyen költségeket.

Itt tehát már törni vagy szakadni kellett. Épen Németországban kezdeni el a koldulást? az nem lehet. Éhen meghalni? azt inkább lehet.

Az utolsó hat krajczárral zsebében érkezett egy német városba, mely híres fürdőhely, nagyon járják az angolok. A legelső vendéglőben, a hová pihenni betért, azzal utasították el, hogy itt nincsen közkorcsma, ide csak vendégek térhetnek be, a kik lóval jönnek. Ment a másikba, ott is azzal utasították el, ment a harmadikba, ott is azt ismételték. Jó rend van itt!

Ekkor újra visszament az elsőhöz.

— Ez azon vendéglő, a hová lóval lehet szállni? kérdé fennyen a háziszolgától.

— Ez az.

— Mutassa, milyen az a lovak számára való szállás?

A szolga bevezette az istállóba, az is tele volt ugyan angol urak lovaival, de egy hely még üresen volt, s szépen megvetve friss szalmával, a jászolban illatos széna készen.

Friss szalma! illatos széna! Milyen jó angol urak lovainak lenni! Jóczakát édes barátom. Majd csak magam aluszom itt.

Reggel megy a vendéglőshöz s mondja, hogy fizetni akar az istállóért, egy lóért.

— Hát hol az a ló?

— Én vagyok magam az a ló.

Egy ilyen ötlettel valami francia vaudevilleíró divatliónná lenne egy saisonra; no de ő is nyert vele annyit, hogy a korcsmáros nem fizetteté meg, inkább még reggelit is adott neki azért, hogy olyan jól megnevettette. Mert nevetséges dolog ez nagyon.

És így jött egész Magyarországig, hallgatva és éhezve ott, a hol nem kérdezték meg, mit szenved?

A magyar határon belül ért azután tetőpontot nagyinisége. Itt csak nem szólhatott az embereknek. Szép is lett volna! egy magyar vitéz, a ki elhagyta hazáját, családját, házi tűzhelyét, a ki eltávozott fényes reményekkel, büszkén, diesszomjasan s most hazatér rongyosan, éhesen, megalázva: hogy mondhatná ez valakinek, im itt vagyok!

Legsanyarúbb állomása volt a legutolsó, a budai lánczhidfőtől a pestiig. Itt mind tudva van, két mérges orosz-lány ül kőből kifaragva, a mi azt jelenti, hogy minden átmenőnek két krajczár váltságot kell fizetni.

Két krajczár hiszen nem pénz! de hol vegye, a ki most esett le a holdból?

Végre itt is megszánta néma arcját egy emberséges fuvaros, azt mondta neki, kapjon fel üres szekere, ha át akar jutni; s így ért el hazája fővárosába, országa szívébe, az, a ki . . .

Nincsen tovább.

HINNI ÉS NEM HINNI.

Mit ér abban válogatni, hogy mit higyjünk és mit ne higyjünk? Mit ér az imádság jó tett nélkül? A pusztá szótól senki sem üdvözl, és tudatlansága miatt senki el nem kárhozik.

Ezt tartásatok meg, hogy a hit szeretet nélkül, megholt állapot, mielőtt e kis elbeszélés olvasásához fognátok, mely bár egy kissé nevettetésre van szánva, de tanuság vagyon annak mélyén.

Élt, de még most is él a Tisza két partján egy híres nevezetes család, melynek minthogy nem akarom valódi nevét kitenni, nevezzük azt Nemesházynak.

Még a tizenhetedik század közepén szakadás történt ezen jeles nemzetségben, olyan formán, hogy az akkori országos zavarok közt egyike a Nemesházy ősöknek kivándorolván Erdélybe, ott felvette a református hitet, a többiek katolikusok voltak, s később helyreállván a békeesség, ő is visszatért jószágára, de azután is református maradt.

Ezután örökös volt a villongás a két külön templomba járó családág között, mely firól fira adatott át, és soha se birtak kibékülni egymással.

A mellett mindenféle praktikát elkövettek, hogy egymást saját hitökre térítsék. A katolikus hitet követő családágból nagy hatalmas férfiak támadtak, zászlós urak, prépostok, czimzetes püspökök, kik nagyszerű kecségtető ösztöndijakat alapítványoztak azon Nemesházynak részére, kik a katolikus hiten vannak, vagy arra áttérnek, viszont

a református család tekintélyes férfiai, kik közé nem egy alispánt, főkurátort, sőt még egy superintendenst is lehetett számítani, hasonlóul mindent elkövetének, hogy a rokonág téveteg juhait magukhoz térítsék. A számos és elterjedt kettős családban akadt is egyszer-másszor vagy egyik, vagy másik oldalon egy-egy kevésbé szilárd tag, ki elhagyta apái hitét, s nagybátyjaiéra tért át, a min azután a milyen nagy volt az öröm és diadal az egyik részen, oly nagy volt a harag és elkeseredés a másikon.

Ez a harez pedig folyt ivadékról ivadékra. A két osztályos rokon-család egyikének jószágá a Tisza jobb partján, a másiké a balparton volt, s minthogy időjárával a család nagyon elszaporodott, a jószág sok apró részre eloszlott, egyik vagy másik azután vagy eladósodott, vagy elprédálta vagyonát s kénytelené lett birtokát eladni. Ilyenkor azután a két családág egész hadjáratokat folytatott egymással, nehogy vagy a református család vehessen meg egy talpalattnyit a katolikus ág jószágai közepében, vagy ez amazéban, s lettek belőle a sok ösiségi, zálogjogi, elsőbbségi, újra osztózási, cserélési, s más eféle pörök, a mik időjárával markális, violentiális, repozicionális, kriminális s más eféle ális pörökkel szaporodva egész asztagokká nőttek a családi levéltárakban, és egynek se szakadt soha vége.

Már ebben a században történt, hogy Nemesházy Kálmán ifjú jurátus korában megismerkedék Pesten egy, ugyancsak Nemesházy családból való Erzsébet nevű leánnyal, ki akkor itt nevelőben volt. Valami házi multság alkalmával látták meg egymást, s megtetszetek egymásnak.

Úgy hiszem igazuk is volt. A ki azon időbeli arczképeiket látta a Nemesházy kastélyokban, Kálmánt asztrakán prémes fekete mentében, kondor fekete hajjal, pörge bajuszszal, gömbölyű teli orezával, és Erzsébetet, pásztor leánynak öltözve, hóna alatt átkötött piros övvel, mely fiatal keble szelid domborulásait még jobban kitün-

teté, s a lefelé omló szép szőke hajfürtökkel, s szelíd buzavirágszinű szemeivel, lehetetlen, hogy át ne lássa, miszerint ahhoz bizony nem sok biztatás kellett, hogy két ilyen fiatal ember egymásba bele szeressen, kivált, mikor azt előre tudták, hogy nekik némileg kötelességük is egymást szeretni, mert mindketten Nemesházyak, bárha távoli is a rokonság.

Arra természetesen egyiknek sem volt gondja, hogy ki miféle hiten van? Az ilyen fiatal emberek egészen más dolgokról katechizálják egymást, s hamar túlteszik magukat mindenféle dogmán. Mire Pestről haza kellett menniök, egyik is olyan szerelmes volt, mint a másik, s odahaza, mihelyt alkalmuk nyílt, tudaták azt szülőkkel.

No iszen lett ebből szép történet. Kálmán szülői reformátusok voltak, Erzsébeté katolikusok. Mind a két család ellene szegült e szövetségnek, melyhez hasonló hallatlan volt még a két rokonág krónikaiban, kik egymást ez ideig csak gyűlölni tudták, s fiaikat és leányaikat a gyűlöletben nevelték fel szépen.

Előbb ki akarták őket tagadni mindkét félről, de hogy a fiatalok a Tiszába ugrást kezdték emlegetni, mégis megdolta magát mind a két fél, s inkább hasznot akart húzni ez esetből, hogy sem kárt, s azt határozá el, hogy no lát, ha olyan nagyon szereti gyermekét az a másik, hát bizonyítsa be, térjen át az ő hitére.

Mindkét félnek érdekében állván, szerelemből misszionáriusokká lettek, s ki mi jót tudott saját hitéről, azt a másiknak szívébe oltogató, úgy hogy mikor a két szerelmes egy-egy boldog órát tölthetett egymással, nem különben beszélének az alatt, mintha a tridenti zsinatban értekeznének a hussziták paragrafusairól.

Eldicsérték egymás papjait, megismertették a szép imákat, szép ünnepi szónoklatokat, miket azok mindkét részről tartanak, és a miben mindkettőnek igazuk volt.

Végre is a szerelem sokat tehet.

Mikor az ember nagyon szerelmes, még a pokolban

sem igen válogat, nem hogy még a mennyországban, s ha néha e tárgy fölött kissé csipősebb szóváltások történ-
tek a szerető felek között, az «osculum-pacis» (a béke
csókja) ismét rendbe hozott mindent, mely mint tudjuk
azon egy különös pont, melynek érvényességét semmiféle
schisma (hitszakadás) sem vetette el, s melyben ortho-
doxusok és reformátorok egyaránt örömet találkoznak.

Erzsike annyira haladt már, hogy egy vasárnapon a
kálvinista tiszteletes prédikációjára is elment, s megvallá,
hogy az igen szép volna, csak olyan hosszú ne volna.
Kálmán viszont péntek napon ebédre maradt Erzsike szü-
lőinél, s elismeré, hogy vannak ételek, melyek vajjal is
igen jók, s biz ő — Erzsikéje kedvéért — nem csak bőj-
tölnei, de még koplalni is kész volna; — a mi két külö-
mböző dolog.

Ilyenformán szépen közeledének az ifjak egymáshoz;
kölesönösen átjártak egymás szülőihez, rokonaihoz, kik
nagy örömben kezdenek már lenni a fölött, hogy család-
jaik ilyen szépen közelednek egymáshoz s mindegyik előre
dicsekedett a hódítással, melyet közel gondolt lenni. A mi-
dön egy napon Kálmán atyja Egerből kap egy levelet
fiától, melyben az tudtára adja, miszerint ő részint az
igaz hit tanai által meggyőzötve, részint szerelme által
indíttatva, az alólírt napon a római szent egyház hívei
közé tére át.

Ugyanazon a napon Erzsike apja Egerben kap levelet
a leányától Debréczenből, melyben az tudtára adja, mi-
szerint ő egyfelől meggyőződését követve, másfelől Kál-
mán iránti szerelemből, e mai napon, kitöltve a hatheti
vizsgálatot, a református hitre tére át.

E szerint megint ott voltak, a hol az előtt, csakhogy
megfordítva. A szülők végre is kénytelenek voltak bele-
egyezni a házasságba, a mi nem sokára meg is történt, s
mint tudjuk, nem volt Isten áldása nélkül.

Tanulság pedig ebből az: hogy hit dolgairól vitatkozni
nem laikus embernek való. Minden hit jó, csak megtart-

sátok, s legyen mindenki tisztelettel a másé iránt. A teremtő egyik embernek is olyan édes atyja, mint a másinak, nem elég, hogy valaki azt mondja: «uram-uram!» hanem szükséges, hogy szívében szeretet legyen, mely nélkül a hit megholt állat.

SYLVESTERÉJ UTOLSÓ PERCZE.

Deczember 31-dike van. Éjfél körül jár az idő. A befagyott ablakokon szikrázik a jégvirág. Benn a fényes teremben jókedvű társaság ül együtt, hosszú terített asztalnál, kedélyesen poharazva. Az asztalfőn ül egy piros, életerős férfi, mellette egy teltarczú fekete szemű hölgy, karját annak nyaka körül fonva, s fürtös fejét vállára fektetve; köröskörül fény és bőség.

Ki ne tudná első látásra, hogy e vidám társaság itt Sylvester éjét ünnepli, a hogy szokták jámbor keresztyének; s hogy az ott a ház ura, kit Isten minden jókkal megáldott, s mellette, a ki vállára fonódik, az a hű élet-pár, a kedves feleség.

De ez nem igaz.

Itt nem Sylvesteréjet ülnek, hanem halotti tort; — ma temették el a ház asszonyát, tegnap halt meg, — ez a ház nem azé, ki benne dőzsöl; hanem a meghalt nő árva gyermekeié, kiket a férj elűzött a világba, — s az a némbert ott, az a titkos szerető, ki miatti bánatában a nő meghalt.

Hanem azért hát mulatnak.

A szoba bútorzata ódon; bizonyosan úgy maradt ivadékról ivadékra; milyen jó lesz azt az özvegy férjnek majd elkótyavetyélni.

Van egy régi lábas óra a szögletben, fekete már a vénségtől, alakja olyan, mint egy ódon zárda tornya, bástyafokkal, szélvitorlákkal. Valaha templomos barátok refektoriumában állhatott az, s midőn a zárdát megszün-

tették, az is dobszóra került s most profánus társaságnak mutatja az idők mulandóságát.

De azért itt is teszi kötelességét. A torony aljában ül egy arasnyi kis vörös barát, csuklyája hátracsúszva nyakába; csak olyankor emeli fel fejét olvasójáról, mikor az óra üt. Mikor pedig az óra reggeli ötöt, esti hetet, delet, vagy éjfél üt, akkor a kis vörös barát felemelkedik helyéről, csuklyáját fejére húzza s megy a toronyba, a háromszoros csengetéssel jelt adni a hívőknek az imára, mint tévé akkor, midőn még minden ajtón jámbor vörös csuklyások serege jött elé a csengetésre; — kiknek már emléke is színét hagyta.

No de most is megemlékeznek a kis vörös barátról.

Minden kéz a poháron, minden szem a kis fabáb le-
hajtott fején; a házigazda mulatságos történetet regél.

«A mint ígértem, hogy éjfél előtt öt perczzel egy mulatságos történetet fogok nektek elbeszélni. Hát ez így volt. Mikor a jámbor asszony már a végsőt járta, odahítt magához s minden szentekre rimázkodott, hogy ha azt akarom, hogy nyugodtan haljon meg, ígérjek meg neki egyet; ígérjem meg neki azt, hogy ha ő most meghal, ebben az esztendőben nem nyújtom új feleségnek a kezemet. S én azt neki megígértem.»

«Hahhahaha!» hangzott fel a kitörő hahota erre a szóra.

Ebben az esztendőben!

Deczember harminczadikán kéri egy haldokló nő férjét arra az áldozatra, hogy ebben az esztendőben ne nyújtsa új feleségnek kezét.

Nehéz kísértés! A temetés után nyolcz óráig, tán épen a koporsó háta mögött, tán épen a lehantolt új siron keresztül, megállhatni, hogy ne nyújtsa kezét a másiknak.

No de a fogadott idő, bármilyen hosszú is, nagy lassan letelik, kivált ha annyian segítenek azt fogyasztani; az óra ütőgépe serken; a barát felhúzza fejére csuklyáját, mindenki nevetve rámutat; a határidő lejárt már.

A mutató tizenkettőre ért, a barát indul a toronyba, az óra üt, egyet, kettőt és a többbit sorba.

«S most az ígéretnek vége!» kiált a házi úr, s fenéig kiivott poharát elhajítva, kezét szeretőjének nyújtja. A vendégek felugráltnak s zajosan összecsoportosulnak poharaikat az új pár egészségére; a pohárcsengés, éljenzengés között alig hallani keresztül a barát csengetését.

A hevült mennyasszony is, míg jobbát vőlegényének nyújtá, baljával poharát ütötte a többi poharak csoportja közé, mintha mindannyinak jókedvét akarná kihívni.

S azután, a mint poharát letette, úgy tetszék neki, mintha az a kéz, melyet jobbában tart, olyan volna, mint egy száraz, hideg, nehéz kő. És a mint vőlegénye arczára nézett, egy halottat látott maga előtt. De a halott arcza nem volt sárga, hanem szederjes fekete, és szemei nem voltak behunyva, hanem néztek fagyottan maguk elé, és szája még mindig kaczagott.

A mennyasszony sikoltva rántá vissza kezét; a hulla lerogyott széke mellé: a vendégek elnémultak mind.

A barát akkor csengetett harmadikat a toronyban.

A HOSSZU ÁLOM.

Sokszor mondja azt az ember, ha valami nem szeretem napok következnek reá: «bárcsak megtehetném, hogy most lefeküdjem, s csak fél esztendő múlva ébredjek fel újra.» Jól esnék keresztül aludni a terhes időket, háborút, éhséget, döghalált, s csak akkor ébredni fel, a mikor ismét boldog világ van, s az ember térdig járhat a bablevesben.

Az ezernyolczszáztizenegyedik esztendőben élt Nógrád vármegyében egy fiatal paraszt ember, Herczeg András, kinek neve a vármegye levéltárában is megtalálható, mert oly rendkívüli dolgok történtek ő vele, minőket az Isten egy ezer esztendőben egyszer enged megadni ő irgalmából.

Ezen becsületes földmives már azelőtt is sokat dicsekedhetett Isten áldásával: vetései jobbak voltak, marhái egészségesebbek, mint másoké, de megérdemelte, mert szorgalmas volt, maga nézett minden dolog után; és a mi mindennél nagyobb áldás, felesége nem csak legszebb, de legjobb, legtakarékosabb, leghűségesebb volt a faluban, és Herczeg András azt is megérdemelte, mert viszont ő is olyan férj volt, a milyennek hét vármegyében nem lehetett találni párját, mindig józan, mindig jókedvű; még ha megharagították is, felesége iránt nyájas maradt, nem úgy, mint egy némely bolond ember, a ki a házon kívül kapott bosszúságért feleségén tölti haragját. Úgy is éltek e jámbor emberek, mint az angyalok az égben s nem hiányzott semmi boldog házasságukból,

mint esupán csak — találjátok ki, hogy mi hiányzott? könnyű pedig azt kitalálni: egy kis síró-rívó portéka kellett volna a házhoz, akár fiú, akár leány, a ki az öregek szívét felderítse.

Mikor pedig azt mondom: «öregék» ezalatt nem azt értem, hogy ők már öregek voltak, hanem csak így szokták egymást nevezni szerető házastársak, bármilyen fiatalok is: «édes öregem» tudnivaló, hogy nekik egymással kell megöregedniök, és a szeretettől csak az ásókapa választja el őket.

Végre ezen óhajításuk is teljesült a boldog házasoknak, még András maga semmit sem tudott róla, a midőn az éltesebb komámasszonyok, nászasszonyok és szomszédasszonyok félrehívták, s titokban figyelmeztették rá, hogy ugyan bizony vigyázzon ám a Juliskára (ez volt felesége neve), ne engedje valami nehezet emelni, vagy valami magas polcra levenni valamit, avagy döcögős szekéren járni, s száz egyéb ily veszedelmes dolgokat elkövetni, mert abból azután nagy baj lehetne.

De majd kibújt a bőréből Herczeg András ilyen beszédek hallva, csak hogy üveg alá nem tette a feleségét, úgy őrizte minden bajtól; fütyölt, danolt örömeiben egész nap, csak úgy égett a keze alatt a munka, s milyen boldog volt, hogy ragyogott az orcája, mikor estenden haza térve a szántásból, a tűzhelynél sütő-főző menyecskének azt mondhatta, hogy: «anyjuk te!» s aztán odament és átölelgette az elpiruló asszonykát, s ha az tréfásan kezére legyintett, mondván: «menjen kend apjuk, illik is a legyeskedés ilyen öreg emberekhez, mint mi,» akkor meg már örömeiben a gazda nem csak danolt, de tánczolt is. Mert a míg fiatal az ember, szereti, ha öregnek nevezik.

Április tizenharmadika volt már, s Herczeg András uram nem nyughatott, hogy ő bemegy a városba, mert neki okvetlenül bölesőt kell vásárolni. Váltig mondták neki, hogy bizza azt másra, ne menjen maga: «no az volna a szép,» felelé ő. «Nem ért ahoz senki más úgy mint én.»

Pedig szántás ideje volt; lónak, szekérnek nem lehetett elhagyni a munkát; de mind nem gátolta az Andrást, el fog menni gyalog, mondá; úgy is közelebb a város gyalog a hegyeken keresztül, mint kocsin az országútra kerülve, az idő is szépen kinyílt, a mezők kizöldültek már, derült tavaszi napok jártak, csupa gyönyörűség most egy pár mértföldet gyalogolni az embernek, a kinek a szive tele van örömmel.

András tehát bement a városba gyalog, kiválasztotta a legszebbet, a legtartósabbat amaz ingó-bingó bútorok közül, ki volt festve az tarka tulipántokkal, s felvette a hátára, úgy ment haza felé. Dehogyan volt nehéz, egy cseppet sem volt nehéz az a bölcse, el tudná azt vinni a világ végeig, s meg sem érezné, hogy nyomja, hát még ha benne volna a bölcseben az, a mire gondol! akkor még tán tovább is elvinné.

Ilyen boldog gondolatok között ballagott haza felé, s alig vette észre, hogy a midőn jól benn járt a hegyek között, milyen hideg szél kezd fújni egyszerre; az ujjas ködmen, mely elébb lekiváncozott róla, most ismét felkiváncozott rá; s a mint körül kezdett tekinteni, látta, mint lepik el az eget a mindenünnen tóduló sötét, ferge-teses felhők, a szél zúgott a fák között, s nem sokára elkezdtek egyes szállinkozó hópelyhek esni az arczára.

De már ebből nem jó idő lesz, gondolá magában András, s kettőt lépett egy helyett, és hogy hamarabb otthon lehessen, mint e zimankós idő előlkapja, félre csapott egy mellék útra, melyen járt már egynehányszor ifjú legény korában, mikor társaival őzre vadászott, s nagy sietve ment előre, nem is aggódva egyében, mint-hogy ha a hó esni talál, a bölcse mind összeázik.

Már jó kerülőt tett a hegyi úton, a midőn egy kis patakhoz ért, melyen át kellett mennie. Igen bizony, de a kis patak most nagy folyam volt, a sok napi olvadástól megáradt, s egész szál fákat, miket a két partról kicsavart, ragadott alá magával.

András nem tudott átmenni. E közben a zivatar teljes haragos mivoltában utolérte, a szél bömbölt, s vágta a havat nagy sűrű pillékben az ember arczához, három lépesnyire nem lehetett tőle látni; András aggodalmasan kezdte a patak partján felfelé menni, azt remélve, hogy valahol még is csak átgázolhat; e közben mind jobban rá esteledett az idő, végre eltévedt a hó lepte vidéken, azt sem tudta merre jár már, sehol emberi hajlékot nem látott, sem emberi hangot nem hallott, csak a hollók károgtak a feje fölött, a kiknek tetszik az, hogy zivatar van.

Odahaza azalatt nagy aggodalommal várták. A fiatal menyecske százszor is kinézett az ajtón, ha nem jön-e a férje? minden kutya ugatásra kifutott, de csak nem jött András. Este is lett, éjszaka is lett, a férj még sem érkezett meg. A szegény asszony ezer aggodalom között volt, ha férjét e zivatar útban találta kapni, a rossz út, vadállatok, a hideg éjszaka! elveszhet, megfagyhat. Gondolni is irtózatos rá. Végre elővette bibliáját, s olvasni kezdte belőle, és a mint olvasá az Isten csodadolgait, mint őrizte meg, mint vezérlé ezernyi veszélyek között az ő hiveit, lassankint megnyugodott, s csendes érzéssel hajtá álomra fejét, gondolva, hogy András is bizonyosan jó emberek biztos hajlékában nyugszik, s ha ma meg nem jön, majd megjön holnap.

Reggelre azonban akkora hó esett, hogy a házajtót nem lehetett kinyitni, a tegnap még oly szép zöld vidék most fehér hóabroszszaal volt bevonva. Jaj annak, a ki úton van.

Két napig szánnal sem lehetett menni egyik faluból a másikba, míg csapást nem törtettek, s a hegyek közti utak úgy be voltak hordva hóval, hogy arról a tájról madárnál egyéb nem jöhetett.

Juliska képzelni sem merte, hogy férje most haza jöhessen. Bizonyosan ott maradt a városban, míg ez ítélet-idő elmúlik, s majd csak akkor jön haza, ha a hó elolvadt. Ezzel nyugtatá meg magát.

Azonban a hó elolvadt, s András még sem érkezett meg. Juliska aggódalmasan ment be maga a városba, a hol testvérei laktak, s azoktól megtudá, hogy András elindult azon reggelen, melyre a zivatar következett, egy szénégető pedig bizonyítá, hogy látta is őt az úton, a mint egy tarka bölcst vitt a hátán, még tüzet is kért tőle a pipájába.

A nő erre kétségbeesetten kereste össze a környék valamennyi kunyhóit, szénégetőit, hámorait, kérdezve, tudakozódva fütől fától férje után; de arról nem tudott senki. Eltűnt, elveszett végképen.

Az atyafiak, az ismerősök vigasztalták a nőt, hogy majd csak előkerül András, tán ide vagy amoda mehetett, tán más ember helyett elfogták, pedig magában mindenki azt hitte, hogy ama fergeteg éjszakáján megették a farkasok, vagy megfagyott, vagy valami hegyszakadékba lebukott s ott veszett.

Juliska nem szűnt meg őt várni. Azonban elmúlt egy hét, két hét, egy hónap, két hónap; András még sem érkezett. Saját testvérei is letettek már a kereséséről, de Juliska még mindig remélt. Hiszen ha megették volna őt a farkasok, a bölcst csak nem ették meg: arról rá kellene találni, de annak sem volt semmi nyoma.

Azonban a tavasz is elmúlt, a nyár meleg napjai is eljöttek, Juliska ez alatt meg is jött a hosszú útról; egy szép kis fia lett, azt megkeresztelték Andrásnak.

Özvegynek tartá már minden ember, pedig még gyászt sem viselt. Lassankint jöttek vigasztalók a szép özvegyhez; akadt elég derék fiatal ember, a ki sajnálta, hogy a kis Andris árván maradt, örömetst lett volna atyja; de Juliska nem hallgatott rájuk; bár egy hónap a másik után múlt el, ő csak azt mondta mindig: «meg kell még Andrásnak jönni, mert én még soha sem álmodtam vele, pedig ha meghalt volna, meglátogatna álmomban.»

Szegény asszony! sohajtának ismerősei, még eszét veszti bele.

De csakugyan hova lehetett András?

Ott hagytuk el, a hol eltévedt április 13-díkan. Összevissza bódorgott azután az erdőben, remélve hogy valami hajlékra talál, s a közben sokat sóhajtott Istenhez, hogy szabadítsa meg a veszélytől, a midőn egyszerre egy barlangra bukkan, mely odvas fenyőfák tövében szinte kinálkozni látszott eléje.

Ilyen állapotban nincs mit válogatni sokáig. András körül nézte az odvat; szűk volt biz az, és alacsony, de feküdni jól lehetett benne, s legalább az ember biztosítva volt a megfagyástól; elhelyezé tehát magát benne, a hogy lehetett, egy nagy követ hengerített a nyílásra, nehogy vagy egy portyázó farkasban hálótársra akadjon, a bölcsőt megfordítva feje alá tette, s azzal buzgó fohászszaal Isten oltalmába ajánlva magát, csendesen elszunnyadott; hallá ugyan egyszer, mint rohan alá a bérezekekről egy irtóztató hógörgeteg s csapódik barlangja nyílásához, de újra elkezde imádkozni és újra elaludt csendesen, Isten nevével ajkain, s nejére gondolva szívében.

És Isten gondját viselte neki ott.

... Késő reggel van már András! hallod, hogy szólnak a rigók, ideje volna már felkelni és folytatni az utathaza felé!

András egyet nyújtózott és barlangja szájáról elhárítá a követ; úgy tetszék neki, hogy ez a kő most nehezebb, mint tegnap volt, vagy az ő karjai gyöngébbek.

De mi Isten csodája ez? A tegnap esett hónap sem híre, sem helye, a fák mind tele vannak zöld lombbal, s az erdőkben minden virág nyílik és a gombák előjöttek a haraszt közül.

«Én vagyok-e én, és tegnap volt-e tegnap?» kérdé András önmagától, és a mint ruhájára tapintott, akkor vevé észre, hogy a mely oldalon feküdt, azon a köntöse mind lerohadt róla.

Nagyon sokáig kellett neki ott aludni.

Kibotorkázott ezután az erdőből. de érzé, hogy tagjai gyöngék, alig birt menni.

Félóra múlva az erdő széléhez jutott; hát itt mit látott ismét? A tulajdon szántóföldje volt előtte; azon héten, melyen lefeküdt, végezte a vetést, s most hogy fölébredt, már érett a kalász. Augusztus huszonhatodika volt az nap.

Az aratók énekeltek mindenfelé a mezőn. Az ő szántóföldein már a képeket rakták.

Egyik kereszt tövében ült egy fiatal menyecske, fehér kendővel a feje bekötve, szép gömbölyű keblén egy kis piros pozsgás gyermeket szoptatott.

András odakerült mögéje észrevétlenül s megszólítá: „anyjuk.”

Hogy ugrott fel egyszerre az asszony, hogy sikoltotta el magát, férjét megpillantva, hogy borult nyakába s hogy árasztotta el csókjaival? azt elképzelni könnyebb, mint elmondani.

Az aratók és az egész falu népe összeszaladt e csodára; senki sem híhetné azt el, ha számtalan szemtanú bizony-sága nem erősítené, hogy Herczeg András huszonnyolcz hétig aludt a beresznói barlangban étel és ital nélkül.

Nosza minden ember sietett őt legelőször is étellel kínálni, de kevés hasznát vehette annak András, mert gyomra úgy össze volt húzódva, s állkapczái alig birtak nagy fájdalom nélkül mozogni; s rágni épen nem tudott, úgy hogy levesnél egyebet nem birt magához venni, azt is csak keveset. E miatt mindig erőtlenebb lett, s csodálatos felébredése után harmad napra ismét elaludt, úgy hogy mindenki holtnak tartá. Juliska azonban nem engedé őt eltemetni, s azt igen jól cselekvé, mert harmad nap egy kelevény fakadt fel András fülében, s a mint az kitisztult, az ember újra feléledt, s néhány hét múlva egészségesebb lett, mint valaha volt, és még azután igen sok szükség volt arra az emlékezetes bölesőre a háznál.

Ezen dolog pedig épen nem mese, hanem valósággal megtörtént eset, melynek hitelesített folyamatát megtalálhatja Nógrádmegye levéltárában, a ki nem restel oda fáradni.

EGY EMBER, A KI NEM AKAR KORONÁZNI.

Az «Üstökös» egyik számában közöltetett kuriozumképen Kérdő Márton hódmezővásárhelyi férfiú folyamodása, melynek végén az áll, hogy a míg pedig panaszló sérelmei meg nem orvosoltathatnak, addig a király megkoronáztatásába semmiképen bele nem egyezik.

Két nap múlva az Üstökös megjelenése után beállit hozzám egy öles termetű délczeg férfiú, piros, napbarnította egészséges arczczal, tisztos fehér körszakállal, sűrű hátrafésült hajjal, diszes polgári magyar öltözetben, melyet kiegészített egy hatalmas verestoll-esokor a kalapja mellett; rengő lépteit roppant ezüst sarkantyúk pengése kísérte.

Egészen illedelmes üdvözlés után bemutató magát a daliás alak, helyet foglalva a számára előtolt karszékbén.

— Én vagyok az a Kérdő Márton, a kinek a folyamodását ki tetszett adni az Üstökösben: e végett jöttem fel Pestre.

(No itt most szük lesz a kapeza! gondolám. Kérdő Márton uram ezért bizonyosan megapprehendált.)

Hiszen ha még csak aprehenzió lett volna belőle!

Kérdő Márton uram napbarnította arczán, melynek öszszevont homloka emlékeztet az oroszánra, nem harag, de bizalmas mosoly derengett.

— Azért jöttem tehát önhöz, hogy miután erről az én folyamodásomról senki sem akar tudni semmit: pedig megjárta már a törvényszéket, felküldetett a királyi táblához, beadatott az országgyűléshez: itt a vevények róla a

korelnöktől, mostani elnöktől, (valóban ott voltak) még sem tudok semmi nyomára jutni, hogy mi lett vele ; végre megtalálom azt önnek az újságában, szóról szóra kinyomatva ; önnek tehát tudnia kell, hogy mi lett az én dolgommal és mit határoztak benne ?

— Bizony, kedves Kérdő Márton uram, én önnek nem tudok Felelő Márton lenni, ha csak el nem mondja ön, hogy mi az a bizonyos ügy, a mi az ön panaszának alapja ?

— Hát az én panaszomnak az alapja az, hogy mikor 1865-ben követválasztás volt, engemet, a ki birtokos gazda vagyok, nem eresztettek be a szavazáshoz : a drabant utamat állta a városháza ajtajában s a főbíró parancsára elutasított. Panaszt tettem a választási elnöknél, a főispánnál, mind azt mondták, hogy ez nagy eset ; de csak nem segítettek rajta.

— De hát mi okát adták az elutasító urak annak, hogy Kérdő Márton uramat nem bocsátották a szavazáshoz ?

— Hát azt az okát adták, hogy kilencz esztendősnak irattam be magamat, s minthogy a törvény 24 esztendőn alóli embereket nem bocsát a szavazáshoz, mint kiskorút elutasítottak.

— No bizony akkor nagyon erős okuk volt rá, mert hát a törvény szava betöltendő.

(Azt hittem, hogy no most én kerültem fölül.)

— Úgy-e bár ? De mikor az adót kell rajtam megvenni, akkor nem kérdik, hogy hány esztendősnak állítom magamat ? Én szerintem az, a ki adót fizet, nagykorú is már, akárhány esztendősné !

Ez olyan argumentum ad hominem volt, a mit nem lehetett megczáfolnom.

— De hát, az ég áldja meg, Kérdő Márton uram, ugyan minek is tréfál hát a törvényt ? mért iratja be magát kilencz évesnek, mikor legalább is hétszer kilencznek látszik ?

— Azért, mert valósággal kilencz esztendősné vagyok. Ez

előtt kilenez esztendővel meghaltam, két napig halva feküdtem, akkor újjászülettem, s fogadást tettem, hogy ezentúli életem napjait újjászületésemtől fogom számítani.

— De mégis törvény előtt onnan szoktuk számítani az emberi élet napjait, a midőn anyától születünk.

Nem használt a védokom. Rögtön készen volt rá a felelettel.

— Az én anyám Magyarország, atyám az Isten; s én megfogadtam nekik, hogy újjászületésemtől számítom éveimet.

(Ezt nem lehetett megdönteni.)

— Már ez akkor vallásos kegyelet dolga, Kérdő Márton uram, s ezt nem akarom megháborítani; hanem mint törvénytudó, azt a tanácsot adom, hogy jövőre, ha választói jogát akarja gyakorolni, polgártárs, ám nevezze magát gyermeknek: de a paptól vegye ki annak a meghalt Kérdő Mártonnak a keresztlevelét s azt mutassa be az összeírásnál.

Kérdő Márton uram hitetlenül mosolygott.

— A sem fog érni semmit, nem bocsátanak engem oda azért, mert jól tudják, hogy akkor a nép engemet fog vezetőjeül fogadni. Hisz az egész történet ezen indul meg. Mert, hogy én nem akartam megengedni a népnek, hogy földes uraival, a három K. gróffal kiegyezkedjék, azért engemet elcsuktak gyógyíttatni. Sokáig nem tudtam semmiképen kiszabadulni; utoljára 37 napig sem nem ettem, sem nem ittam, s végre meghaltam egészen. Negyven óráig voltam jéggé meredve, meghalva. Akkor a volt törvényszéki elnök, Komers kibocsátott a zár alól halva; s én Isten csodája által ismét feléledtem, újjászülettem, megvagyok. Azért nem akarom elismerni a halálom előtti ó-emberrel való ugyanazonosságomat, mert akkor az üldözőim újra meg fognak a múltakért. Mint kilenez évest pedig nem vádolhatnak semmivel.

(Át kellett látnom, hogy ebben az eszmejárásban való-ságos rendszer van.)

— Ezt nem akarják az urak átlátni. Ezért mellőzik mindenütt a folyamodásomat: jó szerencse, hogy az Üstökös végre kiadta azt; mert ha ezen a bajon nem segítenek, akkor nem lehet a királyt megkoronázni.

Már ez iránt bátorkodtam némi kétségemet kifejezni.

— Már pedig úgy van; felelt a kemény ember, mely meggyőződés tekintetét szegezve rám. Mert ha én, birtokos polgár, szavazatra nem vagyok képes, akkor adót sem fizethetek; ha adót nem fizetek, akkor azt rajtam exequálni fogják; ha exekuczióval jönnek rám, akkor én nem lehetek megelégedve; már pedig azt mi nagyon jól tudjuk odakinn, hogy ő Felsége olyan rendeletet adott ki a miniszterekhez, hogy mindaddig a koronázást végre ne hajtsák, a míg az országnak minden lakója, a legnagyobbtól a legkisebbig teljesen meg nincs elégedve.

— Hiszen azt nem vonom kétségbe, édes Kérdő Márton uram, hogy ő Felsége kegyes szívében erősen él ily boldog óhajtás; hanem hogy az valami legmagasabb rendeletben határozott kifejezést nyert volna: arról nekünk idebenn semmi tudomásunk nincsen.

— No lássa! mi odakinn pedig jól tudjuk ezt. Azért tehát kár az én folyamodásaimat az országgyűlési elnök úrnak a fiókba elrakni.

Meg kellett ígérnem, hogy majd előkeressük a folyamodásait a fiókból.

... A mi pedig e történetben legjellemzőbb, az: hogy a nép egy részénél Kérdő Márton uram szavai csakugyan orákulomok.

SZEGED.*

I. A R O M T E M E T Ő.

Mint hajdan Plevnának, nyissunk most egy állandó rovatot Szegednek.

Mert hosszú ostrom lesz az, a míg ezt a várost bevehetjük. Még most csónakon megközelíthető; de, ha lefogy róla a víz, én nem tudom, minő úton-módon indul el valaki, hogy hozzá kezdjen a megvívásához?

Szeged elpusztult része (kilencz-tizedrész) most rosszabb a semminél. Ha a «semmi»-nek volna superlativusa, ez volna az. A mi van, az ellenséges akadály a annak, a mi lesz. Tűzvész pusztítása nem ily rettenetes, mert az, a mit elrombolt, azt megsemmisítette: de itt az összerombolt tömkeleg ott van hagyva, egy halomba döntött chaos, a mire a saját birtokosa rá nem ismer.

A nagy szádfal elkészülése s a szivattyúk lecsapoló munkája óta a belváros utcáiról és tereiről már lefutott a víz, csak egyes pocsolyák maradtak még, zöld békalencsével bevonva: ott ümmögnek, brekegnek a posvány urai; a Dugoniestér négy nymphája körül rettenetes hangversenyük van; hanem a főutcán túl még olyan mély ár feneklik, hogy néhol az evezővel nem lehet elérni a feneket, a mint e romegyetem közt végig hajózunk.

Ezt a látványt se festő irónja, se író tolla nem képes

* 1879. június 17-én.

megérthetővé tenni, ezt csak látni lehet és aztán álmodni róla, s aztán kérdezni, hogy melyik volt a való?

Utezákról szó sincs. A viharral együtt tartotta rettentő menyegzőjét az áradat, s ők ketten olyan orgiát csaptak itt, hogy egyik ház jobbra, másik balra dült, s az úszó házfödél ott állt meg keresztben az utca szegletén, mint a tengeri monitor, bezúzva gerendaorrával az útban talált ház oldalát. Egész városnegyedből nem látunk egyebet, mint a víz fölött úszó háztetőket, mik csodálatosan szét-facsarva, laposan elterülve, nyergesen meggörbülve, féloldalt fordulva torlódnak egymás fölé. Itt nincs fal: csak sárhalmaz, a csónak fenekét horzsolja az állva maradt ablak szemöldökfája.

S a hol a sekélyebb vízből már kiemelkednek félig az elsüllyedt város romemlékei, az egy olyan látvány, mely elfojtja a szót, megbénítja a gondolatot. A leszakadt háztetők alatt belátni a dült falak közé; némelyik még szépen ki van festve; a roskatag háztetőt fentartotta a nagy tömör kapu, s a szobában még látni a zongorát, a mire a házi gazda czölöpöket feszített, hogy a plafondot feltartsa; cifra nyoszolyák, fiókos szekrények ott úsznak az udvaron, hinártól belepve; gépek korongjai faállványaikon félredülve mutatják, hogy ott valaha gyár volt, körülöttük halomradólt gerendatördelék, fentartva egy óriási hordó által. S ugyanaz a romegyveleg ezernyi változatokban, állvamaradt kimeredő falak, sártömeggé ázott téglahalom, pozdorjává tört bútorok, vasrud, cifra rácsozat, nád, zsindely, azok között odaszorult vörös kígyók, a házak bádogg csatornái, a víz tetejére fölfeküdt kerítések mint ha járdának lennének odatéve, s a háztetőkre halmozott inséges bútormaradvány, a hol a menekült nép, a réméjeken, napokon át tanyázott. Valóságos romkaleidoskop, mely mindig változik, ugyanazon ábrákat mutatva más keverékben. Egy-egy ház nagy ritkán, mely nem dült össze végkép, ott áll még szomorúbb képnek. Az ablakai fehérek a penésztől, a hol egy ki van törve, ott kicsüng a

límzett ablakfüggöny megbarnultan. Egy hajdani fűszeres bolt ledült sarkán át még látni a feliratos fiókokat, s a polczra föltéve egy kis gyermekhintót. Egy tornác oszlopsorának mindegyik szobra tánczra készülni látszik, a középső derékban hajlott meg, ha az elkezdí, az egész ház utána omlík.

És mind ezek a házak körül vannak véve kertekkel. Szép, gyönyörű kertek gondosan ápolva. Látszik, hogy a ki ültette, szerette a fákat. Csakhogy most nincs rajtuk levél. Forró nap süt: nyár van, s ezeken a fákon nincs semmi zöld, meg vannak halva. A mi még zöldülne, az is haldoklik már; a kihajtott lomb vöröslik, alá lankadt, minden növényzet kiveszett innen, csak egy szörnyű düledék közül virít elő egy csoport oleánderbokor, ott valami vendéglő kertje volt. A szegedi fákra nézve nem jött el a tavasz. Ott most nincs nyár, hanem csak izzó tél.

S a háznak e kietlen nagy temetőjében egy emberi alakkal nem találkozunk. A sírok hallgatása köröskörül. Kormányosunk figyelmeztet előre, hogy most egy háztetőhöz fogunk érni, a hol egy kutya lakik, mely az evezőcsapások hangjára előjön odujából. Most is ott őrizi a házat, s el nem csalható a helyéről; a hajósok kenyeret dobna nekí, mikor arra járnak; olyan bozontos már a szőre, mint a farkasé s elfeledett ugatni. Még mindig a gazdáját várja haza. Egy másik romhalmaz közepett pedig szép kokinkinai tyúkók laknak egy kakassal. Egy harmadik háznak az udvarából pedig egy anyalúd jön elénk tizenkét kis libájával, a miket a romok között költött. Ezek a jelenlegi lakói a vízalatti városnak.

II. AZ ILLOVAI MALOM.

Az utolsó házak egyike előtt látható még most is az a hat nagy hordó, a miket a ház tulajdonosa kötelekkel egymáshoz erősített, azután deszkákat rakott rájuk, s erre

az úszó tutajra hordta fel a bútoraít és a háza népét, s mikor jött az áradat, csak úgy nevette onnan az elemek dühöngését. Nem messze tőle egy gőzgép katlanának a felfordított födele fekszik. A húsz mázsás vas edényt az áradat sodorta ide az összedöntött gyárból. Azontúl aztán egy végtelen víztükör terül elénk, a miből csak egyes szigetek emelkednek elő; néhol mint egy világító torony mered ki a vízből egy munkapihenő szélmalom. Ez a nap-tól ragyogó víztükör a legszebb buzavetésnek a takarója. Most már kezd a nádnak a hegye keresztül törni a fölszínén s a vizi virágok levelei úszkálnak fölötte. Az egyik zöld sziget a temető. A csendes lakókat nem háborította meg a katasztrófa. Egyedül ő nekik vannak zöld fáik, olyan szépen virít a jerikói rózsza egy sírbolt homlokzatán. Egy másik kis sziget a sik víz közepén a gyászemlékű illovai malom. Temető ez is. Mikor a király itt járt, kérdezé a vele volt főispántól: «mi ez?» «Ez, fölséges uram, huszonkét embernek a sírja.»

Szép, erős épület volt az. A gazdája feleségével, gyermekeivel lakott benne. A malom fala köröskörül be volt zsindelezve, mint a svájcezi házaké szokott lenni. A végzetes éj előestéjén a molnár ipa odament szekérrel, s azt mondta, hogy elszállítja onnan a leányát és az unokáit. Az apa nem engedte: biztos helyen vannak itten. Ez a malom örök időkre van építve. Még a védgátról is húsz munkás menekült oda a zivataros éjszakán: családos férfiak a szomszéd Vásárhelyről. Az a zivataros éj valamenynyit eltemette. Egyedül a molnár maradt élve, egy sánta, bÉna, összetört alak, hogy hírmondója legyen a borzalomnak. Őt is úgy fűrészelték ki az egymásra omlott keményfa-gerendák közül, miket csónakból megmozdítani lehetetlen. Ez beszéli el, hogy a húsz munkás odalenn volt a malomban, ő pedig a családjával fenn a malomműhelyben. Egy roppanás hangzott, egy iszonyú halálordítás, s ő abban a perczen feleségét és két gyermekét a lábai előtt látta elsülyedni. Hova tűntek el azok, hogy maradt

ő meg élve? azt nem tudja. Most a malom helyén egy gömbölyű agyagdomb áll, a tetején az összetört gerendely a malomvitorlából, a korong, a garad állványa, és a négy malomkö: az eltemetettek sírkövei. A legnagyobbik kövön még most is ott van az idősebb fiú összegyűrt kalapja; köröskörül a kis szigetet már fölverte a nád.

Ez amaz emlékezetes hely, a hol a király szeméből kiesordult a köny.

III. A SZÁDFAL.

Azt a sokat emlegetett, rágalmazott, kigúnyolt meg ellenzett, eltagadott töltést nevezik így, mely az áradattal áttört régi töltésen kívül épült, s most már tökéletesen elzárja Szegedet az áradattól.

Ezt csináltatta az ország határozatára a magyar kormány.

Egy ötezer méter hosszúságú czölöpfal, minek az értékét akkor lehet csak felfogni, ha az ember a töltésen magán végtől-végig halad s aztán két oldalt ott látja a ketté választott vízárt. A gáton belüli víz egy csendes síma kék tükör, a miben minden fűszál viszképe meglát-szik, s a miből a nap égetőn ver vissza; a gáton kívül pedig az ott egész az Öthalomig és Dorozsmáig egy háborgó barna tenger, mely ugyanakkor oly hullámokat hány a nem is nagy szélben, hogy azokhoz képest a Balaton hullámozása dajkaringatás. Előttünk két földszállító hajó küzd az árral; utoljára is kénytelenek horgonyt vetni, s egy közülök mégis elsüllyed; ugyanezen a vízen egy csónakkal játszanak a habok szemeink láttára, melynek evezői között van a budapesti tornavilág egyik viadora, s a szegedi csónakászok legkitünőbbje, s azokat is úgy kiveri a hullám, hogy kénytelenek egy fához kikötni. A vízesapás, a mely a szádfalon megtörik, keresztülesap a fejeink fölött, s a túl oldalon az őrházakat fecskendi össze. Mi lehetett

ez a tenger egy olyan viharban, a minő az ápril 30-iki volt? Az egész töltés czölöpfala készen volt már, a földmunka is javában folyt, kilenczvenkilencz verőgép dolgozott a pilóták leverésén, száznegyven dereglye hordta három gőzössel a földet a szomszéd Öthalomból, kétezer munkás dolgozott feszített erővel. Ekkor jött egy olyan vihar, mely még az árvíz éjszakáján dühöngőt is felülmulta; a kilenczvenkilencz verőgépből nem maradt állva csak egy; kettőt úgy keresztül dobott a szél a magas töltésen, mint egy gyermekjátékot, a többi darabokra törte. Hetven hajó a fenékre sülyedt, valamennyi tanyahajó mind elmerült; a munkások ezreit a falakról kellett megmenteni, de egy sem veszett oda. És azt az erős czölöpfalat úgy látták ingadozni a rémséges elemostrom alatt, mint egy nádkerítést. Végre keresztültört rajta az ár, s újra kellett kezdeni a munkát.

De nagyon jó barátunk volt ez a vihar nekünk! Csókoljuk meg a kezét! Ez volt a nagy examinátor, a ki eljött megbírálni a munkánkat, s aztán azt mondta: «hohó! emberek fiai: ha istenekkel akartok harczolni, nagyobb erővel induljatok hozzá!»

Aztán nagyobb erővel fogtunk hozzá. A vihar jó leczkét adott. Most már a három méternyi koronájú töltés ellenkező oldalán erős horgonyczölöpöket vertek le, s azután a külső czölöpöket ezekhez erősíték meg puskacső vastagságú vasrudakkal. Most azután áll a fal, mint a Sion hegye. A hullámnak kétezer vasrudat kellene összetörni, hogy azt megingathassa. A két fal köze pedig ki van töltve földdel, a mit az Öthalomból hordtak át. Csupa agyag, a mit víz közé raktak le: ha az keresztül szárad, keményebb lesz a sziklánál.

Egy milliónál többbe került az a fal. De remekmű az; minden külföldi építész bámulva szól róla, s vakmerőnek ismeri el az eszmét és kivitelét, mi pedig nyugodtan mondhatjuk el, hogy e gátfallal örökre meg van mentve Szeged felső területe az árvíz rombolásaitól.

E szádfal védi egyúttal az alföldi és az államvaspályák összekötő vonalát is, mely most készült el czölöpzetekre építve, épen úgy, mint az államvaspálya szatymazszegedi vonala. Akár csak Velenczébe menne az ember vasúton, az Adria lagunáin keresztül!

IV. A MAGYAR ZUIDERSEE.

Ha én tavaly nyáron azt mondtam volna itt kepét kötő aratóknak, meg a koszorút-fonó arató leányoknak, hogy ennek a szép pipacsvirággal tarkázott buzatengernek a helyén esztendő ilyenkorra gőzhajóval, nem, egy flottával fogunk hajókézni: hogy a szemem közé nevettek volna!

A mi álomnak is szörnyeteg lett volna, most itt van előttünk; egy új tenger: tele járókelő hajókkal; meg vannak neki azok a rossz kiváltságai, a mik a Balatonnak, hogy mikor vihar nines, akkor is háborog. Ha pedig szél fú, akkor a tengeri betegséget is megkapja rajta, a kinek az idegei érzékenyebbek. A hajósok már kitanulták, mikor kell belőle menekülni? Jár rajta mindenféle jármű; volt itt a többek között egy kis propellernaszád is, a mi az utcákon is csinált kirándulásokat. Furcsa kis gépe miatt elnevezte a néphumor «sparherdes csónaknak.»

Erős É. É. NY. szél mellett szálltunk fel a «Szent-Gellért» gőzösre, a királyi biztos, a bizottság tagjai, a vállalkozó, Deutsch, és egy újságíró, a «Cap der schlimmen Hoffnung» felé való expedícióra; derék kis gályánk bátran szembeszállt a széllel és hullámmal. A pilóta a hajó orráról mérte a rúddal a vizet, folyvást kiáltozva «hét! nyolcz!» Épen, mint a Balaton mélysége rendes időkben.

Mikor az árözön közepén jártunk, akkor lehetett belátni azt egész nagyszerűségében. A tó egyik partját az új szádfal képezi, mely ötezer méternyi hosszúságban, mint egy fehér bástya vonul el egyenesen, túl rajta a szegedi tornyok. A másik oldalon Dorozsma házai zárják

el a láthatárt, egész odáig hullámszik a víz. A harmadik oldalon végre a zöld Előfok, az Öthalom emelkedik ki, s közben egy kútgém, meg egy tanyának a teteje beszél róla, hogy ez a tengerfenék itt hetvenezer embernek a kenyérével adós!

Szatymaz felé elnézve, látcsövünk felfedezi az államvaspálya új vágányát, a min ide jöttünk. Czölöpökre van az építve, egy öllel magasabban a régi vasútnál. Annak a réginek a helyéből kiforgatott síneit úgy összevissza görbítgette az ár, mint valami sodronyt. Épen előttünk megy rajta végig egy vonat. Úgy tűnik fel, mintha a víz színén kocsikázna végig valami százkerékű ördögszekér.

Fél óra telik bele, míg gőzösünk az öthalmi kikötőig elhatol.

Kikötő az Öthalomnál! Egész hajósereggel. S ezek a hajók, a gőzössel együtt mind egy, még ennél is nagyobb tóról jöttek ide, s ugyanazon még vissza is akarnak innen térni.

Ez a mi Zuiderseenk.

Nem a megszokott kiöntés ez; hanem egy valóságos újító az ország közepén. A ki ezt előidézte, annak nem ember a neve. A rendkívüli időjárás volt az. Ezredév lefolyik, míg ehhez hasonló előfordul valaha. Hiszen már négy év óta permanens a Tiszaáradás. Új-Szegeden egy olyan tavat láttunk, a mit még az 1876-ki áradás hagyott hátra. Azóta folyvást a «vizöntő» jegyében éltünk, már tavaly ősszel a szüretünk lerohadt a folytonos esőzéstől, s azóta folyvást hó és zápor váltogatta egymást. Ezt az áradást ember meg nem akadályozhatta, s ennek következményeit semmi mérnöki tudomány el nem hárítja. Hanem a ki ettől a tengertől visszafoglalja megint azt a földet, az lesz az igazi «honfoglaló,» annak lesz «ember» a neve.

Tisza Lajos, királyi biztos, mikor Székesfehérvárott, a kiállításán volt, ajándékba egy pálczát adtak neki, mely

tisza-fából készült. Nagy szüksége lesz reá! Kivánjuk, hogy Tisza ne sajnálja a Tiszától e tisztát! Értse, a ki érti!

V. AZ ÖTHALOM.

Egy huszonöt méternyi magasságú zöld domb emelkedik ki az alföldi rónából, messze földre ellátható. Ez adta a földet a most emelt szegedi töltésekhez. Szeged elmondhatja, hogy az ősök hamvai védelmezik meg ezentúl, mert az Öthalom egymásután következő ivadékok temetkezési helye volt, a bronzkortól kezdve egész a hunnkorszakig. A kiásott maradványok tanuskodnak erről, miket a muzeumnak egy kiküldött fiatal tisztviselője gyűjtöget nagy buzgalommal és őriz féltékenyen, rögtönzött fakunyhójában.

A földhordás természetesen az Öthalom talapjánál kezdődött, a magas halmot magát jóformán meg sem közelítette, még is tömérdek őskori leletet hozott napfényre. Épen pihenő nap volt; az új ivadék ott aludt édesdeden a sírjaikból kizavart kelták és dentumogerek helyén, szerteszét meghagyott földobeliszkek mutatják a réteget, mely el lett innen kubikolva. Valamikor nem fogja tudni a késő ivadék, hogy mit jelentenek azok az agyagoszlopok ottan, s mennyi tudós értekezést fognak írni — a papiroskorszakbeli ősök építkezési módjáról!

Maga az Öthalom most is gazdag buzavetéssel van takarva. Megmaradt mustrának, hogy ilyen lett volna az idei termés.

Fiatal tudósunk elvezet bennünket fakunyhójába s ki-tárja elének szerzett műkincseit.

Legelől jön a bronzkorszak: réz kardok, sarló alakú kések, réz karpereczek, fibulák, a mik a csontmaradványokat ékesítik; ezekkel együtt a durvább agyagedények, roppant nagy urnák fekete agyagból, sír-mécesek, korsós-kák, a minőket a halottaknak útra szoktak adni. Később

aztán a bronzzal párosuló vaskorszak, a hol a fegyver még rézből, de a kengyel már vasból van, s azokkal már a finomabb kor divateziczomái, szép színes üveggyöngyök, nagyobbak fehér porcellán földből; aztán jön a hunnkorszak. Azt mondják, hogy annak a lovagnak, a kit lován ülve, kutyájával együtt találtak a földben, magyarnak kellett lenni, mert őseinknek volt az a szokásuk, hogy a vezérférfiút lovával és kutyájával temessék el. Talán épen Thonuzoba volt? Akárki volt, derék ember lehetett, mutatja nemcsak a koponyája, de az is, hogy ezüst pitykegombokat viselt és csatokat a mentéjén.

A többi koponyák is tiszteletreméltó férfiak mind. Szerettem volna fél órára doktor Lenhossék barátom lenni, hogy kellő szenvedélylyel élvezhettem volna azt az érdekes találkozást négy olyan hazafival, a kiknek mindegyike más ezredévet s más népfajt képvisel. Négy olyan koponya, a melyik mindegyik merőben különbözik a másik háromtól. Minő kiálló pofacsontok! minő hatalmas álla van egynek, s mily gyönyörű fogai, teljesen ép koronákkal! Ez nem rágta az ételt, bizonyosan csak úgy nyelte. Nem értek hozzá. Mindig nagy respektusom volt az üres koponyák iránt, azok harapnak legjobban. De azt az egyet mégis megbámultam, a melyiket a bronz eszközökkel együtt találtak, nemcsak azért, hogy olyan hátra lapult homlokot, olyan visszahajló agyacsot élő embernél nem látni mostan, hanem különösen a miatt, hogy e derék őseinknek az orra fölött is van egy tökéletesen kifejlett zápfoga, beleékelve a pofacsontba. Mekkora tekintélye lehetett ennek, a míg élt, azért a képéből kiálló agyaráért. Ennek bizonyosan nagyon sokat hallgattak a tanácsára. Az embercsontokon kívül még szarvasagancsokat is találtak, s később remekül készített mázas cserépedényeket, a mik már kifejlett iparra mutatnak.

Egy veremre is akadtak a föld alatt, mely kulacs alakúra volt készítve, s megtöltve fekete kölessel.

Hanem pénz igen kevés akadt őseink körül. Úgy lát-

szik, hogy még ő náluk sem volt rendezve a valuta kérdés.

Az egész Öthalom valószínűleg mind tele van ilyen őskori emlékekkel s valamikor azok mind napfényre jönnek. Mert meg vagyok felőle győződve, hogy az egész Öthalmot el fogják hordani, kerüljön a mibe kerül, hogy azzal Szeged városát feltöltsék, mint a hogy feltöltötték 1836 óta Pestet. Az Öthalmnak ez a hivatása. Most töltsük fel belőle a főutczákat; azután évről-évre télen, mikor egyéb dolog nincs, a sok szegedi szekeres töltsé fel belőle a háza táját. Ezt arra teremtette az Isten, nem pedig, hogy a mindenféle pogány népek várják alatta az ítéletnapot, a kikre a feltámadás ígérete úgy sem szól, vagy ha szól, rossz kimenetele lesz rájuk nézve. Védje meg az Öthalom Szegedet a jövőendő árvizektől!

VI. AZ OTTHON — HÁZ NÉLKÜL.

Soha sem láttam annyira ragaszkodni otthonához népet, mint a szegedit. Mikor ez az otthon nem állt már egyéből, mint egy hosszú töltésből, a mit egyfelől az árvíz, másfelől a Tisza hullámai vernek, oda letelepült — épen annyi ember, a mennyi ráfért. Még most is ott vannak. Száz napot töltöttek ottan. S minő száz nap volt az! Az időjárás minden mostohasága folyton váltakozva, s a visszatéréshez semmi remény. És mégis jól esett onnan a magasból visszaneézni a bedült ház tetejére. S a mindenét vesztett nép nem zúgolódott, nem vádolt embert, nem káromolt Istent a rázúdult csapásért; türt, szenvedett oly általános nemes nyugalommal, hogy az ily tömegben összesítve valami isteni fogalom. Magán a nagy katasztrófa napján sem vesztette el ezt a nyugalomát. Beszéltünk egy polgárral, ki asztalos műhelyét ott állítá fel egy vasuti szín egyik zugában; ez a vész elől egy fa tetejére menekült fel. Aztán mikor jöttek érte mentő csónakokkal, azt mondta a

szabadítóknak: «én itt még biztos helyen vagyok, de ott ama házban hallok nagy segélykiáltozást, előbb azokat szabadítsák meg.» És tizenennyolcz órát töltött így a kegyetlen viharban a fatetőn, elutasítva a szabadítókat más nagyobb veszélyben forgó lakostársaihoz; csak akkor engedte magát elvitetni, összedermedten, mikor már más mind meg volt mentve. Római jellem ez!

Most már csak az öregek és gyermekek tanyáznak e szárnyékok alatt, a munkaképes rész kenyérkereset után lát. Az ott maradottaknak aztán tűzhelyeik is vannak. Vég-től-végig a töltésen, az út mellett, minden partoldalban kis katlankák vágva a földbe, ott főzik az ebédjüket. Egy-egy uszó háztetőt partra húztak, a boros hordót aláhegésztették, s kész a csapszék, a hol a szegedi schillert árulják tíz krajezárért. Együttal gyógyszer-tár is az, mert a ki bort iszik, azon nem fog a hidegláz.

A vasuti waggonokban pedig az iparüzőket találjuk letelepülve; ott szabó, csizmadia műhely van, s varrógépek dübörgése hangzik a lokomotivoké helyett.

Ilyen a hajléktalanok otthona.

De a belvárosi romházak omladécai között is találunk még beköltözött lakókat, a kik fáskamrákból, félszerekből rögtönöztek a düledék tetején hajlékot, a mit az omladvány tulajdonosa átengedett nekik, s a hová csak mester-ségesen gerendákra rakott deszkapadlókon át lehet eljutni. Ez is otthon.

Hanem fecskét nem láttam egész Szegeden. Milyen szomorú tájkép, a mi fölött nem jár madár, s a mi különös, még gólya sem. Csak az ember tekintti még — ott-honnak.

VII. A SZIVATTYÚK.

A küláradat már el van zárva, a belül maradt víztömeg azonban még mindig egy tó, a minek a körülete mintegy huszonnégyszáz méter.

Ennek a leapasztása a nehéz feladat.

Legjobb volna a Tiszába leeresztteni, csak hogy a folyam alig 5 centiméterrel alacsonyabb a belvíznél, s Tokajnál áradást jeleznek, tehát a töltést megnyitni még bajos. Ha a Tisza egyszerre nagyot esik, akkor rögtön hozzá lehet a módszerhez folyamodni.

De addig is segíteni kell, a későbbi időkről pedig előre gondoskodni.

Terv van elég írásban és nyomtatásban.

Olvastam egyet, a melyik azt ajánlja, hogy miután «egy» Tisza nem elég levezetni ezt a tömérdek vizet, ássunk még egy «másik» Tiszát a Bánáton keresztül, legyen azoknak is árvizük.

A másik azt proponálja, hogy — ez a tó innen sehová le nem folyhat, mert a Tisza medrénél mélyebb. Azért ide kell hívni Zsigmondyt, fúrjon nagy, ártezi kutakat a tó fenekére, (kérem, nem kell nevetni!) nem azért, hogy a föld tulsó fenekén folyjon ki az a víz, hanem hogy az alsó homokrétegekbe behatolva, azokon át elszivároгjon. Egészen geológiai tanulmányon alapuló tervezet.

A harmadik, a miről, hallottam (nem olvastam, de hiteles hallomás után írom), azt tanácsolja, hogy épen nem kell azzal vesződni és költekezni a kormánybiztosnak, hogy az álló vizeket kiszivattyúztassa, hanem vettessen beléjük jó sok fűmagot, az ott kikel s benővi szépen az egész területet. (Talán úszó lápra gondoltak a tervezők?) Ezek mind tekintélyes szakértőktől jönnek.

A királyi biztos és az országos bizottság azonban e helyett az álló vizek kiszivattyúzásához fogtak, koczkáztatva, hogy mennyi vicez fogja ezért érni a fejeiket, miután «pumpálni» annyit is tesz, mint «kölesönözni».

A város több helyén vannak felállítva gőzszivattyúk, mik a megrekedt vizet a töltés fölött a Tiszába átemelik; de a főtelep az államvasut raktárudvara előtt van, a hol egy félszer alatt tizenkilencz ilyen vaselefánt szívja fel orrmányába a vizet, a mi azután két csatornába egyesülve

zuhatagkint omlik a Tiszába oly erővel, hogy száz lépésnyire meglátszik, a mint visszafelé folyik az ár. Olyan az a gépcsoport, mint egy valóságos ostromtelep, a föld reng a dübörgése alatt.

S az eredmény: négy centiméter apadás naponként.

De ez a négy centiméter egy-egy megszabadult utcát jelent. Benn a városban mutatja a tovafutó ár, hogy az emberek harcza nem eredménytelen. A víz kezdi uralmát átengedni — a sárnak.

VIII. A HÉT VÁLASZTÓFEJEDELEMNÉL.

Maga a sár, a pizok is lehet fenséges, ha nagy tömegben jelenik meg; egy lapátra való sár és szemét undorító, de hát még egy egész tenger; egy habaréktó nyulós iszapból, szétmállott vályogból, rohadt nádból és pudvás fából, élénkítve zöld békanyállal bevont tömpölyökkel, mikből ungok-békák ütik fel a fejeiket, kuruttyolva a keskeny padlójárók fülébe: «rosszúl van! nem jól van! rossz kormány! nem kell nekem! nekem sem!»; a száraz fákról lelógó hinár, a minden színt váltó megnevezhetlen minőségű dugvány, s aztán a fölötte, mint egy rémszellem, végig lengő mocsárbűz, a mitől az embernek minden tagja lúdbőrzik. Ennek az iszapárnak a szélében áll egy földszinti szegletház, a minek a szegletből nyíló ajtajához lépcsőkön kell fölmenni. Még tegnap csak csónakkal lehetett idejönni, vízben állt, ma már szárazon van; a kőművesek éppen most kezdenek hozzá, hogy leverjék róla az átázott vakolatot s felgyürközött emberek lapátolják ki az udvarából a bűzös sarat. Ez a «vendégfogadó a hét választó fejedelemhez». Ide gyűlnek össze délben egy kis elkülönített szobába ebédelni azok a derék emberek, a kikre rábízta az ország, hogy ennek a sártömegnek ismét városalakot adjanak; itt találkoznak össze, miután kora reggeltől déli két óráig ez iszap tömeg tetején jártak, összetört

háztetőket, gyurmává alakult falakat, butorpozdorját megbecsültek: mit érhetett az, mikor még valami volt? Bizony nem kevés elszántság kellett hozzá, hogy ezt a megbízást elfogadják. Minő sártenger, a mi előttük áll! S a jó közönség még szaporítani segíti ezt a sarat, azzal a mit a fejükhöz hajigál. Mindennap szemükre hányják, hogy tíz forint napi díjt húznak. Ezért a munkáért! Ujságíró egy cikkéért, énekes a daláért, igazgatótanácsos a jelenléteért, képviselő a távolléteért hogy fizetést kapjon, ez igen jó és természetes; hanem a kinek egy város ujjáteremtése munkáját kell végrehajtani, az tegye azt a maga kenyerén, s érje be a — mindennapi kritikával. No ha áll az a közmondás, hogy a «felpanaszolttól meghízik az ember», akkor ennek a bizottságnak nagyon meg fog használni a szegedi működés. Még Horváth Gyula csak jól jár vele; de mi lesz szegény Komjáthyból, a kinek most is elég istenáldotta termete van?

«Akadt volna elég ember, a ki elvállalta volna azt ingyen». Elhiszem, csak hogy ha én nekem valaki azt mondja, hogy ő kész ingyen vállalkozni 12—15 milliónyi összeg befektetésére, azzal, ha egy szobában kell hálnom, éjszákára nem húzom le a lábamról a csizmámat.

Mert drága a fülemüle hangja, de drágább a kacsáé, a ki azt mondja, hogy «sáp, súp, súp».

Hiszen épen azért húzódtak ide félre a bizottság tagjai, a szerény hétválasztó udvarszobájába — mert a grand hotelben nem lehetett nyugton ebédelni a rájuk tóduló sáplistáktól.

Azzal az ő tíz forintjukkal millióknak jól elhelyezése s jó és czélszerű munka teljesítése függ össze.

De hát ki áll jól arról, hogy e mellett a bizottság mellett is nem énekelhetik a kacsák a maguk drága nótáját?

Hát először is azoknak a férfiaknak a jelleme. Azután pedig az a szellemdús összeállítás, a hogy annak a tagjai megvannak válogatva. Három kormánypárti képviselő, három ellenzéki, egy köztisztviselőben álló kanonok, egy

közbeesülést kiérdemelt szolgabíró, aztán meg három Szeged választotta polgár, köztük a polgármester. Itt minden visszaélés logikai lehetetlenség.

És végre a királyi biztos személye.

Hideg, megközelíthetlen alak. A ki nem ígér, hanem tesz, nem biztat, hanem segít; gavallér a szó legtisztább értelmében. És a mellett tud dolgozni, s a mit más dolgozik, azt megítélni.

Hanem egy hibája van, az, hogy nem szereti az anekdotákat.

Például Józsa Gyuri adomáját, a ki tisztartóját úgy szerződtette, hogy «semmi fizetés, hanem szabad lopás»; vagy báró W. hazánkfiát, a ki azt mondta egyszer Eötvösnek: «wer sich schämt, der wird nie reich». (Nem is lett gazdag Eötvös, már t. i. a József.) Vagy Ferencz császáráét, a ki a szegényül maradt élelmezési főnököknek azt mondta: «az ökör a jászolhoz volt kötve, miért nem evett?» vagy a bélabányai hevérekét, a kik azt mondták, hogy nem kérnek semmi fizetést, csak azt az aranyport, a mi a ruhájukra ragad.

Hanem hát Tisza Lajos az ilyen adomákat nem goutirozza; azért nem is lesz népszerű ember soha. S épen azért való Szegedre királyi biztosnak.

A ki ezt megítélni legkompetensebb, az én igen tisztelt barátom Dáni Ferencz, főispán, azt mondta nekem, hogy «valóságos isteni gondviselés újjmutatása volt Tisza Lajosnak királyi biztosul ide küldetése!» s a merre csak járunk, mindenütt úgy mutatá őt be a népnek, mint Szegednek a gondviselés által kiválasztott újjáalkotóját, a miért a szegény reménykedő nép mindenütt lelkesülten kiáltá utána, hogy «áldja meg az Isten! tartsa meg jó egészségben!» A mit mi is utána mondunk, sőt kívánunk.

Hanem azért az ungok-békák csak azt kiabálják minden léptére: «nem jól van! rossz kormány! nem kell nekem! nekem sem!»

IX. A SZEGEDI LEGENDA.

Ezt a legendát szegediektől hallottam.

Körülbelül most száz éve, hogy Szeged város porig leégett. Akkor is büszke szép magyar város volt. A lakosság sirva üldögélt házainak füstölgő romjai fölött, s azon sóhajtozott, vajh lesz-e még valaha Szeged olyan szép és olyan nagy, mint a milyen egykor volt?

Ekkor egy jóslat keletkezett, mely szájról-szájra kelve, elterjedt az egész nép közt, s mind e mai napig is fennmaradt.

«Akkor épül fel Szeged olyan nagygyá és széppé, mint hajdan volt, mikor a halottak visszatérnek a városba.»

A nagy katasztrófa napján a dúló vízár felszakgatta az alsó-város temetőjében a sírhalmokat, s egyszer csak azt látta a töltésekre menekült népség, hogy a halottak jönnek vissza koporsóikban az elhagyott utcákra.

Most aztán szentül hiszi a nép, hogy a régi jóslat teljesüléséhez közelít.

Én is hiszem.

Isten segítsen rá bennünket.

KÉT LÁNGÉSZ EGY HÁZBAN.

Két kard egy hüvelyben, két lovag egy lovon, két nap egy égen, két kakas egy udvarban, két első szerelmes egy szinpadon, két színbiráló egy lapnál, két hódító egy világ-részben, ezek mind egy és ugyanazon impossibilis dolog synonymjai, melyről még a természettan is azt állítja, hogy két test egyszerre egy helyen nem lehet.

Hát még ha azt mondjuk, hogy két lángész egy házban! Két nagy szellem, a kinek egy ország, egy világ nem elég, a ki egyedül létében önmagának is sok, s a sivatag közepe is ismeretlen légiókkal rendelkezik, a kik csak az ő szavát ismerik s más elől elfutnak; — párjával összezárván egy szűk földél alá, a hol még egymás köhentését is hallja!

A múlt század vége felé élt a mi hazánkban két különös ember. Két óriási lélek azok előtt, kik őket végig látni tudják, két korhely csavargó azoknak, a kik csak a sarujaik bojtjaig látnak fel.

Köznapi fogalmak józan rőfével megmérve, biz ők nyughatatlan naplopók valának, kiknek sehol sem volt otthon; munkakerülők, rendetlen emberek, nem valók tisztességes társaságba, józan magaviseletre; csak korhelykedni, csak barangolni, enni, inni s sopánkodni, hogyha nincs mit; adósságcsinálás, egy városból a másikba szökés legszebb virtusaik; egy tisztas öltözet nem akad meg rajtuk, mert azt is beiszszák. Jó hírű leányzó szégyel velök az utcán szóba elegyedni, s komoly szolid ember nem ülteti őket asztalához; hivatal, mesterség nekik mind

nem izlik; nem kár értük, hogy ha éhen is meghalnak. Arra is jutnának, ha magukat előbb agyon nem innák szaporán.

Így beszélt városról városra a jámbor közvélemény a két csavargóról.

A két csavargó neve Csokonai és Lavota.

Két éneklő madara a szabad természetnek.

Különös sajátosságuk pedig az énekes madaraknak, hogy előttük a legezifrább kaliczka is kaliczka. Réeze, liba hagyja tömni magát, s visszamegy a hizlalóba, a hol enni adnak, de a fülemilét hiába táplálod reszelt sárgarépa-, hangyatojás- és egyéb drága jó csemegével, elrepül az tőled, mihelyt kaliczkája ajtaját kinyitod, mert már az a hivatásuk az éneklő madaraknak, hogy ők a szabadságot olyan igen nagyon szeressék . . .

Mielőtt azonban e meséhez fognék, szolgálok előbb egy kis irodalomtörténettel. Ez ugyan nem lesz olyan tudományos szépségekben gazdag, mint az én nagyon tisztelt barátom és pártfogóm dr. Toldi Ferenczé, de szinte olyan tanulságos; ő azon sokkal magasabb szempontot tűzé ki feladatául, mely szerint rendszeres sorozatot alkosson abból, ki hogyan verselt régi és újabb poétáink közül? én ennél sokkal kevesebb igényű dologban fáradok, csak arról értekezőn, hogyan tudtak magyar verselők egymás után megélni holtig?

Tudományos értekezésről lévén a szó, illő, hogy para-grafusokra osszam buvárlataim eredményét, korszakon-kint véve obdukezió alá a poéták belső részeit, s majd azután megmondva, hogy kinek mit találtam a gyomrában?

Első korszak a hegedősök korszaka. Boldog világ! nincsenek vendéglők, a hol az embernek a bitelt megtagadják, ellenkezőleg vendégszeretetet van mindenfelé; a hegedős alkatrészét képezi a vallásos szertartásoknak, az áldozásoknál verset mond, éneket csinál rá és hegedül hozzá; a míg ő magasságaik a poharakat üritgetik, ő köszöntést

mond rá, megénekli a hős urakat, rájuk fog minden megtörténhető vitézséget, megénekli a tányérjukon levő tyúkot, a villára szúrt sonkadarabot, addig énekel róla a hátuk mögött, míg a hős dalia megszánja és hátra ad neki egy özszárnyat, hogy ne keseregjen tovább. A táltos urak is megengedik neki, hogy mikor már megsavanyodott a lótej s más nem ihatja, megtölthessék belőle a kobakjokat. Attila udvaránál is énekeltek a jámborok, Priscus rhetor emlegeti őket a lakománál; de arra nem emlékezik Priscus rhetor, hogy tányért is tettek volna a kegyes hegedősök elé.

Második korszak: elmulik a pogány világ, széthányják a forrás melletti áldozathalmokat, megtiltják a lótej ivást, a szegény hegedősöknek hátukhoz verik a lantot, s azt mondják nekik, hogy ha énekelni akarnak, tanuljanak meg diákul. A poézis fazékat vesz a kezébe, ablak alá jár énekelni kegyetlen rithmusokat, de nem szerelmi kegy végett, hanem egy darab lepényért, meg egy kis rántott levesért, mit ad nekik a gazda, hogy engedjék már aludni Isten adta kántálói!

Harmadik korszak a Kelemen diákék ideje. A diák írástudó ember, szépen ki tudja a kezdő betűket pingálni tulipántokkal, meg énekes madarakkal; ha kell, levelet ír eő kegyelmességhe parancsára, ha kell boglyát rakat, izenetet visz lóháton, asztalnál felszolgál, bort hoz a pinczéből, oktatja a kegyelmes úrfiak agarait, rendezi a névnapi ünnepélyeket a kegyelmes úrasszony tiszteletére, másolgatja a hivatalos okiratokat; a mikor üres ideje marad, s veszendő papirosra tesz szert, verseket is írhat, senki sem bántja érte. Igen szép és kényelmes állapot!

Negyedik időszak az uri poéták kora. Kegyelmes és méltóságos urak kiveszik a tollat a diákok kezéből, múzsák, heliconi istenasszonyok kézesókolva fogadják excellenciás vendégeiket, Apolló mosolyogva dörzsöli kezeit, az Olympon tapsolnak a fölötti örömben, hogy valahára olyan halandók kapaszkodnak a szent ligetbe, a kik nem

azért tépik a babérfát, hogy sovány bogyókat rázzanak le róla, sőt inkább most a versíró traktálja azokat, a kik verseit hallgatják; boldog idő! költészet aranykora! A költő palotában lakik s a publikumot vacsorával édesgetik a koncertbe.

Csakhogy ez nem sok ideig tart: következik az ötödik korszak, a melyben épen nincs szükség többé sem költőkre, sem hallgatókra; nem ír és nem olvas senki, az erősebbek búsulnak és nem kell nekik semmi, a gyöngébbek vigadnak és kell nekik az, a mi külföldön terem; a magyar költészet csak a népdalokban él még, a népköltő pedig legalább is juhászbojtár, vagy pedig kis béres, becsületes konvencziója van, mellékjövedelme is, ha szorgalmas; kap szűrt és fejelés eszímát, nem szorult senki pártfogására; a bekötött fejű múzsa boldog, ha Dömötör napján piros eszímát kapott.

Lassankint megint tavaszodni kezd a pieridák berke; következik a hatodik időszak: a mæcenások kora. Sorsukkal elégedetlen falusi rektorok, keménynyakú diákfélék beleizlelnek az ambroziába; tél, tavasz, nyár és ősz, a békesség és háború, s más ártatlan tüneményei a természetnek rábeszéltetnek, hogy engedjék magukat versben bemutatni; nevezetes hazafiak, főispánok, alispánok, zászlós urak örökíttetnek ékes rhythmusokban epochalis események alkalmával, tisztujítás, beiktatás, házasodás nagyszerű ünnepélyein; a poéta alázatosan dedikál, a patronus kegyelmetesen reflektál; megtéríti szegény nyomorultnak a nyomtatási költségeket: annyiba veszi, mintha tűzkárvallottnak adta volna. A poéta is jól jár vele: a nyomtatott példányok megmaradnak neki, mellet velők falura, a hol zsindelyes házat lát, betér vele s kedveskedik könyvével a házi úrnak; ha meg nem adják is az árát, de egy hétig legalább itatják érte, s így duplex libelli dos est; megismerkedik az egész nemzettel személyesen, s végig iszsza mind a négy districtust.

Követi ezt a kort nyomban a «buzgó hazafiak» kora.

«Pártoljuk a nemzetiséget!» ez a jajkiáltás hangzik egyik novellairó szélitől a másik versíró partjáig. Ha egy buzgó közbirtokos Pestre vetődik, ha egy szende kisasszony férjhez megy, ha egy ótekinély sírjába száll, a megtisztelő epithetonok mellé azt is odateszik: «és buzgó pártolója volt a honi irodalomnak, előfizetett a lapokra, megfejtette a Hölgyfutárban a képes rébuszokat, megvett minden képes kalendáriumot». Kis városokban és falvakon nem bátorságos az egyedül járás; minden kaputos ember és minden napernyős kisasszony rejtekben előfizetési íveket hord magával, a mik mind így kezdődnek: «pártoljuk a nemzetiséget!» és azzal megfog, meglő, megsebesít minden útjába találót; a hirlapok a szerint mérlegelik a jólétet az országban, a szerint jövendőnek hosszú életet, vagy kora halált a nemzetnek, a mint előfizetőik száma emelkedik vagy csökken, s minden egyes könyv elterjesztésére annyi kitartó buzgalom szükséges, a mennyibe az elkészítése, bizonyomra mondom, nem került.

Megint tovább megyünk: a költő nem fecske, hogy mindig a levegőben keresse táplálékát; lám, mennyivel jobb dolga a pityalatynak: ő a búzában lakik; a szent küzdelem a buzgó hazafiak szűk markával kifárasztja a múzsákat; új æra kezdődik: «hallják kigyelmetek!» Boldogítsuk a népet! Terjesszük a művelődést! ez a magasztos jelszó. «Az én könyvem csak egy pint bor ára.» — «Húsz vers egy susztákért! — «A ki vesz, annak lesz.» — «A ki az én könyvem megveszi, kap rá egy kalendáriumot, meg egy Krimia mappáját, meg Canrobert arczképét.» — «Az enyimnek kemény borítékja is van, az is megéri a húsz krajezárt!» — «Én ingyen adom a könyvet magát, csak az elküldésért kívánok egy huszast!»

Végre azután jön a kilenczedik időszak: a midőn senkit sem ragadnak meg többé sem szürénél, sem attilájánál fogva, hogy pártolja az irodalmat, hanem olvas minden ember azért, mert életszükségévé vált, mint a kalapviselés; a költő nem szaladgál a közönség után, mert tudja, hogy

ha valami jót írt, azt zaj nélkül is felkeresik, s az embe-
reket épen úgy nem dicsérik meg azért, hogy buzgó pár-
tolói voltak az irodalomnak, mint nem magasztaltak eddig
senkit azért, hogy buzgó pártolója volt a pékeknek és
mészárosoknak.

Ez a legutóbbi korszak, mint tudjuk, még nem követ-
kezett el; s a míg odáig eljutnánk, sok keserves kantiku-
mot fognak addig még írni mindazon érdemes ügyfeleink,
a kik az irodalmi tolvajnyelvből megtanulták, hogy mit
tesz magyarul ez a két szó: «medve» és «rák».

(A könyvárusok egymás között «medvének» híják az
olyan kéziratot, melynek nem akad kiadója; «ráknak»
pedig az olyan könyvet, melynek már akadt kiadója, de
nincs vevője.)

Azért is én hallatlan elismeréssel és tisztelettel visel-
tetem mind azon elődei iránt becsületes mesterségemnek,
kik az irodalom rögs útját simára taposni előrementek;
őszinte szeretettel gondolok reátok, ti jámbor hegedősök,
jokulatorok, krónikaírók, Kelemen diákok és korhely poé-
ták, s ha mégis oly sokszor tréfásan emlékezem felőletek,
az is csak azért történik, hogy oly igen sokat gondolok
reátok. Aztán van is abban a tréfában mindig valami
szomorú, a mit ért, a ki érez; ha pedig az ifjabb kor
poétaival évődöm is olykor, azért sem kell nehezteni;
nekem szabad az, mert magam is régi betűvető mester-
ember vagyok már; de bántaná csak őket más valaki . . .

Hanem hova tértem már a felvett tárgytól!

A jó Csokonai e szép korszakok melyikébe tartozott,
azt nem nehéz kitalálni. Gyönyörű versei között annyi a
köszöntő vers, a háladatos példázás és keserves panasz
jó és rossz urakra, hogy azok után könnyen kitalálhatja
mindenki, miszerint az égiektől származott múzsának sok-
szor kellett pirulni a kegyes pártfogók előszobáiban.

Megfoghatatlan dolognak tartaték még akkor, hogy
valaki úgy végig élhesse az egész életét, hogy soha se
legyen semmi más czíme, mint poéta.

Hát még mi ?

Csak poéta.

Hát mit csinál egész nap ?

Poétázik.

De miből él ?

Poétázásból.

Ilyen ember nem is volt több abban az időben a jó Csokonainál; de híres is volt e bolondságért. Nem mondom vele, hogy több egykorú költő nem élt akkor hazánkban, hanem annak mind volt valami czíme, hivatala, a miről nevezték, jószága, a miből táplálkozott; esupán ez maga állt elő azzal a bizarr eszmével, hogy ő nem akar egyéb lenni, mint versíró.

Az iskolából kitiltották, s azontúl járhatott, kelhetett a tágas világban.

Sok bohóság történt vele összevissza; szívesen fogadták mindenfelé, de sokáig nem tudott egy helyen maradni, pedig, a mint mondják, szerelmes is lett volna.

Az is csak poétázás volt.

Egyszer az almási szüreten meglátott egy szép komáromi leánykát, a kit Lillának híttak; a megszeretés hamar ment nála; a leányka szülői azt mondták a fráternek, hogy nincs ellenükre a szeretet, hanem szerezzen magának valami életmódot, a mit ő szentül meg is fogadott.

Csokonai azzal megint belebódorodott a világba, s miként egykor «csapot, papot, mindent elfelejtett», hasonlóul elfelejté az almási szüretet és Lillát és mindennemű fogadását állandó életmód után.

Somogyban élt akkor egy derék birtokos úr, a kire méltán elmondhatja az utókor: «és buzgó pártolója volt az irodalomnak».

Házánál mindig szívesen látott vendég volt tudós, poéta és művész, kiket akkoriban naplopóknak és komédiásoknak volt szokás tisztelni.

Ott élélhetett volna Csokonai holtig a legnagyobb kényelemben; ámde a derék macenás sokkal többre becsülte a

költőt, mint hogy elégnek tartotta volna csak annyit tenni érte, hogy napjairól gondoskodják; ő jóllétet, önállást akart biztosítani az ifjú tudósnek, mely annak szellemi vágyaihoz méltó legyen.

Nem kevesebbet tett érte, mint hogy egy mezővárosban, hol maiglan is virágzó tanoda áll, alapítványképen egy költészeti tanszéket állított fel, s megválasztá bele Csokonait tanárnak.

Derék mæcenas! milyen messzeterjedő figyelemmel volt védenetze iránt! Soha költészet jobb mesterre nem talált, mint Csokonai volt, és Vitéz Mihály sem lelkéhez illőbb hivatalra, mint a költészetet beoltogatni az ifjú nemzedék fogékony keblébe.

Most már tehát meg is házasodhatott. Volt hivatala, tisztessége, kényelmes laka, rendes fizetése, bora, búzája, tüzelő fája; iskolába járó úrfiaktól ajándékokat is kaphatott, üres óráiban dohányt ültethetett, fákat oltogathatott, volt hozzá elég szép kertje, abban méhes tele kasokkal, ott szépen lehetett verseket írni: egyszóval semmi sem állt útjában, hogy ezentúl a legboldogabb, a legirigyletebb ember lehessen és késő vénséget érjen unokák nagy örömére.

Fél év múlva megszökött a kathedrájától, odahagyta hivatalát, fizetését, deputatumát, méhest és a fiatal versíró scythákat s megint elment országot-világot látni.

Ő bizony nem vesződik a sok hájfejű ficzkóval, hogy ő azoknak a poézist magyarázza, mikor egynek sem jár ott az esze a csapni való gazembereknek!

Régi mæcenásához természetesen képpel sem fordult többet, hanem bolygott megint északtól nyugotig, a mint egyszer véletlenül megint összetalálkozik ott, a hol nem is sejtette, hajdani pártfogójával.

— No kopé, most ugyan el nem mégy többet a kezem közül, mondá neki a derék úr, megfogva a szökevényt. Viszlek haza és ott maradsz ezentúl nálam mindig.

Csokonai megadta magát. A jó pártfogó még csak nem

is pirongatta, nem fenyegette, hogy vissza viszi megint professzornak; csak nevetett az ő emberi bohóságán. Meglehet, hogy magában pedig siratta.

Útközben levén találkozásuk, a mæcenás bemutatta Csokonainak utitársát, a ki együtt ült vele az asztalnál; egy jókedvű vidám ficzkót, a kinek ugyan ki volt a könyöke szakadva, s valamenyi lábujja mind mosolygott ki a csizmából, de a ki azért olyan derült arczczal ült a pohárnál, mintha senki sem volna rajtok kívül a világon: tudniillik csak ő és a pohár.

Ez volt Lavota.

Útfélen, dülöngőfélben szedte fel őt a derék mæcenás, korának egyik legnagyobb lángelméjét s kivétel nélkül legnagyobb korhelyét.

A mint a két genie egymást megneveztetni hallá, összeölelkezett, megcsókolták egymást, el voltak ragadtatva e dicső találkozás által, s elragadtatásuk tökéletes lett a bekövetkező áldomásnál, melynek következtében a derék mæcenás a két lángelmét olyan állapotban szállíttatá szekerére, a melyben az ember semmit sem szokott tudni a földön történő unalmas dolgokról.

Haza vitte őket jószágára. Ott az erdő szélében, gyögyörű kilátással a távoli hegyekre, építtetett a derék úr egy regényes kis házikót, a minőkről a költők szoktak ábrándozni; rózsalugas a ház előtt, melyben csalogányok költenek, a tetőt vadszőlő futja be, csipkés leveleivel árnyékozva az ablakokat; az út mellett vidám patakcsa csörgedez, apró zuhatagokat képezve — s a többi.

A házban két szoba volt kényelmesen felszerelve bútorokkal, pipákkal és poharakkal, a mik nélkül a genieek el nem lehetnek.

Ide szállítá a két lángészt a mæcenás.

— Ezt a házat számotokra építtettem: monda nekik, bevezetve őket a kényelmes lakba; itt írhatsz, verselhatsz, és komponálhatsz, nem háborgat senki. Élhetnek távol a világ zajától, a mit olyan nagyon gyűlöltök; még csak

annak a képét sem fogjátok látni, a ki az ételt ide hordja; ha csak jó kedvből fel nem keresitek a világot, az helyetekbe nem jön.

A derék úr ilyen szépen bekvártélyozva heliconi vendégeit a csendes Tusculanumba, abban a boldog gondolatban nyugodott meg, hogy már most azok teljes kényelemben lévén, menten minden életfentartási gondtól, majd annyi sok szép könyvet írnak, annyi zenét komponálnak együtt, hogy győzze a világ bámulni.

Első napokon csak megvoltak a confiniált mûzsák csendes hajlékukban, Lavota horgászott egész nap a patak vizében, Csokonai pedig tilinkót faragott bodzafából.

Lavota egész nap sütötte nyárson az apró szálkás halacskákat, pedig előtte voltak az úri asztal minden süteményei; Csokonai pedig egész nap próbálgatta, hogy megtanulhatna-e az ember magától furulyálni? pedig előtte volt a haza legnagyobb zenésze.

Néhány nap múlva fogtak egy eperszedő parasztfiút, attól beizentek a nagyságos úrhoz, hogy küldjön ki nekik egy tuczat kártyát, mert nem tudnak idekinn mit csinálni.

Akkor azután reggeltől estig ütötték együtt a filkót és füstöltek maguk körül, hogy alig látszottak ki belőle.

Végtére azonban az ész is követelte adóját, mely nem engedi magát sem agyonkártyáztatni, sem agyonpipáztatni; egy pár esős nap meghozta azt a nyugtalan kedélyállapotot, melyben a költő és zenész a magányt keresi, hogy elfeledve földi lételét és mindent, a mi körülé történik, egyedül az égiekkel társalkodjék. Lavota gyantázni kezdett, Csokonai tollat faragni.

Egyszer meglátogatta őket pártfogójuk. Előbb Csokonaihoz ment be, s kérdezé tőle, hogy mint van?

Csokonai rosszkedvű volt. Szétszórt papirosain, a mit irt, mind ki volt törölve, egy pár vers olyan apróra szét-tépve és elszórva a padlón, mint a hó.

— Mi bajod öcsém? Mi hiányosságod van?

— Minden bajom van, nagyságos uram. Minden ellenemre van.

— Mi az a minden ?

— Hát mindenféle.

— Mondj legalább egyfélét.

— Nem tudok dolgozni ; ez a szoba olyan rossz helyen fekszik, az ablak előtt mindig dongnak a darázsok, bizonyosan valami fészük van itt a venyige között ; olyan alkalmatlan ez a szőlőlugas itten. Lavotának sokkal alkalmasabb szobája van. Ide még a nap sem süt soha.

A pártfogó fejet csóvált s látva, hogy poétája ma ballábbal kelt föl, ott hagyta őt, s átment a másik lángészhez.

Az még akkor is aludt, még pedig nem az ágyon, hanem az ágy alatt.

A mæcenás felezibálta s magyarázatot kért tőle :

— Miért fekszik az ágy alá ?

— Mert innen nem lehet leesni.

— Hát szerzett-e már valami szép dalt ?

— Lehet is itt.

— Ugyan mi baj van ?

— Tele zörgéssel ez a szoba. Valami veszett fülemüle ide fészkel az ablak alá, s az egész éjjel ordít, mint a barom, százszor is elhajtottam már, de megint visszajön engem bosszantani. Aztán a nap már éjfél után egy óra-kor besüt az ablakon, nem tudok hova lenni tőle. Ez a pimasz poéta a jobbik szobát választotta el magának.

A mæcenás rögtön elcserélte a két lángész szobáit, egyiket átszállíttatá a másikéba. Gondolta, hogy így meglesznek elégedve.

Egy hét mulva megint meglátogatók őket.

— Hogy halad a verselés, Vitéz ?

— Sánta, béna a pegázus, nagyságos uram.

— Mi lelhetett ?

— A török átok fogott rajtam.

— Milyen az a török átok ?

— Az a török átok, hogy «adjon az Isten neked rossz szomszédot».

— Mi panasza lehet szegény Lavotára?

— Mindenféle. Nem állhatom ki azt az embert. Akkorákat ásít, hogy behallik az ajtón. Ebédnél villával piszkálja a fogát, s olyan rossz élezeket mond, hogy az ember dühbe jön tőle. Hogy hegedül, czinezog az Istenadta, azt még felvenném tőle, csak élczeket ne mondana; tudja, nagyságos uram, ehhez ő nem ért, mert ő csak muzsikus. Mikor legszebb ideáim volnának, mikor legjobban fel vagyok lelkesülve, egyszer csak elkezd valami rossz anekdotát mondani, s leestem az Olympusról. Nem lehet ezt kiállani.

A mæcenás szomorodva ment át a másik geniehez; az épen akkor verte a süvegét mérgében a falhoz.

— Jó, hogy jön a nagyságos úr, már épen én akartam odamenni. Ez az ember engem megöl.

A jó úr megrettent:

— Ki akarja önt megölni?

— Ez a — izé; ez a poéta vagy micsoda. Hiszen kin ezzel együtt lakni.

— Mit csinált önnek?

— Kérem alássan; minden reggel úgy köhög, hogy nem tudok miatta komponálni. Alig fogok meg egy pár szép gondolatot, ühüühü, közbe köhög s pokolba repült minden eszmém.

— De ha egyszer hurutja van.

— Minek hütötte meg magát? tudhatja, hogy a poéta embernek kényes a bőre, mit nyargal késő este a harmatban? De nem csak azt teszi, hanem még mást is tesz. Nem is akarom mondani.

— De én akarom tudni, unszolá a földesúr, ki el nem tudta gondolni, hogy mit gyanítson?

— Hát kérem alássan: faragott magának egy bodzafa tilinkót s azon sipítóz itt a fülembé valami együgyű nótát, majd meg elkezd énekelni, s a legutálatosabb félhangon

és hamisan, hogy szeretnék a szeme közé ugrani érte. Nagyságos uram, én csak sok mindent ki tudok állani, hideget, meleget, éhséget és szomjúságot; de ezt az embert ki nem állom. Hogy naphosszant deklamál mindenféle bolond verset, azt még csak elnézném neki; csak hogy ne furuglyálna, meg ne énekelne, a mihez nem ért.

A nagyságos úr hozatott bort, összebékíté a haragos feleket jó badacsonyi mellett, kezét kellett nekik fogni; végefelé összecsókolóztak a különböző műzsák választottai és Lavota megigérte, hogy zenét fog szerezni Csokonai legszebbik dalára, Csokonai pedig azt fogadta, hogy versekben fogja örökíteni Lavotát; a derék mæcenás örömkönyveket sírt, hogy ilyen egyetértésben hagyhatá el a két lánglelkű költőt, kik közül az egyik zenét adott a szónak, a másik szavakat a zenének.

Egy hét múlva megint meglátogató a kis erdei lakot.

Egészen üresen találta a szobákat.

A két genie úgy elhagyta a házat, hogy csak a kapufélfától vett búcsút.

A mentegetőzés egyiknek sem volt szokása.

A költő megszökött a zenész czinczogásaitól, a zenész pedig a költő szavalása elől, s inkább választá mindegyik a holnapi nap aggodalmait, a nyugodt kényelem unalma helyett. A változatos országút, a pusztai csapszék, szegény diákok konviktusi lakomája, cigányok élete, abban telt az ő gyönyörűségük, ott születtek legszebb dalaik, verseik, a mik örök időkig kedvesek maradnak.

Csak azután írta meg Csokonai azokat a szép dalokat epesztő ideáljához, kinek Lilla nevet adott, s kinek annyi édes bús keservedalait köszönheti a magyar költészet.

Ha megmaradt volna Csurgón professzornak, elvehette volna Lillát, lettek volna apró gyermekei, tán írt volna egy pár hasznos könyvet a méhészetről és dohánytenyésztésről, de hol maradtak volna akkor azok a szívbe visszaható hangok, a mikben a költő olyan sokáig fog élni, a milyen rövid volt élete itt a porban!

Még azután sok szép földet bekóborolt a két elszabadult kósza lélek, Csokonai és Lavota; többé nem engedte magát egyik is kaliczkába zárni, de ha jártukban-keltökben valahol hallottak egymásról beszélni; ha hallották a hír magasztalásait kölcsönösen: úgy ragyogtak a szemeik örömtől s sóhajtozva mondák:

— Csak még én egyszer összejöhetnék azzal a Lavotával.

— Csak még én egyszer láthatnám életemben azt a Csokonait.

A sorsnak nem tetszett ezt az óhajtásukat teljesíteni.

Mindig keresték egymást és soha sem találkoztak többet.

A VÉN HUSZÁR KAPITÁNY.

Igen sokan ismerték ; talán egész Erdély úgy emlékezik rá, mint közös rokonára, azon kövér, természetes öreg úrra, azzal az egyenesre kipõdrött õsz bajuszszal, azzal a piros orczával, melyen hol a jókedv, hol a jó bor hajnala mosolygott. Piros mentét, dolmányt viselt, szürke prémezzettel ; még az a mente is mosolygott piros arcza mellett, még az a prém is megõszült, mint a deres bajusz.

Ebben a fekete kabátos, gyászoló világban magától is eléggé feltûnõ lehet egy ilyen szürke bajszú, piros arczú ember piros mentéjével, mint valami boldogabb idõkbõl feljáró jókedvû kísértet ; de legkivált Bécsben, és fõképen, ha e valaki oly mennydörgõ hangon beszél mindig, mintha tizenkét eskadront kellene rohamra buzdítania s kiejtésében csodálatosan vegyíti a fölösleges «ss» és «ch» betûket, a mire nyelvének szokatlan kövérsége kényszeríti.

A jó öreg urat úgy ismerték Bécsben, mint Erdélyben : az úri mágnások és a székely góbék, a katonatisztek és a kocsmárosok, az öregek és a fiatalok, az udvari hölgyek és a szobalányok. Ha kérdeznék tõlük, mindegyik tudna róla valami furfangos adomát, valami szeszélyes ötletet mondani, a mi nem is állna jól másnak, csupán csak egyedül õ neki ; csupán az õ joviális, komolynak látszani akaró, de lenni nem tudó arczához, az õ fürge, kövér természetéhez, az õ fiatal õsz fejéhez s divatos piros mentéjéhez.

Ismerte õt maga a császár is, a jó öreg Ferencz ; midõn nyolczszáztizenhétben ott járt Erdélyben, bemutatták neki az akkor még ifjú deli legényt, a ki akkor is ép olyan

keveset tudott németül, mint harmincz esztendei Bécsben lakás után.

A császár kérdezé tőle: «hogy hívnak?»

— Székely.

— Micsoda nemzet vagy?

— Székely.

— Minő ezrednél szolgálsz?

— Székely.

A császár nevetve monda kíséreinek: «ettől tanuljatok rövidséget: három kérdésre egy szóval tud felelni.»

Még akkor hősünk igazán hős volt, esataterék hőse; látta Napoleont: nem is futott tőle, ha nem parancsolták, s ott volt a verésében is. A lipcei véres napokon erősen pusztíták a franczia golyók a jó huszárok rendeit; kettőt, hármat kiütött a sorból a gyilkoló teke.

Székely János csak pödörgette még akkor fekete bajszát, s hetyke mosolygással monda szomszédjának:

— Itt szeretném látni az excelsum guberniumot Erdélyből, Mihály bátyámmal együtt, erre mondana valami artikulust bátyámuram, ha tud!

Hejh, ez a bátya nagy keserűség volt a jó Jankó úrra nézve. Ép oly komoly, mint minő vig az öcsese, jámbor, otthonülő férfi, tudományos és szigorú ember, a ki nem tudta szó nélkül hagyni mások bohóságait.

Képzeltetni, ha még olyan dolgokért is megszólítja uraöcsését, hogy az egy izben egy jó barátja feleségét elszökteté.

János úr szép és merész legény volt még akkor, nem szeretett sokat ábrándozni, verset írni sem volt szokása; megkérdezte az asszonytól, ha szereti-e? Igen, vagy nem? A mint a nő igent mondott, kivezette a tánczteremből, mikor legjobban járták a lengyelt, az udvaron állt Mihály bátyja szekere, abba felültette, a kocsisnak megmondta, hogy ha Kolozsvárig meg mer állapodni, főbe lövi s reggelre Kolozsváron volt Mihály bátyja udvarában a lopott asszonynyal.

Képzeltetni azt a rettenést, a mivel a törvénytudó férfe hallatlan merényletet fogadta.

— Szerencsétlen, tudod-e, mit tettél ?

— Hát mit tettem ? Kolozsvárra kocsikáztam egy szép asszonynyal.

— Elkoczkáztad az életedet, szabadságodat, jövődöt.

János úr, sehogys sem értette, hogy miért ?

A törvénytudó testvér mindjárt felnyitotta előtte a tripartitumot s megmutatta neki a rettenetes artikulust, mely a nőrablás ellen van hozva.

Hát ki mondja azt, hogy én raboltam ? Rablás az, ha valakinek kedve jön velem utazni ? Én nem raboltam el szegényt. Kérdezd meg kocsisodat: nem az egész úton csókolóztunk-e ? a csókolózás ellen pedig nincsen törvény hozva ; azért, ha a férj akarja, kihívhat párbajra, azt pedig minden pereputyjával együtt leaprítom. Az approbatával nem törődöm, kardtól, pisztolytól nem félek !

— Egyébiránt, tevé hozzá kis idő múlva, midőn lassankint lecsillapult, ha olyan nagy lármát csináltok érte, hát inkább visszaadom neki az asszonyt.

Úgy is történt: visszaadta a nőt. Hogy a férj hogyan köszönte meg az addigvaló gondviselést ? arról hallgat a krónika. Annyi bizonyos, hogy János úr ez alkalommal mind az approbata, mind a tripartitum papiros mennyköveit szerencsésen kikerülte.

A méltó bűnhődés csak később érte utól ifjúkori bűneiért: megházasodott.

Annyi borzasztó példa nem riasztotta vissza ettől.

A bátor, vakmerő férfiú azután, kit sem a francziák ágyúi, sem Verbőczyi törvényezikkeit meg nem tanítottak a félelemre, feltalálá végre azt a hatalmat, a mely életében egyedül volt képes rajta imponálni. Nem a háború, hanem a házasság a gyöngye szívek próbaköve.

Kivált ha az ember szereti a szépet, főleg a másét, a maga felesége pedig nem szép és féltékeny ; ha az

ember szeret pipázni, s a felesége ideges, a ki elájul a füsttől; ha az ember szeret kártyázni, s a felesége azt kívánja, hogy olvasson fel neki verseket; s ha végre az ember szeretne úr lenni a háznál, és a felesége is épen arra törekszik, és aztán az ember fél a feleségétől, az pedig nem ő tőle.

A derék János úr gyakorta megvallá bizalmas barátai előtt, hogy hitvese rettentőbb rá nézve egy század francia dzsidásnál.

Egyszer falura utaztak együtt, nagy, bőrs, ablakos hintóban, bőrládák, katulyák a hintón kívül és belül számbavehetetlen mennyiségben. János úr nem pipázhatott az egész úton, a szép tajtékpipát tehát rábízta inasára, ki a bakon ült, hogy viseljen addig rá gondot.

Mikor megérkeztek a nagyságos asszony kastélyába, kiki sietett a saját szobájába; az inas hordta fel nyalábbal a hintóból a holmikat.

Régi, háborúi bajtárs volt a legény, Tanaszinak hítták, hajporos czojját még most is viselte.

— Rendben van-e minden? nincs-e valami kár? — kérde János úr a szolgát aggodalmasan.

— Jól van minden, vitéz kapitány uram; hanem a . . .

— Tán a pipám?

— Az meg van; hanem a nagyságos asszony főköötös katulyája behorpadt.

— Nagyon-e?

— Vitéz kapitány úr rajta tartotta a lábát az egész úton.

— No, ezt jelentse kend a grófnénak.

— De én ugyan nem jelentem. Parancsolja vitéz kapitány uram, hogy az udvari lánczos medvének húzzam ki a zápfogát, azt megteszem; de a nagyságos grófné elejbe nem kerülök.

— Biz én se, barátom! — szólt a derék borbereki Bayard, naiv hunyászsággal.

Ez a jámbor inas együtt vénült meg a vitéz kapitány-

nyal, úgy egymáshoz voltak már szokva, hogy el sem válhattak többé. Tanaszi még a gondolatját is tudta már urának, s örült, ha azt megelőzhette.

Csupán egy állandó óhajtságának szegült ellene makacsul.

Valahányszor este a sarkantyús csizmát le kellett huznia gazdája lábáról, János úr mindig felszólítá őt, szeliden és érzékenyül.

— Tanaszi: én neked adom ezt a csizmát sarkantyústól; hadd hijjalak én téged úgy, hogy «Naszi»; látod, neked olyan csúf hosszú neved van, s az én nyelvem olyan nehezen forog; elég lenne, ha én neked azt mondanám: «Naszi».

— De már azt ugyan nem. Engem Tanaszinak keresztelt a pap, Tanaszinak híjon az úr, vagy ereszszen el s fogadjon mást, a kinek rövidebb neve van.

Soha sem hajlott sem szép szóra, sem kecsegtető ígéretekre az állhatatos szolga, hogy nevéből két betűt elengedjen. Hiába is próbálta egyszerűen «Naszi»-nak nevezni az ura, mert akkor nem hallgatott rá, akármit parancsolt neki.

Tanaszin kívül még egy embere volt, a kit szeretett, a szelid Barcsay János.

Pedig Barcsay soha sem ivott bort, sem asszonyokat nem szöktetett, sem kártyázni nem tudott, tivornyára való sem volt, még csak nem is káromkodott.

Épen ezért szerette őt János úr mindenek fölött. Felkereste, akár hol volt, és megérzett rajta a rossz kedv, ha soká nem látta.

Legtöbb kalandjánál ez volt jelen, s kisegíté a kelepczéből, ha néha belekerült.

Bécsben ismerték már minden vendéglőben, ismerték pedig arról, hogy ha egy asztalhoz leült valami ismerőssel, onnan minden más embert elnézett. Olyan hegyes szemeket tudott az emberekbe fúrni, hogy a jámbor bécsi kedélye sehogy sem szívlelhette el az ülvemaradást,

inkább vette a tányérát, poharát, s átköltözött más asztalhoz.

Egyszer jön Barcsayval s keresi az üresebb asztalokat.

Egyik mellett csak két fiatal ember ült, a kik közül az egyik ismeré, mert a mint meglátta, hogy odaközelít, felkelt és azt mondta társának:

— Menjünk innen, jön a Vámpyr.

János úr fülét megütötte e szó; megakadt benne nagyon.

— Te Jankó, — kérdi Barcsaytól, — mondd meg nekem, mit tesz az a «vámpir». Én már tudtam egyszer, de elfelejtettem.

Barcsay is hallotta e megjegyzést, s méltán félt, hogy ha a szó igazi értelmét megmondja, olyan háború lesz belőle, hogy hét országra szól.

— De honnan jön neked afféle az eszedbe? Tudóstársasági tag akarsz te lenni, hogy szavakkal bajoskodol?

— Csak te nekem felelj, egyenesen és igazán! — kiáltá rá János, kinek már ekkor kezdett forrni a fejében valami.

— Ha épen akarod, — felelt Barcsay szokott szelid flegmájával, ámbár én nem azért jöttem vendéglőbe, hogy filologiai értekezést tartsak, — ez egy új nyelvszabály szerint alkotott szó, melyet a tudósok most hoztak be, hogy két szónak egyberagasztása által a hosszadalmas kifejezéseket megrövidítsék.

— De a németek tán csak nem foglalkoznak magyar grammatika készítésével?

— Hogyne? nagyon foglalkoznak. Bécsben most alig van jóra való ház, a hol magyarul ne tanulnának.

— Igazán! — szólt megengesztelve a lecsillapított hadfi; de végtére még most sem tudom, hogy mit tesz hát a vámpir?

— Hát az bizonyosan annyit jelenthet, mint vám alá nem eső pir. Bizonyosan az orrodat értette alatta, melyen ki s be hordod a karminthoz a vámon, s nem fizetsz érte.

— Óh be bolond! — kacagott János úr hahotával; — ha még azt is mondta volna, hogy «borpir».

Később mégis megtudta János úr a vámpyr igazi értelmét, s szidta azután eleget Barcsayt, hogy miért nem mondta meg neki akkor igazán, hogy ez valami krokodilus féle állat, majd megmutatta volna ő annak a fráternek, hogyan szokás elevenen megenni az embert?

Az udvari dalidókba rendesen hivatalos volt, a mit leginkább azért szeretett, hogy ott jó borok és csemegék teremtek. Táncolni nem igen szeretett már, de örömet elnázte, hogy mások hogy táncolnak. Egyszer, jól evén és iván, hogy még másnap is örömmel emlékezhessék vissza e dalidóra, telerakta a csákóját a kredenczben narancscsal, a csákót azután bedugta egy pamlag alá, s gyönyörködött az előtte ellengő párokban.

Valami csintalan gárdista észrevette a narancscsal tele csákót, s a mint azon lejtett tánczosnéjával a keringőben, mintha véletlenül tenné, hirtelen kirugta azt onnan.

A csákó valamennyi narancscsal együtt kigurult a terem közepére, minden rendű úri vendég láttára, a kik azt nagy vidámság között felemelték, s a narancsokat megint vissza rakva bele, kérdezek, hogy kié ez a csákó?

Természetesen, hogy nem akadt gazdája; senki sem ismerte el sem a kalpagot, sem a narancsot sajátjának.

Jankó bácsi ott szepegett a szögletben, onnan nézte, hogy teszik le kalapját a terem közepén közlátványra. Mellette állt Barcsay:

— Te Jankó, — monda neki. Látod, te könnyebben hajolsz, vedd fel nekem azt a kalpagot.

— De már azt ugyan nem teszem.

— Vedd fel kérlek; ha felveszed, mind neked adom a narancsot, a mi benne van.

— — — — —
A Bécsben lakó magyar fiatalság egy időben nagyon odakapott hozzá. János bácsi minden jó helyen otthon volt a városban, s vezette az ifjabb nemzedéket mindenüvé, a hol valami újabb mulatságra volt kilátás.

Ilyen alkalommal ez volt jelszava:

«Kalapot! pálczát!»

Akkor azután haladék nélkül vette mindenki kalapját, pálczáját, s követte a vidám öreg urat tüskön-bokron keresztül.

Egy silány, esős őszi délután hosszasan unatkoztak már az öreg úr vendégei az egyszínű pipafüst mellett, ő maga pedig legjobban unatkozott; unta vendégei képét, szavát, s egyáltalában nem volt semmi kedve.

Egyszer mégis közmeglepetésre leteszi pipáját, s kimondja az örvendetes jelszót.

«Kalapot, pálczát!»

Valamennyien örvendve szöktek fel e régvárt kommandóra, s mentek az öreg úrral le a lépcsőkön, ki az utcára.

A kapuban megállt János úr elgondolkozva.

— Merre megyünk, kedves urambátyám? — kérdék kedvrederült ifjú vendégei.

János úr hidegvérrel felelt:

— Ki jobbra, ki balra; én magam megyek haza.

Azzal visszafordult, kicsukta vendégeit a kapun, s ott hagyta őket.

Azok szép csendesen tovamentek: nem mertek zúgolódni, mert az öreg úr nem hagyott tréfálni magával.

Már ekkor öreg úr volt; csakhogy nem akarták azt neki elhinni. Most is Jankónak hitta mindenki, s Erdélyben csak úgy bántak vele, mint holmi suhanczezal, a ki minden gyereknek iskolapajtása.

Pedig regálista is volt, s nagyon szerette volna, ha az országgyűlésen meghallgatják vagy egyszer, a mit beszél. E vágya nem teljesülhetett soha; a mint legelső szavait kimondá:

— «Ne diskuráljunk urak hiába, tiszta bort töltünk a pohárba!» azonnal elkezdett az egész gyülekezet unisono hahotával kacagni; a derék úr hiába ütötte botja végével a pallót, öklével az asztalt, hiába protestált, hogy «a chszolláchs chszabadchsságninchess tiltva chachzánkban!»

annál jobban kaczagtak rajta, míg egy hang a karzatról le nem kiáltott rá: «volát!» a mire azután a derék úr elkeserülten ült vissza székére.

Egyszer életében tudott csak volátot adni, pedig úgy szerette a tarokkot, hogy még utaztában is megfogta az ismeretlen embereket s kényszeríté a vele játszásra.

A tordai kaszinóban csipte el így egyszer a jámbor segédlelkészt; rosszul játszott a derék tiszteletes, egy darabig csak tűrte János úr, végre nem állhatta szó nélkül a dolgot; — «ugyan kérem, kihez van szerencsém?» kérdezé jámborul.

— Én, szolgálatjára, Miklós Miklós vagyok, — felelt szerényen a lelkész.

— No, hát akkor én Jankó Jankó legyek, ha az úrral tovább játszom! — mennydörgé a vitéz kapitány úr, asztalhoz vágva az egész tuczat kártyát.

Ezen hajlamaért kellett a jó úrnak sokszor megszenvedni. Hivatalos utasítás, vagy napirend helyett sokszor kiosztották neki a pagátot.

Pedig a jó úr igen kellemetes politikus volt, elvei nem voltak; de hát minek is az? türelmes volt minden vallásfelekezet iránt; ő maga azt sem tudta, melyikhez tartozik. Jó pajtásai voltak a kormánypárton is, mint az ellenzék-nél, és ő soha sem bírta megérteni, hogy mi különbség van a kettő között? Hanem azért mind a két párt lakomáit szorgalmasan látogatta. Egy ily mulatságban egy székely atyafi, mint taxalis követ, vonta magára figyelmét zajos vidámsága által. A vitéz lúfő akkor tanulta először ismerni a champagnei pezsgőt, s pohara ürültén szörnyen kezde kiabálni saját székely nyelvén.

— Azt a Sánfánét!

— Fenyővizet! Fenyővizet ennek a góbénak! — dörögött reá János úr haragja, az egész társaság kitörő kacaja mellett. Ne sutor ultra crepidam!

A sarkalatos főhivatalnokok választása volt ez idő szerint Erdélyben a főpolitikai kérdés, melynél a pártok

véleménye leginkább megoszlott. Minden szavazatképes követnek egy lapra kellete felírni jelöltjeit, még pedig az országban bevett négy vallásfelekezet mindenikéből hármat.

János úr mind a négy osztályba Baresay Jánost kandidálta.

Magyarázták aztán neki, hogy az nem lehet. Baresay csak a maga helyén fordulhat elő, ott is harmadmagával, a többieket pedig egészítse ki szinte.

— Hát mi baja azzal az országnak, hogy ki melyik templomba jár? lám, én egybe sem járok. Aztán hogy válaszszak én ki a százsz nemzetségből három nekem tetsző embert? mikor az egészből csak az egy Kleinkaufot szeretem, ez pedig már meghalt.

Azonban a szomorú napok őt is elszólíták Erdélyből.

Legjobban megpróbálta szívét az a bánat, a mit Baresay halálán érzett.

Ez a kedvelt barátja igen gyászosan végezte életét. Tutajokat szállíttatott alá a Maroson s a mint egyikről a másokra átakart ugrani, a hullám hirtelen tovább taszította azt s Baresay a kettő között a vízbe hullott; a mint azután ismét felmerült a vízből, a hullám ismért úgy csapta össze a két tutajt, hogy a felmerülő fejét összezúzta vele.

János úr vigasztalhatatlan volt e derék barátjának halála fölött.

— Szegény Jankó, — mondá könyezve, — mindig mondtam neki, hogy őrizzék a víztől. Lám a víz pusztítá el utóbb is. Ha a borra bízta volna magát, most is élne. A bortól nem ért soha senkit ilyen fátum.

Nem is maradt azontúl egyéb jó barátja, csak a bor.

Az áldott bor volt egyedüli vigasztalója, ébresztője, mulatsága, enyhítője.

Fiatalkatonatisztek kötekedtek vele, hogy a bor nem való huszárnak, csak bakanesosnak, mert lám bakator annak a neve.

— Igen bizony, — felelt a búsuló hadastyán. Mert a baka torán iszsza azt a huszár!

Ivott is annyit a derék férfiú, hogy ha minden, a francia háborúban elesett baka torát meg akarta volna ülni sorban, még azon is túl ment volna.

E bús mulatság végre nagyon megrongálta szemeit, a miket a rossz poéták a lélek ablakainak szoktak nevezni.

— Milyen csunyaság, hogy két ablak miatt így elpusztul az egész épület! — zúgolódék az öreg úr ismerőseinek s panaszkodott, hogy milyen csunya város most ez a Bécs, napról-napra sötétebb lesz.

Azok nem hagytak addig neki békét, míg el nem tuskolták egy híres szemorvoshoz, a ki megvizsgálta szemeit, rendelt mindenféle gyógyszert, mosdó vizet, tapaszt és lapdacsokat.

De a minden pontok pontját elfeledte János úrnak lelkére kötni, s csak akkor jutott eszébe, mikor már ez eltávozott; azért utána szaladt s a lépcsőn lekiáltott rá:

— Mindenek fölött pedig, kapitány úr, bort nem szabad inni!

— Ugyan jó, sugá János úr kísérőjének, hogy ezt nem hallottam.

Nem is fogadta meg.

Azt szokta mondani, hogy sokat látott már ő e rongyos világon, de mindaz, mit látott, és a mit még azután láthatna, nem ér fel egy pohár borral.

Így azután mindig sötétebb lett előtte Bécs városa, a fényes paloták, az emberek arcjai egyre sötétültek; a nap sem úgy ragyogott már előtte, csak jó kedve maradt fiatalon.

A vén Tanaszi is elköltözött már előre, szállást csinálni azon a nagy állomáson s a másik siheder, kit «erre a kis időre» fogadott magának, haszontalan ficzkó volt. Mikor beteg volt az ura, halálos ágyán feküdt, mindenét ellopogatta lassan.

Az öreg katona még látott annyit, hogy ezt észrevegye;

nem bánta, ha lopták, de azt restellte, ha szemeláttára teszik. Odainté hát magához a ficzkót s mikor megkap-hatta, odahúzta magához üstökénél fogva s azt a jó tanácsot súgta a fülébe :

— Tanuld meg gaz fiú, hogy addig ne lopd el a csiz-mám, míg benne van a lábam. Nem várhatsz már addig, míg meghalok ?

Meg is halt nemsokára. Végóráján elmondhatá, hogy «élt.»

Öröksége nem maradt, a min utódai czivódjanak ; de ha azt az örök jókedvet, melylyel a sors megajándékozá, szét lehetne osztani emberek között, abból ugyan gazda-gon jutna sokunknak elég.

IDEÁLIS ÉS PRAKTIKUS.

Két utas szállt Southampton kikötőjében a Leopard gőzös fedélzetére.

Az egyik egy komoly, tekintélyt tartó férfiú, állig begombolkozva, azonfelül megborotválkozva; a másik egy vad, torzonborz öreg úr, imigy-amúgy megfésülve, egy kis prémes sipkával a fején.

Első tekintetre fogadni lehet, hogy az egyik egy mylord, a másik egy . . . szky; amaz magas származású angol tory, ez pedig valami lengyel herczeg.

A mylord gutta percha köpenyt visel gyapot felöltönye fölött, mely igen praktikus öltözet, hideg ellen meleget tart, meleg ellen árnyékot tart, az esőt nem ereszti át, és nem akad meg semmi pizsokban: mosni lehet. A lengyel valami zsiros bekeccsel tünteti ki magát, mely elég alkalmas ugyan arra, hogy az embert a londoni cokneyk csoportostúl kísérvék végig az utcán, de épen ott nem tart meleget, a hol kellene.

A mylord jó kaucuk félczipőket húzott csizmáira, melyek biztos lépést adnak a hajón, a lengyel sarkantyús csizmákban jelent meg, a mikkel minden perczben eleshetnek, beleakadhat a kötélzetbe, s előlheti magát.

Az angol lord számos kísérettel jött, a kik mind komoly, kevés szavú emberek, egy főintendáns, egy titkár, egy sebész, egy szakács, egy pénztárnok, egy pitvarnok és akárhány cseléd, kik mind nagyon jól értik saját szakmaikat, s a másokéba nem elegyednek. A szakács szemeláltára belefújta a szél a mylord paplanát a tengerbe,

mert azt megkapni a pitvarnok köteleessége, s a pénztárnok a világért el nem húzta volna a lábást a tűznelyről, mikor látta, hogy a kávé kifut, mert ez a szakács hivatása. A lengyel herezeg egy lovász kíséretében jött: kettőjüknek van egy kulaesuk, abból iszogatnak felváltva, s a melyiknek kezében van a kés, az metsz a másik számára a szalámiból.

Fél napig tartott, míg a szekrényeket, bőröndöket felhordák a hajóra, melyek a mylorddal jártak. Volt ott mindenhez való készület; egész felállítható sátrak, sütő, főző készülétek, tűzszerszámok, villanytelegráfok és sebészeti eszközök; mindenkinek a segédszemélyzet közül valami akasztva a nyakába, kinek táska, kinek földabrosz, mágnestű és távcsövek; hordozható tábori szék, írókészlet s több efféle nélkülözhetlenség. A lengyel úr minden készüléte egy roppant nagy dohányzaeskó, meg egy esibuk. Van egy gyanús bőröndje is, mely úgy néz ki, mintba szinte csupa dohánynyal volna megtöltve, hogy olyan könnyűnek ne tessenek, a mikor megméri; egyébiránt minden útban levő hordó és málhaköteg arra szolgál neki, hogy széket, asztalt és ágyat képviseljen számára, miken igen jól tudja magát elhelyezni.

A hajó még vagy félnapig várt a betakarodás után a kikötőben, mely hosszú idő alatt a lengyel nem tudott hova lenni türelmetlenségében, eleinte jött ment végtől végig a hajón, mintha azzal hamarább odaérne, mint más, a ki egy helyben ül, azután beleveszett egyenkint a matrózokba, a kapitányba, hogy miért nem feszítik ki már a vitorlákat, mért nem szedik fel a borgonyt, mért nem adnak jelt az indulásra? a mióta itt sütkéreznek, tíz mért-földdel közelebb lehetnének Sztambulhoz, következőleg az aldunai csatatérhez, ott már ezóta ki tudja, verekesznek is s meglehet, hogy ez a félnapi késés adhat fordulatot a dolognak.

Végre mondták neki, hogy ne lármázzon, mert a hajó lord Blackswel sürgönyeire várakozik, a kit az angol kor-

mány megbízott, hogy menjen el Sztambulba s angol vezénylet mellett jó fizetésért toborozzon össze néhány ezer törököt lovas katonának.

— Én is azt akarom, állítá a lengyel, — én is csapatot akarok vezényelni.

Nem is csinált belőle titkot, elmondta mindenkinek, a kivel összetalálkozott, hogy ő lengyel herczeg, kinek hét faluja volt; saját költségén állított ki 1830-ban egy lovas ezredet, széllyelvert vele nyolczezer kozákot. Most igen jövedelmes állást hagy el Angliában, hogy még egyszer összemérhesse kardját az oroszszal; mert szégyennek tartaná a tollat faragni, midőn tudja, hogy van a földön egy darab hely, a hol az oroszszal verekednek.

Ezt elmondta minden matróznak, minden szurokkabátos közlegénynek és a kormányosnak, nemkülömben a kapitánynak.

Lord Blackswel nem beszélt senkivel és hozzátartozandói szinte nem beszéltek senkivel, kiki bezárkózott a maga kajutjébe. Onnan ki sem jöttek, míg a hajó fel nem szedte vasmacskáit s ki nem lapátolt a kikötőből.

A jó lengyel majd leszaggatta a süvege karimáját, annyit integetett vele a parton álló néptömegnek, pedig hihetőleg egy embert sem ismert közüle; s a fölötti örömeiben, hogy csakugyan mennek már, boldogot, boldogtalant kínált szivarral, mintha estére megint állomásra érnének, a hol újakat vehet. A mylord nem jött elő kajutjéből, csak midőn már a tengeren voltak, akkor kiült egy háromlábú székre, maga elé tétetett egy háromlábú asztalt, arra egy háromlábú theakannát, az alá egy háromlábú spirituskatlant, s szépen főzte és itta a theát, nem kínálva vele senkit, s koronkint egy háromlábú perspektíván keresztül nézve a mindig távozó part felé.

A jó lengyel a mylordon kívül mindenkinek adott már szivart s mindenkinek elmondá, hogy ő Törökországba utazik, lovas csapatot vezényleni s miután megtudta, hogy a derék lord is hasonló kollégiális törekvéssel indul oda,

lehetetlen volt, hogy ismeretséget ne kössön vele; kényszerítve őt, hogy igyék az ő pálinkájából, a mely valódi lengyel készítmény, épen 32 esztendő.

A lord kénytelen volt inni, vagy birkózni.

Azután a lengyel odahengerített mellé egy kis hordót, arra ráült s elkezdett vele barátságosan beszélgetni, mintha diákkori ismerősök volnának.

— Lehetetlen önnek kezét meg nem szorítanom, derék férfiú, ön is az orosz ellen harczolni indul, mint én. Tudom, ez önnek titka, de nekem nem titkom. Én nem rejtegethetem el azt az örömemet, a mit érzek, hogy még egyszer csapatot vezényelhetek az északi kényúr ellen, én fenhangon kiáltom, hogy nem akarok meghalni másutt, mint a csatamezőn. Nem félek a kémektől; verekszem a legelsővel, a ki utamban áll. Ön derék férfiú, becsülöm önt, keveset beszél, de sokat cselekszik, ilyen az angol; a lengyel sokat beszél, de sokat is tesz. Szolgálhatok egy gyufával? alig várom, hogy Sztambulban kiszálljunk: olyan régen ültem lovon. Úgy érzem magamat, mintha menyegzőre készülnék.

Lord Blackswell a kilenczedik esésze theát itta, s attól még is annyira ment, hogy kérdést intézzen a bőbeszédű útitárshoz.

— Ön tehát csapatot szándékozik alakítani törökökből?

— Oh igen, a mint partra szállok.

— Van önnek megbízása erre valamely kormánytól?

— Oh nincsen. Szenvedélyből teszem.

— Talán ismeretségei vannak, vagy összeköttetései?

— Egy lelket sem ismerek én ott.

— Tehát pénze van sok hozzá?

— Oh az épen nincsen. Erre nem szoktam gondolni.

Lord Blackswell a szemöldeit fel a kalapja alá, az állát le a nyakkendőjébe húzta s nagyon furcsán kezdett nézni az öreg fiúra.

— Tehát mint fog ön kezdeni kitűzött czéljához: csapatot szerezni?

— Az legkönnyebb. A hol egy csoport embert látok ácsorogni, oda megyek közéjük; tudok törökül, arabul, megmutatom nekik a kardomat, huszonnégy csatában volt az, s most is fekete az orosz vértől; elmondom nekik, hogy újra elhoztam ezt a kardot, lekoptatni róla a rozsdát, leírom a borzalmakat, miket az oroszok minden megtört népen elkövettek, s ha van a törökökben vér, jönni fognak velem, a merre mondom, s minthogy átlátandják a legelső alkalommal, hogy közöttük én értek legtöbbet a hadi mesterséghez, örömetst fognak követni.

A mylord a fejét kezdte csóválni, s még mélyebben húzta állát a nyakravalóba.

— De mivel fogja ön fizetni embereit?

— Oh az nagyon egyszerű. Iparkodni fogok átjátszhatni a csatátért az ellenség földére, s ott jó eszköz a requisició. A nagy Napoleon megmondta azt már, hogy «avec du pain et du fer on peut aller au Chine», kenyérrel és vassal a kézben Chináig el lehet menni.

A mylord álla egészen eltűnt e szavaknál a shawl redői között: oda intette a két lábú gépeit, elhordatta maga elől a három lábúakat, jó éjszakát kívánt a lengyelnek, bement a szobájába, s feljegyzé naplójába:

«Mai nap találkoztam egy bolonddal, a ki meg akart tanítani arra egy óra alatt, mint kell egy idegen országban katonákat toborzani? mely kérdésen két hónap óta dolgozott a Downing-Streetben egy egész sectio . . . .»

A mylord megmelegítteté az ágyát, flanellbe takargatá magát; bevett két Morrison-lapdacsot, s miután kajutejében minden asztalfiókot bedugattott, hogy azokból légvonat ne jöjjön elő, rheumás karját megköté elektrogalvanikus lánczczal, s még egyszer végig lapozá §§-okra osztott praktikus tervezetét a leendő ujonczozás felől; a kellemes mulatságban elszenderült. — A jámbor ideális lengyel pedig előkeresé szürke köpönyegét, a melyen az a nevezetes volt, hogy az is ott volt már az osztrolenkai harcban, s a legközelebbi kátrányos málhaköteg mellé

leheveredett, lábtól az inasa, ugyanazon köpönyegre, s olyan szépen horkolt onnan, hogy a mylord minden órában felébredt reá.

Gibraltárnál három marokkói saracén szállt a Leopardra, kik szinte Sztambulba igyekeztek.

Jó, izmos legények voltak, erős csontokkal, elfeketült bőrrel: az ember szeme könnyen megakadt rajtuk.

A my dear lord kegyeskedett őket észrevenni, s miután kondujtjokról értesült, s előbbi életmódjukat kielégítőnek találta, utasítást adott titkárjának, hogy adjon felhatalmazást a főfelügyelőnek, miszerint bizza meg a dragománt (tolmácsot) értekezni e hadfiakkal, hogy álljanak be a mylord által szervezendő lovas csapatba, kétszáz piaszter felpénzt felveendvén a pénztárnoktól, ki szinte írásbeli utalványokat nyerend, s egy-egy teljes egyenruhát a montur-komisszáriustól, ki ez iránt utasítással van ellátva, az illetők majd kellő időben beadván jelentéseiket.

A jó lengyel pedig éjszaka odaült a hadfiak közé, s elkezdett nekik mesélni ezereg-éjszakai regéket, nagy hősök életét és viselt dolgait, kik a moszkó irtásában szerettek magoknak halhatatlan nevet; elmondta nekik, hogy a félholdnak az egész világon kell uralkodni, vagy elébb vagy utóbb. Mert ez a végzet már az emberek arczában eléggé ki van fejezve; miután az emberek szemei fölött félholdat képez a szemöldök.

Az arab vitézeknek tetszett ez a beszéd; elhallgatták volna napestig étlen szomjan a bohó lengyel daliát, ki nekik meséket mondott; a mylordnak pedig azt izenték vissza a dragomántól a titkáron keresztül, hogy a főintendánsával semmi közük, mert annak nincsenek szemöldökei, melyeket pedig Allah azért rendelt az emberek arczára, hogy bennök a félholdat dicsőítse.

Épen, a midőn Sztambulba érkeztek, akkor fogyott el a lengyel részéről az utolsó pipa dohány és az utolsó szelet szalámi; gyönyörűen ki volt számítva minden a napjára.

A kiszállásnál még egyszer megölelte a lordot és a körüle állókat mind, kezébe kapta kardját és pisztolyait, s első volt, a ki partra ugrott, oly vidáman köszöntve az ott állongó müzümánokat, mintha mind legjobb pajtásai volnának, s azzal belevegyült a tarka világba.

A derék mylord elébb személyzetét szállíttatá a partra, azután málháit, maga számbavette az intendánstól az illetményeket; — Perában kibérelt egy tágas hotelt, azt bekerítetté léczekkel, befestette zöldre és sárgára, kitűzött eléje egy nagy kék-veres lobogót; az ablakokból ajtókat vágatott rajta, az ajtókat elrendezte az intendatura, a beiratási bureau, a fizető hivatal, a mázsahivatal, a mérték hivatal és a titkári comptoir számára, feliratva nagy betűkkel angolul minden hivatal jelentőségét.

Azután beigtatott egy hirdetményt a Journal de Constantinapoleba, melyben felhívja Törökország férfi lakosságát, hogy az alább olvasható kreditívák értelmében megbizatva levén lovas csapatot toborzani, a világosan kitett föltételek mellett ujoncok elfogadtatnak a körülírt utczában pontosan meghatározott óráiban a napnak; ugyanezt falragaszok is hirdették bőven.

Pontosan meghatározott óráiban a napnak ott ült kiki a maga hivatalos asztala mellett: a főintendáns, a titkár, a pénztárnok, a mázsamester, a mértékmester, az orvosok és írkokok.

De ujonc nem jelenté magát.

Másnap bátorzkodott a dragomán alázatos észrevételét közleni a titkár úrral, miszerint ezen a praktikus úton kevés sikert lehet reményleni, mivel a muzulmán közönség nagyobb része nem tudja olvasni a falragaszokat, jobb lenne tehát a felszólítást dobszó mellett élőhangon kihirdetni a szegleteken.

Lord Blackswellnek erre nem volt specifikus utasítása; kénytelen volt elébb sir Stratfordot megtudakolni: s csak harmadnapra engedé meg a dobszó melletti hirdetést.

Ez csakugyan sikerre vezetett; másnap már egy cso-

port muzulmán elkezdte bámulni a zászlót a tarkára festett ház előtt, s az ablakban ülő urakat.

Azonban bemenni senki sem mert egyhirtelen e hallgató urakhoz, a kik még csak nem is intenek az embernek.

Akkor jött már kedvök bemenni, a mikor vége volt a hivatalos óráknak, s midőn zörgetni kezdtek az ajtón, többé nem bocsátottak be senkit.

Másnap ismétlődött a jelenet; a dragomán felhatalmazást kért, hogy kimehessen az emberekhez s biztathassa őket a betérésre.

Erre néhányan vállalkoztak megkísérteni a szemöldök-telen giaur szolgálatát. Egy csoport kaikdzsi és vízhordó nagy nógatásra beállított a festett udvarra, gyanusan tekintgetve maga után, ha lesz-e merre elszaladni?

Legelőször a bejelentési hivatalban kellett megállapodniok; ott mindnyáját beírták egy nagy sárga könyvbe. Szerenéséjökre az illető regisztrátor nem értett a kimondott török neveknek betükké idomításához, s Dzsafir helyett Tapecezirert, Kirbizli helyett Ribizlit írt.

Innen bevitték őket a mázsáló és mértékvevő hivatalba; egy tizes-mázsamérő ott állt a középen, arra fel kellett állni a mozlimeknek, s megmérteni magukat, hogy hány fontot nyomnak? Már ez kissé megbotránkoztatta őket. Kinek van jussa Allahon kívül az embereket fontra tenni és meghatározni súlyosságukat? ő egyedül tudhatja, ki mennyit nyom az ő bűneivel együtt? Hát még mikor az ölmérték alá kellett állniok; ez már egészen felháborította őket. Ki mérné a vitézséget singgel, avagy araszszal? De csordultig tölté borzadásuk mértékét, a midőn a legelsőt, ki a mértéket megütötte, ott menten levetköztették szép bőséges török kantusából, s húztak rá szűk kabátot és kimondhatatlant, melynek fele piros volt, fele zöld. De már ezt nem bírták kiállani tovább. Azt az egyet ott hagyták vesztére, a többiek pedig földhöz csapták az előpénzt, s elszaladtak valamennyi hivatalon keresztül ki a

kapun; az utcán levők azt hitték, hogy ezeket nyúzni akarják, ők is elfutottak sebtén.

Maig sem fogott lord Blackswell annál az egy rekrutánál többet a maga lovascsapatjához; pedig mint praktikus férfiú még a kapujára is kiszegezteté saját kormányja utasítását a szultán felhatalmazása mellé.

Az az egyetlen egy ujoncz pedig nem mer új egyenruhájában az utcára kimenni nappal, mert a mint egyszer kinn ögyelgett, valami szűk utcában megszorította egy vén müzülmán s megfogván tarkóját hátul, rá ordított: «lát te istenkáromló vad kutya, nem szégyenled müzülmán létedre a próféta szent zöld színét tested alsó részein viselni», s ezt mondva úgy rúgá meg papucsos lábával a fentemlegetett testi részeit az ujoncznak, hogy ez négykézláb terült el a sárban.

Azóta a jámbor csak lovon mer megjelenni az utcán és csak ura kíséretében, a midőn a balga ozmanlik kaczagva mutogatnak reájok: ime itt jön a felemás giaur a maga ezredével.

A mylord azért mindennap pontosan és praktice vezeti naplóját, s időközönként megküldi hivatalos bulletinjeit illető osztályfőnökének Londonba.

«Az ujonczozás kívánt stádiumba kezd lépni; a személyzet egészségi állapota kielégítő; az időjárás enyhülni kezd; a thermometrum ennyi meg ennyi fokon áll: a pénz elfogyott stb.»

A jelentésekből, valamint a hirlapok tudósításaiból nem lehet világosan kivenni: vajjon fogott-e azóta a kiállítandó szabad csapathoz második ujonczot is, vagy sem? . . . .

. . . . Hát a jámbor lengyellel vajjon mi történhetett az alatt?

Ha a praktikus férfiak is ily sikertelenséggel kénytelenek küzdeni, képzelhetni, minő vesztébe rohan egy oly ideális bohó, mint ő, ki kreditivák, megbizások, intendaturák, titkárok, sátrak, mappák, perspektivák s kivált-

képen pénzek nélkül indul neki a kék világnak, egyedül egy karddal az oldalán, s egy szivarral a szájában, hogy hadsereget toborzon.

A legelső dolga az volt, hogy vett magának és lovászá-
nak két paripát; azután megkérdezte, hogy hol verekesz-
nek legközelebb? odáig elment lovon, beállított a török
fővezérhez, megölelte, összeesókolta, szóhoz sem engedte
jönni, elmondta neki ötven esztendő történetét a multból
és száz esztendőét a jövőből, bebizonyította neki, hogy a
lengyelek és törökök mindig jó barátok voltak, elmondta,
hogy ő huszonöt év előtt tábornok volt, most pedig ha
megengedi a vezér, lesz önála — közlegény. Arra azután
választ sem várt, hanem kirugtatott a legelső basibozuk
csapathoz; azokat összeesókolta, kebléhez szorongatá,
megtanította őket, hogy kell a dzsidával bántani, egyszerre
két karddal hadakozni; danolt nekik lengyel tábori dalo-
kat, s éjszaka neki zudította őket a legelső orosz kém-
járatnak, mely hat annyi volt, mint ők; azt meglepték,
megapritották, a lengyel alól kilőtték a lovat, fogott he-
lyette magának kettőt, kapott egy sebet, adott helyette
tizet és reggelre kétezer embere volt, ki élni, halni
akart érte.

Ilyen furcsa az élet.

A böles, praktikus férfiak most is ott írják Sztam-
bulban a thermometrum állapotját; a szeles, ideális bohó
pedig azóta már harmincz csatán is átesett, háromszor
elfogyott, s újra megszaporodott a sereg, keresztülkasul
vágta magát ezerféle bohóságon, a mit más kigondolni
is restelne, s az egész világ tele van csodadolgainak hí-
rével; — pedig senki sem hatalmazta fel rá, hogy azokat
elkövesse.

KÉT MILLIOMOS.

Herzeg *** magyar előkelő mágnás Angliában utazta-
kor meglátogatta a baathi hirhedett fürdőket, a hol
Ó-Anglia főnemessége szokott nyaranta összegyülni.

Ugyanakkor a jelenlevő gazdag vendégeknek eszökbe
jutott, hogy a fürdői évszak idejére maguknak egy opera-
társaságot hozassanak; még pedig nem kell hinni, hogy
tán egyet azon százra menő kóbor signorik és signorinák
közül, kik a világ minden részeiből összegyülnek, hogy
sub titulo olasz operatársaság systematizált népvándor-
lást intézzenek a művelt Európa fővárosai ellen; hanem
az akkor leghirhedettebbnek tartott európai művészeket
gyűjteték össze egy arra rendelt impreszárió által, a kinek
magának is csak kellett valamit nyerni a vállalaton.

Ilyen tréfa sok pénzbe kerül, s annak kivitelét csupán
a főrangú vendégek bőkezűsége tette kivihetővé. E célra
önkéntes adakozás nyittatott, s az aláírók nevei és címei
nem engedék, hogy a kitett összegekben egymástól mesz-
sze maradjanak. Az angol büszkeségét az is eléggé tanú-
síthatja, hogy ő tizszerte nagyobb pénzben beszél, mint mi,
huszonötször nagyobbban, mint a francia, és százszorta
nagyobbban, mint a jámbor török atyafiak. (Egy font ster-
ling nálunk 10 forint, Franciaországban 25 frank s Török-
országban száz piaszter.)

Midőn az említett magyar lordhoz került az aláírási
ív, már akkor hosszú lajstrom volt arra feljegyezve, s a
mi őt különösen meghotránkoztatá, nemcsak rangjához
illő hercegek és marquis-k, hanem simplex Earlek és

Lordok, sőt imitt-amott még egy-egy konfidens miszter is, minden «of» nélkül a neve előtt.

Ilyenkor adni az aláírási ívet egy magyar főúr elé, ha készakarva történt, megbocsáthatlan bántalom, ha pedig figyelmetlenségből esett, igen nagy szórakozottság.

Boszút is állt érte. Megfelelően. Jellemzetesen.

Maga elé vette az egész aláírási ívet, s a mi számok fel voltak rá jegyezve hosszában, azokat mind összeadta, s ezt az egész összeget írta saját neve után.

Az Earlek és Lordok és mindenféle miszterek meg voltak szégyenítve. Igaz ugyan, hogy azzal vigasztalták magukat, miszerint herczeg *** ezáltal csak azt mutatta meg, mint lehet valakinek rongyos másfél millió évi jövedelemből meg nem élni?

A múlt évben történt, hogy báró Rothschild, a pénzek nagy fejedelme itt járt Pesten, s mindenütt a merre járt, nagy kitüntetéssel fogadtatott.

Megmutogattunk neki mindent, a mink van, s örömünk határtalan volt, ha azon férfiu, ki ha akarná, megvehetne minden buzát a világon, s ha nem akarná, nem adna nekünk belőle, és akkor mit csinálnánk? — néha-néha kegyeskedett egyet és mást megdicsérni abból, a mit itt nálunk meglátott.

Tetszetek neki boraink, kilátásunk a budai hegyekre, Dunánk, mely nem a mi érdemünk, s minden kétségen kívül szép hölgyeink is. Mint udvarias férfiu, ezt még csak nem is tagadhatja el.

Ámde hogy engedhettük volna őt eluenni Pestről a nélkül, hogy a mi itt legnevezetesebb, a mi igazán leginkább a mienk, azt meg ne ismertessük vele?

Természetesen a cigány zenét értettem alatta.

A pesti cigány zenészek egyik bandáját felszólítók, hogy produkálja magát a világhírű férfiu előtt.

A barna zenészek felvidulának e szóra, mert hiszen Rothschild neve előttük is ismeretes; megszűnt az tulaj-

donnév lenni, s rég fogalomnévvé vált, mint Julius Césaré.

Húztak is neki olyan dalokat, minőktől még a félholt is felelevenül, a miket nem bír utánozni külföldi zenész, ha körülrakja is magát hangjegyekkel.

A pénzfejedelemnek igen tetszett a zene. E kifejezést világosan lehetett arczán látni, már pedig a cigány szeme mindig annak az arczán függ, a kinek muzsikál, mintha arra volnának a hangjegyek felírva; ha az lelkesült lesz, ő is tűzbe jön, ha az elábrándozik, az ő nyirettyűje is méla hangot ad; hát még ha az a tárczáját kezdi keresni!

Rothschild elővette tárczáját lelkesülése és elragadtatása pillanatában. Most egyszerre minden szem e tárczához fordult.

Ez hát azon tárcza, melyben milliók pihentek már, mely rejtve tartja az országok fennállhatásának titkát, a világ harmoniáját, a századok jövődjét, háború és béke titokteljes sorsát; ez a fantáziatелjes tárcza, a melyben minden van, mint a bagdadi bíró utitáskájában; egész városok és hadseregek, hajóhadak és énekesnők; az ember lélekzete eláll, midőn a nagy pénznimródót ezen ezereggy éji barlangjába látja nyulni.

És Rothschild belenyulván tárczájába, kivett abból egy forintos bankót és megajándékozta vele a boldog zenészeket, megveregeté az ő vállait s elégyült arczczal távozott onnan.

A cigányok ugyan azt mondták rá a maguk nyelvén, hogy «kánápé»; hanem az okosabb emberek azt jegyezik meg, hogy Rothschild böles férfiú, ki felfedé előttünk a titkot, mint kell milliomossá lenni?

ISMERETLEN NAGY EMBEREK.

Annyi ismeretlen kincse van dugaszban a mi rejtélyes hazánknak! Rajta járunk a gyémánton, s kendert áztunk Hygaeia forrásában, zsírt használunk tüzelőnek s kapálni hagyjuk a lángészt.

Nem hivatásom e lapokon a köszén műveléseért szót emelni, miket méltán neveznek fekete gyémántnak; kincs-fakasztó gyógyforrásaink sem nyernének az én jajveszékeléseimmal; valamint azt is érzem, hogy a gazdaságban sem fogok új korszakot előidézni, ha még eddig nem cselekedtem; de feladatomban ismerem napvilágra hozni azon ismeretlen nagy szellemeket, kik itt-ott elrejtőzve hamvadoznak, — véka alá rejtett világok, — s kiknek lételéről senkinek sincs módjában annyira tudomást szerezhetni, mint ki sokáig volt egyik vagy másik lapnál szerkesztői minőségben.

A természettől csodára született tátos, ki soha sem tanult semmit, mégis mindent tud; a világnyelv feltalálója, ki ötven év óta foliántokat írt össze egymáshoz hasonlító szavakból; az önképezte gépész, ki minden esztendőben előáll egy örök mozdonygyárral; a természetbuvár, ki a bölcsek kövét, a háromszinű macskát, a kék georginát keresi angol társaságok számára; a nagy hadviselő, kit ha meghallgatnának, három nap alatt bevégezhethetnék a mostani háborút, eltörölhetnének minden várat, elseperhetnének minden hadsereget a föld színéről; a tisztán látó kritikus, ki régóta meggyőződött arról, hogy minden eddig leírt betű ostobaság, és nem méltó arra,

hogyan olvastassék; a hatalmas családok ivadéka, ki fél Magyarország birtokaért pöröl, stb. Nem is említve azok légióit, kik titokban, elrejtőzve drámákat és verseket írnak, s koronkénti megjelenésükkel félelmet és ijedtséget gerjesztenek a szerkesztők szívében.

Mindezek rejtett nagy emberei hálátlan korunknak, kiknek neveiket, ha nem adhatom is át a halhatatlanságnak, de alakjaikat megmentem az enyészettől, ide rakva egymás mellé tiszteletet érdemlő múmiáikat, e nagyságukhoz bár nem eléggé érdemes papiros-mauzoleumba. . . .

I. A TÁTOS.

Mikor a három esztendőös gyerek, a kiről még senki sem teszi fel, hogy valamire figyelmez, beleszól az öregek beszédébe, s váratlanul valami okosat mond, azt mondják rá:

«Nézd, a tátos!»

Vagy ha magától elkezd a gyerek képeket festeni, a nélkül, hogy valaki tanítaná rá; ha még csepp korában megtanul táncolni, hegedülni, számokat kivetni, akkor mindig azt mondják rá, hogy ebből tátos lesz.

Ezt a sok kis hegedű-, zongora-, melophon-virtuózt, csodaszámvetőt, apró tánczművészt, jól-őrzött-leányt s több eféle csodagyermeket, a ki itt Pesten produkálja magát, kinn a falun mind kis tátosoknak neveznék, s félre vernék eléjük a harangot.

De van ennél még egy sokkal anyagiabb fogalom is a tátosokról; midőn a természet tévedései valamely szülöttet külső rendkívüliséggel ruháznak fel; hogy vagy felemás szeme van, az egyik kék, a másik fekete, vagy tizenkét ujja a két kezén, vagy már foga volt, midőn világra jött, s több eféle szokatlanságok abba a gyanuba hozzák a szülöttet a köznép előtt, hogy ebből tátos lesz; s az ilyennek azután semmi sem lehetetlen: ez olvas a bezárt

levélből, ez meglátja az elásott pénzt a földben, ez pusztá kezével kinyitja a lakatot, ez merő tekintetével elűzi a betegséget, ez megigazítja a romlott órát, meggyógyítja a puffadt tehenet, megnyeri a veszendő pert, egyszóval mindent véghezvisz könnyű szerrel, a mi másnak erejébe kerül.

Az ilyen beszédekhez hozzá szokta mindenki tenni, hogy ez mind tréfa és ezt okos ember nem hiszi, de azért a sok mindenki között akad elég akárki, a ki mégis hisz belőle valamit.

Legnagyobb azonban a baj, ha maga az illető az a nem okos ember, a ki ezeket a mondákat elhiszi, s fejébe veszi, hogy ő már most tehát csakugyan tátos.

A Jászságban volt egy ilyen példánya a rendkívüliségnek, a kit tátosnak neveztek.

Oka volt neki a tátosságra az, hogy három sor foggal bírt kettő helyett; az alsó állkapczájában a külfogsor mögött egy tökéletesen kifejlődött belső fogsor képződék, a mi természettudományilag eléggé érdekes tünemény. Azonban a szokatlan fogsor, valamint nem gátolta őt az evésben és beszédben, hasonlólag nem lett volna akadály a gondolatok egészséges folyamatára is, ha már gyermek korában tele nem beszélik a füleit azzal, hogy ő tátos, a kinek tanulni sem kell, mégis mindent fog tudni, dolgozni sem kell, mégis mindennel fog birni.

Növelte az ismerősök e hitét még az is, hogy hét esztendő korában e kis tátos már le tudta írni nevét és olvasott rendre; pedig soha sem járt iskolába.

A kis tátosnak tetszett, hogy úgy bámulják s elhallgatta, miszerint otthon a nénjeitől tanult írni és olvasni.

A minden tudományok ingyen megszerzése tehát már megkezdődött hét éves korában; hanem az ismét kiesínált dolog, hogy a tátosi hatalom gyakorlása csak hétszer-hét esztendő múlva kezdődik meg; hétszer-hét pedig annyi mint negyvenkilencz; addig az ideig a rendkívüli ember meghalhat éhen a várakozásban, ha csak mindennapi em-

berek nincsenek hozzá közel, a kik gondoskodjanak földi szükségeiről.

A míg férfivá nőtt, addig apja, anyja terített számára; hogy azok elhaltak, akkor keresett magának feleséget, s minthogy őt magát Ádámnak hitták, addig keresett leányt, a míg olyat talált, a kit Évának neveztek, egyebet nem kívánt tőle, esakhogy Éva legyen, s hogy még bővebben utánozza az első paradicsomi embereket, két első szülőtét Kainnak és Ábelnek keresztelteté.

A paraszt-munkával soha sem foglalkozott és a paraszt emberekkel nem beszélt, hanem minduntalan a város olvasott uraival társalgott: a lelkészszel, a rektorral, a jegyzővel és a furfangos ügyvéddel; azokkal beszélt böles, fejtöréses dolgokról, világ keletkezéséről, az azelőtt történetett dolgokról, csillagokban lakozó emberekről, utolsó ítélet napjáról, emberi léleknek hol lakozásáról, s más eféle tárgyakról, a mikről senki sem tud semmit.

Eleinte zúgolódtak a tisztelt urak az ilyen értekezések ellen: hanem utoljára kénytelenek voltak mulatságot csinálni belőle; különösen a furfangos ügyvéd még tódította is a balgaságokat, a mik a tátos agyában rendre születtek, s egy bohóságból csinált neki kettőt.

Egyszer az a bizarr eszméje támadt a tátosnak, hogy ő az egész bibliát versben kidolgozza. Láttá ugyanis, hogy ott minden fejezet versekre van felosztva. Ő előtte vers csak az lehetett, a miben rímek vannak. Gondolá: a legelső fordítók bizonyosan nem birtak elég költői ihlettel, hogy azokat igazi versekbe foglalják; ez a nagy feladat ő rá várakozik: neki ült tehát és dolgozott e roppant munkán tizenöt egész esztendeig!

Ez a fáradatlan kitartás valóban tiszteletreméltóvá teszi.

A tisztelendők, a rektorok ugyan fejet esóváltak e munkára, de ő meg volt győződve, hogy ez neki világhírt fog szerezni. Amazok ugyan mondták neki, hogy verseit nem lehet érteni, de ő azt felelte arra, hogy éppen azért

versek; a furfangos ügyvéd pedig azzal biztatta, hogy ne féljen, csak végezze be óriási művét, ne riadjon vissza az irigység ármányaitól; ha készen lesz, vigye fel a tudós-társaságnak, rögtön megválasztják érte akadémiai taggá.

Az óriási munka véget ért: a tátos szekeret fogadott neki, s felhozta magával Pestre, s itt nyalábra fogta s vitte magával a magyar tudós-társaság akkori boldog emlékezetű elnökéhez.

A finom gróf megértve, hogy a derék hazafi valamit hozott a tudós-társaság számára, leülteté őt maga mellé, s várta, hogy beszéljen.

A rendkívüli férfiú azonnal megismerteté magát, mondván, hogy ő ilyen meg ilyen Ádám, a kinek felesége Éva, két fia pedig Káin és Ábel.

A nemes gróf már itt kezdett dolgozni történelmi szemöldökeivel, hol lehúzta, hol felvonta; az ismeretlen nagy férfi pedig folytatá, hogy ő azonkívül tátos is, mert három sor fogá van; nyuljon csak be a nagyságos gróf úr a szájába s tapintsa meg, hogy igaz.

A gróf már ekkor kezdte odább húzni a székét az ember mellől.

A tátos ekkor felmutatá neki tizenöt évi fáradságos nagy munkáját, a bibliát versbe alakítva, melyből még csak a genealogiai táblák sem voltak prózának hagyva, s előadván a maga dolgát, követelte, hogy már most ezért ötöt aztán nevezzék ki tudós-társasági tagnak.

A nemes gróf felállt ezeknél a szóknál, s azt mondá neki szeliden: hogy csak vegye a hóna alá még egyszer azt a munkát, és kocsikázzék vele vissza a Jászságba. Más országban vannak ugyan már olyan intézetek, hová hasonló dicséretes törekvésekért befogadják az embert; Magyarországon még nincsen; de mihelyt lenni fog, biztósíthatja felőle, hogy ő lesz az első, a ki abba rendes taggá ki fog neveztetni. Addig legyen jó reménységben.

A nagy férfiú teljes megvigasztalódással tért vissza hazájába, elbeszélve mindenkinek, mily örömmel fogadta

őt a tudós-társaság elnöke, hogy biztatta, miszerint a tudós-társaság nem elég nagy arra, hogy őt elfogadhassa, hanem majd egy másik intézetbe kinevezik, milyen már más országban is van, meg is mondta a gróf úr a nevét, de elfelejtette hazáig.

«Nem a Bedlám?» kérdezé a furfangos ügyvéd.

«De, olyan formán hangzott.»

II. A KI A KÖR NÉGYSZÖGÍTÉSÉT FELTALÁLTA.

Egy csunya esős, sáros, zivataros reggelen, mikor minden jó lélek örül, ha otthon ülhet, beáll hozzám egy csinos külsejű fiatal ember, okos értelmes ábrázattal, a kiről az ember legalább is azt teszi fel, hogy előfizetni jött valami divatlapra.

— Jó napot kívánok.

— Hasonlóképen kívánom.

— Legyen ön szives nekem megmondani, hol kapom én meg azt az egy millió forintot.

— Olyan tájékot magam is szeretnék ismerni, — azt hiszem: Kaliforniában.

— Kérem; nem tréfálni jöttem. Talán nem tetszik ismerni? Én vagyok az a * *, a ki feltalálta a kör négyszögítését.

— Hogyan? . . .

— A circuli quadraturát.

— Tudom, hogy úgy híják deákul.

— No hát azt én találtam fel. Benne van az ujságokban is.

— Igen, emlékszem rá. Nagyon örülök rajta; de egy millióról tetszett kérdezősködni.

— Azt Angliában tüzték a kör négyszögítés feltalálására.

— Azt hát csak fel kell venni.

— Természetesen, de nem tudom hogy hol?

— Ebben a tudatlanságban én is szenvedek.

— De önnek pedig tudnia kell, mert imhol van az ön újságjában megírva szép világos nyomtatással.

S azzal elővesz egy számot abból a lapból, a minek akkor éppen én voltam a szerkesztője, s melybe évek előtt valami szerencsétlen újdondász szorúltságból valami egyvelegféle pótló cikket tolt be, átesenvén azt, ki tudná miféle külföldi lapból, miszerint egy gazdag angol egy millió jutalmat, és még talán éppen egy millió font sterlinget tűzött ki annak, ki a kör négyszögítését föltalálja s most imhol egy ember egész komolysággal nekem áll, hogy adjam elő azt a millió izét!

S erről a millióról csak úgy beszélt, mintha más ember azt mondja: tíz garas.

— Igazán feltalálta ön azt a kör négyszögítést?

— Már az újságok is hirdetik.

— Óhajtanék tapasztalatilag meggyőződni felőle.

Az ember megijedt tőlem. Úgy lépett hátra, mintha kést tartottam volna a torkára, hogy adja ide azt a milliót.

— Megbocsát uram; de a hol egy millióról van szó, ott az ember nem lehet bizalmával nagyon pazar.

— Vagy úgy? ön fél, hogy titkával visszaélek.

— Hja uram, egy millió forog kérdésben. . . .

— Sajnálom, hogy nem igazíthatom önt útba, de a mikor ez a lap kijött, még én akkor Kecskeméten voltam jurista, s ezt más szerkesztette.

Az ember türelmetlenül vetett fittyet az ujjával.

— S hol lakik ez a más, ez a volt szerkesztő?

— Úgy hiszem ahhoz is hijába fog menni, mert ezt valószínűleg az újdondász írta.

— Hogy hívják azt az újdondászt?

— Sz . . . úrnak.

— Hol lakik?

— Nincs Pesten; elvitték valahova valami kis városba hivatalnoknak, a helység nevét nem tudom.

— Alásszolgája!

Az ember kapta kalapját, meg sem köszönte, hogy ilyen jól útba-igazítottam, kirohant az ajtón.

Ez órától számított hat hét alatt legalább hat rendbeli levelet kaptam különféle városokban lakó Sz . . . uraktól, a kik mind az egekre kértek, hogy ne uszítsak én ő rájuk több ilyen veszett embert, a ki a millióját keresi rajtuk.

A szerencsétlen utoljára sem talált rá az igazi Sz . . . úrra.

Végre a hírlapokban kezdé el hirdetni:

«Azon bizonyos Sz . . . úr, ki 184* évben a ** lap újdonság írója volt, fedezze fel tartózkodása helyét előttem. Igen fontos ügyről van szó, melyben ő is nyerhet százezer forintot.»

Valaki bizonyosan megírhatta Sz**nak, hogy «meg ne mukkanj!» mert a hirdetmények sokáig ismétlődtek.

Azóta nem tudom, megkapta-e már azt az angolt, a ki neki egy millióval tartozik a kör négyszögítéséért, a min Pythagorász óta hiába törték a bölcsek az eszöket.

III. A TUDOMÁNY BOLONDJA.

Kevésbé szerencsés volt a kör négyszögítőnél az, a kiről most akarok beszélni. Amaz legalább elment odaig, a honnan nem mehetett tovább, de ez mindig változatlan távolban látta maga előtt kitüzött célját. Amaz csak azzal bajlódott, hogy keresett egy millió forintot és nem talált; de emez elveszté azt is, a mie volt.

Még igen fiatal koromban ismertem őt meg. Fiával együtt jártam iskolába, s az igen jó, derék fiú volt.

Egyszer ünnepi szünnapok alatt elhítt magával falura, s ott ismertem meg az öreg Macskait.

Nem ez volt az igazi neve; de minthogy azt nem akarom előhozni, csak e néven ismertetem őt meg. Annyiból igazam is van, hogy szokás volt őt ezen a néven csufolni, hogy mi okból? majd az is kiderül.

Az öreg Macskainak szép úri birtoka volt e hazában; pompás kastélya, melyben lakott, gazdasága szerencsés, ő maga takarékos, nem pazarló, minél fogva a legtehetősebb embernek tartatott a környékben.

Élsz szerint is volt elég tekintélye, a zöld asztaloknál szívesen hallgatták, a mit beszélt, s a közéletben nem látszott rajta semmi rendkívüliség.

Iskolatársamon kívül még egy leánygyermeké volt, akkor még alig tíz éves. E két gyermekét valódi gyöngédséggel szerette. Egész ott létem alatt csupa nyájasság és szivesség volt, eltréfált, enyelgett velünk s mindenben kedvünket kereste.

Csupán egyet nem bírtam megmagyarázni magamnak házánál; azt az irtóztató sok macskát. Hiszen más ember is szereti a macskát, — ha szereti; ötöt-hatot egy rakáson nem ritkaság látni; szép állatok is, mikor úgy esznek egy közös tálból, hegyes piros nyelvecskéiket mártogatva a tejbe, s finom selymes talpacskaikat nyalogatva s mosakodva a napon, vagy kedélyesen dorombolva a kemencez parkányon; de ennél a háznál nem öt-hat, hanem egy pár száz macska volt; külön konyhán főztek számukra, s egész nyáj volt együtt, mikor ebédre csengettek nekik.

A környék ezért csúfolta az öreget Macskainak s én nem mertem megkérdezni e sok macskatartás okait.

Egy este azonban szokatlanul jó kedvében volt az öreg úr, s miután gyermekei lefeküdtek, nevelőjük és nevelőnőjökkel, engem behítt dolgozó szobájába, melybe már az előtt is vettem néha-néha egy-egy kíváncsi pillantást, a képzőerőt ingerlő csodás tárgyak közé, mikkel az tele volt, s mikről azután órákig el tudtam álmolyogni.

A természettudományi műtermek akkor sem voltak már ritkaság előttem, de hasonló fantasztikus összehányásvetésben még egyet sem láttam, s a legtöbb tárgynak minden utána emlékezés mellett sem bírtam valószínű rendeltetését kitalálni.

Láttam elzárható légmentes retortákat, öntött rézből,

mikbe több helyen kristály golyók voltak alkalmazva; némelyik a levegőben függött két sodronyra akasztva; roppant csavarokkal ellátott gépeket, roppant nagyságú volta-féle villanytelepeket; azután megfoghatlan óraműveket, mik üveg prizmákat forgattak, előttem ismeretlen czélokból; rejtélyes optikai készleteket, egészen szokatlan idomokban; s a tudományos készletek között viszont cserépkádakban őrzött nagy dahlia bokrokat, magas üveg harangokkal leborítva, közben ismét egyszerűbb mezei növényeket, miket nálunk katángnak (*cichorium*) neveznek. A falak teli voltak háromszínű macskák képeivel, ugyanolyanok álltak mindenütt kitömve, s hasonlók járkáltak elevenen e sok nem nekik való tárgy között.

Tudtam, hogy ezek kedvencz tárgyai a derék úrnak, de hogy mi szándéka velök, arról sejtelmem sem volt.

A mondott estén szokatlanul felhevült arczczal hitt be magához, s kérdezte, hogy vajjon kitalálom-e, hogy ezen tárgyak mire valók?

Gondolkoztam, feleltem is valamit, de nem találtam el.

— Ha megigéri ön, hogy a míg én élek, senkinek sem szól felőle, megismertetem velök.

Szavamat adtam, hogy hallgatni fogok felfedezéseiről, még tulajdon gyermekei előtt is.

Azzal bezárta szobája ajtaját, s elkezdte nekem annyi sajátságos furesaságot beszélni, természeti és természeten kívüli dolgokról, hogy felére sem emlékezem többé.

A teremő erő titkait fürkészte; azt az átláthatlan rejtélyt, mely fát és virágot teremt a földből, tarka színeket virágszirmok, állatok számára, szivárványt a napsugárból, érczet a kőből, levegőt az érczből, villámot a légből.

Miért ne tehetné mind ez erőket az ember is szolgálivá? A villámot el tudja már fogni, s előállítja, a midőn akarja, a napsugárt szétosztja színeire, a léget alkatrészeire, s kényszeríti azt tüzzé, vagy vízzé alakulni; mi lehetne hát rá nézve titok?

Há az ember ily mélyen haladhatott a teremtés titkaiba, miért ne haladhatna még mélyebben ?

Miért ne leshetné el, mint alakul sötét szénanyagból a ragyogó gyémánt? föld sötét gyomrában az arany? állatok és növények alakulatának természeti rendét, hogy lehet egy még hatalmasabb emberi erőnek alávetni ?

Az arany előállítására régi chimærája az emberi észnek; a gyémánt önkénytes alakítását is szeretik lehetőknek hinni; e régi merész eszméknek az újabb kor két parodiáját találta fel, a kék dahlia, és a háromszínű kandur létrejöttét.

Most kaczagok, midőn ezt leírom; de akkor midőn legelőször tudomásomra esett, nagy áhitattal hallgatám, hogy vannak külföldi természettudományi társulatok által roppant jutalmak kitűzve arra, hogy ki tud kék dahliát és háromszínű kandurt bemutatni.

Igen okos emberek foglalkoztak e kérdéssel.

A dahliák minden színben állítottak elő; a minő színváltozatok a sötétpiros, lilaszín, sárga és fehér keverékeiből előállíthatók, azokat mind ezer számra jegyezték fel a műkertészek lajstromai; csupán az égszínkék volt előállíthatatlan.

Ezt megtagadta tőle a természet szeszélye.

A szenvedélyes kertészek megpróbálták e szenvedély leküzdését, s a miket nekem Macskai e tusakodásról beszélt, az más vállalatnál valóban tiszteletreméltó fáradtság lett volna. Azon növényrendben, melyhez a dahliák tartoznak, csupán csak egy virágfaj van, mely kézzel virul, s ez a katáng; megkísérlék tehát a dahliát katánggal párosítani, és megfordítani, egyiket a másik szárába, gyökerébe oltva, himporaikat összevegyítve. Azután azt próbálták, hogy a lilaszínnel viruló dahliát megfoszszák a színkeverékét alkotó pirostól, melynek elvételével csak a kék maradna ott; majd a fehér dahliára iparkodtak a napsugarak prizmán megtört szivárvány fényével hatni; majd ismét a földeket vegyíteni szalmiákkal, kénnel és timsóval.

E kísérleteket mind kiesínylő mosolylyal mondá el előttem Macskai. Kisszerű tapogatózások. Rendesen semmi sikerük sem lett.

— Egyetlen hatalom van a természetben, mely mindent alakít, font és újra teremt; ez a hatalom a delej, magnetizmus.

Az öreg oly lelkesülten, s helyenkint oly tárgyavatottan szólt a delejről, annyi tényt, annyi kísérletet tudott előttem felmutatni e tárgyról, hogy én még azután is sok ideig valódi tudós természetbuvárt véltem benne megismerni.

Saját tudatlanságom kimentí e hibámat. Később átlátam, hogy azok mind csalékony ál-okoskodások voltak, miket én akkor új felfedezéseknek hittem, s az a mi tudományos szenvedélynek látszott, nem volt egyéb, mint egy kártyás kapzsisága.

Ő is gyémántokat akart jegőczíteni, higanyt verhető érczé változtatni, aranyat előállítani, a mikben annyi bölcs megbolondult már; méltó büntetésül, hogy a tudomány égi titkait üzér gondolatokkal fürkészte. Az égiek nem hagynak magukon ily gúnyt elkövetni.

Ő is angolok által kitűzött jutalmakat akart megnyerni, a kék dahliával, s a háromszínű kandúrral; innen az a mértékletlenül sok macska a háznál.

Néhány év múlva már valódi őrültséggé vált benne e rendkívüli szenvedély; elhanyagolta egész gazdaságát, mindene veszendőnek indult; nem törődött senkijével és semmijével; gyermekeitől elvonta a nevelésükre szükséges összeget, hogy bolondos gépeket, folyadékokat szerezzen össze; adósságokat szedett fel bárminő kamatra, eladogatta a jószágműveléshez szükséges barmokat s midőn egy ízben derék becsületes kasznárja e rendetlenségek miatt szót emelt, elkergette őt jószágából.

Később azután a gyermekeit is elkergette. A leányát szerencsére hajdani kasznárja megszánta és nőül vevé; hanem a fia szomorú véget ért. A derék, nemesszívű ifjú,

kire oly szép jövendő várt, elkészerültében színészsze lett; úgy vetődött fel Pestre betegen, nyomorultan és elaljasodva: mikor már én találkoztam vele itt, oly állapotban volt, hogy ő szégyelt rám ismerni. Rossz társaságok egészen tönkre tették. Talán még ha visszatért volna falusi magányukba, ember lehetett volna belőle. E végett írtam atyjának, érzékenyen szívére beszélve, hogy fia milyen állapotban van itt, mentse meg, a míg teheti.

Nem is válaszolt levelemre.

A fiú azután elbujdosott valamerre, s utóbb mint nyomorék halt meg testvére házában.

Csak később, néhány év után, keresett meg bizodalmas levéllel az öreg Macskai. Már akkor olyan szomorú állapotban volt, hogy mentegetnie kellett magát, a miért levelét nem bérmentesíté.

Tudtomra adá, hogy sikerült már annyira haladnia, miszerint a szénényt folyó testté bírja összesajtolni, és így csak egy lépés van hátra a gyémántalkotástól. Az aranyelőhozás processusa is az utolsó szakában áll már, s a kék georgina esztendőre bizonyosan sikerülni fog. De már ő neki nincsen módjában nagyszerű vállalatait bevégezhetni, anyagi akadályok miatt: szóljak tehát e végett Nendtvich tanárral és Encz tudorral, az egyik vegyész, a másik nagy kertész; vállalkozzanak vele közös erővel e nagyszerű kísérletek folytatására, ő szívesen felezi velök a hasznot, s eddigi költségeit nem kívánja a nyerendő jutalomból megtéríteni. Nekem is ígért mellesleg egy pár ezer forintot: — mintha én alkusz volnék, a ki zabot meg lovat ad el.

Én aztán megírtam neki, hogy tisztelik Nendtvich és Encz urak, és azt a tanácsot adják, hogy semmiből sem lehet olyan könnyen és gyorsan aranyat csinálni, mint a trágából; ha nem ismerné a módját, utasítom Schlipf mezőgazdasági kézi könyvére.

Ezért azután megharagudott rám, s több hasonló megbízásával nem tisztelt meg.

Én azonban híven megőrzém titkát halála órájáig, addott szavam szerint.

Ő maga ugyan rég felfedezte azt már, mert midőn hitelezői sarkalták, midőn ismerői dorgálták, elmondta nekik mind azon fényes reményeket, mik tudományos fürkészéseihez voltak kötve, megmutogatta nekik előmeneteleit, bebizonyítá csalhatalatlan haladását, s csak arra kérte őket, hogy várjanak, míg egy utolsó kísérletet tesz a villanyossággal, és egy általa újon feltalált gáz nemével, mely egy percz alatt nem csak olvadt állapotba helyez bárminő érczet, de gőzzé is alakítja azt.

Egy napon azután a szomszédok csodálkozva látták, hogy az öreg macskái hogy hagyogatják el a házat, nyugtalan nyivákolással idegen házakba szökdösve, mintha sokásuk szerint előre megéreznék a rosszat.

Egyszerre roppant csattanás ijeszté fel a környéket; mire az emberek kiszaladtak az utcára, az öreg Macskai kastélyának csak a féloldala állott, a másik fele össze volt omolva. Ott találták a romok között ismerhetlen tömeggé zúzott hulláját összetört gépek és dahliák közepett, a macskák veszettül futottak az egész faluban szerteszét, egyik háztetőről a másikra szökve.

IV. HÁROM VÁRMEGYE ÖRÖKÖSE.

Volt egy sajátságos egyéniség; — sőt még most is megvan; — a kivel legalább hat különböző részében az országnak találkoztam, a nélkül, hogy tudnám, kicsoda. Pedig a mellett oly kiváló volt egész alakja, hogy a ki egyszer meglátta, soha nem felejtethé el.

Egy irtóztató posztószél tarisznya volt nyakában, melynek súlya alatt hosszú termete már egészen összegörnyedt, nagy szemei, éles sasorra úgy látszottak valamit keresni a világban, a mit talán neki eresztett bajusza nem engedett meglátni, mely egész álláig lejárt.

Rongyos volt és csatakos mindig; s a mellett mindig az előkelő urakat kereste az utcákon, hogy velök szóba eredjen.

Így találtam őt Pesten a personalissal beszélve, Komáromban az alispán előtt, Erdélyben a helytartósági titkárt üldözve, s megvallom, hogy mindig nagyon megnéztem.

Ugyanazon rongyos mente volt mindig rajta, kalapja mindig konyultabb, areza soványabb, orra vékonyabb, csupán az emlékezetes tarisznya látszott mindig terjedelmében szaporodni, mintha viselője arra volna elboszorkányozva, hogy egész életében ezt a nyakába akasztott dæmont hizlalja.

Egyszer Pesten, a mint a magyaruteza szegletén befordulok, mint a kísértet szemközt toppan velem. Én nem mertem ránézni, attól tartva, hogy rossz néven veszi hivatlan figyelmemet; azonban nagy meglepetésemre ő fogott meg.

— Álljunk meg egy szóra.

Nem mertem elszaladni.

— Az úr Tóth Kálmán ugyé?

— Még nem vagyok az; de azért parancsoljon velem.

— Hát nem az? Hm, hm. Ez baj.

Azzal kinyitá rejtélyes tarisznyáját s elkezdte benne könyökig turkálni, valamit keresve. Az alatt belepillanték, hogy mi van benne? Csupa merő papiros, beírt, piszkos, elsárgult akták, csomagokba kötve, penésznek vált pergamentdarabok, pecsétek kapszulákba rejtve s más efféle életveszedelmes tárgyak.

Végre megtalálta a mit keresett: egy kis verses kötet, melyben Kinizsi Pál hőskölteményre ismertem.

— Hát nem az úr írta ezt ni?

— Nem. Tetszik talán?

— Elhiszem; viszonya büszkén féloldalra vetve tarisznyáját, én vagyok annak a Kinizsi Pálnak az unokája.

— Az nagyon szép.

— Nagyon bizony. Híres nevezetes familia volt az, de ki is keresem én annak az örökségét, most épen abban járok itten.

— Kinizsi Pálnak a birtokáért?

— Hát! — Bizony nem is hagyom ám, hogy mások daskalkodjanak az én őszám vérrel szerzett vagyonában. Nemes Kinizsi Péter az én nevem, ármálsom is van; egyenes ágból származtam attól a nagy Kinizsi Páltól, a ki két kézzel hadakozott a háborúban; első felesége volt nemes Lórándfy Kata, ettől nem volt semmi gyermeke, a második volt nemes Kokányi Böske, ettől volt egy leánya, Susa, azt elvette Laczfy Dénes főispán, ez kiforgatta a harmadik feleségét fiú gyermekével együtt a jussából, s maga foglalta el Kinizsi Pálnak mind a hatvankét faluját; de megvan minden írás: itt van a táskámban, kikeresem én azt, a míg élek, s kiturom a határból az egész Bánffy, Kendeffy, Kornis familiákat, meg a Dessewffyeket, a kik most az én törvényes birtokomban uraskodnak.

Ez alatt mentünk végig az utcán, én már örömet szabadultam volna tőle, de elkisért a szállásomig, feljött velem a szobámba, ott letelepedett, elmondta nekem kilenczven családnak a geneologiai összeköttetéseit, az egész per folyamát, nagy urak és fő-fő bírák, hogy és mi oknál fogva szövetkeztek ellene? hányszor volt már audiencián; hogy felvilágosítá az udvari ágenseket; ezek, meg ezek a nagy urak, hogy iparkodtak vele kiegyezni, ha keresetéről letesz. Kaphatott volna már négy falut erdőstül, de neki mind a hatvankettő kell: és azzal elszámálta névszerint mind azon falvakat, minden benne levő birtokosokkal együtt, a kiknek természetesen mind takarodni kell azokból.

Ott beszélt késő estig, a míg azt nem mondtam neki, hogy el kell mennem a színházba, akkor azután összerakta ismét a tarisznáját, de még egyszer megállított az ajtóban, hogy tudtomra adja, a Pesten lakó táblai ügyvédek fejenként mivel biztatták, mit mondtak neki?

Az egészben bizonyosan egy szó sem volt igaz; — és ő azt mind komolyan hitte, a mit csak képzelete talált fel.

— Hanem hát hol lakik Tóth Kálmán? kérdé utamat állva az ajtóban.

A keresztyéni szeretet azt mondatta velem, hogy elutazott bizonytalan időre.

— Hová? mert utána megyek ám én, ha Horvátországba utazott is. Jártam én már messzebb is az ügyemben. Okvetlenül beszélnem kell vele, mert sokat írt az ösömről, ő tudni fogja: s ez már azután hiteles, mert nyomtatva van!

Valóban nem tudtam neki megmondani, hogy hova utazott.

Félesztendő múlva megint belátogatott hozzám.

— Kezemben van már! mondta diadalmas arczzal. Kezemben van!

— Mi van a kezében?

— Mind a hatvankét falu, most csak utiköltség kell még, mert nagyon kikölteztem a peremre; de legalább megnyertem valahára. No iszen szepeghettek most ti Bánffyak, Kendeffyek, meg te is Kornis. — Itt a parancsolat nálam.

S azzal előhúzott a tarisznyájából egy még egészen új írást.

— Rajta van a pecsét is; maga a fő-fő ítélőmester ütötte rá a saját kezével.

Kértem, hogy mutassa meg, hadd nézzek bele.

Oda nyújtotta, de úgy, hogy az egyik végét a kezében tartotta; mintha attól tartana, hogy a Bánffyak és Kendeffyek kedvéért kitalálok vele ugrani az ablakon, s elszaladok az igazságával.

— Ez aztán a végső ítélet; diákul van írva.

Hát azon irat *«testimonium paupertatis»* szegénységi bizonyítvány volt, melyben felszólítatnak a hatóságok, hogy e szegény ügyefogyottat gyámolítsák és engedjék akadálytalan haza menni.

— No, ügye hogy jól van ? mondá diadalmas arcezzal tekintve rám.

— Nagyon jól van, mondám, kezébe nyomva egy forintot, melyet Kinizsi Pál praesumtiv örököse nem utasított vissza, hanem megígérte, hogy mihelyt helybe fog vergődhetni az uradalmaiba, rögtön küld a számomra — egy süldő malaczot.

Nem tudom, eljutott-e már oda ?

A SOK-EMBER.

A jó öreg Megyeri utazott hajdanában arra fel Saarozs vármegyébe. Egy vendéglőben meg kellett szállnia, míg kocsisa etet. Mig ő ott szerény ebédjét elkölté, jön nagy ostordurrogással a vendéglő udvarára egy négy lovas hintó, s néhány percz múlva betoppan a közös étterembe, mely a vendéglő egyetlen használható szobája volt, egy tekintélyes egyéniség, nagy posztóbundával a nyakában, nagy szőrbotosokkal a lábain, s prémes sipkával a fején, melynek a fültakarói álla alatt össze voltak kötve.

Olyan tekintetes úr, a ki szereti, ha nagyságosnak hívják.

Megyeri megült a szegletben, és végezte ebédjét, míg a tekintélyes jövevény mindenképen azon törekedett, hogy magát észrevetesse vele.

Senkisémet volt rajtok kívül a szobában, még is elmondta háromszor is, hogy milyen nagy kár, hogy az én kedvezs baradom uram, a földesúr ő nagysága nincs idhon, hogy ilyen embernek izs, mint én, cbe a esardaba kell meg szalni.

Kiejtésén félreismerhetlen volt a saarozs vármegyei akcentus, mely a hosszú magánhangzókat és a kettős betűket nem kedveli.

Hogy így nem lehetett Megyeribe belekötni, kiment a szobából, megparancsolta a kocsisának, hogy tudja meg attól a másik kocsisától: ki az az idegen úr? Megértve, hogy színész, visszajött s ugyanazon bundában, botosban

és prémes sapkában leült nagy kegyesen Megyeri asztalához, s nagy mosolyogva megszólítá :

— Á, á, hat magacska theadrista a pesti theaterből. Az is csak jo. No az jo. Nem mondom, hogy nem jo. Had maga Kassara megy ? Én izz patronus vagyog a Kasaba. Atam én is két forintod theadrumra banko czedulaba. Hát maga csak theadrista ? no, no, no.

Megyeri szerényen mondá, hogy bátorkodik igen is az lenni ; hát ő viszont kit legyen szerencsés tisztelhetni a nagyságos úrban ?

— Aj, aj ! mondá az, fejét megrázva s kezeit visszadugva nagy téli keztyűibe. Én sog vagyom, nagyon sog vagyom.

És azzal egyre rázta a fejét, mintha maga sem hinné, hogy azt mind elő lehessen egy nap alatt számlálni, a mi csoda sok ő.

S végre odaütt az asztalra, s kimondá azt, a mit legelőkelőbbnek tartott czimei között.

— Vagyog én tekintetezs Sarozs varmegye tabularis azezora.

Azzal fölkelte helyéből, s kezeit összetéve háta mögött, egyet sétált végig a szobán, s engedte az alatt Megyerit bámulatában akárhová lenni.

Mikor visszaért hozzá, megint mondott neki valamit.

— Vagyog meg a dunántuli superintendentialis partikularis koadjutor kurator.

Azután megint sétált egyet s visszajött.

— Meg több izz vagyog. Hat meg a meltosagozs Palfy Fidelis uradalom koordinatuzs fiskalizs ! Hán ! Ugy-e ?

Megint járt egyet, megint visszajött.

— De meg mazz izz vagyog. Meg tekintetes Barzs varmegye azezor is vagyog, Vazs varmegye azezor izz vagyog ! Hohó ! Sog vagyog én.

A jámbor Megyeri semmivé lenni érzé magát ennyi sokasága előtt egy embernek.

Az pedig ujra visszajött a botosokkal, a bundával, a fülére kötött sipkával, s számlálta a téli keztyű ujjain.

— Ezs azutan a Kővago nagysagozs familia masze kurator vagyog. Ezs a szekesfejervari kaptalan plenipotentiarius vagyog. Vagyog Komarom varmegyebe compozozor, vagyog a Fajdy de Fajda, Kublanezi de Sztrecso, Lubovay de Libetbanya s mazs uri familiakkal osztalyos atyafisag . . . Ah, oh, nagyon sog vagyom én.

S azzal, mintha letett volna annak a lehetőségéről, hogy minőségeit hiánytalanul előszámlálhassa, elvándorolt ismét az ablakhoz, mely időközbt használva Megyeri, felkelt az asztaltól, s igyekezett kiosontani a szobából.

De az ajtónyikorgásról észrevette a sok-férfit, s mielőtt elszökhetett volna, visszafordult és rákiálta :

— Meg banyaszati inspektionalis komissionalis azezor izs vagyog !

Megyeri fizetett és szaladt. Ennyi emberrel csakugyan nem lehetett elférni egy szűk szobában. Hisz ezzel egy magával tele van egy emeletes ház.

És mégis az ily nagy férfiak nevei enyésznek el a háladatlan világ előtt, a kiknek teljes czime semmi levél borítékára fel nem fér: mig az olyan jött-ment embereket, mint holmi Megyeri, kik csak művészek voltak, még csak nem is honoratiorok, holtuk után is emlegetik a késő századok.

EGYSZERRE NAGYGYÁ LENNI.

Nekünk van nagyravágásunk elég, talán több is, mint más nemzetnek.

Mi is szeretjük magunkat kiemelni, felküzdeni, csak soká ne tartson.

Egy akadémiai jutalomhirdetésre valaki egyszerre tizenkét színművet adott be. Nagyobb ajánlat végett azt jegyezte alájuk, hogy ezeket ő még tizenhét éves korában írta. Kölcsey azt mondta rá, hogy biz azokat írhatta tizenkét éves korában is. Mind a tizenkét dráma sem ért annyi tiszta papirost, a mennyire le volt írva.

Nálunk a fiatal író legelőször is drámán kezdi működését. A helyett, hogy előbb tanulna nyelvtant, helyesírást, tanulna logice gondolkozni, költőileg eszmélni, azután tanulná ismerni a bel- és külföldi irodalmat, annak lángelméit és végre tanulná ismerni az életet és világot, magasságától mélységeig, az emberi szívet szenvedélyeivel, a sorsot vas következetességével; társadalmat és családi kört, néptörténetet és magányjellemet; — a helyett első fölléptével oda veti a keztyűt Shaksperenek.

Minden évben találkozunk egy-egy ismeretlen nagysággal, ki valami örökmozdony félét talált fel, melyből azután végtére az sül ki, hogy épen nem akar megmozdulni. Mennyivel rövidebb útja volna a dicsőségnek ennél, ha egy egyszerű fonógépen, vagy egy célirányos zsilipen törte volna a fejét.

Egy fiatal ember, ki hajdan velem járt iskolába s akkor sem tartozott a különös elnős emberek közé, egy időben

nagy zajt ütött a világban azzal, hogy hír szerint külföldi udvaroknál roppant hasznót hajtó felfedezéseket tőn. Ezekért azután rendkívüli kitüntetésekben részesült, czimeket és érdemrendeket kapott, uradalmakkal ajándékozott meg, főfő hivatalokba léptettetett elő; e dologról vagy egy esztendeig beszélt valamennyi hirlap; akkor kisült, hogy az egész lármából egy szó sem igaz; nem történt semmi felfedezés küludvarok javára, következőleg nem osztogattattak sem czimek, sem rendjelek; — hivatalok és uradalmak mind a túlgazdag fantázia körébe tartoznak. Az illető annyit csakugyan elért, hogy magát könnyűszerrel nevezetes emberré tette, mert e botrány miatt elitették néhány esztendei fogságra.

Ha szorgalommal, észszel fáradt volna azon, hogy hasznos polgára legyen a honnak, talán senki sem beszélt volna róla, így pedig egyszerre nagy ember lett.

Ah, a valódi nagyság elrejtí magát, s nem keresi a világot!

Nyomtalanul tűnt el Kliegl, ki a betűszedő géppel új korszakot készített volna elő a tudományos világban, ki a vasútat egy sínnel volt képes kiállítani; s ki elveszett, mert nem tudta árulni tudását.

Halhatatlan lesz a növényszappan áruló, ki félhasábos hirdetésményekkel kürtöli be a népek füleit, s keresve kell kutatni a víziszony kigyógyítóját, ki nagybecsü titkával, szegény földműves, múlik el valami félre eső faluban.

Összes munkáinak gyűjteményére nyit előfizetést az iskolából kilépő ifjú, bátor önbizalommal vallva meg, hogy a közönség általános óhajta buzditá ez elhatározásra; míg a lángelmű költő, ki néhány év előtt, mint honának leghasznosabb polgára, a legnagyobb nyomorban halt meg Erdély egyik kis városában, soha egy szóval sem említé munkái lételet, mik évtizedeken át rejtve heverték szekrénye aljában, miket csak holta után fedeztek fel barátai, hogy annál több okuk legyen a sajnálkozásra.

Hanem hiszen így tarka az élet!

AZ ELLENSÉGES KOPONYÁK.

Minthogy ez az elbeszélés kissé borzalmas természetű, előre is figyelmeztetek minden gyöngébb szívű olvasót, hogy ha teheti, hagyja ezt egészen olvasatlanul ; ha pedig már pénzében van a könyv, mint az oláhnak a szappan, legalább annyit tegyen meg, hogy ne olvassa este lefekvés előtt, mert én nem akarok azután gonosz álmai felől magamra terhes felelősséget vállalni.

Azt is mondhatom pedig, hogy ez valóban megtörtént dolog, s hogy ilyen sokáig eltudtam vele hallgatni, az csak titoktartásomnak válik becsületére.

Még akkor fiatal ember voltam, kezdő novellairó, s mikéntnyomtatásban kijött bűneim tanúskodnak róla, nagyon hajlandó a földfeletti mystikus eszmék követésére ; rejtélyes történetek, borongós sejtelmek, végzetes események el tudtak magukkal ragadni ; kevesebb szakállam, de több hajam, kevesebb tapasztalásom, de több hitem volt, mint most : és ez akkor úgy volt jól, most meg így van jól.

Tehát igen fiatal ember voltam még, a midőn egy kirándulás alkalmával egyes egyedül jutottam éjszakára egyikéhez mivelt főurainknak, kit ismeretlenség okáért csak egyszerűen Gábor úrnak fogok nevezni.

Látásból hallásból ismertük már egymást, utazó voltam, elesteledtem, ő pedig házi gazda, és az útfélen lakott ; nekem szállás kellett, neki kastélya volt ; mind ez elég jogot adott arra, hogy magamat beszállásoljam hozzá, ki is igen szívesen fogadott ; különben is a vendég nem volt nála nagy ritkaság.

Gábor úr egy kissé abban a hirben élt, hogy szeret különczködni, volt könyvtára és olvasott, egy szobája tele volt mindenféle kitömött állattal és madárral, miket maga lövöldözött, s miknek a neveit is tudta, volt becses képtára, értékes régiségei, és ő maga sokat foglalkozott gépekkel, nem ugyan olyanokkal, a mik valami gazdasági haszonra valók, hanem a mik tisztán mulatságos meglepetésekre voltak szánva; például, hogy az ajtóban álló vas ember, a mint valaki az ajtót kinyitja, rögtön felemelje fegyverét, s a mint beteszi, ismét tisztelkedve lebocsássa, a mi által a gyöngébbszívű látogatót majd a nyavalyával törette ki; az álló asztalban titkos klarinétok fújtak el mindenféle nótát, mikor valaki rákönyökölt, s bizonyos székekről fel nem lehetett kelni, ha az ember rájuk ült, úgy megfogták.

Ezekről az ártatlan tréfákról magam is hallottam többször beszéltetni, s készen voltam rá, hogy nem leszek általuk meglepetve; azonban Gábor úr nem is produkálta előttem e tréfákat; igen komolyan beszélt velem, könyvtárába vezetett, megismerttetett igen érdekes és valóban nagybecsű kéziratokkal; megmutogatta fegyvertárát, pecsétygyűjteményét, mikhez igen érdekes históriai adatokat tudott elregélni; én megkértem, hogy engedje meg, miszerint ez adatokat magamnak feljegyezhessem.

— Szívesen, csak tessék: mondá ő egész udvariassággal s gyönyörűséget látszott benne találni, hogy jegyezgetem én, a mit ő beszél hajdankori hősokról és delnökről, kiktől itt meg itt maradt meg az a sarkantyú, meg az a félezipő, a mi itt előttünk áll.

Minő gazdag történelmi kútforrás! Valóban nem volt okom megbánni, hogy idejöttem.

Gábor úr különösen meglehetősen érdekeltiséggel, melyet elmondott adatai irányában tanúsíték; kifogyhatatlan volt újabb, meg újabb érdekes történetkéi elbeszélésében.

Ilyen mulatságban töltöttük el az egész estét.

Vacsora fölött magunk voltunk egy uradalmi felügyelővel és egy titkárral, a kik azután ismét eltávoztak, s Gábor úrral egyedül maradtunk.

Ő a góth szobába rendelé áthozatni a theát, mely mellett még egy órácskát elbeszélgetheténk: azaz, hogy ő beszélt, én pedig hallgattam.

A góth szoba az épület legszélső szárnyterme volt; tulajdonképen ódon bútorairól nyerte ezt a nevezetet, s egy pár középkori fülkéről, a mik valami góth idomzatot képviseltek.

A középén tágas kandalló volt, megrakva pattogó hasábfákkal, mellette kényelmes karszékek és pamlagok, mikre leheveredtünk, csendesen szürcsölgetve a füszerilátú pekko nedvét.

A kandalló melege, késői idő, még az úti törődés, megvallom, annyira elálmosítottak, hogy egy párszor azon kaptam magamat, miszerint semmit sem hallok kedélyes gazdám beszélgetéséből, s fejem határozottan a pamlag vánkosa felé húzódik.

Gábor úr észrevette ezt az állapotomat, s mosolyogva mondá:

— Ön, úgy látom, hogy álmos is már.

Nem volt okom őszintének nem lenni.

— Bizony én akár itt e helyben elaludtam.

— Azt pedig nem tanácsolnám, szólt Gábor úr komoly arccal; ez a szoba nem igen jó hírrel bír az idegenek előtt, kik valaha benne megháltak.

Ez a szó kezdte az álmot elverni szemeimről.

— Tán kísértetek látogatják?

— Sőt benne laknak, és láthatók éjjel-nappal.

A kíváncsiság egészen éberré tett. Kezdtém széjjel tekinteni.

— No, kísértet név alatt ne képzeljen ön magának valami lepedőben járó lánczos rémet; a mi itt van, az igen egyszerű és kézzel megfogható tárgy. Van kedve talán megnézni?

Hogy lehet ilyet még kérdezni is!

Rögtön talpon álltam; hol van az a kísértet? hadd látom.

Gábor úr egyik fülkéhez vezetett, mely zöld szőnyeggel volt lefüggönyözve, s itt a függönyt félrevonva, két koponyára mutatott, melyek egy gömbölyű üveggel voltak betakarva, s elég csudálatosan egymásnak háttal fordulva.

Ilyesmit láttam én már máskor is, s nem voltam hajlandó bennük valami kísértetszerűt elismerni. Emberi csontmaradványok; csak annyira félelmesek, mint egy kihúzott fog, a mitől senkinek sem jut eszébe megijedni.

— Ez két testvér koponyája, két Kálmánffy grófé, kik hajdan ez uradalom birtokosai voltak, s e kastély egy részét is építették. Nagyon tragikus életük volt. Szüntelen ellenségeskedtek egymással, s czivakodtak a kastély birtokán; egyszer azután az öregebbik kibékülés színe alatt meghívta magához testvérét, s mikor az leitta magát erős boraitól, mámoros álmában egy hosszú szeget veretett a fejébe. A szeg most is ott van. Később egy szolgája, ki részes volt a büntudatban, elárulta a bátyát, mely miatt őt is lefejezték; testét szokás szerint elásták a vesztőhelyen, de levágott fejét megengedték haza hozatni a családi sirboltá, hova a sirboltór az orozva meggyilkolt testvér csontjait is eltakarítá. Egy fülkébe oda helyezte egymás mellé a két testvéri főt; még pedig a két halálos ellenséget, a kik életükben soha sem tűrhették egymást, arccal egymás felé fordítva. Egyszer azonban, a mint valami dolga miatt ismét le kellett mennie a sirboltba, megdöbbenve látta, hogy a két testvér feje egymásnak visszásan van fordulva. Az ember nem volt nagyon ijedős, sokat foglalkozott emberi csontmaradványokkal; azt hitte, valami vándor patkányok tehették ezt a koponyákban, s ismét összefordította őket arccal. Másnap újra lement őket megtekinteni, ismét meg voltak fordulva tarkóval egymás felé.

Ez így tartott heteken át, az ember minden nap összeforgatta a koponyákat, és azok minden éjjel elváltoztak

helyzetüket; utoljára a sírboltőr egészen belebetegedett, elkezdett fogyni, mélézni, míg egyszer a fiatal káplán komolyan kérdőre fogta, hogy mi lelte, mi nyomja a szívét?

A vén cseléd reszketve vallá meg neki a kísértetes titkot, mely miatt már maga is csaknem kísértetté változott egészen.

A lelkész felvilágosodott ember volt, meg akará nyugtatni a babonás embert gyötrelmes tévedése felől s e végett maga lement vele a sírboltba, az állított csodát megtekintendő.

A két fő akkor is tarkóval volt egymásnak fordulva, és a cseléd esküdött rá, hogy ő tegnap estve is megfordítva helyezé őket egymás mellé.

— Az lehetetlen, szólt a lelkész. Az élettelen testnek nincsen akarata. Ez nem más, mint két csont darab, velő nélkül, izmok nélkül, a mi magától nem mozdulhat.

S hogy szavait annál nyomatékosabbakká tegye, megfogta az egyik koponyát, hogy azt felemelje és megmutassa a kétkedőnek, miszerint az csakugyan mozgásra képtelen tömeg.

Abban a pillanatban úgy megharapta a koponya a lelkész kis újját, hogy az alig bírta azt fogai közül kiszabadítani.

A sírbolt azontúl zárva maradt, s a cseléd nem sokára meghalt ez eset után, a lelkész pedig késő vénségeig viselte a harapás nyomait kis újján.

Az eseményt titokban hagyták, s elébb nem is tudta azt meg senki, mint midőn én ez uradalom régi levéltárában kutatva, megeltem a kérdéses lelkész naplóját, melyben ő az egész eseményt leírta, azzal végezve a mystikus regét, hogy az elhagyott sírbolt ajtaja itt meg itt van — befalazva. Azóta egy magtárt ragasztottak hozzá, s a helyiség egészen feledésbe ment.

Mindjárt felkerestem a befalazott ajtót, könnyű volt

rátalálnom a leírás után, kibontattam azt, s magam leszállva bele, csakugyan megtaláltam a két ellenséges koponyát, miként állítva volt, egymástól elfordulva.

Megvallom, hogy felemelni egyiket sem mertem, minden blazirt kedélyem mellett is, hanem az egész kőlapot, melyen feküdtek, kiemeltetém, s úgy hozattam fel e szobába.

Azóta sokszor fordult meg nálam egy-egy nehézhitű vendégem, ki e mondat tréfának vette s saját szemeivel iparkodott meggyőződni annak mibenlétéről. Noha nem örömet üzök hasonló kísérletekkel játékok, midőn erősebb kedélyű emberre akadtam, a kinél nem féltem attól, hogy örök időkre melankolikussá találom tenni, megengedtem neki, hogy háljon itt ebben a szobában, s győződjék meg saját szemeivel, miszerint az este arczczal összefordított koponyák reggelre ismét háttal lesznek egymásnak fordulva.

Rendesen úgy történt. Látogatóim kénytelenek voltak meggyőződni a titokteljes tényről, s ezt amaz emlékezetes lelkész óta senki sem merte többé megczáfolni.

Gábor úr szemeimből vette észre, hogy nekem is nagy kedvem volna e csodás titokról szemlátomást meggyőződni.

Melyik huszonkétéves fiatal ember volna, a kit hasonló rejtély ne tudna érdekelni?

Én nagyon kértem, hogy engedje meg, miszerint itt e szobában háljak, s fordítsa egymásnak arczczal a koponyákat.

Gábor úr nem iparkodott lebeszélni; kíváncsiságom tetszett neki, a gömbölyű üveget felemelte, a két halálfőt nagy óvatosan egymásnak arczczal fordítá, s azzal az üveget ismét vissza takarta rájuk.

Azzal megmutatta az alkovent, hol fekhelyemet fogom találni, jó éjszakát kívánt és egyedül hagyott.

A tágas kastély emeletét egyedül lakta a főúr pitvarnokával. Cselédsége mind a földszinti szobákban hált; a

góth szoba és az ő hálósobája között három kisebb-nagyobb terem feküdt, ilyenformán én magam meglehetősen egyedül maradtam az előbbiben, lehetőleg távol minden emberi lehellettől.

Minden felizgatott képzelődésem mellett is annyi filozófiát tartottam meg magamnak, hogy valami tréfát ne engedjek magammal elkövetni. Előbb megvizsgáltam a falakat: nincsen-e valami észrevétlen bejárás e szobába? azután magát a fülkét vettem jól szemügyre; az sem volt hozzájárulható, kemény szilárd egy darab márványból volt faragva az egész. Az ajtót bezártam retesszel, s még azon felül a pamlagot is eléje huztam, s arra feküdtem; épen szemközt a lefüggönyözött fülkével.

Azontúl még egy biztosítékot szereztem magamnak. A selyemfüggöny, mely a fülkét eltakarta, valami czífrázatban megakadva, igen szép festői redőzeteket képezett

Elővettem utitárczámat, s a függönyt legkisebb redőivel együtt lerajzoltam abba.

Ez igen furfangos ötlet volt.

Ha valami élőtesttel felruházott lény a két koponyához akar férni, a függönyt érintenie kell, már pedig annak redői a legkisebb érintésre úgy elfognak változni, hogy az többé a tárczámba rajzolt képlethez nem hasonlíthat.

Azután új hasábokat raktam a kandalló tűzére, magam elé helyeztem a karos gyertyatartót a kis egy lábú asztalra, s ledültem a pamlagra azzal az erős szándékkal, hogy nem fogok elaludni.

Ismertem a theának azt a tulajdonságát, miszerint az embert ébren tartja; újra töltöttem magamnak egy csészével. Tettem bele egy kanál rhumot is. Nem igen érzett meg rajta. Pedig máskor egy kanál rhumtól majd a guta üt meg. Még többet töltöttem bele. Az sem tette erősebbé. Eszembe jutott, hogy a kandalló melletti szekrényre egy üveg cognac van feltéve. Gábor úr kínálta vele az imént, akkor nem kellett. Milyen különös, hogy most úgy óhajtom ezeket az erős szeszeket.

Felkeltem, hogy elhozzam: megkóstoltam; csakugyan ez erős volt; csészémbe töltöttem belőle, s azután eszembe jutott, hogy a kandalló elé nincs feltéve a sodrony rostély; valami szikra kitalál belőle pattanni: odamentem, a paraszat hátrattoltam benne a vasfogóval, egy szikra a kezemre pattant és megégetett; a vasrostát lezártam, s azal mentem vissza a thea asztalhoz.

Szép meglepetés várt rám.

Azon a pamlagon, a mit én a magam számára húztam oda, két úri ember ült, a kiket én jól ismertem, de a neveikre nem tudtam emlékezni. Az egyik rövid göndör szőke hajjal, mérges veres szakállal, a másik feketehajú, hosszú lelógó bajusszal, simára borotvált állal, a feje tetején egy kerek kopaszság volt látható.

Az első egy ingre volt vetkőzve, aranygombos selyemmellényben; az utóbbi barna borsos szövetű zekében, melynek hátra volt hajtvva a vitézkötése.

Ez a két úri ember szép csendesen iszogatta azt a cognacos theát, a mit én magam számára elkészítettem. Egyszer az egyik szörpentett belőle, azután a másik, ketten egy csészből, egészen testvéri módon.

Eleinte a bámulat, azután a félelem fogott el; nem mertem hozzájuk közelíteni, leültem egy sötét szögletbe, s onnan néztem, hogy mit csinálnak?

A két úr sajátságos képeket tudott egymásra fintorgatni; közben beszélgettek is egymással.

— Jó estét öcs.

— Jó estét bátya.

— Itt vagy megint öcs?

— Itt is maradok bátya.

— Szűk kettőnknek ez a kastély.

— Tágas volna, ha egyikünk odaalant laknék.

— Hol odaalant? A pinczében?

— Még alantabb: a sírboltban.

— Ezt kellene végeznünk egymással öcsém.

— El biz azt bátya, most egyedül vagyunk.

— Pisztolyt szeretsz-e jobban vagy kardot?

— Én mind a kettőt szeretem, de tartok tőle, hogy kitudódik.

— Igaz; a fegyver lármát üt, a vér kifoly és tanúságot tesz.

— Méreg pohár volna jó, és sorshúzás bátya.

— Nem volna rossz, de meglátszik a hulla arcán.

— Legjobbat mondok én bátya. Itt az erős ital előttünk, igyuk le egymást.

— Hát azután?

— A melyikünk ébren marad, végezhet a másikkal, a ki öntudatát veszti. Itt egy hosszú szeg és kalapács; ezt a koponyába verve, senki sem tud meg róla semmit.

— Igazad van, kivált tenálad kinek jó sűrű hajad van; de nekem hold van a fejem tetején.

— Ne féltés te engem!

Nem átallok megvallani, hogy nekem egész testemet a hideg zsibbadás fogta el a rémületes beszélgetés alatt; ha tudtam volna, sem lehetett hová mennem, mert éppen az ajtó előtt ültek, magam húztam oda asztalt és pamlagot.

Azután elkezdtek inni abból az egy csészéből. Egyszer az egyik, másszor a másik. Egymásnak töltögettek a cognacból, színültig egészen, hogy a nedv színe a csésze szélén fölül lebegett.

— Egészségedre bátya.

— Egészségedre öcs.

A felköszöntő oly ördögi nevetéssel mondá ezt mindig, midőn a lenyelt kábító nedvtől testvére fuldokolni látszott, és feje szédelegve ingott előre-hátra, és arca hol halál-sárga lett, hol csattanó piros, az erek kéken zölden lüktettek homlokán, mint dagadt kötelek.

«Igyál öcs, igyál bátya».

E közben az asztalon égő gyertyák hamvadozni kezdtek, eleinte, mintha valami veresés köd fogná fényeiket körül, mely mindig homályosabb lilaszínbe ment át; a

két arez egyre jobban sápadt, a két fő egyre jobban szédelt; vajjon melyik fog előbb ledülni?

A gyertyák fénye a leghomályosabb zölddé vált már, s a zöld világban olyan halálsápadt volt mind a két arez. Nem bírtak már egymáshoz beszélni, csak kőmerev szemekkel tekintének egymásra, s kínálták némán a kábító italt.

Azután egyet lobbantak a gyertyák s kialudtak. Mind a két alak eltűnt egyszerre.

Az ablakok színezett üvegein teljes pompájában ragyogott át a hold, s a kandalló izzó parázsa rózsaszín fényt vetett a félhomályra. Egyedül voltam a szobában.

Álmodtam, ezt mondtam magamban, és nevettem rajta és a fogaim úgy vaczogtak. Álom volt, álom volt, bizonyítgattam; most már megyek lefeküdni; levetkőzőm, lefekszem az ágyba, fejemre húzom a takarót, s aztán tessék kísértetni, a kőnek az mulatságos. Miattam járhatnak kelhetnek: én rájok sem fogok ügyelni.

A hold szép fehéren süttött, a kandalló szép pirosan világított, nem volt szükségem gyertyára, a miket úgy sem gyujthattam volna meg, mert csutakig leégtek. Az ágyat így is megtalálom. Levetkőztem nyugodtan, az órát felbúztam, azzal félre vontam az alkoven függőnyeit az ágy elől, hogy majd bele fekszem.

Az irtózat fogta el minden érzékemet.

A vetett ágyban ott feküdt a két testvér egymás mellett; irtózatosan elégtelenült két hulla. Az egyik hanyatt, a feje pedig arczczal lefelé fordítva, kopasz feje holdjába verve villogott a sötétkék szeg feje; a másik pedig mellette feküdt mellére fordítva, s a feje szemközt az égfelé.

A borzalom elvette mozdulhatási erőmet. Kiáltani akartam, és nem volt szavam, megrázni a csengetyű kötelét és nem volt kezemnek ereje; futni akartam onnan, és lábaim lehúztak, mint az ön. Mellem elszorult, tagjaim elzsibbadtak; végre összeszedtem akaratom minden erő-

szakát, s rettenetes kinnal kiáltottam valami szót, a mire azután — felébredtem.

A kik rossz álmokat szoktak látni, tudhatják micsoda kínba kerül az embernek akkor egyet kiálthatni.

Bizony reggel volt már és a nap szépen ragyogott a magas jegenyék közül. Akkor is ott feküdtem a pamlagon a bezárt ajtó előtt, a hol feltettem magamban, hogy nem fogok elaludni.

A gyertyák valóban leégtek előttem, s a csésze valóban üres volt. Egyébiránt hajlandó vagyok azt hinni, hogy nem is töltöttem én abba semmit az estve; hanem theát, rhumot, cognacot, mindent csak álmodtam.

Hanem — most jön még a kísértet legborzalmasabb része.

Hát a fülkében mi történt ez alatt?

A függöny azon módon volt, a hogy azt lerajzoltam, magamnak, egy redőcske sem változott el rajta.

Ehez tehát nem nyulhatott senki.

Még egészen elfogulva éjszakai álmom látásaitól léptem a titokteljes fülke felé, s bizony reszketett a kezem, midőn félrevontam a függönyt.

És ime . . . a két halálos ellenség koponyája háttal volt egymásnak fordulva.

Valami hidegség futott kétszer háromszor egész testen keresztül; mintha valami jeges kéz ezirógatna végül végig.

Ez már nem álom. Ezt látom. Fényes nappal van; odakinn beszélnek, zajganak, mint a hogy nappal szokás, és én idebenn magam előtt látom a legrejtélyesebb fantomot.

Tehát még is sok történik a nap alatt, a miről a bölcseknek nincsen tudomásuk.

Tehát még is való, hogy e két élettelen fő még holtá után is él és gyűlöl és elfordul egymástól.

Nem hiszem, nem lehet, nem igaz.

Látom, borzadok tőle, de még sem igaz.

Igaz, de még sem hiszem.

Eszembe jutott a lelkész története, ki szinte tagadta e földfeletti csodát, s rá merte tenni kezét a kísértet fejére, s azután holtig viselte annak harapását.

Nem bánom.

Hadd harapjon meg engem is.

Felemeltem az üveget a koponyákról. Szivem meglehetősen dobogott. Hozzányultam. Kezem érintette hideg állkapezáját. Felemeltem és megfordítottam.

Ha!

Mi történt? megharapott-e?

Szivesebben vettem volna tőle, ha megharap, mint hogy felfedeztem, miszerint valami furfangos óramű van belsejében alkalmazva, mely azt egy rúgó nyomásával elfordítja; a másik is hasonló fortélylyal volt ellátva.

A reggelinél találkoztunk Gábor úrral. Ő szokása szerint komoly volt, én is.

— Hogy aludt ön? — kérdezé tőlem a részvétig hajló udvariassággal.

— Köszönöm: nagyon rosszul. Sok theátittam az este; mindenféle kísértet üldözött tőle.

— Hát a koponyák mit csinálnak?

— Úgy látszik, hogy engem nagy kitüntetésben részesítettek, mert nemcsak hogy hátat fordítottak egymásnak, de még fejtetőre is álltak.

Gábor úr nagyot nevetett e szóra.

— Ön megnézte, hogy mi van bennök?

— Azt tettem.

— Lássa: negyven ember aludt már abban a szobában, mind tapasztalták a csudát, és egy sem nézte meg, hogy nincs e valami a koponyákban?

— Félték, hogy úgy járnak, mint az ördögűző lelkész.

— S ön nem félt?

— Félttem biz én; de nagyobb volt a kíváncsiságom, s most már nagyon sajnálom, hogy azt tettem.

— Miért?

— Mert egy érdekes történeti adattal szegényebb vagyok.

Gábor úr még jobban kaczagott.

— Még egyet szabad legyen kérdenem. Vajjon a többi históriai adatok is mind ilyen érvényesek, miket én tegnap feljegyezgettem?

A főúr mosolyogva monda:

— Bátran pipára gyujhat ön velök.

Ezt csak azért nem tettem, mert nem szoktam füstöt enni.

Csak arra kért Gábor úr, hogy ha tehetem, ne szóljak a felfedezésemről senkinek, hadd szerezzen általa ezentúl is másoknak üdvös ijedelmet.

Megigérttem, hogy tíz esztendeig titokban fogom tartani.

A tíz esztendő épen a múlt héten telt le; a két kísértetes koponya története ekkor szabadult fel s lett a nyilvánosság tulajdonává.

MILYEN A TÖRÖK NÉP.

Egy kiváló magyar diplomatától, ki a keleten hosszabb ideig viselt magas küldetést, hallottam e napokban igazán megragadó adatot a török köznép jellemzésére.

A keleti háború a vége felé járt; az orosz seregek túl voltak a Balkánon, s Adrinápoly felé közeledtek. Stambulnak minden kapuján tódult a menekülő ozmánlik serege, egész néprándorlás, hozva az ölében a gyermekeiket, s hátán az értékes holmiját, gyalog, szekéren, lovon, teveháton, targonczán. A vasutak vonatai egyre betegeket és sebesülteket szállítottak. A szultán nem nézte ezt a látványt. Ő az egész nagy hadjárat évei alatt ki nem jött a palotája erkélyére, hogy csak egyetlen egy csatába induló török zászlóalj elvonulását is megnézzé. Attól felt, hogy valamelyik török katona rá talál löni.

A török «veres hold» (ugyanaz, a mi nálunk a vereskereszt) igazgatója X. X. basa, keresztény születésű orvos, éjjel-nappal ott volt a pályafőnél, s az ezerével érkező nyomorultakat rendre vizsgáltatta, kinek milyen betegsége volt, a szerint küldte a megfelelő kórházba; a könnyebb sérülteket, lábbadozókat elosztotta magán házakhoz, a kiknek a sebe azonban már olyan veszélyes stádiumban volt, hogy az életet fenyegette, azokat ott mindjárt a pályafő helyiségeiben operáltatta.

Egyszer egy óriási alakot lát leszállni a waggonból. Redif volt, az első tartalékosok közül, kik a Sipkaszorosnál oly vitézül harcoltak.

Az igazgató maga vizsgálta meg a feltűnő daliás alakot

s úgy találta, hogy annak a jobb karján olyan lövés-seb van, mely csontot zúzott, s az elhanyagolás miatt már üszkösödve van.

— Atyámfia, — mondá a redifnek — a te karodat le kell vágni rögtön, különben meghalsz.

— Ha te mondod, uram, akkor meg kell lenni, szólt a dalia. Vágjátok hát le.

— Ne félj. Fájdalom nélkül esik meg. Valami szert felszívsz, s attól elalszol; nem érzed, a mi veled történik.

— Nem, uram. Nem szívok fel semmit. Látni akarom, mi történik a testemmel. Mikor alszom, akkor Allah vigyáz rám, akkor nem nyulhat hozzám senki.

— No hát legyen úgy, a hogy kívánod.

— Csak arra kérlek, hogy ha jót akarsz velem tenni, adj egy szivart.

Az igazgató oda adta neki a szivart, a redif rágyújtott, s szitta hideg vérrel.

Bizony pedig egy karnak a lecsonkítása fájdalmas műtét, könnyhullatás nélkül senki sem nézheti azt el, hogy fosztják meg a munkabíró s fegyverhordó jobb karjától.

A redif a szivarnak felét elszitta, felét összerágta, mire a bekötözéssel elkészültek az orvosok. Akkor azt mondá az orvosnak:

— Látom, hogy jó ember vagy; javát akarod a szegénynek. Hanem már most adj még egy második szivart is.

— Adok szívesen, édes atyámfia.

— Csak azért kérem ám, hogy még egy másik sebet is hoztam magammal, azt is vizsgálj meg. Itt van a czombomon.

Az igazgató akkor vette csak észre, hogy a redif sántít.

A megvizsgált lövés-seb a czombon épen olyan életveszélyes minőségű volt, mint a másik.

— Édes atyámfia, neked a ballábszáradat is el kell vágnunk.

— Hisz akkor egész koldus leszek.

— A miatt ne legyen gondod. A koldusok megélnek. Azoknak az egész világ adósa: megfizet. Ha a lábadat nem hagyod levágni, meghalsz.

A redif nagyot sóhajtott.

— Allah akarta így, legyen meg.

És ismét nem engedte magát elaltatni; látni akarta, mi történik vele? Vére omlott, könye csorgott, de a szivar nem aludt ki a szájában.

A második műtét is végre lett hajtva szerencsésen.

Mikor készen voltak az egészszel, az orvos azt mondá a hősnek:

— Most el fognak vinni a kórházba; ott én minden nap meglátogatlak, míg egészen meggyógyulsz, s azután is lesz rád gondom.

— Köszönöm uram — szólt a csonka vitéz. — Látom, hogy jó úr vagy, jót is tettél velem. Nem mondom, hogy Allah fizesse meg, mert az neked nem lenne jó. Én majd csak megélek, ha életben maradok. De hát mi vagyok én? Egy porszem! Egy fűszál! Ki törődik én velem? Hanem mondok egy szót.

S arra ez a megcsonkított dalia felállt arra a megmaradt fél lábára, felemelte az égre azt az épen maradt fél karját, s fanatikus lelkesedéssel kiálta fel:

«Azt mondom, hogy éljen a padisah!»

★

A padisah pedig ott ült a háremében a rózsavizek szökőkútja mögött, s magyaráztatta magának a kedvencz kadinájával a «Journal amusant» illusztrált bohóságait.

TÖRÖK POÉZIS.

I. AZ ÖRÖK HARCZ.

Ketten találkoztak a mezőn: a muzulmán és a gyaúr.

A muzulmán igaz hősök sarjadéka, kinek atyái kalifák és nagyvezérek voltak, a próféta családjából származva le egyenesen, kinek kertjeiben rózsák és cziprusok közt sétálnak kelet szép hölgyei, kiknek homlokát más szem nem érinté, mint a férj és a nap szeme.

A gyaúr koldus ivadék, koldus volt apja, anyja, egész nemzetsége, ki soha életében jól nem lakott, s egész hazaföldén nem találna semmit, a mit megkívánjon.

Mi hozta a gyaúrt a harciba? Az éhség!

Mi hozta a csatába a muzulmánt? A dicsvágy!

Kenyér kellett a gyaúrnak és hús; olesó arany, ezüst; kopott ruha helyébe új, tarló helyett jó legelő; a muzulmának volt mindene: gyümölcse zamatos, virága illatos, ruhája hímezett, országa viruló, kedvese gyönyörű; csak egy zöld levél kellett még neki: egy zöld babérlevél; azért jött el a csatamezőre, azért kereste fel ellenét, a moszkót.

Moszkó harczos, ozman vitéz egyedül találkoztak a rónán. Senki sem volt tanujók, egyedül a vándor madarak, mik lekiáltottak reájok az égből búsan, midőn elrepültek fölöttük, és a lengő szellő, mely átkaikat felfogta, és viharra lett tőlük.

Az oroszlán és a tigris, ha találkoznak a pusztában, így törnek azok egymásra.

Nem fáj a seb azon perczben, melyben azt adják, veszik; igaz vitéz nem érzi azt, hogy szívéből kifoly a vér, hogy hull köröskörül róla a sok piros gyöngyesepp a földre, mintha rózsalevelek hullanának a fáról, mikor azt a szél paskolja.

A lóról lehullott egyszerre a két harczos férfi, a két megriadt paripa elszáguldott erre-arra, ők ketten maradtak együtt, tört fegyverek markolatai kezeikben.

Még egy lélekzet volt a moszkó mellében, még egy mozdulat volt az ozman karjában, oda vonszolták magukat egymás közelébe; az ozmán lenyomta kezével a gyaúr szemeit, hogy ne lássa az a napot és az eget halála perczében; a gyaúr fogait meríté a muzulmán testébe, hogy végső csepp vérét ne a föld igya meg, hanem ő.

Még órák múlva is, midőn minden nesz elült a tájon, s egyedül járt a borongó szél a rónán, egy-egy mozdulással megrándult a halottak hült tagja, mint a ki álmodik s meg-megrobban reá, mint a megölt kígyó, mely ketté vágva is vonaglik, míg a nap le nem megy: emitt a fej ott a törzsök; az fulánkot lüktet, szemeit nyitogatja, ez farkával csapkod, gyűrűkbe csavarog.

Azután elcsendesültek lassan.

Szél befútta őket lágy fehér homokkal, föld benötte őket sűrű zöld bokorral, tavasszal két halom volt a rónán egymás közelében.

Nőttek a két halomból tövises virágok, — hosszú éles tüskék, minden virágtalan a moszkó hamvából; — piros rózsabokrok a muzulmán sirján; s naponta éjente, ha délről, északról jött süvöltve a szél, a két ellenséges bokor úgy harczolt egymással, úgy szaggatták egymást éles tövisekkel, tépett leveleik, lefacsart gallyaik csak úgy repültek a szélben, a zúgó viharban.

S mikor meleg délben kisütött a napfény, mélyen átmelegítve a földet, és a mi a füvek gyökerei alatt lakik, akkor a két sirból, mint egy ösztönszóra, harczvágyó

rovarok jöttek elő: — sötét rút bogarak a moszkó sirjából, — aranyos szárnyuak a muzulmánéból; — azok is harczoltak, verekedtek ottan késő alkonyatig, a míg visszatértek újra poraikba.

S ha gonosz napokon délről és északról száguldó viharok találkoztak egymásnak a rónán, s összezsapva ott a két porló sir fölött, összeölelkeztek, átkozott forgóvá támadva egymástól, mely fákat kiszakgat és felkap az égbe: hah! a két elhamvadt hős sirjának pora hogy indult e harcznak, porszem porszem ellen; a legkisebb atóm ellenére ismert és még por képében is folytatta a tusát, a mit itt elkezdett! . . .

. . . Csak lelkeik nem harczolhattak egymással a túlvilágon.

A muzulmán lelke felszállt a paradicsomba, a hetedik égbe.

A gyaúr lelke elment másfelé.

És ez Mahomedtől — kinek neve áldva legyen — rosszul van intézve: hogy moszkó és ozman ott össze nem jöhettek.

Mire való annyi hős odafenn, ha ellenség nincsen?

Mit csinálhatnak ők odafenn harcz nélkül? Mit ér a paradicsom, ha nincs benn dicsőség?

II. AZ ELSŐ HARANGSZÓ SZTAMBULBAN.

Ha kérdezik tőled, milyenek a dzsinek? könnyű rá felelned.

Rövid veres haj borítja koponyájukat, ellenkezően az igaz hívőkkel, kiknél a fő szép simára van borotválva. Ellenben a szakáll és bajusz le van koppasztva arcukról, az oly diszes szakáll és bajusz! Viselnek szűk feszes ruhát, mit Allah büntetésül szabott rájuk, kemény örvet, mely állukat mozdulni ne engedje, s hegyes füleket vászonból, a mit csúfságból hordanak.

Beszédük nem szép zengő és nyugodt, miként a hívők szavai, hanem olyan, a mely kinnal jön ki a szájból, s facsarja a nyelvet. Nyilván ez is büntetésül van rájuk mérve Allahtól.

Italuk sem olyan mint a mienk; nem tiszta hűs víz, hanem pokolbeli égető nedv, mely lángolva ömlik alá a belekbe. Allah a kínzást mérte rájuk gonoszságaikért. Legyen áldva az, a ki egyedül ítélhet.

Ha még nem láttál ilyen dzsint soha, jere Sztambulba és fogsz látni eleget. Ott járnak az utczán fényes nappal, hallhatod őket beszélni, és megtépheted ruháidat, kérdezve Allahtól: miért van ez? . . .

. . . Több száz év előtt, midőn az ozmanok legdicsőbb uralkodója meghódítá a büszke Byzanczot, s adott neki áldottabb, magasabb nevet, történt, hogy egy napon az ulémák vénje Al Faraby, a ki nagy és híres tudós volt, s ismerte mindazokat, a mik a föld fölött és a föld alatt laknak, összehívatta az imámokat és dervisheket, a kik Sztambulban laktak mind, és azt mondá nekik:

— Ime a hívők birodalma elfoglalta a hitlenek világ-részének sarkát és nagy leend, a míg innen ki nem mozdítják őt.

— Ám lássátok, hogy most engemet eltemessetek a földbe, mert elakarok én utazni innen ama tudás hazájába, a hol színre látni mindent.

— Visszajövök pedig ötöd nap elmúltával, és akkor ismét vegyetek fel a sírból, hogy elmondjam nektek azokat, a miket láttam és hallottam.

Ezt mondá, és az imámokkal megmosatva testét, lezárta szemeit, elhagyá magát temetni a városon kívül a eziprusok ligetébe, arczczal Mekka felé fordulva.

Öt nap és öt éjjel ott örködtek sírja mellett a dervisek és imámok: ötöd nap felbontották sírját, kiemelék belőle a holttestet, megmosták szemeit, arczát, és ime feléledt az, a szíve elkezdett dobogni, és szemei felnyiltak, mint a ki csak aludt és fölébredt.

Akkor elmondá az imámoknak, a mi öt napig történt vele a túlvilágon.

Ott járt a hatodik égben, egészen a hetedik ég kapujáig, hol az Al Siráth hídja van, a honnan vissza nem lehet térni többé.

A hatodik ég pedig a zsidók paradicsoma: ott ül ezüst trónusában az idegen népek prófétája, Szalómon; a kinek a földön lakozó minden szellemek szolgálnak, a ki érti a madarak nyelvét, s parancsol minden dzsinekek.

Al Faraby odajárult a bűvész királyhoz, és elmondá neki, miért jött? Hogy megtudja, mint lehetne megőrizni a szép és hatalmas ozman birodalmat az enyészettől.

És ekkor azt mondá neki a bölcs király, földig rezegvén ezüst szakálla:

— A mely napon a zsidók meghintik a páskha vérével küszöbeiket, az nap a dzsinek, a mik a világot lakják, mind összegyülekeznek a Horeb hegyen, egy nagy és mély kút öblében, s abban tartózkodnak, míg a hajnalesillag fel nem jó.

— Te akkor eredj oda a Horeb hegyére, a mély kúthoz. Vidd magaddal azt a harangot, mely Sztambulban legutoljára kongott a szultán bevonulása előtt, s midőn a dzsinek mind együtt lesznek ott a mély kútban, fedd be őket ama haranggal, s hogy fel ne emelhessék azt valaha, pecsételd le a harangot négy oldalról az én pecsétnyomó gyűrűmmel.

— Meghagyd azonban a te utódaidnak és a kalifáknak rendben, a kik egymás után fognak következni Omár khán trónjára: hogy soha Sztambul falain belől harangot ne engedjenek megkondulni, mert ez a hang muzulmánok veszedelme; ezen hangra feltörik a pecsét a horebi kútról s kijönnek a dzsinek, szétbomlik az ország.

Ezt beszélte az imámoknak Al Faraby, és mindenki bámulatára most is ott volt balkezének mutatóujján a gyűrű, a mit Szalómon adott neki a hatodik égben. Pedig ott őrzék őt az imámok éjjel és nappal.

A böles uléma úgy tőn, a hogy parancsoltatott neki. Elment a Hóreb hegyére, a Sztambulból vitt haranggal lezárta a mély kútat, midőn legjobban zúgtak abban az összeszorult dzsinek, s akkor lepecsételé őket mind a négy oldalról feltörhetlen erejű pecséttel.

Ismét visszajött azután, ismét eltemetteté magát, hogy Szalómonnak vissza vigye a szent gyűrűt. Öt nap újra virasztottak sírja mellett, s midőn másodszor felbonták az üreget, melyben feküdt, újra életre tért az uléma. Csak a gyűrű hiányzott ujjáról, mely az alatt tűnt el onnan, míg ő a sírban feküvék.

És azután még elélt Al Faraby húsz évig és két hónapig. (Áldassék az, a ki örökkön él!) Akkor halt meg és bizonyosan átment az Al Siráth hidján, mert vissza nem tére többet.

Azóta pedig sok száz esztendő lejárt. Avagy hány birodalom van a gyaúrok földén, mely meg ne bomlott volna az alatt? Azt csak azok tudnák megmondani, kiknek ily hasztalanságokra is van gondjuk.

Sztambulban nem volt harangszó mind ez ideig.

Az ulémák, a kalifák megőrzék jól a hagyományt, s nem engedték ez érzeket megszólalni fejük fölött.

Közeledik pedig az idők teljessége reánk.

Ime születik az omárok vánkosain egy padisah, a ki hasonló akar lenni a gyaúrok fejedelmeihez, ki velük enyeleg, hozzájuk folyamodik, velük öltözködik, nyelvüket beszéli és elfordul atyái sírjától.

A padisah megengedé, hogy a hitetlenek építsenek tornyokat maguknak Sztambul városában és harangokat húzzanak fel azokba.

Hallgassátok, mit beszélnek e harangok!

— Romlik bomlik ozmán ország! hullong, ödöng rendje rangja. Hajdan félték, mostan szúnják. Omár hareza bolond kaland. A múltak híre balga hang! . . . Bilim, balam!! . . .

A dzsinek elszabadultak!

KÜLÖMBÖZŐ ÉLETÍRÁSOK.

I.

Lord X. ó-angol család sarjadéka, melynek minden tagja historiai nevet vívott ki magának.

Ősei mind hírneves arisztokraták, kiket nem onnan ismer a közönség csupán, hogy lovaikkal kis gyermekeket gázoltattak el, hanem pártfogói voltak a hazai iparnak, művészetnek, tudománynak: jó katonák, böles státus férfiak.

Lord X. maga is méltó utóda őseinek.

Fiatalsága tudományos előkészületekben folyt el, férfi korát a csatatéren tölté, egyik karját ott temették el Waterloo alatt.

Azután is híven szolgálta hazáját, minden intézmény, melynek virulása nemzetére fényt, hatalmat, gazdagságot hozott, benne önzetlen pártfogójára talált.

Férfi korában megnősült: erényes, szilárd volt szerelmében, derék fiaikat és leányokat nevelt hazájának.

Idő haladtával böles tapasztalatait hozta a közügyek oltárára, mint követ a küludvaroknál eszesen, bölcsen tartá fenn nemzete tekintélyét.

Az országteremben a szabadelvűség bajnoka volt, a nép ügyeiért küzdött, örömét találta a gyors és hatalmas fejlődésben.

A közéletben szegények gyámola, ügyefogyottak védője, ifjak példaképe volt.

Midőn kiütött a nagy nemzeti harc Anglia és Orosz-

ország között, ő is elhozta a csatatérre azt a félkarját és azokat az ősz hajfürteit, hogy még egyszer viselhesse rajtuk nemzete nehéz napjait.

Egy fia szeme láttára esett el az almai csatatéren, másik karja közt halt meg kholerában. A harmadikat is odahivatta magához.

Mint öreg tapasztalt katonára egy lovas csapat vezényletét bízták. Egy emlékezetes ütközetben félreértett parancs miatt vakmerő támadást tett az ellenfélre, a roham becsületére vált mint katonának, hármas keresztűz között törte át az ellenség gyalog sorait, elfoglalta tüztelepeit, ágyúit beszegezte; hanem a szép lovas csapat, a britt sereg virágának kétharmada odaveszett, maga a derék lord is három nehéz sebet kapott, azokban becsülettel meg is halt.

És a midőn meghalt, a britt közvélemény oda állt sírja szélére, s ítéletet mondott fölötte.

Elmondá egy, hogy ámbár nagy ember volt, ámbár free-tader volt, és jó katona, és nagy státusférfi, de seregvezényleshez nem értett semmit; fiatal korában talán jó kapitány lehetett, de a háború több egy parádé manoevre-nél. Kárhoztatja, hogy miért vállalt többet, mint a mit megbír.

A másik összecsapta kezeit, s jajgatva panaszlá, hogy ime egyetlen ember vakmerősége miatt mennyi derék britt alattvaló veszté el életét, a kik ha Bright quakkerei lettek volna, még most is portert ihatnának; ez már Lord X-t őrzöngő daemoniakusnak mondja, ki hogy itthon felelősségre ne vonathassék, azt a malitiát követte el, hogy maga is elesett.

Harmadik szeretné tudni, hogy vajjon mi érdemei voltak Lord X-nek, a miért ily fontos állomás bízott rá, miért kellett őt a kandalló mellől a köszvényes lábzsacsóból elővonni, fél kezével, fél eszével, öreg ember letére?

A negyedik már meg is mondja, hogy mi érdemei voltak erre? egyik leányát a hadügyészség titkárja bírja

nőül; az anyja pedig született Lady Z. a külügyér unokahuga, stb.

Az ötödik még tovább megy; kimondja rá egyenesen, hogy áruló, hogy egész élete kemény kritika alá vehető: mint ifjú könnyelmű volt, mint státusférfi makacs, büszke tory, mint követ tapintatlan; Aberdeen azért engedte őt a hárezba menni, hogy ez is egy eszköze legyen a hadviselés fonákságaiban; hogy elveszett, egyenesen Isten büntetése rajta.

Végre a karikatúr lapok furesa gúny és torzképei fejezték be a halotti beszédet, a hol fél kezű és fél fejű emberek nyargalnak lóháton kerített sánczoknak.

II.

Gróf Y. szinte régi hatalmas család ivadéka Magyarországról. Az ő ősei is mind historiai nevű férfiak, kik a hírnevet kereső minden pályán meghozták a babérokat hazájuk számára; ott függnék koszorúik a hosszú ősrégi családfa ágain, mint borostyán, mint cser és olajág, vagy gabonafüzér és pálma, a hős, a költő, a hadvezér, a békeszerző, a gazdagító, a diadalmaskodó jelvényei; a nemes gróf családjának utolsó ivadéka, az ő számára maradt ág sem leendő koszorúzatlan, arra is jut, ha egyéb nem, egy pár kamélia bouquet Pepita da Olivától.

Gróf Y. fiatalságában nem tanult semmi tudományt, szépen felnőtt a nélkül is: mikor teljes korúvá lett, akkor kiment külföldre és elfelejtett magyarul, még a nevét is megfordítva írta, elől a keresztnevet, hátul a családjáét, mintha nem előbb lett volna gróf Y. és csak azután harmadnapra Nepomuk János.

Sok időt élt ő is; hanem büszkén elmondhatja magáról, hogy soha nem szolgált senkinek, sem Istennek, sem hazának, sem emberiségnek.

Jószágain elpusztultak, templomok és iskolák, megsaporodtak ellenben az uzsorások és pálinkaboltok.

Ott, a hol az ország ügyeiről tanácskoztak, késő vésné-geig nem ült, csupán a hamburgi és badeni játékbázak-nál szokott, mint rendkívüli követ, működni hazája érde-kében.

Gyönyörű szép birtoka volt a hazában, egy nap fogad-sából sem lovagolhatott volna egyik végétől a másikig; az összes hazai intézményeknek mind együtt nincs annyi alaptőkéje, mint neki egy évi jövedelme volt: ezt a szép javadalmat gróf Y. úgy elpazarlá az utolsó zsellértelekig, hogy midőn ötven éves volt, már jövedelmeit más kezelte, a nélkül, hogy valami hazai intézmény egy fillérét látta volna.

Ez az ötvenes szám gonosz szám, az ember huszonnégyszé-ve éves korában azt hiszi, hogy jól osztotta fel vagyonát és idejét, ha ötven éves korára mind a kettőt elpazarlá: s ime előjönnek a fehér hajak, s mikor az embernek már nincs kedve élni, és pénze élni, akkor még előtte áll ki tudja milyen hosszú számon-bánom idő.

A fehér hajakat még csak el lehet takarni egy ideig az álhajjal, a pénztelenséget a hitellel: a nemes grófot ez a két szomorú jó barát haza üldözté a jó Magyarországra.

Itt ugyan nem voltak sem Steeplechasek, sem híres ballettánczosok, de volt helyettök országgyűlés; s ha egyéb nincs, ez is jó mulatság.

Ott gróf Y. a bal oldalra ült, mert a jobb oldalon mit konzervált volna? tartott is egy beszédet, melyről nem lehetett megtudni, hogy micsoda nyelven volt elmondva, hanem azután kijött az nyomtatásban, s ezért a derék grófot szabadelvű férfiúnak nevezték.

Titkárjával iratott hatalmas felszólításokat a nemzet-hez, hogy adakozzunk a nagy nemzeti czélokra, a közintéz-vényekre; ő maga nem adott semmit: ezért a derék urat nagy hazafinak nevezték.

Azt is megtette, hogy fél esztendeig eljárt a más páho-lyába, ezt a rossz magyar operát hallgatni, a mi elég szép áldozat volt tőle, s nem is valami csekély ok miatt maradt

ki, hanem azért, mert ez a canaille von Schauspielern und Schauspielerinnen szinte ott ül egy sorban a többi úri renddel: az ember a páholyokban nem tudja őket megkülönböztetni a komteszek és baroneszektől. Ez derogált neki, a miért a derék urat nagyon elegans gavallérnak nevezték.

A nős életet nem sokra becsülte, az embernek nem az a rendeltetése, hogy gyermekeket neveljen a nyakára és saját örömeit kevesítse általuk; sem pedig, hogy menekülhetlen különcehöz kösse magát holtig, midőn az egész világon válogathat magának virágot; mely nézetért a nemes grófot igen okos embernek nevezték.

Mikor aztán odajutott ez érdemes úr, hogy egészen tisztában állott a világban, mikor tudniillik épen két annyi volt a jószágain fekvő adósság, mint azoknak értéke, mikor már a harmadik meghosszabbítás határideje közelgett legfenyegetőbb váltóival, akkor egy szép reggel szokása ellenére tíz óra előtt felkelt, elhívatta a fodrászt, parókáját felsüttette, megfőzette a theáját, megevett mellé két híg tojást, meggyújtott egy valódi Havannah szivart, azt kiszívta kétharmadáig, azután megkeféltte a fogait, a szemöldökét kiviaszkolta, tükröt tett maga elé, s a tükörből szépen szíven keresztül lőtte magát.

És a midőn ily nemesül bevégzé számadásait az étellel, a magyar közvélemény rendviselői megjelentek ravatala körül és elmondák: «hogy gróf Y. a geniális férfiú meghalt, a vitézlő, szabadelvű hazafi, a dalias lovag megtért az ő őseihez. A világfájdalom, a nemesebb kebel vágyainak megghiúsultán elfonyadt remények, az emberiség jobb jövője fölötti kétségbeesés megtörték a nemes férfi szívét.»

— Élte legvirulóbb szakában, épen akkor, midőn már csak hogy el akarta kezdeni nemes tetteinek sorozatát, dönté ki ez oszlopát a hazának egy eléggé meg nem siratható balvégzet.

— Mennyi jövőendő nagyság, milyen szép munkásság

reménye szállt vele a kora sírba, mely nagyratörekvő, de örök akadályokra találó szellemének egyedül volt képes nyújtani vigasztalást.

★

Oh nagy emberek, ne menjetek Angliába születni; jertek mi hozzánk!

ODA FENT ÉS ODA ALANT.

(Kitépett lapok két színésznő naplójából.)

I.

Pest, 185 . . .

. . . nem lehet tovább kiállani! . . . Az egész kétheti repertoire ismét úgy van elkészítve, hogy egy főszerepnél többet nem játszom benne: és az is egy bérletszünet és egy jutalomjáték közé esik . . . Ez kiszámítás! Oh az emberek oly gonoszak itt a színház körül: minden jó szerepemet a nyárra fogják szorítani, a mikor már nincs közönség; hogy így bizonyítsanak ellenem. Szerencsére vannak, kik e világos cselszövényeket keresztüllátják, s reményilem, hogy X. X. nem mulasztandja el az unalmas szebasztopoli háborútól annyi tért elszakasztani lapjában, mennyi egy üldözött művésznő közérdekeinek kivívására szükséges, s ez bizonyosan jobban érdeklendi az olvasó közönséget holmi háborúi tudósításoknál. Hadd tudja meg a világ, hogy nekünk is van háborunk, nem csak a töröknek, s nem csak Krimiában esnek el az emberek, hanem mi nálunk is: igaz ugyan, hogy itt megint felkelnek . . .

. . . ma valaki az előadásra virágokat küldött számomra; sejtem, hogy kicsoda? Midőn haza tértem szállásomra, egész departementom egy virágos kertté volt átalakítva . . . Milyen gyöngéd figyelem. A kellemes meglepetés szerzője

szerényen eltitkolá magát: de énnekem sikerülni fog nevét kitudnom. Egy új ruhát ígértem szobaleányomnak, ha utána jár . . . Ah, ha gróf Z. volna! . . .

. . . a virágárus megmondta szobaleányomnak a tegnapi virágküldő nevét: egy fiatal hivatalnok, ki egy negyedévi fizetését költötte el e virágokra . . . Minő vakmerőség! Nagyon rosszul látszik ismerni elveim szilárd-ságát . . .

. . . Ma háromszor is keresett az igazgató. Megmond-tam szobaleányomnak, hogy csak akkor ereszszék be, ha harmadszor keres. Haragszom rá. Ne is szóljon, tudom hogy miért jön: mondám neki, azt kívánja, hogy azt a gyűlöletes szerepet eljátszszam. Nem fogom tenni. Tudom, hogy vannak a színháznak törvényei, de azt is tudom, hogy vannak nélkülözhetlen művészei, a kiknek a kedve-ért kivételeket szokás tenni. Nem játszom, nem játszha-tom azt a szerepet. Egy nőt, kit a színpadon megvetnek, kit kigúnyolnak. Soha. Inkább felbontom a szerződésemet; valahányszor rágondolok, megbetegszem bele, s betegen csak nem játszhatom. Adják másnak: én csak nem játszha-tom oly nőt, a kinek, a darab végén már 16 esztendő-s fia van . . . Az igazgató kénytelen volt okaimat helyeselni. A szerepet visszavette és bocsánatot kért . . .

. . . egészen magamon kívül hagytam el a mai előadást. Azt a gyűlöletes szerepet csakugyan másnak adták. Vetélytársnőm csupa daczból elfogadta. Természetesen az ő pártja jól működött: midőn kilépett, tapsokkal fogadták, s azután is minden szavát megéljenezték. Könnyű volt így, mert rosszul fogta fel a szerepet. Ő a kigúnyolt nőből egy szenvedő alakot csinált, hogy részvétet gerjeszsen. Így könnyű a hatást vadászni. A közönség bele volt bolon-dulva ebbe a szerepbe. Oh milyen értetlen nép ez a közön-ség! Azért is vissza fogom követelni ezt a szerepet. Majd

megmutatom én, hogy kellett volna azt helyesen visszaadni . . .

— — — — —
 . . . nem értem ezt a dolgot: ma egészen hatástalanúi múlt el az előadás, pedig tudta a közönség, hogy azt a szerepet ma én játszom; alig kongott egy-két ember a színházban, s a karzat csaknem üres volt. Érdemes itt művésznőnek lenni! Azért fárad az ember egész életén keresztül, azért áldozza fel éjeit, nappalait, hogy azután tizenkét embernek játszszék! Oh! inkább lennék Vámos-Pércsen, vagy Rácz-Bécsin primadonra, mint itt: ott legalább lelkesült-közönség értené meg szavaimat, míg itt csak a kritikus a rendes színházjáró . . .

— — — — —
 . . . látott az ember ily tengeri szörnyetegeket, mint ezek a színházi referensek! Még összehasonlításokat tesznek köztem és az előbbi szereplő között: az egyik lap oly orozátlan, hogy még jobbnak találja azt, mint engemet, s tanácsokat ad nekem! én nekem! Kedvem volna ellenbírálatot írni reájok. De érdemesek-e? nem minden ember kaczagja-e, a mit ők mondanak . . .? Felfogadtam, hogy mátol fogva több magyar lapot el nem olvasok soha . . .

— — — — —
 . . . Ma tökéletes diadalmamat ülttem. Soha ily tömött színházat nem láttam, mint mai jutalomjátékom alatt. Volt benn ötszáz huszonhat forint. Ezt még a játék alatt megkérdeztem a pénzszedőtől. Kilépésemkor özönlött lábaimhoz a koszorú, a taps nem akart szünni, valódi virágzapor volt taps mennydörgéssel (milyen naiv gondolat, méltó volna, hogy ki legyen lapban nyomtatva, ha volna oly lap, mely méltó volna, hogy belenyomassék). Felvonás közben egy becses ajándékot is kaptam a nagy közönség részéről: megér kétszáz forintot. Most itthon vagyok ennyi diadal után, körülem virágok és koszorúk halmaza, fülemben még az elhangzott tapsok viharja cseng. És lelkem belül elsötétül, ha rágondolok, hogy hát mi ez mindössze is?

Ez hát a művészet netovábbja nálunk ? Egy ruháskosár koszorú és egy bagatelle, mely kétszáz forintot ér ? A mellett rongyos százötven forint havi fizetés. Midőn egy Rachel jutalomjátéka van, a gyöngyfűzerek omlanak így lábaihoz, s ezreket érő gyémántokkal tisztelik őt meg hercegek és lordok, pedig százötvenezer frank fizetése van mellette, s két fogatot is tart. Olyan kedvem volna kihányni az ablakon mind ezt a sok koszorút, és a színpadi ruhákat és a szerepeket utána és elmenni kapálni . . .

— — — — —
 . . . ma végig olvastam valamennyi lapot : hogy hízlekednek, hogy iparkodnak hódolatukat kifejezni irántam. Szegények. Ha tudnák, hogy én soha sem szoktam őket olvasni . . .

— — — — —
 . . . ma nagy vitám volt a rendezővel : ő azt állította, hogy a mai darabhoz XIV. Lajos korából való öltözet kell ; de én bebizonyítottam neki, hogy ahhoz a renaissance korábólí viselet szükségeltetik, s már azt el is készíttettem : természetesen nekem volt igazam . . .

— — — — —
 . . . asztalomon tizenkét jegy hever, csupa megtisztelő meghívások ugyanazon napra, előkelő deánők tánczesztélyei, nyilvános vigalmak, hangversenyek, melyiket boldogitsam a sok közül ? kénytelen vagyok sorsot húzni : egy hangverseny, egy estély, egy tánczvigalom egy napra elég lesz . . .

— — — — —
 . . . nagy beteg vagyok. Ezer okom van rá. Az öltözőszobában kétszer rám nyitották az ajtót, bizonyosan keresztülhültem. Meg is boszantottak, későn húzták fel az előfüggönyt, midőn harmadszor kihivattam. A hangversenyen elfoglalták a helyemet, s az estélyen zöld ruhám kéknek tetszett. Mindjárt éreztem, hogy nagy bajom lesz. Kénytelen vagyok az ágyat őrzeni s csak annyi erőm van, hogy ezt a naplót megírhatom. Az az egy vigasztalá-

som van mégis, hogy betegségem felforgatta a játékrendet, van nagy zavar: legalább most érzik, hogy mennyire nem lehetnek el nálam nélkül. Korán reggel kétségbeesve jött hozzám annak az eredeti darabnak az írója, a mit holnap után kellene adni, s hűledezve rebegé, hogy csak reám várt a darabjával: elhalasztassa-e? Csak adassa galambom nálam nélkül, mert kijut az időből, a május rossz hónap, ne várjon rám. Az orvos itt volt. Komolyan aggódni látszik állapotom fölött. Kíváncsi voltam belepillantani a recipébe, melyet számomra írt, «aquæ destillatæ unc. duo. sachari albi dr. sechs. rad. liquiritia sem. duo.» Ez a rövidség engem nagyon aggódtat. Csak valami heroikus kurát ne használna ellenemben. Az a sachari albi valami hirtelen hatású gyógyszer lehet. Pedig mondtam neki, hogy csak engedjen időt a betegségnek, de ezek a színházi orvosok mind olyanok: azt akarnák, hogy az ember mindjárt meggyógyuljon; más orvos annak örül, ha soká beteg az ember. Csak legalább négy napig ne engedne felkelni.

II.

Rácz-Becse.

... nem lehet tovább kiállani! ... minden nap játszom, minden nap új szerepet adnak, néha kettőt-hármat is, a mikor csak egy szerepem van, akkor időközben súgnom kell. Micsoda előadások! Ha valaha Pesten megtudnák, nem hinnék el, hogy az egész társaságban csak egy férfi van, az igazgató, a többi mind némbér, azokat öltöztetik fel férfiaknak, bajuszszal, szakállal, s azok játszszaák a hősöket és szerelmeseket. Az embernek a szeme ég ki ily művészet fölött. Ma a Szökött Katonában én játszottam Gergely kovácsot, mert csak én tudok énekelni, kétszer elbuktam a hegyes csizmákban, a mikhez nem vagyok szokva, s a közönség úgy röhögött. Gyakran felhangzik egy-egy kofa kritikája a játék alatt: ni a szemtelenek! ...

... ma a játék után egy részeg suhancz erőnek erejével be akart törni szállásomra, s hogy bezárkóztam előle, behajította az ablakot. Valamni előkelő ember fiának kellett lenni, mert a bakterok nem merték elfogni. Egész éjjel nem mertem elalunni. . .

... A tegnapi garázda fiú anyja megtudva kiállott aggodalmait, engesztelésül egy tál kocsonyát s egy kulacs bort küldött. Az Isten áldja meg érte. De régen ettem egy napra eleget. Megizentem neki, hogy a fiát ne bántsa miattam . . .

... az igazgatónk mind elkártyázta a társaság pénzét, háromszor is voltunk rajta, míg megkaphattuk, hogy adjon legalább annyit, a mennyiből kenyeret vehessünk. Azt mondta, hogy ha békét nem hagyunk neki, elkártyázza még a ruhatárt is, s akkor igazán éhen halhatunk. Nincs más mód, mint újra játszani . . .

... megúntak már itt bennünket, s az volna jó, hogy ha egyszer kivernének, de sőt inkább nem eresztenek: mindenikünk odáig van adóssággal a városban, lehetetlen tovább mennünk, ha pedig itt maradunk, lehetetlen el nem vesznünk; a mi darabjaink vannak, azokat már mind ismeri a közönség, s kétszer egy darabba nem jó. Mi azután előveszszük a régieket, új czimeket adunk nekik, a személyek neveit elforgatjuk; így hozzuk színi. A közönség azután fütyöl és rothadt almával hajigál, mikor látja, hogy rászedtük. Milyen boldogság az emberre nézve, hogy ha nem tudja magát szégyenleni . . .

... ma nagyon rakonezátlan nép volt a színházban, vidékről jöttek disznóhajtsárok, igaz hogy ezüst huszasokkal fizettek, de az is igaz, hogy felét azoknak eldugta az igazgató, mire hozzájutottunk. Don Caesárt kellett volna előadnunk, de nem engedték végig játszani, nagyon unal-

mas volt nekik felkiabáltak, hogy énekeljünk valamit, azután énekeltünk nekik magyar és rácz népdalokat, egy öreg rácz, látva, hogy nincs bassista köztünk, kisegített bennünket, és közénk énekelt, a többi meg ütötte bottal a taktust a pajta oldalán, azután bort hozattak és itattak bennünket, utoljára kidobtak mindnyájunkat az ajtón...

... Ismét férfit kellett játszanom, a pajkos közönség csak azért tízszer egymásután előhítt, hogy zavaromban gyönyörködjék. Utoljára sírva fakadtam. Még most is sírok! Oh! inkább lennék Pesten az utolsó kardalnokné, ott legalább ha magamat megbecsültem, megbecsülne más is...

... Egy újság akadt a kezembe, hogy megdöbbsentem, midőn a vidéki rovat alatt Rácz-Becse nevét láttam ragyogni. Jaj nekünk, ha ez bennünket megemlíti. Szivdobogva olvastam végig. Hála Istennek, csupa kukoricza és repezéről volt szó, minket meg sem említ benne. Milyen jó ember ez a becsei levelező, hogy elmellőzött bennünket, az Isten áldja meg érte...

... ma lett volna jutalom-játékom, erre számítottam, hogy majd ebből kifizetem minden adóságomat, s tovább megyek innen, tán ruháimat is kiválthatom. Szerencsétlenségemre valami városi előkelő urnak nevenapja volt ma, a közönség odacsődült s a színház üresen maradt. Ennek a reménységemnek is vége. Az igazgató deficit fejében lehúzott tőlem két forintot. A jövő héten házról-házra kell orczátlankodnom, ha azt nem akarom, hogy éhen haljak. Bárcsak a kukoriczafosztás s a disznótorok ideje itt volna.

... Szállásomból régen kivertek volna, mert nem bírom fizetni, ha gazdasszonyom, egy vén rácz kufárné, el nem hinné, a mit minden nap mesélek neki, hogy az én apám

egy gazdag földesúr, a ki majd eljön értem, s kivált innen, és azokat, a kik velem jót tettek, megjutalmazza. Mindennap új hazugságot kell kigondolnom számára. Oh! hogy irigylem ezt a napszámosnőt, a ki itt a kertben dolgozik naponként tíz garasért, hogy szeretnék vele egy este összebeszélni, daróczot kötni fejemre és elmenni kapálni . . .

... utolsó darab öltönyemet ma adtam zálogba, estére nem tudom, hogy kitől kérjek kölesön egy tarka viganót, a miben eljátszszam Erzsébet királynét. A kik itt elmentek az ablakom alatt, el nem tudják gondolni, megbolondultam-e, hogy olyan nagyokat kaczagok magamban? . . .

... Sokáig tartottam magam t, most egyszerre oda lett minden erőm. Tudtam, hogy a mint egyszer lefekszem, többet azután fel nem kelek. Házi asszonyom egy pohár paprikás pálinkával akart meggyógyítani, mondtam neki, hogy nincs nekem arra már szükségem. Ma reggel aztán rajtam rontott, hogy ő nem engedi meg, hogy itt haljak meg nála, hanem menjek máshova. Igaza is van, nem elég hogy tartott, hanem még el is temettessen, jó lesz, ha kitaszít a sövény alá, úgy is mindegy a meghalás, akár itt, akár ott. Úgy szomjazom már reggel óta, s nincs a ki egy ital vizet adjon. Az ajtón keresztül látom a korsót, a hideg vízzel, de nincs erőm odaig menni. Érzem, hogy ha egy nagyot ihatnám belőle, attól rögtön meg tudnék halni. Olyan nehéz minden tagom. Kinek írom e kuszált sorokat? Bárcsak olvasná valaki, a ki arra az útra akar indulni, a minek végén én vagyok. Szemeim le-lecsukódnak. Én Istenem. Ha elalszom, ne ébreszsz föl engem többet . . .

EGY TITKOS DRÁMAIRÓ KINSZENVEDÉSEI.

(Siralmas történet egy levélben.)

Uram!

Háromszor kerestem az urat a lakásán, mindig azt mondták, hogy nincsen odahaza, többször nem mászok fel azon a hetvenöt lépcsőn, hanem itt hagyom ezt a levelet, olvassa el.

Én magam megyek haza holnap borjukat nevelni.

Nevemre bizonyosan fog ön emlékezni. Én vagyok az a Kis Endymion Száldobágyról, a ki egykor a Divatlapban X betű alatt, a Honderűben pedig a bakkecske jegy alatt azokat a közelismerést kivívott levelezéseket és báli tudósításokat irtam. Akkor nagyon jártak utána, hogy megtudják ki vagyok? most bevallom. Úgy sem veszek több tollat a kezembe! még fogpiszkáló formában sem . . .

. . . Van annak nyolcz esztendeje, hogy legelőször feljöttem Pestre. Hoztam magammal egy nagyszerű munkát. Egy szekérderékra menő hőskölteményt hexa- és pentaméterekben, ez volt a czime, hogy «Egy század»! Csak száz esztendőcske volt benne feldolgozva a magyar törtériából. Kútforrásaim voltak: Fessler, a hármás kis tükör, és a mágusok története. Kilencz esztendeig dolgoztam rajta. Ennyi időt úgy hiszem elég kockáztatni a halhatatlanságért. Valóságos hazard játék.

Pestre felérvén, a mint kiléptem a Vörös ökörből, első dolgom volt szellemi áldozatomat, mielőtt azt a múzsák oltárára letenném, az irodalmi táltosok egyikének bemu-

tatni. Nem azért, hogy megbírálja, hanem azért, hogy rekomendálja el valami kiadónak. Kikerestem a legszelidebbet, a legjámborabbat, ahoz vittem el. Először megörült, azt gondolta laptöltelékem hozok. Jó is volna. Eltartott volna neki három esztendeig szakadatlanul. Magasabb ezéljaim voltak. Megismertetem velök. Megigérte, hogy két nap alatt elolvassa művemet.

Már az nagy szeget ütött a fejembe. Ha azt mondta volna, hogy jöjjenek vissza a jövő pesti vásárcor, vagy egy év múlva, vagy egy olymپیád után, nem zavart volna meg; de két nap alatt el akarni olvasni azt, a mit én kilencz esztendő alatt irtam, még is keserű megbántás.

Két nehéz nap múlva megjelenek nála. Összeszedtem minden szerénységemet, hogy elbirjam viselni mindazon magasztalást, a mivel személyem el fog halmoztatni, úgy léptem hozzá.

A táltos karszékében ült, s nem kevés meglepetésemre szolgált, hogy asztalán kiterített munkám fölött oly nyugodt lélekkel pipázik, mintha hőseimnek valami szükségök volna a felfüstöltetésre, s nem csak hogy nyakamba nem borúl, de még meg sem illetődik, a hogy meglát.

Azt hittem, hogy nem ismert rám. Tán rövidet lát?

Én vagyok Kis Endymion.

Tudom, felelte egykedvűen az egyfejű sárkány, s azzal pipáját kiverte a szegletbe. Önnek a munkáját áttekintettem.

Én jónak láttam fűlig elpirulni.

— A versek nem érnek benne semmit.

Ha látott valaki maga mellett mennykövet leütni, az képzelheti, hogy mit éreztem e pillanatban! Hiszen egyéb sines benne, mint vers! Arezom kérdezni látszott a statáriális ítélet indokait.

— Először azért, mert nem csak öt és hatlábuak vannak köztük, hanem pláne tarantulák és emlős állatok, nyolcz és négy lábakon járók.

Hiszen, ha csak az a baj, felelém, segíthetek rajta, a

melyiknek sok van, amputálom, a melyiké kevés, mankót kap.

— Másodszor, folytatá gyilkos hidegséggel a Minotaurus, mértéknek híre sincs benne, a versek döcögnek, mint a fakó szekér a fagyon, az ember nyelve bennereked a kátyuban, forspontot kell az olvasónak maga elé fogatni, hogy keresztül vontathassa magát rajta.

De már ez veszett állapot. Hát én már most mi tévő legyek? A Dunába ugorjam?

— Azzal ugyan ne boldogítsa az újdondászokat, hanem tudja mit? A hősköltemények úgy is kimentek már a divatból, dolgozza át ön e költeményt regénynek, úgy hamarabb elcsúszik a sok között.

— Újra kilencz esztendő! sóhajték fenhangon.

— Soha se kell arra annyi idő. Irassa ön le újra, a sorokat egymás után, senki sem fog rájuk ismerni, hogy valaha versek voltak. A kész liktáriumot szeldelje fel szakaszokra, adjon a szakaszoknak mottókat Bulwerből, Dumasból, Homérből, Békásiból s egyéb nevezetes külföldi írókból, s nevezze regénynek.

A tanács megtetszett. Megigértém, hogy szót fogadok s azzal takarodtam. A mint behúztam az ajtót, jól hallottam, hogy lármázott odabenn az a kannibal az inasára, hogy máskor be ne ereszszen senkit ennyi papirossal a hóna alatt.

Két hónap alatt újra volt írva az «Egy század», s jött velem a legelső könyvnyomtatóhoz, a kinek a firmáját megpillantottam az utcán.

Belépek hozzá, mutatom neki a nyalábot s mondom, hogy én vagyok az a Kis Endymion, a ki mind ezt kilencz esztendő alatt összeírta, volna-e kedve kinyomtatni?

Az ember nagyon galant lett e szóra, kért, hogy hagyjam ott délutánig, addig majd átnézi.

Szinte elsülyedtem. Ez pláne délutánig akarja az egészet átnézni!

No de csak azt akarta belőle megtudni, hogy hány ívet

ad ki nyomtatásban? a szerződvényt ahhoz alkalmazandó.

Tehát a munka belbecséről nem is kételkedett, miután nevemet hallá, s engemet reményemen felül talált azon nyilatkozata, hogy rögtön szerződést köt velem.

Generozus akartam lenni. Elmondám, hogy én alkudni nem szándékozom, a minő díjt szaband beleegyezem, munkámat nem akarom túl becsülni. Mire a szellemi petrefaktor még nyájasabb képet mutatott, s biztosított, hogy meg leszek vele elégedve.

Az nap nem ebédeltem örömben,

Pontban, a mint a három órát ütötte az invalidus kaszárnyán, ott voltam a betűk feldmarsalánál, a legelőgülbbe, legvidámabb képet tolvá be hozzá. Kezeit dörzsölve lépett eléem a derék férfiú, megkínált egy szivarral, s előmutatta a már elkészített szerződvényt.

Alig mertem belepillantani.

Tán jó volna látatlanba aláírni? gondolám magamban.

— Méltóztassék elolvasni, szólt azonban Guttenberg pereputyja, ha tán valami kimaradt volna belőle.

Olvasni kezdém.

A munka 80 ívet teendett ki. Híztam.

Az ívenkénti díj 22 forint 45 krajczárra volt szabva pengő pénzben.

A világ keringett velem.

Ily jutalmaztatást legmerészebb képzeletemben sem tigértém magamnak. Össze akartam számítani magamban mennyire megy az 80 ívvel sokszorozva? A viláért sem udtam kihozni. Annyit bizonyosan sejtettem, hogy azi, igen nagy somma lesz.

Tovább olvastam, ha vajjon nem találók-e még valam, új meglepetést számomra? Igen is találtam. Azt a 22 frt 45 krt. p. pénzben minden ívtől nem a könyvárus volt nekem fizetendő, hanem én ő neki a miért munkámat kinyomatja.

Én láttam Levassort, de nem látott Levassor engem

arczomnak annyira el kelle változni e váratlan felfedezés alatt, hogy a könyvnyomtató azt kérdezte egyik faktorától, hogy hová lett az az úr, a ki az elébb itt állt?

Ha látott ön már valakit, a ki szilvórium helyett faolajat ivott, s ezt titkolni akarja, akkor lehet önnek valami fogalma arról, hogy milyen képekkel álltam én ott?

Szerencsémre teremő génusom kisegített a zavarból.

— Valamit akarok javítani munkámon, hebegém, mi előtt sajtó alá bocsájtanám, egy kicsinyt hazaviszem, majd azután megint visszahozom.

— A mint tetszik, mondá a főtipográfus, s elbocsátott színe elől.

Az nap nem vacsoráltam búbanatomban.

Az éjszaka nekem jó gondolatokat szokott hozni. Úgy lőn. Reggelre kialudtam a kudarczot, s a mint megvirradt, újult erővel indulék neki, szülöttének szellemem keresztapát találándó.

Sok járás-keles után elcsíptem vele egy könyvárust. Megemeltetem vele munkámat, s kérdeztem, hogy mit ad érte?

Ő meg azt kérdezte tőlem, hogy «van-e politikai tendenciája?»

— Nincs, egy csepp sincs, biztosítám megnyugtató hangon. Csupa költészet, romantika és klasszicitás az egész.

— Úgy sajnálom, felele ő fancesali ábrázattal. Mai világban semminek sincs kelete, csak a politikának. A regényeket tavaly még vették, az idén már nem. Miért nem hozta ön akkor?

Ez az ember az ablakon dobja ki szerencsáját, gondolám magamban, s a nélkül, hogy egy szót vesztegetnék tovább, köpenyeg alá fogtam regényemet, s mentem egy másik könyvárus boltjába, ott nyomtam azt is. Elakart osonni a hátulsó ajtón, de megkaptam a kaputja szárnyát, be kellett várnia a rohamot.

— Mit ad az úr ennyi halhatatlanságért?

— Van e benne politika, kérem? firtatá a jó ember.

— A mennyi csak kell! állítám tele torokkal, politika, diplomatika, taktika, stratégika, heraldika . . .

— Engedelmet kérek! kiáltá közbe szabódó képpel a szellemi négerkereskedő, úgy nem merek bele fogni, mai világban nagyon kétséges vállalat politikumokat kiadni, inkább, ha belletrisztikum lett volna, örömeoseb vállalkozandottam.

Dühös valék! Kalap nélkül futottam ki az utcára, s avizáltam magamba az ördögöket, hogy mért nem jöttem előbb ide, s később amoda? Denique már megvolt, s én kereshettem, hogy melyik lámpásra akaszszam fel magamat?

Ekkor csillagzatom és unalmam elvezetett a színházba, ott a Londoni koldusokat adják, s bennem e körülmény azon gondolatot szüli, hogy ha ezt a drámát lehetett regényből csinálni, miért ne lehetne az én regényemet is szomorújátékká önteni?

Úgy lőn. Haza mentem. Bevásároltam egy hétre való eleséget és világítót, s addig ki sem jöttem a szobából, míg regényemet felvonásokká és jelenésekké nem gyúrtam. Dolgoztam mint egy igavonó állat. Ha az ánszpániger lovak tudnák azt, mit dolgoztam én? hogy esnének térdre és adnának hálát, hogy ők csak szekérbe vannak fogva, nem a dicsőség talyigájába.

Drámám nagyszerű volt! Szeretném is azt az embert látni, a ki nyolczvan ives regényből tudna kisszerűt csinálni.

Volt benne szomorú is, víg is. Három külön esemény ment benne végig, nem számlálva az epizódokat, haltak benne rakásra az emberek, mégis maradt elég. Az első felvonásban annyian születtek, hogy mire a harmadik felvonásban az első generáció kihalt, az utódok folytathatták tovább a negyediket és ötödiket.

Mikor beadtam drámámat a bíráló választmánynak, oly szenzácziót költöttem csupa külső kinézése által, hogy két tag rögtön leköszönt, nem érezve magában elég kompe-

tencziát annak megbírálására. A megmaradtak pedig azt kérték ki maguknak, hogy otthon olvassák el. Valának ők számszerint hárman.

Kettő csakugyan előbb utóbb elolvasá; mint reszketve tudám meg, az egyik elfogadta, a másik nem.

A harmadiktól függött életem, vagy halálom.

Hallja az úr, az a harmadik egy inkarnátus szellemfaló Poliphemus, a ki minden reggelire egy fiatal poétát eszik meg s szellemvért iszik bor helyett!!!

Hallott valaha a világ ily égre kiáltó istentelenséget!?

A mint megkapja munkámat átolvasás végett, elmegy hazulról, senkinek sem mondja, hová? Két hónapig el van Szegeden, onnan belődul Erdélybe, ott elesavarog félesztendőt, onnan bebujtorogja fél Magyarországot, Gömörből lekerül Somogyba, Somogyból felkerül Biharba, s úgy jön csak haza tizenöt egész hónap mulva, mi alatt engem a kétségbeesés gutái kerülgetnek, nem tudva, hogy hová tette a munkámat?

A mint megsejtém, hogy itthon van, rajta rontok, megállok előtte, mint egy sírból fölkelt lélek s kérdezem tőle túlvilági hangon:

— Hova tette ön a munkámat?

— Micsoda munkáját? kérdi tőlem szörnyű hideg képpel.

Mintha volna nekem több munkám ennél? Drámámat: az «Egy századot!»

— Bizony nem tudom azt, viszonzá a szellemi ragadozó állat kegyetlen ábrázattal. Tavaly hurezolkodáskor meghagytam az inasomnak, hogy minden fölösleges iratomat égesse el, meglehet, hogy az is közötté volt.

És ezt csak olyan hangon mondta, mintha egy eltévedt malacsról van szó.

— Azonban megálljon, utána nézetek, talán megmaradt; s inasát behíva, felszólítá, hogy ha maradtak valahol irások, hozza elő.

— Maradtak, viszonzá az inas. Maradt egy nyirkos

nyaláb piros bőrbe kötve, a mit nem lehetett megégetni a belső nedvesség miatt.

— Az az enyim! kiálték fel magamon kívül, s összevissza esóktam az inast, megyek érte magam!

— Megálljon a tens úr, majd én előhúzom! s képzelje most az úr, az én drámámat egy szénvonóval kelle előczibálni a sütőkemenczéből!

Ki akartam az embert hívni párbajra, de eszembe jutott, hogy ő a harmadik bíráló, s e helyett igen alázatosan megkértem, hogy olvassa el már egyszer azt a munkát.

Megígérte, és ígéretét kénytelen volt beváltani, mert az alatt mindennap a nyakára jártam, engem látott meg, mikor fölébredt, én belém ütötte az orrát, mikor szobájából kilépett, én kívántam kedves egészségére az ebédet, mikor a kanalát letette, még álmában is velem kellett neki vesződnie, elolvasta a munkámat, hogy hazajáró lelkétől megszabaduljon.

Végre tehát egy napon a választmányi jegyző kézbesíté munkámat, melynek táblájára ez vala írva:

«Némi módosítások mellett elfogadtatik.»

Idvezültem! E perczben én voltam a legboldogabb ember az egész kontinensen.

— S mik legyenek ama némi módosítások? kérdezém boldogságom hírnökétől.

Azt **y úr fogja önnek elmondani.

Ugyanazon irodalmai Dsingiszkán, a ki tizenöt hónapig tartotta a kemenczében a darabomat. No de megbocsátám neki, mert elfogadására szavazott, s siettem hozzá a «némi módosításokat» megérteni.

Csekélység volt az egész.

Csak az egyik férfi szerelmesből kellett asszonyt csinálnom, s két testvért úgy módosítanom, hogy utoljára férj és feleség vállasson belőlük, a harmadik felvonást az első és a második közé illesztenem, az ötödiket végképen elhagynom, e helyett az elejére egy előjátékot készítenem.

Továbbá egy gazembert kelle becsületes emberré javítanom, egy boszorkány ártatlanságát kiderítenem, egy megholt anyát új életre hoznom, a monológokból dialogokat csinálnom, az előforduló gyilkosságokat még nagyobb gyilkossággal motiválnom. A fő intrikussal a primadonának össze kellett házasodni, az első szerelmesnek pedig, a helyett, hogy megházasodik, megkellett örülni, s úgy mondani el azt, a mit én különben mint okos embernek adtam a szájába.

Uram! Ez gyilkos munka volt. Inkább három új darabot írtam volna. No de elkészítém ezt is. Megviselt csunyául, mondhatom.

Azt hívéim, hogy most már tehát átestem a nagyján, most már célznál vagyunk.

Tehát semmi sincsen hátra, mint a szerepeket kiosztani, és azután betanulni, és előadni a darabot.

A kiosztás felségesen sikerült, minden személynek első szerep jutott, az utolsó dárdahordozónak sem maradt kisebb szerepe négy árkusnál. Még így sem voltak elegendőek. Az orkestrumban az egyik brúgós, meg az egyik klarinétos tud magyarul, azokat is a játszó személyzet közé kívántam igttattni, sőt az egyik kurtinahúzóknak is, hogy ne heverjen hiába, juttattam egy monológot, a mit a zsinórpaddáson kellett elszavalnia láthatlan szellem képében.

Ez a nagyszerűség volt megölő betűm. Hallja csak tovább uram. Várok egy hétig, egy hónapig, ez alatt kiki megtanulhatta már a szerepét, akkor kérdeztem, hogy mikor adják már a darabomat?

— Most nem lehet, — lőn a válasz, — mert az első hős elutazott vendégszerepekre: nem jön meg hat hétig.

Kegyetlen fátum.

Elmulik a hat hét. Ott lestem az első hőst a gyorskocsinál, megragadtam a bundagallérját, vittem egyenesen a színházhoz:

— Itt van uraim. Elfogtam, kezeim között van! mikor adjuk a darabomat?

— Hja, biz azt megint nem adhatjuk hat hétig, mert az első szerelmesnő szabadsággal fürdeni ment Füredre.

— Oh bárcsak kiszáradna az egész Balaton! hogy ne fürödhetne benne, jönne vissza! A Hölgyfutárból egy héttel előbb megtudtam, hogy már jön vissza.

— Rajta, rajta uraim. Siessünk! Mindjárt itt lesz. Adjuk azt a darabot!

— Megint lehetetlen, mert az első hösné szabadsággal a zöldre utazott.

— Zöldebb leszek én a leveli-békánál, csak jöjjön vissza és adjuk azt a darabot!

Denique nem lehet rajta változtatni.

Uram! ez így ment tíz hónapig: hol az előjáték, hol az utójáték személyei voltak utazóban, egyik berekedt, másik megbetegedett, minden elutazó művész után én sirtam el az elválás keserveit, minden beteg művésznőért én imádkoztam legbuzgóbban.

Végre, úgy november táján, együtt voltak valamenynyien: ott nyomtam őket. Meg ne mozduljon, a kinek az élete kedves! Innen ugyan ki nem szabadul addig senki, a míg a darabomat elő nem adjuk.

Megijedtek tőlem. Látták, hogy nem tréfálok, kitűzték a darabomat valamelyik péntekre. Azt mondták, hogy az drámai nap.

Legalább tehát megállapodtunk egyszer.

Van a színháznál egy jó öreg úr, a ki rendesen igen szívesen bánik a fiatal drámaírókkal; az karon fogott és szép nyájasan megszólította.

— Ugyan édes Kis Endymion úr, nem találja kegyed, hogy ez a dráma egy kicsinyt — hosszaska?

— De tudom. Az az egyik érdeme.

— Nem gondolja kegyed, hogy jó lenne egy kissé megrövidíteni?

— Hogyan megrövidíteni? nem értem.

— Lehetne például egyes jeleneteket kihagyni belőle.

— Egyes jeleneteket! De uram, nem azért vannak azok

megírva, hogy ki legyenek hagyva. Semmit, semmit sem engedek, egy árva betűt sem.

— Így még is igen hosszú lesz. Eltart holnap reggelig.

— Hadd tartson. Ha sok a közönségnek, fizessen dupla belépti díjt, ha sok egy napra, adják két nap, de ki nem hagyok belőle semmit!

Komolyan megharagudtam. Ezek az urak bizonyosan restelik a tanulást, azért akarnak rábeszélni, hogy egész jeleneteket hagyjak ki darabomból, miért ne egész felvonásokat?

Másnap olvasó próba volt. Felmentem. Ott voltam.

Én abban a képzeletben éltem, hogy a próbán minden ember úgy fogja a szerepét szavalni, a hogy én szoktam azt, mikor mások előtt felolvasom, s nagy meglepetésemre szolgált, hogy a mint a szereplők körül ültek az olvasó teremben, nem is szinpadon, egyszer csak azt mondták: csendesség! s azzal csak kezébe vette minden ember a szerepét, s elkezdett olyan lassan beszélgetni belőle, mintha abban valami titok volna írva.

— Nem hallom! Semmit se hallok. Ahá! ott egy aszszonyság most kezd beszélni; oda tartom a fületem: «tegnap a szakácsné mind összeégette a lúdmáját.» Ez nem az én drámám. Amott látok most egy ihletett arcot, keblére tapint, hallgatom: hogy szaval? «utczu teringette otthon feledtem a szobakulcsot!» ez sem az én drámám! Az első hős és a főinrikus a szerepekkel kezeikben erősen gesztikulálnak, ott foly az én dialogom. Az ám. Arról beszéltek, hogy honnan lehet legjobban meglátni a napfogyatkozást: a Svábhhegyről-e, vagy a Rákosról?

Ki játszása hát itt az én darabomat?!

Ráakadtam végre a gombolyag szálára. Árpád beszélt. Belenézek a szerepébe, hogy fordíthat olyan sebesen? s látok benne keresztül-kasul a sorokon végig mindenféle huzásokat.

— Nini, uram! Mik ezek az izék itten?

— Ezek? Ezek itt ni? Ezek — meghúzások.

— Meghúzások, meghúzások! Tudom, hogy meghúzások; de hát mire valók ezek a meghúzások?

— Ezek a sűgőért vannak, hogy ott ne sűgjon.

Most még kevesebbet tudtam, mint azelőtt.

Nézzem a többi szerepeket, azok is tele vannak ilyen «meghúzásokkal.»

Kínos sejtelmektől gyötörve félre húzom Árpád személyesítőjét, s kérdezem tőle: «talán bizony, a mik itt ki vannak huzva, azokat a szinpadon el sem akarják mondani?»

— Csendesen uram, — sűgá ő fülembbe: — meg mondom önnek a dolog titkát, de ne közölje senkivel; mert mindkettőnket bajba keverhet. Ezek a cenzura miatt vannak kihúzva; ha ezek benne maradnának, önnek a darabja nem lenne megengedve... Csitt... Hallgatás...

Le voltam ütve, mint egy tulok. Látnom kellett, mint ontattak halomra legszebb frázisaim: a költészet virágai kaszával vágattak rendre! Tíz sor közül megöletett kilencz; kérdésre nem jött felelet; a hét vezér közül egy, a kinek Árpád trónfoglaló beszédére három íves válaszfeliratot kellett elmondani, az egészből annyit hagyott meg, hogy «üüm,» s a primadonna legszebb monologja azon kezdődött, hogy «egyébiránt» s végződött e szóval «pedig».

Így azután könnyű volt a próbának reggeli nyolcz órától délutáni egyig bevégezni.

Meg vagyok ölte; szét vagyok tépve; süte, főzve, tránsirozva! de azért nem tesz semmit; Sybilla könyveiből is elveszett hat, a megmaradt három még is furoret csinált. Megálljatok drámaírók!

Hogy a színháznál elakarnak nyomni, azt igen természetesnek találtam. A színész mind drámát ír, a színésznő mind drámát fordít, tehát irigykednek rám; de a közönség majd annál nagyobb elégtételt fog szolgáltatni.

Ragadni fogják a zártszékeket, páholyokat; egy páholyt előre le is foglaltam magamnak. Az utcaszegleteken csoportosulni fog a nép, hogy a színlapot olvashassa; a karzattól le a páholyig mindenki magán kívül lesz ragadtatva. Ki fognak híni nyílt jelenet közben; minden felvonás után hatszor. Én elbuvok a páholy odvában, és nem akarok kimenni. Azonban még is fehér keztyűt és fénymáztopánt tartok kéznél. Mikor már a színházat összedöntéssel fenyegeti a népkegy, az ügyelők rohannak fel hozzám, hogy menjek le, mutassam meg magamat. Az ügyelőknek nem megyek. Ekkor rohan a titkár s kér mindenre a mi szent, hogy jelenjek meg a színpadon. Én annak is ellenállok. Végre jön az igazgató maga, s felszólít a kaszinópáholy nevében, hogy jelenjek meg. No már erre nem lehet többé tagadó választ adni. Le engedem magamat hurezoltatni; kilöktettem a színpadra. A koszorueső lesújt lábaimról, hölgyek leragadják kebleikről a bokrétákat, s úgy hajigálják reám. Magam sem tudom, hogy fogom át élni ezt a perczet megörülés nélkül?

Csak egy nap volt még hátra. A lapok már hirdették előre darabomat. Egész nap az utcán csatangoltam. Azt hittem, minden ember azért néz rám, mert ismer. Azt hittem, hogy elől-hátul mutogatnak rám, a hölgyek kihajolnak hintaikból, a kávéházakból kiszaladnak az utcára, és mondogatják egymásnak:

— Itt megy az, a kinek a darabját adják holnap a színházban.

— Miféle darabot?

— Az Egy századot!

— Hah, az Egy századot!

Ki ne hallotta volna hírét az Egy századnak?

Késő estig lóttam-futottam az utcán, mint egy eszeveszett.

Egy pillanatra eszembe jutott az is, hogy mit fogok kapni darabomból? Ejh! Aljas haszonvagy ne fertőztesse

tiszta ábrándjaimat. Az összeg mindenesetre nagy lesz: feléből alapítványt csinállok fiatal drámaírók felsegélésére, másik feléből jutalmakat tűzök ki derék eszmadia mesterek számára, kik évenként tartoznak egy-egy ifju drámaszerzőt annyi eszímával ellátni, a mennyit az a darabja után való lótás-futásban elszakgathat. A többi jó barátokkal elköltjük.

Este felé úgy vettem észre, hogy elvagyok fáradva és megéheztem. Egész nap az izgatottság, a lelkesülés nem engedte e prózai eszméket észrevennem.

Betértem egy vendéglőbe, s ott egy szögletben letelepedtem. Hozattam magamnak valamit enni és inni. Mit? Azt maig sem tudom; ez nem is tartozik ránk, csak a pinezérre.

A szomszéd asztalnál egy csoport fiatal ember ült; vacsora vége felé lehettek már és nagyon jó kedvük volt, valami mulatságos tárgyról beszéltek és fölségesen kacagtak rajta.

Hallgattam is én arra, a mit ők beszélnek; volt is nekem arra gondom! Hanem egyszerre még is megüté a füleimet ez a kérdés:

— De hát honnan ismeritek ti ezt a darabot, a mit holnap adnak? Ezt egy doktorképü ember kérdezte.

— Én egyik hét vezértől hallottam róla beszéltetni, a ki játszik benne, — felelt egy vörösorru ifju, a ki körül volt rakva félmeszelyes batteriákkal.

— Én meg a próbán voltam benn az orkestrumban. Mondá egy szokatlanul borzas ifju.

— Én meg a kéziratot olvastam a leirónál; mondá egy harmadik, kinek olyan barátságosan állt a haja, mint a babukának.

Ohó! Ezek az én darabomról beszélnek.

— Hát igazán olyan pompás mulatság lesz ez holnap? kérdé a legfeljül tisztelt egyéniség.

— Fölséges, barátom. El ne maradj belőle, mert olyan «századot» egy ezredév alatt sem szippanthatsz.

— Minden ősöd és ivadékod nem kaczagott és fog kacagni annyit, mint te holnap estétől reggelig.

— Csak nem tart el addig?

— De köszönd meg, ha akkorra eltudják igazítani, hogy ki kinek a fia? annyi elvesztett, és megkerült gyerekek jön össze benne, hogy utoljára maguk a tisztas anyák sincsenek biztosítva felőle, hogy nem ők a fiaiknak a leányai.

— Ez mind semmi, hanem a nyelv remek; — szólt a babuka fejü, — ihol feljegyeztem belőle egy frázist; — s előhuzott egy kis papirosszeletet zsebéből és olvasá: «Takard el vén fogatlan idő rongyos kötényeddel jövődő lábaidnak piszkos sarújait, hogy az emberiség törpegyg szai ne számlálhassák meg rajta azon sárfoltokat, miket idegen nemzetek vérével kevert honi földnek iszap tengere fecskende reájok.»

Tányér rengető hahota fogadta e gyöngyét darabomnak.

— Van e több is ilyen? — kérdé egy laikus, olyan nagyon kaczagva, hogy a torkában meglehetett látni, mit eszik?

— Így megy végtől végig! — biztosítá az előbbi.

— Annál gyönyörűbbek az egyes jelenetek, — szólt bele a piros orru Minosz; mikor — Árpád apánk úgy üti főbe Svatoplukot a tajtékpipájával, hogy rögtön szörnyet hal bele.

— De ez még nem elég költői igazságtétel Svatoplukra nézve, — toldá a másik. — Ármány valamivel megpiszkálja a fülét, mire magához tér, s övét leoldva annál fogva felakasztja magát az Ullman páholy melletti csillárra.

Mennydörgő kacaj!

— De legislegszebb az a gondolat benne, szólt a borzas szőke Aeacus, — mikor a hős tikkadtan elárvul a pusztában; oda jön a kedvese, de nincsen egy pohár víz, hogy megittathatná; mit cselekedjék? nemes önfeláldo-

zásra jön gondolatja: elkezd sirni s tele sirja a hős sisakját, azzal itatja meg. Ez nagyszerű gondolat!

Az emberek kirugdalták a székeket maguk alól, úgy kaczagtak, csak én sápadtam; az üres kanalat az üres tányértól a számig hordtam abban a képzeletben, hogy tojásos levest eszem, a mi pedig mellettem állt egy csészében.

Ekkor egy fekete szakállu úri ember szólalt meg az asztalnál, a kinek igen komoly képe volt:

— Ejnye de szeretném azt a fiatal embert ismerni; mindjárt neki adnám felváltani a két millió forintos bankjegyemet, a melyiket még sehol sem tudtam másutt felváltatni.

— No iszen megláthatod majd holnap; kihijuk minden felvonás után! tapsolni fogunk neki, hogy reng bele a színház.

— De már oda még a hitelezőimet is elviszem, — mondá rá a fekete ember, — s betudom nekik ezt a századot ezer forintba.

A vidám társaság aztán felkerekedett, elment; még odakinn is úgy rá-rákezdtek a kaczagást, hogy én meg nem foghatom, hogy nem szakadt meg bennök valami.

Csengettem!

«Pincér! ember! merre vagy? fizetni akarok!»

Rohant a pincér.

— Mit tetszett enni?

— Tudom is én, hogy mit ettem? Kiesiny híja, hogy embert nem ettem. Mondj, határozz egy összeget, a mit fizessek; aztán eressz: hadd szaladjak.

Oda dobtam neki valami bankjegyet. Azt mondta, hogy vissza ad belőle; keresztül is löktem egy széken: az tudom többet soha se kérdi senkitől, hogy mit adjon vissza?

Nyargaltam egyenesen a színházi titkár szállására. A kapu be volt zárva: csengettem, míg a csengetyűhuzó a kezemben maradt; a kapussal összeverekedtem, ő hátba

vágott, én pofon ütöttem, félfrakkom a kezében maradt, a másik felével futottam fel a lépcsőkön; betörtem a titkár szobájába.

A jó ember már aludt; azt gondolta, én vagyok Sobri a Két pisztolyból; arra kért, hogy csak az életének kegyelmezzek, ott a tárczája az asztalon, vigyem el azt: úgy sincs benne semmi.

— Nem kell nekem az úrnak sem élete, sem tárczája: a magam életét és tárczáját is mindjárt itt hagyom; hanem feleljen, parancsoljon: mit kell fizetnem, minő kárpótlást adnom, hogy darabom ne kerüljön a szinpadra?

A derék ember komolyan azt hitte, hogy most álmodik, s szépen befordult a fal felé, és elkezdett horkolni.

— De nem álom ez uram, a mit most hall! szólék, kirángatva feje alul a vánkost. Hanem nekem adják viszsza a darabomat, mert én azt megégetem rögtön.

A jó ember megtapogatott, látta, hogy nem vagyok tűnemény, nem vagyok kísértet, nem is kopogó szellem.

— De mikor már be van tanulva a darab.

— Szóljon ön, mit fizessek fájdalomdíjt azoknak, a kik szerepeiket hiába betanulták? mibe kerültek a kösziklák, a miket festettek a darabhoz? fizetek, mindent fizetek, most kapom az árendát; kárpótolok mindent!

A derék férfiú megszánt: azt mondá, hogy fájdalomdíjt drámaszerzők a színészek megkinoztatásaért még ez ideig fizetni nem szoktak, a kösziklák sem vesznek kárba, majd ír hozzájuk valaki más darabot. A művet elvihetem tőle mindjárt térítvény mellett, majd kihirdetik, hogy elháríthatlan akadályok miatt elmaradt. Hanem már most hagyjam aludni.

Kezet csókoltam neki és könnyebbült szívvél ragadtam hónam alá a megmentett darabot. Mindenkinek kezet csókoltam a háznál, még a szolgálónak is, a ki levilágított a lépcsőn. Annak ugyan okosabb lett volna egy huszast adnom, de az későn jutott eszembe.

Csak az utcán mertem lélekzetet venni.

Kezemben vagy tehát! Nem fogtok holnap kacagni rajta! nem hijátok ki a szerzőjét! Elégetem. Nem égetem el. Meggyulladna tőle a város; ki fizetné meg a kárt? Követ kötök rá s a vízbe dobom. Bele a Dunába, úgy lesz.

Rohantam ki a Dunapartra: gyönyörű holdvilágos este volt, a hold végig sugárzott a rezgő hullámokon. Egészen olyan éjszaka, a milyen kíváncsít arra, hogy egy századot a vízbe fojtson tulajdon édes atyja.

Valami követ kerestem, melyet rá kösse.

Egyszer csak valaki meg fogja a karomat; s a mint föltekintek, egy magas nyájas arcú férfiut látok magam előtt, ki édes szelid hangon megszólít.

— Fialtal ember, mit mivel ön itt?

— Sétálok, — felelém neki gorombán.

— Szereti ön a holdsugáros éjeket? kérdezé tovább, ugyanazon fiszharmonika hangon.

— Szeretem hát.

— De miért nem bámulja ön akkor a hold ezüst csónakát az ég azurjában, miért inkább a szőke Duna rezgő tükrében?

Megzavarodtam.

— Ifju ember! ifju ember! ön valami öngyilkolási merényleten töri a fejét.

— Bizony olyas valamivel vagyok.

— Ne tegye azt.

— Hiszen nem is teszem, csak ezt a csomagot akarom a vízbe dobni.

— Miféle csomag az?

— Ez egy szerencsétlen életunott dráma, mely meg van érve a halálra.

— Dráma? Mi címe?

— Egy század.

— Hogyan? Egy század? És ön annak a szerzője! Ez a gondviselés műve, hogy én most itt önnel talál-

kozom! Ifju ember, önnek azt a drámát vízbe fojtani nem szabad.

— Hát mit tegyek? Azt várjam, míg ez fojt engem a vízbe?

— Csináljon belőle novellát.

— Csinál biz a haragos vihar! Kinek, minek? ki adná ki?

A szelid férfiu, mint egy szabadító génius, tevé valamra kezét.

— Én uram. Én egyik legtekintélyesebb divatlap szerkesztője vagyok. Nem szükség önnek magának újra fáradni műve átalakításával; nekem vannak segéd-szerkesztőim, ügyes fiatal emberek, a kik értenek a kivonatok készítéséhez, nyujtsa át. Én önt illendően fogom díjazni érte.

Ez meglepett. Ez volt az első ember, a ki előttem díjazásról beszélt.

Rögtön megfordultam, karöltve elkisértem a rendkívüli férfiut szállásáig, a kapuban letettem a munkámat, hogy csináljon vele, a mit akar.

Ott még egyszer megszorítá kezemet, s ihlet és malaszteljes arczczal mondá:

— E napom nincsen elveszve, mert két reményteljes ifju életet mentettem meg az öngyilkolástól.

Megvártam azután, hogy lesz novella az én drámámból, nálam nélkül? Az a gyönyörűségem volt, hogy mikor megjelent, magam is alig ismertem rá. Legjobban gyönyörködtettek benne a sajtóhibák; azok remekek voltak. Egyet örök emlékül feljegyeztem magamnak; e helyett: «földerült a nap is néma búbájában;» ez volt tipografiazva: «földreült Arad is német gubájában.»

Denique a novellává devált quondam hősköltemény, çidevant regény, és boldog emlékü dráma eltartott négy hétig, akkor azt írták alá, hogy vége. Én bizony magam sem értettem belőle semmit.

Vége levén, megjelenék az én nyájas pártfogómnál az ígért honoráriumért.

Megszoritá kezemet, megcsókolt, leültetett; biztosított, hogy rám még roppant fényes pálya várakozik, s szorgalmas fáradozás után én is vihetem annyira, mint legnagyobb regényíróink, a kiknek mindegyiknek van külön egy téli, egy nyári kaputjuk, s ebéddel vaesorával élnek mindennap.

Azzal azután kivett a tárczájából egy szépen összehajtogatott finom ropogós papíru előfizetési ívet, kezembe nyomta, megáldott, és teljhatalmulag megbízott vele, hogy gyűjthetek a lapjára prenumeránsokat.

Én pedig ezennel kívánok szerencsés jojezakát az úrnak; holnap megyek haza borjúkat nevelni, addig is maradok

soha nem látandó alázatos szolgája

Kis Endymion.

BETHLEN GÁBOR «EGY» TÁNCZA.

(Történelmi adoma régi adatok nyomán.)

Ezerhatszáztizenkilenczben (ha jól emlékszünk rá) április 5-ikén vonult be a kapuit önként megnyitó Kassa városába Bethlen Gábor diadalmas seregei élén.

Hogy Magyarországnak ezen rangjára harmadik fővárosa a szabadság zászlói alá tért, bizony nem történt meg némi ellenkezés nélkül. Különösen két jezsuita barát mindent elkövetett, hogy a polgárokat a protestáns fejedelem ellen felizgassa, s a vár és a város tűzzel-vassal védelmezését rájuk erőltesse. De végre is a szabadsághoz szító polgárok a két fanatikus izgatót elhallgatásra bírták: az igaz, hogy egy kissé drasztikus módon, a mi a mostani korban használt alkotmányos módszerek közt épen nem ismeretes.

Harmadnapra a bevonulás után a fejedelem tiszteletere fényes tánczvigalmat rendezett a város, a melyen jelen volt nemcsak a polgárság színe java, de Felső-Magyarország minden előkelő családjának képviselői is, a kik akkoriban Kassán palotákat birtak. El lehet képzelni, mennyi asszony és leány lehetett ott együtt.

De mind valamennyi között Páris almáját senki sem érdemelte úgy meg, mint a szép Remekyné, a kinek a szépséghez és fiatalsághoz még az is megadatott, hogy özvegy legyen.

Csakhogyan igen rátartotta magát!

Sem bokrétát nem fogadott el, sem tánczba nem állt fel, sem poharat nem köszöntött, akárhogy kínálták.

Következett pedig a pompás vigalom végén a selyemtáncz, a minek az a kimenetele, hogy a lejtés alatt a férfi és a nő kieserélik egymással az öv mellé dugott selyemkendőket, s azt a zálogot aztán kinek-kinek nagy áron kell megváltani, addig vissza nem adják.

A fejedelem egészen bele volt szerelmesedve a szép menyecskébe. Nem tekintette azt, hogy pópista; pedig láthatta azt a nyakában függő szép rubintos keresztről.

Neki hajította selyemkeszkenőjét, s ime a büszke úrhölgy, a ki még addig minden daliának kosarat adott, elfogadta a zálogot, s viszonzta azt a saját kendőjével, s arra aztán együtt lejték el azt a deli tánczot, kinek nincsen mása, a két selyemkendő csücskét tartván kezükben.

A táncz végeztével a fejedelem még jobban el volt varázsoltva a gyönyörű özvegy szemeitől, s midőn helyére vezette, azt kérdezé, hogy mi lesz a váltságdíja a zálognak?

A hölgyek kérhettek akármit: drága kőöntyüt, bokrétát, szép dalt, tréfás szolgálatot; azt meg kellett adni. A férfi rendesen kérte a maga csókját, s azt is meg kellett adni, vagy szép szerével, vagy szokásos sikongatással.

A bűbajos özvegy suttogó szóval azt rebegé a fejedelemnek:

— A mit én a selyemkendőmért váltságdíjúl kérek, azt én fenségednek el nem mondhatom, csak négy szem között.

De már az ilyen törvényjavaslatra nincs az a második tényezője a törvényhozásnak, a ki azt ne mondaná, hogy «placet».

— Hol és mikor?

— Holnap reggel harangszó után az én palotámban (palotának hitták abban az időben a belső szobát) ottan leszek!

Soha még fejedelem olyan pontosan meg nem tartotta szavát, mint Bethlen Gábor a szép Remekynének adottat. (A többit is megtartotta bizonyára, de ezt különösen.) A mint az Erzsébet-székesegyház harangja utolsót kondult, ő már ott volt a bájos özvegy-asszony palotájában.

— Tehát halljuk: mi az ára a tegnapi táncznak?

A szép özvegy szemérmesen az arcza elé huzta a fátyolát, s így kezdé suttogó szóval:

— Fenséged előtt bizonyára nem lesz titok, hogy ebben a városban két jezsuita atyák lakozának, a kik közül az egyik nekem gyóntató atyám volt.

A fejedelem gondolta magában, hogy ez ugyan nagy feneket kerít a dolognak.

— Hát aztán? Mi lett belőlük?

— Kurucz vitézek bizony megfojtogatták mind a kettőt.

Ejnye, ezt bizony nehéz dolog lehetett szegényeknek elviselni.

— De még ha csak ezt tették volna velük! Ámde ezen felül olyan helyre dobták be őket, a melyet átall az emberi nyelv másként, mint négyszemközt megnevezni. Arra kérném tehát fenségedet, engedje meg, hogy onnan őket felvétessem, s tisztába tétetvén, eltakaríthassam.

És micsoda hely az?

A szép özvegy asszony megmondta azt a szót. Bizonyára nem lehet azt társaságban kiejteni sehol.

Vigye őket kegyelmed akárhová! kiáltá a fejedelem, s a visszkapott selyemkendőjét az orra elé tartva, futott ki a szép özvegy házából, ott hagyva annak zálogul tartott selyemkendőjét, s nem kérve érte a váltságot.

Így végződött Bethlen Gábor első szerelme és emlékeztet méltó tánca.

PÉNZ ELREPÜL.

(Nem írta ezt senki, mert ez igaz történet.)

Annyi volt a pénz, mint a polyva! Mint a szél hordta polyva!

Három héten át tanyázott az egész tábor Komárom alatt és benn annak városában: ottan várták a francziát, a kit senki sem hitt ide.

Az alatt volt drága dolog Komáromban; egyik ezred ki, a másik be; az utczák is tele sátorokkal, annyi volt a katona, hogy még a padláson sem fért el.

Sok embernek sok szája van, sok szájnak sok étel-ital kell; — komáromi híres kenyérnek soha olyan kelete nem volt, mint akkor; komáromi Dunából soha annyi vizet ki nem mértek, bor és pálinka rovására, mint ama három hét alatt.

Irtóztató kelete volt mindennek, a mi csak enni és inni való volt; a kinek csak egy csikója, lúdja volt, ölte, vágta, vitte a piacra, kapitálist szerzett belőle; a ki reggel kenyeres kofa volt egy talyiga czipóval, este nagyságos aszszonynak hivatta magát, s azt kérdezte, hogy hogy adják a zsidótemplomot? megvették mindent, nem alkudtak semmire, egy forintot adtak egy pár savanyú ugorkáért, s még a levét is pénzen vették, már pedig ember emlékezetre az ugorkalé, meg a diéséret mindig ingyen járt a portéka mellé.

Hát még a hol italt mértek! ott úgy állt ember hátán ember, mint a «Vasárnapi Ujság» kiadó-hivatalában elő-

fizetés idején : ostrom alá volt véve minden csapszék, megszállva minden kurta, avagy hosszú kocsmá és elfogyasztva minden spirituózum.

Volt a győri Dunaparton többek között egy csapszék, a melynek kifordított ajtajára iromba színekkel valami szobapiktör egy kétséges lábon álló katonát feste, pirosra mázolt palaczkkal a kezében s ezen aláírással : Az jókedvű katonához. «Az jókedvű katona» ott a képen olyan kriminális pofákat fintorított, mintha csakugyan ivott volna abból az izéből, a mit odabenn a kocsmában mérnek. Mert hirhedett dolog volt, hogy abban a kocsmában mérik az elképzelhető legsavanyúbb bort és legkozmásabb pálinkát; lehetetlen, hogy Tukma uram gubacsot, vagy mit ne keverjen közé, a mitől egy kis ízt kap a löre, ha valaki nem akar az alkörmöstől kapott színével megelégedni; a sok vízről benne ne is szóljunk, hiszen az volt benne az egyedüli jó.

Egy szóval, Tukma uram borát csak az ihatta, a ki már másutt valahol annyira lerészegedett, hogy többé nem tudja, mit iszik; kétszer pedig senki sem kért belőle.

Ilyenformán a legnagyobb katonajárás idején is alig jutott Tukma uram csapszéke publikumhoz, mert a ki csak bevetődött «Az jó kedvű katonához», abból mind olyan rosszkedvű katona lett, mikor kijött onnan, hogy elijesztette a többi a látogatástól; az első egy pár héten Tukma uram sokkal több ütleget és fejéhez vágott palaczkot rakhatott a számadásba, hogy sem pénzes zacskókat és banknótákat.

Hanem épen ez volt a szerencséje.

A két első hét alatt megitta a tábor a jó bort; a harmadikban nem volt jó bor, s megitták a rosszat.

A két első héten még csak értelmes áron mértek holmit, de már a harmadikon vége volt a lehetséges és nem lehetséges közötti minden hatásnak; szállítani nem lehetett semmit kívülről, mert odakinn baj volt; kincs volt ilyen-

kor egy hordó bor, akármiféle bor! — Ilyen kincs pedig volt Tukma uram pinczéjében elég.

Most ő rá került a «vesski!» Bezzeg nem mondták azt most, hogy ilyen meg olyan íze van a borának; nem locsolták el a padlón; nem kértek belőle lólábát mosni; nem kérdezték: micsoda almafán termett? megitták hűségeesen, s megadták az árát busásan, a kinek nem tetszett, annak azt mondta Tukma uram: «eredj oda, a hol jobbat mérnek.»

Egy álló hétig nem volt Tukma uramnak egyéb dolga, mint bort tölteni, pénzt elvenni; esténként kifáradva a nagy munkában mindig egy-egy szakajtó-kosár pénzt vitt be a söntésből belső szobájába, melyben egymásra volt hányva rézpénz, ezüstpénz és fekete bankó. Rá sem ért azt megszámlálni, alig volt ideje egy pár órai alvásra; csak bedöntötte az egész kosárral, a hogy volt, egy két-fülű káposztáshordóba, s lenyomtatta a káposztakővel.

Egyszer aztán vége volt a drága világnak, a tábor elment más felé, ott hagyták Komáromban a sok pénzt.

Az emberek ekkor kezdtek csak felocsúdni még a nagy ijedségből. A ki eddig azt sem tudta, három krajczár hány forint? annak most ezrei voltak; a ki még tavaly hajóslegénynek készült adni a leányát, most viczispánt keresett vőnek; a ki eddig irlók volt, most maga keresett hajdút, a ki a hintájába segítse; sok ember meg azt sem tudta, hogy hová legyen már most azzal a sok pénzzel?

E közé a sok ember közé tartozott Tukma uram is.

Persze, hogy első dolga volt kívül-belül kifestetni a házát, s bevakoltatni az ajtót az utcza felől; ő többet nem lesz kocsmáros.

Második dolga volt elmenni a posztós boltba, ott ráparancsolni a legényekre, hogy keressék ki neki a legeslegfinomabb kék posztót, a milyen van; a melyik legdrágább, abból lehasíttatni tizenöt rőföt, varratni belőle földig érő köpönyeget, három gallérral egymás tetejében; ahoz ezüst gombos dolmányt szabatni, zöld selyemposztó-

ból, selyem kalapot hozzá és ezüstsarkantyús csizmát és selyemmellényt.

Mikor ez meg volt, akkor elment kávéházba, leült az asztal mellé a többi félvér milliomosok közé, s kávé parancsolt magának.

Megivott huszonöt csésze kávé. Ez nyilván igen uras dolog volt.

Azonközben le nem vette volna magáról a nyolczszázötven forintos köpönyegét, ha két kályhát fűtöttek volna is a háta mögött, — hadd lássák.

Mikor pediglen a huszonötödik csésze kávé is lehörpentette, akkor kihúzta háromszázhuszonöt forintos dolmánya zsebéből négyszáznyolczvan forintos tajtékipipáját, s kibontá kilenczven forintos dohányzacskóját, hogy megtöltse pipáját abból a dohányból, a minek fontja huszonöt forint.

— Az csak semmi, szólt egy mellette ülő rácz kereskedő Zentáról, ki aranyos esibukot szitt az asztal fölött. A mi nekem van török dohány, annak fontja tíz arany magában Macedoniában, a hol terem.

Tukma uramat nagyon bántotta ez a megalázás. Még vele versenyez holmi kereskedő. Azért is nagy büszkén mellénye zsebébe nyúlt, kihúzott abból egy száz forintos bankót, összehajtogatta hosszúra, meggyújtotta a gertyánál a végét, s azzal gyújtott rá a huszonöt forintos dohányra, minden szippantásnál büszkén hunyorítva a megtromfolt kereskedőre; s mikor az utolsó darabka is ellobbant a bankóból, félre vágta a pipáját, nagy elégtétellel kérdezve:

— Hát a fidibus drága-e Macedoniában?

A rácz kereskedő persze, hogy nagyon le volt főzve. Az irigység azt mondatta vele Tukma uramnak:

— Áj, áj, de sok pénze lehet Tukma uramnak.

— Az már van, felelt a böles férfiú. Ha egyéb nincs is, de az van. Az sem tudom, hogy mennyi van? mert ha ma hozzá fognék a számlálásához, esztendeig készen nem

lennék vele. Embert pedig nem kapok, a ki megszámlálja helyettem, mert most Komáromban minden ember úr és herczeg!

A körülülő urak mind nevettek az ötletnek, ők is mind nagy urak voltak. Egy buzakereskedő milliomos; egy dohánykereskedő félmilliomos; egy mészáros iszonyú gazdag ember. Csupa rettenetes gazdag urak.

A mészáros azt a tanácsot adta Tukma uramnak, hogy sohse számlálja meg a pénzét, hanem mérje meg mázsával, hogy mennyit nyom?

— Igen bizony: de teli van bankóval, azt ki kellene belőle előbb válogatni, az pedig sok időbe kerül; az ördög győzi.

— Hát nem tudja Tukma uram, hogyan segítsen rajta? szólt bele a buzakereskedő. Nagyon könnyű dolog az: — szeleltesse meg a pénzét, a hogy a kukoriczát szokás; most épen jó szél fúj: álljon ki a Dunaparra vele; terítsen alá egy ponyvát, töltsse ki rá egy szakajtó-kosárból; a szél majd kihordja belőle a bankót szépen, az ezüstpénz meg lehull a ponyvára; azután a bankót szépen össze-söpörheti külön, az ezüstöt is fellapátolhatja külön.

— Úgy segéljen, igaza van az úrnak! szólt Tukma uram, kinek nagyon megtetszett ez a tréfa. Gyerünk mindjárt pénzt szeleltetni. Ez még úgy sem történt Komáromban.

Rögtön vele ment az egész kávéházi népség; egész község csoportozott össze arra a hallatlan látványra, hogy pénzt fognak szeleltetni, mint a morzsolt kukoriczát.

Tukma uram előhozatta házából a káposztáshordót, kiállította a partra, leteríté a selyemposztó köpönyeget a földre, s maga felállva egy székre, kimérte szakajtóval a hordóból a pénzt, s letölté azt a köpenyre, a hogy szemetes gabonát szokás szél ellenébe tölteni.

Jó erős szelecske fújt épen, kedvezett a vállalatnak; a lehulló ércpénz közül gyönyörűen kitisztogatta a bankót, némelyiket el is vitte olyan messze, hogy szemmel sem

lehetett utólni, sokat a Dunába hordott, csöcselék, nép, utcagyerkőcz elfogdosta a messzebbre tévedezőket. Tukma uram nem sokat törődött velük. Jut is, marad is. Az ezüst egy rakásra hull; abból is elgurul egy-egy tallér jobbra-balra, hadd kapkodják; másnak is legyen karácsonja egyszer!

Egy álló óráig tartott még így is a munka, mire a pénz fel lett szórva, egy garmadában az ezüst, távolabb a szél hordta papiros.

Akkor zsákot hoztak neki, felmérték lapáttal.

— Pfü! ez a sok penészes ezüst pénz! kényeskedék, orrát fintorgatva Tukma uram. Nem állhatta ki a szagát.

A zsákot megmérték mázsával, egy kicsinyt kiszakadt az oldalán, valami kiömlött belőle: «hadd maradjon a mázsálóknak!»

Seprűvel összeseperték a bankót, a mit nagyon messze nem vitt a szél, s beletömték mind egy zsákba.

— Pfü! ez a sok piszkos bankó! fitymálódék Tukma uram. Hozzatok frissen vizet, hadd mosom meg tőle a kezem.

Egy pár bankót bele is tapostak a sárba. «Hagyjátok ott; nagyon piszkos az már.»

Így szeleltették a pénzt valaha a komáromi Dunaparton . . .

Komáromi Dunaparton láthatni néha egy embert; öreg, koldús, negyven esztendőös köpönyeg a nyakában, három gallérú, a minek a nap rég kivette a színét s öreg foltokat rakott rá az idő és a viszontagság.

Ott jár, kel a part hosszában, s szeges végű botjával kutatja, turkálja a szemétdombokat a parton, egy-egy darab papirost talál néha a szalma közt, azt felveszi, megnézi minden oldalról; talál néha egy-egy krajczárt is, s akkor még nagyobb dühvel turkálgatja a szemetet . . .

Ezer ember közül egy alig tudja már a mondát, hogy ott azon a helyen hajdanában Tukma uram hordó pénzét szeleltette, s az a kopott koldus ott most azt keresi, azt

kutatja, nem maradt-e ott egy bankó, a mit a szél akkor elvitt, nem bújt-e el egy-egy tallér, a mi akkor félre gurult? . . . abból a sok pénzhalmazból, a mit ő ott szeleltetett.

Hja bizony: pénz elrepül, pénz elgurúl; addig fogjad, a míg van!

KÉSZ REGÉNYTÁRGY.

A közelebbi években feltűnhetett az olvasó közönségnek egy szenzációs hír, mely az erdélyi hírlapokban keletkezett, s aztán megtette körútját valamennyi közegeiben a nyilvánosságnak; meglehet, hogy még most is utazik.

E hír szerint egy régi kivándorlott magyar főrangú idős hölgy, a ki Bukarestben lakik, végrendeletében egy fényes nevű erdélyi család fiatal férfi tagját tette vagyona örökösévé. A hagyaték készpénzben hatvanezer arany.

Természetes, hogy az elbeszélésnél olyan régi családneveket használunk, a miket mai nap már élő ivadék nem visel.

A hagyományozó éltés úrhölgy neve Krakovszky grófné, született Gara Zsófia; az örökösül választott ifjú magyar magnás az Omodé család fia, Dezső.

Egy napon a család tekintélyes feje, az öreg báró Omodé Zoltán kap egy levelet Drakula bukaresti tekintélyes ügyvéd-től, melyben arról tudósítják, hogy az öreg Krakovszky, született Gara Zsófia grófné, az ő fia javára tett végrendeletet a bukaresti közjegyzőség előtt hatvanezer arany értékeig. Tegyen ez iránt lépéseket.

Zoltán báró azt felelte erre, hogy ő ezt az egész dolgot nem tartja valószínűnek, mert az indokolás gyönge. Ha Krakovszky grófné az ő Dezső fiát azért szemelte ki örökösének, mert az igen nagylelkű ember, akkor épen olyan okból választhatott volna akárkit az erdélyi magnások közül; mert azok mind nagylelkűek: ez az ő hibájuk.

Erre aztán Drakula ügyvéd azt a felvilágosító választ

küldé, miszerint a hagyományozó nem pusztá rokonszenvből, de tartozó kötelességből hagyományozza a vagyont Omodé Dezső bárónak, mintán létezik az Omodé-család osztályos ágai között egy szerződés, a mit azok 1715-ben kötöttek, s melynek pontozatai szerint, ha az egyik ág deficiál, annak a vagyona az életben maradóia száll vissza, Krakovszky grófné pedig ennek a fiatalabb Omodé ágának az utóda. Emlékezhetik rá a gróf, hogy az utolsó Omodé leány az ifjabb ágból egy báró Garához ment nőül. A házasság szerencsétlen volt, valóper vetett neki véget. A szentszék az asszonynak ítélte oda az egyetlen gyermek, egy hat éves leány gondnokságát. Az apa erre, hogy az ítéletet kijátszsza, elszöktette lányát az anyjától, kiment vele külföldre, ott városról-városra járt, untalan változtatva a tartózkodási helyét, s leányát tizennégy éves koráig férfiruhában járatta, hogy az anya által felhívott hatóságok rá ne találjanak, míg egyszer aztán átvetődött Angliába; ott a leány megismerkedett Krakovszky lengyel gróffal, a ki naturalizált angol alattvaló volt. A báró kénytelen volt az ismeretség következményeit elfogadni s nőül adta a leányát gróf Krakovszkyhoz, a ki aztán nagy szerepet játszott a 47-iki lengyel forradalomban; onnan megmenekülve, nejével együtt Bukarestbe költözött, megmentve neje hozományát is, a mit az apjától kapott. Ime ez az a most már az élet utolsó lépcsőjén álló asszonyság, a ki az ifjú Dezső bárót örökösévé szándékozik tenni; a hatvanezer arany pedig valóságos családi hitbizomány: nyugodt lélekkel elfogadható.

Ez a felfedezés fölöttébb megdöbbenő volt. Azt, hogy az Omodé-család osztozó ágai között százhetven esztendővel ezelőtt egy ilyen szerződés kötötett, nem tudhatta senki, mint olyan családtagok, a kik e titkos szerződés egyik példányának birtokában voltak. Az egyik példányt most is az Omodé-család titkos levéltára őrzi, biztos zár alatt; a ki annak a tartalmát ismeri, csak a másik példány birtokosa lehet.

De még meglepőbb volt az a fiúruhában rejtve utaztatott leányról szóló monda, mert ez meg már épen írásba sines téve; ezt mint valami nem dicsekedésre való esetet csak bizalmas órákban szokták a család nagyasszonyai elregélni ifjabb családtagoknak, vagy nagyon meghitt embereiknek; a házból ez a titok ki nem szivárgott soha. Ebben kell lenni valaminek.

Omodé Zoltán báró megbízta az ügyvédjét, doktor Poprádyt, hogy utazzék le Bukarestbe, és járjon utána c találynak.

Az ügyvéd lement, felkereste a kollégáját, Drakulát, abban egy derék tekintélyes jogtudóst ismert meg, a ki nagyszerű irodát tart. Az maga elvezette őt a közjegyzőhöz, a ki előtt a végrendelet fel lett téve, s azonkívül is akárkitől kérdezősködött az ügyvéd gróf Krakovszkynéről, mindenkitől azt a választ nyerte, hogy az egy jól ismert asszonyság, a ki harminczhat év óta lakik Bukarestben, s a legelőkelőbb házakhoz bejáratos.

Ekkor indult el aztán dr. Poprády, semmit el nem mulasztva, a mit az óvatosság diktál, a rejtélyes úrhölly felkeresésére.

A grófné szállása nem volt fényes, de kényelmes, egyszerű; csupán egy öreg asszony volt mellette, a ki ápolta. Épen az orvosával találkozott az ajtóban az ügyvéd.

Mondta, hogy beszélni óhajt a grófnéval. Az bajos lesz, mert az asszonyság haldoklik.

Ez már baj! De az ügyvéd mégis beküldte hozzá a névjegyét, ráírva, hogy az Omodé-család megbízásából van itten.

Erre az ápolónő azt mondá, hogy tessék besétálni.

Az ügyvéd egy összeroskadtt, asthmaticus fuldoklással lihegő öreg nőt látott maga előtt, körülrakva az orvosi tudomány minden életmentő szereivel; (de szépen le tudná itt írni Zola barátom a köpöládákat!) de neki mint a féle fiskálisnak nem azon járt az esze, hogy azt jegyezze fel apróra, a mi egy regényírónak szükséges; hanem reáli-

sabb vizsgálatot tartott, s láttelel nyomán fel is fedezett három nagy rézzel kivert ládát a szobában, a mikén patent lakatok függtek; egyen vexir-zár is volt, a mit nem szoktak hiába alkalmazni.

Hát biz az öreg asszonyság nagyon gyengén tudta már adni a szót, kétannýt zokogott és három annyit köhögött, mint beszélt; de végre mégis csak ki lehetett venni a szavaiból, mennyire örül, hogy kedves rokonai ott az elhagyott hazában még is figyelmükre méltatták. Kissé későn jött már a megemlékezés: az ő napjai meg vannak számlálva. Pedig milyen nagyon óhajtaná, ha hosszú távollét után ismét a kies Erdély üdítő balzsamos levegőjét szívhathná, s hamvai a haza földében nyerhetnének nyugalmat.

(Az ügyvéd könyekig érzékenyül. Egy katarrhalis roham véget vet a beszédnek.)

Dr. Poprády alig töltött egy órát az érdekes beteg ágya mellett, s az idő alatt két helyről is jöttek kérdezősködni a grófnő hogyléte iránt. Az egyik posta az angol követségtől jött; a másik az oroszról. Az ügyvéd meggyőződött róla, hogy ezek nem fogadott-statisták, hanem valóságos követségi hivatalos közegek. Ez a hölgy tehát kétségtelenül nevezetes állást foglalhat el a bukaresti társas életben.

Nem késett azonnal táviratozni megbízóinak a tapasztaltak felől, hozzáadva jogtanácsadói véleményét, miszerint czélszerű volna az öreg rokont haza vitetni az Omodé családnak; nehogy annak a halála esetén a vagyona kézen-közön eltűnjön.

A válasz visszaérkezett: szívesen látják az öreg rokont az Omodé kastélyban.

A beteg grófnő, orvosa beleegyezésével, ráhagyta magát biratni, hogy párnái közé burkolva, vasúti kupéba pakoltassa magát, (a vasút egész az Omodék ős lakhelyéig vezet); a rézveretes ládák közül kettőt, mint utazó podgyászt feladtak, a harmadikat a vexir-zárral a hálókupéjába kívánta elhelyeztetni, mert abban értékes kincsei vannak.

Szerencsésen megérkezett Omodélakra, az ifjú Dezső

báró kastélyába; ott igazi atyafiságos előzékenységgel fogadták. Fiatal nő volt a háznál, három kis eleven sarjadék, teljes családi boldogság. Apró és nagy igyekezett mindenképen kedvében járni a kedves vendégnek.

És az a drága balzsamos erdélyi levegő valóban csodát művelt; a haldokló asszonyság szépen felgyógyult, elhagyta az ágyat; együtt ülhetett az étkezéshez a családdal; ő foglalta el az asztalfőn a helyet s aztán beszélt naponta mindenféle régi történetekről, a mik az Omodé családot érintették, s e közben napról-napra jobban kitűnt, hogy a család mindennemű összeköttetéseivel mennyire ismerős.

Ez így ment tavasztól őszig.

Ősszel egy vadászaton összejön a fiatal Dezső báró a felesége testvérével, Bálvándy Elemér gróffal, a ki igen éles eszű férfiú, s az országos ügyekben is nagy befolyású állást foglalt el. Elmondja neki, hogyan szaporodtak meg ők egy nagynénével, a ki ellen neki gyöngé skrupulusai kezdenek támadni.

Bálvándy Elemér gr. azt mondja erre a sógorának, hogy majd végére jár ő a valóságnak, Dezső báró csak vadászszá itt tovább a rőt vadat, az alatt majd ő bejelentetlenül meglepi az omodélaki kastélyt. Azzal rögtön odautazott, s a testvérhugát találva a kastélyban, elmondá neki egyenesen, hogy ő a rejtélyes nagynénét kitudakolni jött ide. Egyedül kíván vele beszélni.

Az öreg asszony egy csöppet sem jött zavarba, mikor Elemér gróf azzal a kérdéssel kezdte az ismerkedését, hogy mondja meg a tisztelt asszonyság, hogy valósággal mi a neve, és hová való?

Ismételte, hogy ő Gara leány, Omodé ivadék, a lengyel forradalom után telepedett le Bukarestben, ott leánynevelő intézetet nyitott, mely kitűnő hirben állt, s fényes jövedelmet hajtott; a magyar szabadságharc után számos magyar menekültnek volt nála kész szállása, ellátása: valamennyi 48/9-iki czelebritással mind a legszivélyesebb viszonyban állt. Ez okozta későbbi veszedelmét; mert a

mint az 1854/5-iki török-orosz háború kitört, a dunai fejedelemségeket megszálló osztrák hadsereg főparancsnoka, gr. C...i altábornagy, a magyar szabadsághősökkel fentartott barátságáért a nevelőintézetet bezáratta, felszereléseit elkoboztatta. Később ugyanez a baleset ismétlődött vele a második orosz-török háború alatt. Akkor meg az orosz főhadparancsnok koboztatta el a nevelőintézetét. E miatt ő diplomaciai úton keresetet is indított mind az osztrák, mind az orosz kormányoknál. Amazon 24 ezer arany, emezen 20 ezer arany követelése van. Ezeket mind hiteles okiratokkal igazolja a gróf előtt, a ki meggyőződhetik róla, hogy az öreg asszonyságnak a két kormányon van 44 ezer arany követelése, a mit az angol kormány hathatósan támogat, mivelhogy Krakovszky angol honpolgár volt. De ezen a követelésen felül van azután még az a bizonyos 60 ezer arany, a mit örökségül elhagyományozott az unokaöcsésének, Omodé Dezső grófnak.

Elemér gróf csendesesen hallgatta végig azoknak a nagynevű férfiaknak az elsorolását, a kik Krakovszky házában megfordultak Bukarestben. Azok között egy név ragadta meg a figyelmét: «Rikay».

— Többször megfordult Rikay a grófnénál?

— Csaknem mindennapos volt.

Ez a Rikay kalandokkal gazdag életéről ismeretes kivándorolt erdélyi magyar. A többek között arról is nevezetes, hogy Cuza fejedelemnek egy politikai ellenfelét, az opponáló bojárok vezérét, C... ut párbajban agyonlőtte, s Cuzának nagy kegyeltje volt.

Most már tisztulni kezdett a rejtély köde.

Ugyanez a Rikay ifjabb éveiben az Omodé családnak titkára volt; ő rendezte azoknak a titkos levéltárát. Ő általa tudhatta meg valaki más az 1715-iki családi szerződés titkát, a kivándorolt Gara grófról, meg az ő férfiruhában rejtegetett leányáról szóló legendát, s az egyéb benső családi élet mozzanatait.

De a beszédessé vált öreg asszonyság jóhivő publikumra

vélvén találni, még tovább ment a bizalmaskodásban. Elmondá, hogy ő járt Pesten is, Bécsben is, sorban ismerős az ország czelebritásaival; Andrássy Gyula gróffal, Kálnoky miniszterrel; többször igénybe vette Deák Ferencz közbenjárását, és egy ízben Lumnitzer főorvossal is konzultáltatott egészségi állapota fölött.

— Akkor is ott lakott Deák Ferencz abban a pompás szállásában az angol királynénál, a melyiknek az erkélye a Dunára szolgál?

— Igenis. Engemet is ott fogadott az erkélyen ülve.

(Deáknak soha sem volt fényes szállása erkélylyel a Dunára.)

— Hát Lumnitzer főorvos már akkor elvesztette a fél-szemét, a mit egy operáció alkalmával a lepattant kés hegye sértett meg? kérdé a gróf.

— Oh igen. Már akkor fekete kötéléket viselt a szemén. (Lumnitzer főorvos pedig hála az égnek, most is mind a két szeme világát épségben bírja.)

Bálvándy gróf tisztában volt már vele, hogy mit higgyen az öreg asszonyságról.

Ajánlotta magát, s kimenve a nővéréhez, azt mondá neki:

— Ti egy raffinált csalót hoztatok a házatokba. Ez valami nagy galibába akar benneteket keverni; iparkodjatok szép szerével megszabadulni tőle minél előbb.

Azzal hazament.

De alig szállt le a kocsiról, midőn sarkába hág a nővérenek a távirata.

«Siess vissza! Az ügy igen váratlan fordulatot vett.»

Bálvándy gróf rögtön visszatért Omodélakra.

— No hát mi történt?

— Itt van Budapestről egy Stibor nevű államhivatalnok, a ki reklamálja Krakovszkynét, mert az az ő nagynénje.

A pesti látogató egy igen derék szolid férfi, a ki előadja a grófnak, hogy az a bukaresti Krakovszkyné asszony-

ság soha sem volt Gara leány, Omodé ivadék; hanem tisztességes budai polgári családból eredett Stibor leány; innen vándorolt ki Bukarestbe; ő nagyon jól ismeri, volt nála többször, a míg nevelő-intézetet tartott, a hol nagyban ment minden. El nem képzelheti, hogy mi oka van az öregnek ezt a komédiát játszani az Omodé családdal.

— Tessék bejönni hozzá! mondá a gróf a pesti úrnak.

Krakovszkyné akkor megint halálosan ágyfekvő beteg volt egyszerre.

— Persze, hogy ő az, sugá Stibor úr s odalépett hozzá, nyájasan megszólítva. — Kedves nénémasszony.

Krakovszkyné elbámulva tekintte a megszólítóra.

— Kicsoda az úr? Soha sem láttam az urat.

A jámbor hivatalnoknak szeme-szája nyitva maradt erre a végkielégítésre. Úgy jött ki a szobából, mint a kit leforráztak.

— De pedig becsületeмre mondom, szólt a grófnak, mikor megzavarodásából magához tudott térni, hogy ez az én valóságos nagynéném. Én nem esalatkozom.

— Hát tudja ön mit? szólt a gróf. Majd később, mikor az egész család ebédhez ül, jöjjön be kegyed az öreg asszonysághoz egyedül és beszéljen vele magára. Én a szomszéd szobában két hiteles személyt fogok elrejtetni, úgy, hogy ő észre ne vegye, a kik a kettőjük között folyó beszédet kihallgasák.

Akként történt. Mikor az ebéd óráját csengették a kastélyban, Stibor úr bejött egyedül az öreg asszonyság szobájába; a mellékszobában pedig ott volt a helység jegyzője és a lelkész.

De ezuttal nem volt már az öreg asszony halálos beteg; hanem dühösen ugrott fel az ágyából, s rátámadt a láto-gatójára.

— Te ostoba! Mit jössz nekem ide a nyakamra? Az ördög hozott ide, hogy engem a jó nyugodalmas helyem-ből kizavarj, mikor itt olyan jó dolgom van, a milyen soha életemben nem volt.

— De édes néném, hiszen mi is épen olyan gondosan ápolgatnánk, ha hozzánk jönne. Aztán mi ránk szegény családos emberekre sokkal jobban ránk férne az a hatvan-ezer arany, a mi az ilyen dúsgazdag uraságnál számot sem vet.

— Hallgass, szeleburdi; nincs nekem hatvanezer krajczárom sem.

— Hát azok a nagy összegek, a miket a nevelő-intézete bezáratása miatt kárpótlásul követel a kormánytól.

— Az igaz, hogy én követelem, de azoknak meg nagy okuk van, hogy meg nem adják; mert nem politikai magaviseletem miatt zárták be az én magasabb leánynevelő-intézetemet; hanem azért, mert gazdag bojár urak jártak oda, a kik olyan tudományokra tanították a leányokat, a miket azoknak nem szükség a nevelő-intézetben megtanulni. Azért csak fordulj meg, eredj; ebédre csengettek. Nekem is hadd hozzák a becsináltomat.

De biz a becsinált helyett maga jött be hozzá Elemér gróf, s azt mondá neki:

— Drága úrhölgy. Itt van ötven forint úti költségnek. Tessék azonnal felkerekedni, összepakolni és elutazni, a mely irányban legjobbnak találja.

A veszedelmes nagynéne egy szót sem szólt ellene, felkelt és készült az úthoz.

— Még egy szót asszonyom. Kegyed három ládát hozott magával ebbe a kastélyba. Nehogy valamikor azt mond hassa, hogy azokban kincsei voltak, a mik egy erdélyi mágnes házában veszttek el, hát most sziveskedjék ön az általam ide hozott szolgabíró előtt sorban felnyitogatni a ládáit és megmutatni azoknak a tartalmát.

Ennek is meg kellett történni.

Hát mi volt a ládákban? Holmi asszonyi czókmókon kívül egy nagy csomó muszka proklamáció és kisebb-nagyobb szolgálatok fejében tett utalványok bizonyos összeg rubelekre.

Persze, hogy Stibor úrnak sem kellett többet a nagynéne.

Az még abban az órában eltűnt a ládaival együtt búcsúvétel nélkül. Azt hiszik hazatért Muszkaországba.

Milyen szép regényt írhatna ebből valaki, a ki ért hozzá. Én pedig átengedem.

EGY CSALÁD DRÁMÁJA.

Sok olyan történetet olvastat el velünk az élet, a mit ha regényben olvasnánk, azt mondanánk rá, hogy a költőnek rettenetes volt ugyan a fantáziája, de nem volt valószínű.

Azt is megkérdenők tőle, elbeszélése végén, hogy hol itt hát a költői igazságszolgáltatás?

Pedig a sors a legnagyobb regényíró!

Most egy esztendeje épen: István király napján egy kis vidám baráti kör gyült össze nálam széchenyi-hegyi gunyhóm eresze alatt; írók és színészek.

Rokonszenv, régi ismeretség, fesztelen jó kedv fűzték egymáshoz a vidám társaságot, melynek legvidámabb, legrokonszenvesebb tagja volt egy fiatal nő, ki a színpadon a közönség tapsait, az életben ismerői becsülését vívta ki. E nő volt Hegedűsné.

Férjét mindenki, a ki ezelőtt egy évvel látta, a legmulatságosabb embernek ismerte, ki adomáival az egész társaságot folytonos derűben tudta tartani, ki különösen kedves ember volt akkor, mikor lakoma vége felé, — arczának históriai hasonlatossága miatt Mátyás királyhoz, — elkezdte azt állítani, hogy ő valóban az.

Azután még egy harmadik is volt itt, ki egyik nő öléből a másikéba vándorolt, a boldog ifjú pár három éves kis gyermeke; alakjára nézve valóságos kis Hegedűs; apjának zömök miniatur képe, gyémánt kiadásban; ez épen olyan vidám, olyan mulatságos fiú volt, mint az apja. Anyja élt-halt érte, soha el nem hagyta magától,

azért nem is járt olyan multságba, a hova gyermekét magával nem vihette. Kedvencz neve ez volt előtte «a kis kuntyorka».

A késő est oszlatta el a vidám társaságot, mely most már három tagjával kevesebb.

A szép, a kedves fiatal asszony, a népdalok tünde énekesnője, a mindenkitől ünnepelt, becsült nő egy hónap mulva meghalt; meghalt menthetlenül, mint a kit valami láthatlan átok fogott meg; ki koporsójánál legforróbb könyeket hullatott, az orvosa volt, ki először megmenté a drága életet, s miután egy végzetes percz hevélye újra visszadönté őt romboló bajába, néhány óra mulva segíthetlenségül látta őt felbomlani.

A haldokló nő árva gyermekét síró orvosára hagyta; ígérte, hogy nemsokára érte fog jönni. Töméredek nép kísérte őt a temetőbe, s azután még sok ideig minden nap el volt halmozva sírja friss virágkoszorúkkal, miket baráti visszaemlékezés és fájó kegyelet hordott oda.

Férje, a jókedvű anekdotamondó, igen különösen kezdte magát e naptól fogva viselni.

Harmadnapra neje temetése után ismét beáll hozzánk kerti lakásunkon, s azt kérdi nőtől:

— Nincs-e itt a feleségem?

Válaszolnak rá, hogy nincs.

— Hm, különös; pedig nekem azt ígérte, hogy itt lesz. Már három nap óta keresem, itt sincs, otthon sincs, sehol sem találom.

Nőm ekkor szívesen unszolá, hogy üljön le és ebédeljen velünk.

— Oh, mit gondolnak? felelé ő. Hisz én nem eszem semmit. Soha sem eszem én semmit.

És valóban, már akkor három nap óta nem evett semmit.

Azzal megfordult, nem köszönt senkinek s két óra mulva már ide át volt a kerepesi temetőben, ott feküdt felesége sírja mellett, és sirt egész késő holdvilág feljöttéig, és

égreemelt ujjakkal esküdött neki valamit; de azt senki sem hallotta, hogy mit?

És valóban nem evett azóta; hanem annál inkább ivott: ivott az éhség ellen, ivott a szomj ellen, ivott a bánat ellen, ivott az álmok ellen; ivott a halálért. Ha éhes volt, tejet ivott, ha szomjas volt, erős borszeszt; ez tartá fenn, ez ölte meg.

Különös volt azt látni a pohár mellett. Néha úgy tett, mintha jó kedve volna már; tréfálni, enyelegni kezdett, egyszerreazután szikrákat hánytak szemei; elkezdett ordítani, sírni olyan hangokon, a mikben nem volt semmi emberi.

Hanem azért rendes életmódot követett. Reggel a próbákön meg kellett jelennie, azután ki kellett menni a temetőbe, este megint a színházban teljesíteni hivatását, s azután megint ki a temetőbe. Mikor és hol szokott aludni, azt senki sem tudja. De a temetőben mindennap meg lehetett őt találni.

Erős, vasalkatú férfi volt, ruganyos kedélylyel, gazdag költői érrel; három hó mulya neje halála után találkoztam vele a színház csarnokában, már ekkor egy roskatag, ingadozó alak volt, mélyen beesett szemekkel, bárgyú, lélektelen tekintettel; lopva akart előlem elosonni, én útját álltam, s egyenesen rátámadék.

— Barátom, a mit ön elkövet, az nem gyászolás többé, hanem gyávaság.

— Hát nem tudja, hogy elvesztettem nőmet? kérdé tőlem tompa hangon, mintha feltenné rólam, hogy elöttem ez még titok.

— Kedves bajtársam, vesztettünk mi már drágábbat is, mint egy asszonyt, s nem estünk miatta kétségbe.

— Igaz, igaz; hebegé ő egyszerre felvillanó szemekkel, s kezemet forrón megragadá, mint ki szavamat elérte; vesztettünk mi már nagyobbat is.

— Nem szabad a férfinak elhagyni magát; nem adta önnek tehetségeit bitangra a sors, önnek kötelességei vannak hazája iránt!

— De mikor olyan sokat vesztettem, sóhajtá ő, s ismét visszaesett előbbi mélaságába.

Az ember szíve összeszorult, így látva egy férfit, kit két muzsa ihlete emelt költővé és művészsze.

— Miért nem menekül ön íróasztalához? A muzsák legjobb védelmezők a kisértetek ellen. Kezdjen ön egy olyan szép műhöz, mint a «Róma leánya» volt, ez lelkét be fogja tölteni; higgye el nekem, a költészet a legnyugalmasabb menhely a világ minden fájdalma ellen.

E szavakra villogni kezdtek beesett szemei, kezemet szorongatá, s azzal vált el tőlem, hogy sokat fogunk még majd erről beszélgetni; mondá, hogy vannak igen szép tárgyai; azokat elmondja nekem.

Ekkor beszéltem vele utoljára.

Már a költői géniusnak sem volt fölötte hatalma többé. Lelke és teste sokkal nagyobb meghasonlásban voltak egymással, mint hogy válni ne akartak volna. Egészen elvetette magát; nem sokára színházi szerződése is letelt, s nem újított meg. Most már igazán nem volt hová mennie, mint a temetőbe.

Csak az volt még ránézve terhes, hogy onnan néha vissza is kellett jönni. Úgy sietett odajutni, hogy végkép ott maradhasson.

Barátai, kik látták szemeik előtt árnyékká válni az egy év előtt oly életerős, oly kedélydús férfit, komolyan unszolák, hogy hagyjon föl ez életmóddal, mert ez a halálba vezet.

— Jó helyre vezet, felelé ő.

Emlékezteték gyermekére. Megtámadák atyai érzelmeit. Mi lesz abból, ha ő is meghal?

— Az sem fog sokáig élni. Elvégeztük mi azt Linával, hogy együtt fogunk lakni ottan. Majd a kis kuntyorka is ott lesz.

Erre aztán minden ember azt mondta, hogy így beszél az, a ki részeg, poéta és komédiás egy személyben.

Pedig hát igaza volt.

Néhány hét előtt neje után ment a férj, és mindenki, a ki hallá, hogy meghalt, azt felelte rá, hogy czélt ért.

A lapok hirdették, hogy a boldogult ifjú pár gyermekét nemes szivü orvosuk, doktor Bókai és neje fogadták gyermekül, s a kik ismerik a férjet és nőt, az mondák rá: boldog gyermek! milyen jó apát, jó anyát nyert másodszor is!

De már ez mind hiában volt. Hiában apai gond, anyai ápolás, játszó testvérek, mosolygó jóllét, orvosi tudomány, emberi rokonszenv! Másképp végeztek felőle azok «odalenn».

Már apja temetésekor panaszkodott a gyermek, hogy olyan hideg az a koporsó, ne vigyék hozzá közel; ő úgy fél a temetőben; vigyék onnan haza.

Nemsokára ő is megbetegedett.

Gyámatyja, ki mint a «szegénygyermek-kórház» főorvosa, ezeket ment meg évenként e kisded szenvedők közül: épen annál, kit úgy szeretett, mint gyermekei testvérét, hiába meríté ki tudományát; mást határoztak felőle «odalenn».

Mikor már látta, hogy nem mentheti meg, arczképét akarta bírni a kedves gyermeknek, de ez észrevette a szándékot s rimánkodni kezdett: «Ne fessenek le engem: nem akarok én még meghalni.»

Honnan tudta a gyermek, hogy ez a két eszme így következik egymásra?

Utolsó éjszakáján gyakran fölriadt s fogadott anyja nyakába kapaszkodva kiálta:

— Anyám, engemet hívnak; de én nem akarok elmenni nagyon hívnak. Ne ereszszenek el.

Pedig mégis el kellett neki mennie oda, a hova hívták.

Pár hétre atyja temetése után a gyermeket is eltemették.

Apja és anya sírjaik között volt még egy kis hely, a hová egy olyan kis koporsó elférhetett; oda ástak neki

sírt a kettő közé, úgy, hogy csak egy keskeny földréteg választá el amazoknak sírüregeitől.

És a mint lebocsáták a gyermeket a sír fenekére, a mint megmozdult fölötte a búcsúima hangja, ime egyet mozdult a koporsó, s benyomva az elválasztó földet anyja sírja felől, a gyermek koporsóstól együtt odaborult anyja keblére.

Most ott pihennek mind hárman.

És annak csak egy éve még, hogy ennél az asztalnál hallottuk mindháromnak vidám kacaját összevegyülni.

A SZEGEDI ÉLETMENTŐK.

Nem azok a nagyobb hősök, a kik az ágyútűznek neki-
mennek, embert ölni; hanem, a kik ennek a viznek neki-
mentek embert megszabadítani.

A szegedi gáttörés hírére rögtön neki indult egy cso-
port képviselő, újságíró, nem várva meghívást, megbiza-
tást, pártkonferenciát és napirendre kitűzését a «szőnye-
gen fekvő kérdés megoldásának»: Szeged lakosságát meg-
menteni.

Pedig rettenetes darab munka volt az, csak odáig is
eljutni.

A kik próbálták már nagy viharban a Balatonon átkelni
a Kisfaludy gőzössel, képzeljenek egy a Balatonnál még
háromszorta mélyebb tavat, a mi már az adriai tengerrel
versenyez, s azon egy flotillát közönséges pontonokból,
a miket a hegymagas hullám mint a lapdákat hajigál
gerincein keresztül; azokon ültek a mi életmentőink.
A távol Szegedről átszillámló vésztűz volt a világító
tornyuk.

Az egész flotillát Sváb Károly képviselő vezette, a ki e
vidéken legjáratosabb. A vihar azonban szétszórta a
járműveket s egy közülök, Krajcsik Ferencz képviselőé,
a szegedi vásártér közelében a legveszedelmesebb helyre
jutott. Ott holmi kertek és állások voltak, a miket
eltakart a hullám, hanem a palánkok sűrűn levert karói
ott maradtak a víz fenekén. Mikor aztán a hullámhegy
meg-megnyílt a dereglye alatt, egyszerre felmeredtek a
veszedelmes czölöpök az ár közül; ha egyhez közülök

hozzácsapódik a hánytvetett hajó, menthetlenül odavész. Fél órai kétségbeejtő küzdelembe került, míg a tapasztalt evezősök ez elátkozott korallzátonyszerű kelepczéből ki birtak vergődni. A jéghideg orkán megdermeszté ökleiket az evező lapáton, s testükre fagyott az átizzadt öltöny.

Így jutottak el Szegedre.

Hogy minő volt az általános pusztulás képe, azt leírták mások, én csak az epizódokat gyűjtöm össze.

★

«Jókai uramnak» híják a derék embert — a keresztnévét nem tudtam meg, pedig szívesen kötnék vele atyafiságot, — a kire rá bízta a felügyelő mérnök a hosszú gáton az egyik veszedelmes gátesuszamlásra való felügyelést. Éjfél felé a mérnök aggódni kezdett, hogy vajjon helytt áll e Jókai uram a gáton? s elment maga utána nézni. Hát ott találja Jókai uramat, épen a gátesuszamlás közepén fekvő, s a bundájába takaródzva, nyugodtan aludni.

— Az Isten szerelméért! kiált, az alvót felköltve a mérnök, hogy fekhettek ön ide, épen a veszedelmes helyre?

— Hát csak azért feküdtem ide, hogy ha mozdul a kutya, hát mindjárt észrevegyem.

★

A mint az életmentők dereglyéikkel bejárják a várost, (a mi még város belőle, ott a háztetők, falak kilátszanak), egy udvarban megpillant Krajcsik képviselő két nagy bortaposó kádat, két akácfához kikötve, a mik ott himbálóznak szépen a hullám fölött. Oda eveznek. Hát az evezőcsapásokra csak felüti ám a fejét az egyik kádból két polgártárs, pipa a szájában.

— Hozta Isten az urakat! Hát mi járatban vannak?

— De önök mit csinálnak itt abban a kádban?

— Hát «jó minékünk itt laknunk», várjuk, míg elmegy a víz.

A derék emberek, a mint a rohanó árviz jött, nagy nyugodtan előhúztak két kádat az udvarra. Az egyikbe behelyezték az asszonyaikat, párna, dunna közé, a másikba magukat, odaraktak két hétre való eleséget, aztán kötelekkel megkötötték a kádat az akáczfákhoz s várták, hogy hadd jöjjön a víz. Az aztán fölvette őket kádas-tól, mint a horgonyra kötött hajót, s ők ott várták egész lelki nyugalommal, hogy elmuljék a veszedelem. Alig lehetett az egyik férfit, meg a két asszonyt nagy könnyör-géssel rábeszélni, hogy engedjék magukat e veszedelmes helyzetből kiszabadítani. A másik férfi azután is ott maradt a kádban. Ő nem hagyja ott a házat.

Hány emberélet veszhetett el a családi tűzhelyhez való ragaszkodás miatt!

★

Egy rom tetején, a minek födelét elvitte az ár, egy másik háznak a födeléből, a mit meg odahozott, az ott-maradtak hirtelenében állást hevenyésztek, arra felhordták a családjukat, aztán a kutyát, baromfit, még a sertéseket is. Az utóbbiak nagy flegmával néztek ki a szaru-fák közül, fejüket a falon kidugva, míg a gazdaasszony tüzet rakott és levest főzött a gyermekeinek. Köröskörül az özönvíz!

Ezeket épen nem lehetett onnan lecsalogatni.

«Ha mindenünk itt vész, vesszszünk mi is!»

★

Egy szép fiatal menyecske jön az életmentőkhöz, panas-zolva, hogy az ő férje a hódmezővásárhelyi munkások közül való volt: a többiek már mind hazatértek, csak ő nem került vissza. Segítsenek neki őt megkeresni. Segi-tettek. Sok tudakozódás után rájöttek, hogy a fiatal nő férje az illovai szőlmalomba menekült, a miről már tudták

akkor, hogy összeomlott. Az odavezők csak a romokat találták már. A mint ott vizsgálódnak, egyszer egy nagy hullámcsapás egy nagy férfi főt emelnek ki a vizből.

— «Az az én uram!» sikolt föl az asszony. Ráismert arczára.

Odaveztek, hogy kiemeljék a vizből. Nem lehetett. A hullára hurkolt kötél elszakadt s az nem mozdult meg. Három nehéz malomkő feküdt az altestén, az szorította le. A szélmalom padlásán voltak felhalmozva az elkopott malomkövek, s mikor a hullám fölázta az épület talapját, ez a tömördek kő egyszerre odazuhant az alájok sereglett huszonegy menekültre, s még most sem lehet hozzájuk férni a malomkövektől.

A szegény asszonyt félőrülten vitték el onnan.

★

Egy másik félőrült nőt a háza tetejéről szabadítottak meg. Ez a t . . . i nótáriusné volt. A vész kezdetén ő maga a leányával együtt a padlásra menekült. A férje azonban biztosabb helyet szándékozott a számukra készíteni két vaságyból, a miket az udvaron fölállított s azokra deszkát rakott keresztül. Azt hitte, hogy olyan magasra nem hág a víz. Az áradat azonban az emelvényen is túlment. S mikor aztán a nő látta a padlásról, hogy a férjét már kezdi elborítani a víz, kiáltozott neki, hogy kapaszkodjék bele a hozzá lecsüggő ákácdfa galyaiba s oda meneküljön. A férj úgy tett, de alig fogta meg a galyat, a mint a vízár elsodorta, s aztán oly szerencsétlenül vitte neki a fának, hogy a feje annak a két ága közé szorult, s mint-hogy a nehéz bundája aláhúzta, nem bírta magát kiszabadítani. Reggeltől délig látta a nő és a leány alig egy ölnyi távolban a férjet és apát a halállal küzdeni s nem tudott segíteni rajta. Ott halt meg a szemük láttára.

Nem rosszabb ez az örültségnél ?

★

Oh az igazi örültek, azok mind erről nem tudtak semmit. Ő utánuk rég bezáródott a világ.

Krajcsik képviselő véletlenül megtudta, hogy a kórházban még huszonkét örült van; a kiknek az elszállítására senki sem vállalkozott. Ő másodmagával, Potoczky Dezső képviselővel rászánta magát a nehéz feladatra. Hullámban, zivatarban kicsalogatni az odúikból embereket, a kiknek már nincsen lelkük, mikor még az is elveszti a magáét, kinek van.

Hozzáfoglak. Egyenkint kellett mindenik szerencsétlent mindenféle mesterfogásokkal rábírní, hogy engedjék magukat a csónakba vinni. A legtöbb örülnél az használ, ha azt mondják neki, hogy «megyünk haza.» Volt köztük egy jókedvű bolond is, a kit a többiek «Weisz bácsinak» hínak, ez nagy imádója II. József császárnak, ő annak a komiszáriusa, a ki nagy reformok keresztülvitelével van megbízva. Ezt a nagy árvizet is megjósolta József császár s ő azt már versbe is szedte. Közbe aztán danol is. A vasúti vonaton, mely az örülteket szállítá Aradra, Weisz bácsi mulattatta az egész társaságot.

Hanem aztán voltak makacs, dühöngő örültek is, a kik semmi módon nem akarták engedni, hogy őket onnan elvigyék, azokkal birokra kellett kelni, lefogni őket, rájuk adni a kényszerzubbonyt, s hogy a csónakot fel ne fordíthassák, az orvos segélyével altatót adni be nekik, a mitől Aradig csendesen maradjanak. Így sikerült őket nagy bajjal megszabadítani.

Azután került a gyermekágyas asszonyokra a sor. Milyen satyrája a sorsnak. Azon az éjszakán adni új embernek életet, mikor annyi emberéletet, mint a krétával írott számot, töröl le a tábláról!

★

Sváb Károly képviselőt egy szegedi bérkocsis kereste fel, hogy segítsen neki a feleségét megtalálni: ott lesz valahol a vízben.

Mikor a vészharang megkondult, ő hirtelen beültette a hintójába a feleségét s aztán vágatott vele Új-Szeged felé. Hanem a halál gyorsabb paripán lovagol! A fele úton szemközt jött rá a hömpölygő vizár. S azzal együtt a víz elején torlaszok emelkedve, tört gerendák, szarúfák, háztetődarabok: a koesi egy percz alatt el volt árasztva, a két ló eltemetve; maga a bérkocsis egy úszó kapuba fogózott meg, az vitte magával, míg valahol fennakadt vele.

Odamentek arra a helyre a csónakkal, a hova vezette őket. Már akkor átlátszó volt a hullám. Mélyen, a három öles víz fenekén lehetett látni a hintót, előtte a két összerogyott lovat. Az asszony ott ült a kocsiiban s kis gyermekét szorítá magához.

Sváb Károly lebocsátá utána a csáklyát, míg elérte, s aztán felhúzta a hintóból az emberalakot. Az asszony akkor is ült és ölelte a kis fiát.

★

«Mindenki teljesíté kötelességét!»

Ezt a szót ismételhetjük a szegedi életmentők felől. Ez volt a mi trafalgari ütközetünk.

Itt igazán nem volt pártkülömbőség, szabadelvű, független, egyesült ellenzék mind kitett magáért.

Azt mondják, hogy a «legelső magyar ember» is kifejezé legmagasabb elismerését azon buzgalom iránt, a mivel a szélsőbali képviselők a mentésnél kitüntették magukat, a mit a miniszterelnök is bizonyított ő felsége előtt.

Mikor nemrég a budgetvita alatt egy szélsőbali barátom élezelgetett az érdemrendemre, azt sugám neki: «hagyd el, bajtárs, mindnyájunkkal szabad az Isten keze, még te sem tudod, hogy mire juthatsz?»

S ime közel van a jóslatom beteljesülése.

S szégyen volna talán? A legelső magyar embernek a becsülését, hazánkfiainak s az emberiségnek tett igaz szolgálatokért, nyiltan, a mellre kitűzve viselni?

AZ ELSŐ ALAPKÖ.

Feledékenység éveit éljük! Fejünkre nőtt az idők terhe. Kenyérkereső pályán tör az új nemzedék; alig marad ideje rá, hogy azokra visszanézzen, kik a hírkereső pályán törték az utat.

És ez jól is van így. Legyen a munkás kezeké a diadal. Zöldüljön ki hazánk czímerében az a négy veres mező, a mi a négy fehér folyó között fekszik, s lakjék rajta boldog nemzet egyik folyamparttól a másikig . . .

Elfeküdtek az óriások régen, a kik hajdan egy kézzel fel tudtak emelni egy országot, másikkal megverni egy másik országot; jámbor napszámosok ideje következett el, a kik megszántogatnak egy darab földet, tűt kovácsolnak a vasból, tele írják az üres papirost, betükre tanítják az apró gyermekeket: úgy harcolnak . . .

De azért ne hagyjuk feledségbe menni a mi óriásainkat; ne töröljük ki lelkünkől az emléket a haszonhajtatlan dicsőség alakjai felől, emeljünk számukra szíveinkben (úgy sincs másutt) egy-egy kis emlékszobrocskát, írjuk fel rá neveiket és ne engedjük azokat eltörlődni onnan.

Midőn tehát kifáradtatok a józan munkában, ti becsületes napszámosai a közéletnek, üljétek körül ezt az ott-honos tért, s hallgassátok, mit beszél egy másik napszámosa a névtelen kornak azokról, a kik olyan nagyok voltak.

Vége volt a francia háborúnak; az ország rendei összeültek tanácskozni, s mentől tovább tanácskoztak,

annál inkább rájöttek arra, hogy a mi kardunk ugyan sok szép dicsőséget szerzett már minékünk : de hasznót ugyan nagy keveset hajtott.

Földünk míveletlen, bár legalább a nyelvünk volna hát művelt ; pénzben úgyis szegények vagyunk, bár tudományban volnánk hát gazdagok.

Beszéltek arról, hogy kellene egy nagy tekintélyes társulatot alapítani, mely vezére lenne a szellemi előhaladásnak, a nyelv művelődésének ; egy magyar tudós társaságot.

Vitatkoztak jobbra, balra ; kinek tetszett, kinek nem tetszett az eszme. Tartották ezt némelyek nagyon fölöslegesnek, mások, minthogy úgyis elkésett már a dolog, bízták azt a késő unokákra, s a legtűzesebb szónokok is, kik e nagy eszmét legjobban pártolták, csak azzal a vigasztalással ültek le, hogy szép is, jó is, hasznos is volna ez, de három dolog kellene hozzá : először pénz, másodszor pénz és harmadszor is pénz ; azok közül pedig az elsőt sem tudjuk, honnan vegyük, hát még a másik kettőt ?

Ekkor egy fiatal férfi lépett az országház asztalához ; egy ifjú, kit akkor láttak először a rendek sorában, délczeg természetű huszárkapitányi egyenruha fedé ; katona volt.

Talán még most is vannak, a kik emlékeznek azokra a mély tűzzel villogó szemekre, a mik a legsötétebb két sűrű fekete szemöld alól sugárzák egykor a lelkesítés tüzét.

Ez az ifjú volt Széchenyi István gróf.

A sok szóhoz ő csak néhányat adott. Azt mondta, hogy ha a nemzet egy magyar tudós társaságot akar felállítani és e szándoka máson nem mulik, mint a pénzen, tehát ő e célra egy egész esztendei jövedelmét feláldozza.

Ez áldozat tett hatvanezer pengő forintot.

Valaki azt kérdezé tőle ekkor : hát az alatt miből fog maga élni ?

— Egyik-másik barátom majd csak eltart addig, — viszonzá Széchenyi készen.

És ez volt a magyar tudós társaság legelső alapköve, melyre derék országnagyjaink oly tekintélyes épületet emeltek.

Azóta sokat haladt a magyar szellem művelődése: nagynak is nevezhetni a távolságot, a mit harmincz év alatt megfutott. A kik e nemzeti haladásnak örülni szeretnek, jegyezzék fel emlékükből, hogy volt egyszer a magyar nemzetnek egy nagy fia, a ki fölvette egy esztendeig a szegénységet magára, hogy előbbre vigye nemzetét egy századdal!

Egyszer volt: ha soká halad, még azt is mondják róla: talán nem is igaz; azért jegyezzük fel és ne engedjük feledésbe menni.

SZÉCHENYI MEGSZÜNT E FÖLDÖN ÉLNI!

Szokni kell előbb a gondolathoz, hogy elbírható legyen. Mintha annak, ki hosszú éjben a hajnal után sovárogo, azt mondanák, hogy «meghalt a nap.»

Olyan évben halt meg, a mikor még a tavaszi fűszál is érzi, hogy a földnek, melyben gyökerei vannak, a neve «haza». A midőn minden eltemetett nagy érzés kikivánczik a sírból: ő lekivánczozott oda.

Midőn minden magyar, ki nevét kimondta, utána monda: «sokaig éljen», ő meczáfolá a közóhajtást és odatért, a hol örökké élnek.

Nevét a vágyó remény elejté s átvette a fájó emlékezet.

A Hunyadyak, Zrinyiek óta nem volt fényesebb név a magyar ég csillagképletei között; nem érte nagyobb gyász egy halottban a magyar nemzetet.

Beszélnek róla az írások, beszélnek a kövek, beszélnek az emberek szívei, ki volt ő?

Megsiratja főúr és pór; hazafi és idegen; jó barát és ellenfél; mert bizony mindenkinek halottja ő!

És minden, a ki gondolkozni szeret, megdöbbenve kérdezi a sorstól: «mi jövődöt készítesz előre, hogy bölcsünket elveszed közülünk?»

És mindenki megroskad a gondolattól, hogy lehetett teher, mit ily nagy lélek elviselni nem birt és senki nem bírja mérlegelni azt. Emberi fogalmak köznapi mértékei kicsinyek arra, hogy ő róla ítéletet hozhassunk. Oly magassá tette magát élve, hogy a midőn meghalt, az ország egyik szélétől a másikig ért esése.

Míg élt, megérte, hogy úgy tisztelték, mint egy halottat, kiről elnémul minden gáncsolódás, csak a dicsőítés beszél, csak a nehéz óhajtás, mely a halottakat visszakivánja a sirból; halhatatlanságából csak egy hiányzott még: a halál; azt nem kerülgeté: eléje ment.

Oh mi sokáig fogjuk őt gyászolhatni.

Mert veszteségünk nagyságát eszünkbe juttatja minden nap és minden nagy emlék, a mit fenhagyott maga után, és minden üres tér, a honnan ő hiányzik.

De a gyászon kívül, mit mindnyájan hordozunk, mintha mind fiai, testvérei volnánk, egy nagy örökséget is hagyott számunkra: szellemének fényes örökségét, a miben mindnyájan osztozunk, mintha mind fiai, testvérei volnánk: azt a dicső példát: hogyan kell a hazát szeretni?

Ez örökségünket el ne vesztegessük, el ne adjuk, el ne cseréljük soha.

Egy érez-emléke van már Széchenyinek, az érzezből öntött közérzület, melyen sem ráspoly, sem rozsdá nem fog; ez emlék ne porladjon soha; ez emléken legyen felírva mindvégig e név: *Széchenyi István!*

Lelkének üdvöt, hamvainak nyugalmat adjon az Isten; áldást és boldog jövőt adva a hazának!

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

Hol van a magyar hazának olyan része, a hol ne énekelnék a «Szózatot» és a «Fóti dalt»? s hol van a magyar szívnek olyan része, a mit ez a két dal meg ne indítana? Az egyik bánatát, a másik örömét zengi a nemzetnek, azt a szent tetterővel gazdag bánatot, s azt a rejtett fájdalommal teljes örömet, a mikről csak annak van fogalma, a ki bennök született.

Ez a két dal jobban leírja huszonöt év történetét egy hosszú krónikánál; mert minden szavára azt kell mondani a magyarnak: ez az én véremből vett vér, ez az én testemből vett test.

A ki ezt a két dalt írta, az Vörösmarty Mihály.

Vörösmarty Mihály a magyar nemzet első költője.

Ezt a rangot soha sem vitatja el tőle senki. Mint a leg-hírhedettebb fiak is jobbnak és nagyobbnek vallják atyjukat maguknál, s büszkébbek reá, mint saját érdemeikre: oíy büszke minden magyar költő Vörösmartyra.

Mert valóban atyja ő a magyar irodalomnak: atyja, ki megteremté, ki alkotá a nemzeti költészetet; atyja, ki pártolá, nevelte az utána jövő ifju tehetségeket; atyja, ki példájával ragyog a jók előtt; atyja, ki a legdrágább örökséget hagyta az utókorra, oly örököt, melyben mentül többen osztozunk, annál nagyobbá lesz az.

Ez örökségünk az ő halhatatlan műveiben van letéve.

Huszonöt év alatt tíz kötet munkát adott át a közönségnek.

És e művekben nem pusztá unaloműző olvasmány van,

a mit ma elolvastunk mulatságképen, másnap elfelejtettünk. Ismét és ismét visszatérünk azokra, és mindig új szépet, új lelkesítőt találunk bennök.

A ki szeret multunk dicsőségén elandalogni, vegye elő Vörösmarty hőskölteményeit, s ragyogóbban látandja azokban a nemzeti nagyságot előállítva minden képzeletnél.

A ki csüggedést érez szívében a jövő iránt, keresse fel Vörösmarty honfidalait, s új erő, új bizalom fog buzdulni keblében.

A ki menedéket keres a köznap világnalmas egyhangúsága ellen, menjen oda, hol Vörösmarty tündérregéi egy egész új világba vezetik az elandalgó lelket.

A ki víg társaságot akar maga körül látni, midőn egyedül van, vegye elő Vörösmarty műveit, s több kedélyt fog azokból hazahozni, mint a legvidámabb társaságból.

És a ki csüggedni érzi szívében a haza szerelmét, a ki nem hiszi a népnek halhatatlanságát, fordítson bármelyik lapjára e költeményeknek, és meg fog győződni, hogy a mely nép költői ily nyelven beszélnek, nem múlhat el soha.

Vörösmarty összes műveinek egy tehetős magyar könyvtárából nem szabad hiányozniok, mert azokban van multunk dicsősége, jelenünk öröme, jövőnk reménysége, ott kell azoknak állani mindjárt a biblia és imakönyvekkel egy sorban, mert az igaz költő szinte az Úr prófétája, s a mi belőle szól, az Úrnak lelke az.

VÖRÖSMARTY SÍRJÁNÁL.

Vörösmarty sirjától jövök. Azt kívánjátok tőlem, hogy írjak Vörösmarty temetéséről.

Ezer meg ezer siratta e napon a nemzet költőjét, az igaz hazafit; én második atyámat, egyetlen változatlan jó barátomat siratom.

Azért ne várjátok tőlem ékesen rendezett szavakat, méltó kifejezéseket egy olyan halálhoz, mely egy egész nemzetet sújtott; én csak a fájdalom egyszerű szavait tudom elmondani.

Hiszen semmi sem könnyebb, mint a vigasztalás: «Mindenkinek meg kell egyszer halni, lám a fejedelmek is meghalnak, hát egy jámbor költő miért ne?» Annyian viselnek gyászruhát ez esztendőben, mit tesz egygyel több vagy kevesebb? Az ég rendelte így, emberek viseljék a mi rájuk van mérve. Férfiak ne mutassák bánatukat.

Oh csak a szív ne volna oly erőtlén.

Ha csak atyám lett volna, érezném halálát, és nem szólnék róla; ha csak költő lett volna, szólnék róla, és tán nem érezném; de mind a kettő volt, s midőn e temetésen végig tekintek, a korlátlan öröm és a bántó keserv rohanja meg szívemet, hogy a visszas tusában nem ismerem önméremre.

A magasztos öröm dagasztja keblemet, a midőn végig nézek e hullámozó néptömegben, mely egy könyező szem hazámnak homlokán, melynek szíve egy ütésre dobog, melynek lelke egy eszmére hevül, ezen szó kimondásakor: Vörösmarty meghalt. — Miért kíséri őt végnyugalma

helyéig húszezernyi nép? Ki ezen gazdag úr, a ki annyi örököst hagyott maga után? Egy árva költő az, a kitől milliók kincset örököltek, kincset, mely annál nagyobb lesz, mentül többfelé elosztják: a haza szerelmét.

Oh, de a bánat szorítja el keblemet, ha meggondolom: hogy az a szív, melyben annyi honszeretet megfért, most a hideg földbe lesz letéve; hogy a legjobbak, legerősebbek elmúlnak egyenkint, s ránk hagyják — gyöngébb ivadéokra — a terhet, mely nekik is nehéz volt.

Az édes büszkeség emeli keblemet, hogy ha elgondolom, ime egy férfi végezte be napjait, kiről elmondhatja a történet szava, hogy minden órájában nagy volt; hogy nagyságát hozzá nem illő szenvedélylyel soha meg nem bántá, hogy egyik szavával a másikat le nem rontá soha; hogy nem tanított mást, mint igaz nemes szívek szerelmét minden iránt, a mi azt érdemli; hogy haladó lépteivel egy nemzet haladt előre.

Oh, de a csüggedés nehéz terhe fojt el, hogy ha szét nézek és nem látom azt, a ki őt pótolni tudná, a ki költői vezére lehetne utána a jobb szellemeknek, a kinek kezei elbirnák azt a fegyvert, mely őt annyi diadalra vezérlé.

Gyönyörködve hallom az erősek sírását, mert e könyben a nép magát tiszteli meg, s jótékony elégület fog el, ha látom, hogy gyász koszorúi hulló leveleit ezek szedik fel drága emlék gyanánt, mit szívükön viseljenek.

Oh, de mind e fény, e pompa és ez igazi tisztelet helyett jobb szeretném én őt most is ott tudni csendes, nyugalmas lakában, s mondogatni évről-évre: visszajön még, újra élni fog még, az a régi jó aranykor újra kezdődik még!

. . . . Pedig a nagy nehéz követ rátették már a sírboltjára, s felírták nagy kemény köre ezt a lehetetlen két szót: «Vörösmarty meghalt.»

Menjünk haza és tagadjuk meg ezt a mondást.

A míg e hazában nemes szívek lesznek, míg a nemes szívek igazán szeretnek; a míg a magyar nép magyarul

beszélend, míg a magyar költők hazáról dalolnak, a míg az Istennek kedve telik az ő magyar népében: addig élni fog ő, s szivből-szívbe átadja őt egyik század a másiknak, a szerelem, dicsőség és haza halhatatlan dalnokát.

Mert nincs olyan balzsam, mely úgy ellenállana a rombolás kezének, mint a nép szerelme; mert nincs olyan emlék, mely úgy megbarezolna az idők dühével, mint a szózat, mely a költő ajkáról jött . . . . .

TELEKI LÁSZLÓ MEGHALT.

A képviselőház elhíresztelt első «felirat-határozat» indítványi ülése május 8-ikára volt kitűzve.

Baljóslatú nap! Széchenyi halálnapjának 13-ik havi-fordulója.

Nekünk azonban annyi gyásznapiunk van, hogy a végzetes napokban nem lehet válogatnunk. Az ülés, melynek fénypontját Deák Ferencz korszakot alkotó nyilatkozványa képezendé, tíz órára volt kitűzve, s daczára annak, hogy a múzeum udvarára sem lehetett jegy nélkül bejutni, a karzatok már kilencz órakor túltömve voltak a pesti közönség színével, s a vidékről e napra fölsereglett ünnepélyes alakokkal. A hírlapírók karzatai is telve, s a tanácskozási terem szárnyai a felső-tábla tagjai által elfoglalva.

Azt is mindenki tudta már, hogy a remek beszédre, mit Deák Ferencz tart, Teleki László fog viszonzást mondani, s a viszonzásból tudandja meg az egész világ, hogy a magyar nemzetben a hazaszeretet, az alkotmány tisztelete és a bátor jogvédelem kérdésében csak egy vélemény van.

Sarkpontja leendett e nap a történetnek!

Kilencz óra után a már gyülekező képviselők, négyszem közt sugdosva, egy titkot kezdtek egymásnak elmondani; de a mi annyira borzasztó, annyira hihetetlen, annyira leverő volt, hogy mindegyik azt felelte rá: «ah nem igaz ez, ne is híreszteljük.»

A rémhír azonban egyre terjedt, mindig csüggedtebb

arczok jöttek be az ajtón, az újon érkezőket csoportok fogták körül; elszörnyedés az arczokon, sietséges járás-keelés idelenn, fenn a női karzatokon, hol a rémület okát nem tudhatták, zilált aggodalom, nyugtalan kérdezősködések, a mikre utóbb egy halk felelet hangzott:

«Teleki László agyonlőve!»

Utána azonban rögtön: «e hír nem bizonyos, nem lehet elhinni.»

Néhány percz múlva érkezett az elnök.

A ki arczára tekintett, az már bizonyos lehetett a bal-eset felől. Soha ily sápadtnak nem látta senki ez arczot. Vele jött Nyáry, s szemei tele könnyel. Sok nagy veszély órájában láttam ezt a vasembert, de azt a könnyet nem láttam még szemében soha.

Olyan néma csend lett, mint egy igazi sírboltban.

E csend alatt az elnököt nézte mindenki, a mint lecsüggesztett fővel járt sokáig fel s alá emelvénye egy ölnyi terén, mintha a mindig kész szónok eszméit nem tudná rendbeszedni most. Végre megszólalt; szerencsétlennnek mondá magát, hogy ismét gyászhiert kell jelentenie: az a kit szerettünk, a kit tisztelénk, a kire vártunk: — Teleki László meghalálozott. — Az elszörnyedés rémhangja zúgott fel a teremben. A karzatok csak sokára csendesültek el.

A hon első bölcse, Deák Ferencz, elfogult kebellet mondá ki, hogy ily gyászórában a bölcseségnek nincsen hangja. Az ülés szomorúan feloszlott. És a képviselők, a nagy komoly férfiak, nem állhatták tovább az erőszakot, hanem zokogásra fakadva, borultak egymás nyakába, és sirtak, mint testvért vesztett testvér, és azt szívszakadás volt látni.

A ki érti e szavak súlyát: Teleki László meghalt, az ne szégyelje könnyei hullását, mert bizony nem egy ember, hanem egy ország fájdalmát siratja abban.

Ez még a mi gyászhirekhez szoktatott sziveinknek is nehéz.

Nem ma, csak hetek, csak hónapok múlva fogunk arról beszélhetni, milyen gyászóra volt ez május 8-dikának reggelén. A ki megérte, soha el nem felejtí ezt.

Sokat lehet erről gondolni, beszélni keveset.

Mutatja a közgyászt a lengő fekete lobogókon kívül, mikkel minden utca telve, a nép arcza, melyről minden mosoly letörülve látszik, úgy hogy midőn egy vidám arczezal találkozunk az utcán, megbotráncozunk benne, s azt mondjuk: jövevény ez, a ki még nem tudja, mi történt?

Sehol multság, zeneszó, játék; a színházak zárva, világítatlan, a kávéházakban a tekeasztalok letakarva; az utcák tömve csendes, szomorú néppel.

Délután képviselői tanácskozmány volt, ott megtudók, hogy az üdvezült már régen készült e szomorú útra; tegnap sorba járta ismerőseit, s többektől elbúcsúzott; némelyiknek csak azt mondá: útra megy, másnak azt hogy «örökre». Egy képviselőtársa leányához így szólt: «Nézz meg jól, milyen volt Teleki László, mert nem látja többet». — Azt mondják, hogy nagyon sokat szenvedett. Legnagyobb terhe volt életének egy «adott szó», mely ellen szíve küzdött, de melyet becsülete megőrizni parancsolt. Asztalán volt még beszédének vázlata, melyet az nap kellett tartania a képviselőházban.

Író-asztala és ágya között találták a földön hanyatt fekvé, jobb kezének hüvelykujja derékszíjába akasztva, balkeze átlőtt szívére nyomva, a kilőtt pisztoly lábainál, a másik pisztoly asztalán töltetlenül, a félig üritett thea-esésze mellett. Az egész háznál senki sem hallotta a lövés hangját.

Azt mondják, hogy balkézze lőtte meg magát.

Miért épen ma? miért a legnehezebb napok kezdetén?

Ki hatolhat a holt szívek titkaiba?

A tanácskozmány elhatározá, hogy azt a helyet a képviselők padján, a melyen Teleki László ült, az országgyűlés tartása alatt üresen fogja hagyni.

De mi annál inkább fogjuk őt ott ülve látni, s honszere-
tettől ragyogó orcáját az üres széken is föl fogjuk keresni,
s nehéz pillanatokban dicső szellemének, a ki ott köztünk
ül, tanácsát kikérjük!

Áldásunk te rajtad! — áldásod mi rajtunk!

BATTHYÁNY TEMETÉSE NAPJÁN.

1870. június 9-én.

A honfi kegyelet ma adja meg Batthyány Lajos halmvainak az ünnepélyes végtisztességtételt.

És ezzel egyúttal Batthyány politikájának az elismerést.

Ha éreznek még szellemek földi fájdalmakat, úgy nem az lehetett e kínok legsúlyosabbika a dicsőült szellemére nézve, hogy földi porai egy ismeretlen három betűs kő alatt elrejtve fekszenek: hanem az, hogy hazája iránti nagy szolgálatát még a nemzet sem állítá arra a magaslatra, a melyet megérdemelt.

Huszonkét év kellett hozzá, hogy Batthyányt előkeresse a föld alúl a nemzet, és ráírja koporsójára: «Magyarország első miniszterelnöke».

Ennek a szónak «első» két jelentése van.

Értse meg azt a kormány! Megértette a nemzet.

A nemzet megértette, Budapest tömve van e napon az ország minden vidékeinek küldötteivel.

A pompa nagyszerű lesz.

De az érzelem, mely e pompa alatt rejlik, még nagyobb.

E nyilatkozványnyal adósa volt az ország Batthyány politikájának.

Ma elismerte adósságát.

Mert úgy váltunk meg tőle, mint a nemzet elbocsátott szolgájától, ki miután letette a vezéri rangot, mint köz-

katona szolgálta hazáját, a szónak minden értelmében, s hűségét martyr-halállal pecsételte meg.

Itt találkozunk most a ravatal mögött azon idők heves fejű szóvivői, kik Batthyány politikáját rostáltuk akkor, a radikál lapok emlékezetes írói: «Te» is, «Ő» is, és — hadd üssem meg mellemet — «én» is. És kalaplevéve meggyünk a koporsó után ugyanazon az utcán végig, a melyen huszonegy év előtt az utczai tüntetést láttuk Batthyány politikája ellen. És Isten látja lelkünket, hogy szívünk-ből jön a mostani nyilatkozat, mint szívünk-ből jött az akkori. És hálát adhatunk érte Istennek, hogy így van; hogy odajutottunk, miszerint mindenki átlássa hazánkban, hogy országunkat csak egy becsületes béke, s szabadelvű, bátor és erélyes előrehaladás politikája tarthatja fenn.

Végtelen nép vonul a koporsó után s kíséri őt a temetőhöz.

Oh magyar nemzet! ha még egyszer valaha egy Batthyányi Lajosod lesz: vezérférfi, ki hazája dicső nagyságáért, állami önállóságáért mindenét fel tudja áldozni, a mi kedves: napjai nyugalmát, a hatalom kegyeit, a hízelgők tapsait, még a nyugodalmas meghalás biztos reményét sem tartva meg magának: — addig kövesd őt, mikor még a nemzeti színű zászlót viszi előtted; ne akkor, mikor már a fekete zászlót viszik előtte; kísérd annak világló szellemét, ne koporsóját. Mert e koporsóban nem Batthyány Lajos fekszik egyedül. A hazának húsza halott esztendeje van oda mellé leszegezve.

Isten adjon a hamvaknak esendes nyugodalmat; de szellemének feltámadást: — nem a napok végén — de inkább ma, mint holnap.

NYÁRY PÁL HALÁLAKOR.

(1871. április 21-én.)

Nyáry Pál meghalt. Meghalt mint öngyilkos. Anyagi bajok miatt.

Minden lélektani tanulmányom semmivé lenni érzem e tény előtt.

Én ismertem, én bámultam, én szerettem Nyáryt kora ifjuságomtól kezdve.

Mint Nyáry, rokonom; mint férfi, elvbarátom; mint politikus, vezetőm; mint jellem, ideálom volt. Erre a csapásra nem voltam tőle készen.

Ismertem őt, mint bírót, megvesztegethetlennek, kinek a maga helyzetében csak szemet kellett volna hunynia, mint teszik számtalan mások, a kik előtt fedetlen fővel jár a közvélemény, hogy vagyonát megtízszerezze; büszkén utasított el magától minden nem hívott szerencsét.

Ismertem őt, mint államférfit, ki millióit kezelte az államvagyonnak, s diadalból és hajótörésből pusztá kézzel, tiszta szívvel került elő.

Ismertem őt, mint mátyrját a nemzet és világszabadságnak, ki hideg vérrel veté oda vagyonát, szabadságát, életét a diadalmas absolutizmusnak, s hosszú évek során át türelmesen, férfiasan viselé a börtön és inség minden kínzásait.

Ismertem őt, mint magán embert, ki nevetve fogadta a sors csapásait, ki oszlopa volt a csüggedőknek, ki tudott nélkülözni mindent, kinek nem volt semmi mulatsága,

egyedül a szellemdús társalgás; ki nem keresett semmi gyönyört, egyedül a tudományt; ki daczol a sorssal, kiről azt irám egykor: «ime egy férfi, a kit kiválasztott a balsors, hogy kipróbálja rajta minden erejét.»

És ennek kellett, és így kellett összetörnie!

A 49-iki gyásznapok alatt sokat beszéltünk együtt a meghalásról; akkor azt mondta Nyáry: «hidd el, minden ember addig él, a meddig szüksége van rá a sorsnak!»

Tehát az olyan emberekre, mint Nyáry, nincs többé szüksége a sorsnak?

Olyan adminisztratív tehetség, oly helytálló ész a legválságosabb időkben, oly nyugodt vezetői áttekintés, mint az övé volt, ritkaság hazánkban. Ismereteinek minden oldalú gazdagságában oly hatalmas állása volt a politikai életben, mint egy hirhedett gyógytanárnak, ki nem csak elég ismerettel bír, de minden változékony esetre a segílyt is fel tudja találni rögtön; vas szorgalma, lángoló buzgó-sága a közügyekben példabeszéddé vált; államférfíui magas állását még azok is tisztelék, kik vele szemközt álltak.

És ő mindezt a sok kincset összetépte önkezeivel s a sors lábaihoz veté.

Bírálni e lesújtó tettet nincsen erőm; vigaszt mondani nincsen szavam; csak a veszteség nagyságát, súlyát tudom érezni. Erről sem beszélek sokat; mindenki érzi azt velem együtt, érzi az egész haza.

Isten adjon gyógyszert e fájdalom ellen mi szegény hazánkknak.

NYÁRY PÁL EMLÉKE.

A kábitó csapás után, mit rémhalála okozott, idő kell hozzá, hogy eszméimet rendbe tudjam szedni, s írni és szólni képes legyek róla. Az élő kolossz helyett sok ideig az összezúzott hulla áll előttem, a monumentális alak helyett, ki nagy eszmék, országos művek egész épületét tartá vállain, azt az alakot látom, ki ott csügg két kezével a légben, s ez minden emlékemet véres kézzel törli le.

... Nyáry Pállal legelőször Pestváros tanácstermének zöldasztalán találkoztam. Valóban az asztal fölött: forradalom volt. A ki szavának kihallgatást akart szerezni, az asztalra állt fel. Ő nagy ember volt, én csekély; egy nagy koreszme összehozott bennünket ugyanazon emelvénnyre: a népszabadság, a jogegyenlőség eszméje. Ő veterán vezére, én újoncz közkatonája voltam ez eszmének.

Egy olyan korszak elején álltunk, mely hasonlított a mostani francia mozgalomhoz; nekünk is volt Pestünk és Pozsonyunk: Páris és Versailles.

Budavára a néptömeg kezében, a fegyvertár elfoglalva, az utcákon húszezernyi lelkesült férfi: ki tudja, mi lehetett volna abból, ha nem Nyáry Pál áll a mozgalom élére?

Nyáry Pál a szabadelvűség minden érvényét egyesíté magában, a szabadelvűség árnyoldala nélkül, mely a túlzott becsvágy.

Tisztelte a népakarat nyilatkozványait; elősegítette, vezérelte azokat, ha helyes irányban indultak meg; s ha helytelen irányt vettek, akkor is élükre állt, azért, hogy

azokat az igaz útra vezesse; s ha megvolt a siker, engedte a diadal koszorúit másnak.

Azon a zöld-asztalon állva, ismertük meg egymást. Én a néphez, a fiatalsághoz szólva, azt mondtam, hogy «ha kell, megtudok halni a hazáért, de a hazáért gyilkolni nem tudok»; Nyáry sokszor monda, hogy e szavamért szeretett meg, és azután sem tértek el meggyőződéseink soha.

A pesti forradalom végződött a Pozsonyból lejövvő magyar kormány örömteljes fogadtatásával, s a nemzet új korszaka törvényes alakjában lett fölszentelve. Nyáry folytatta működését a síma földön, lelépve a piedestálról.

Ő, az ellenzék akkori vezére, monda ki a «megadjuk» szót, a kormány fölhívására, mely a haza védelmét követte tőlünk.

És a midőn a nagy küzdelem megkezdésekor az első magyar kormány visszalépett, midőn kilencz oldalról betört ellenség közeledett hazánk szívéhez: ő volt itt. Nyáry, ki a reménytelen védelem eszközeit egyesíté, s a szeptemberi nehéz napokban csaknem egyedül szervezte a már összeomlott művet; a ki nappallá tette az éjt, hogy táborainkat ellássa, csataképesekké tegye; a kihez csak leizenetek a hadvezetők, hogy ennyi üteg ágyút, ennyi új zászlóaljat küldjön utánuk, de élelmükről és ruhájukról is gondoskodjék; kihez minden megye küldözé utasításért nyargonezeit, s ki mindennek megfelelt nyugodtan és zavartalanul.

Midőn a moóri csatavesztés után veszve látszott lenni minden, s a győztes ellenvezér föltétlen megadást parancsolt Magyarországnak, Nyáry monda: hogy «semmi szó föltétlen megadásról.» S azon óriási munkának, mely a középpontnak Pestről Debreczenbe áttétele volt, végrehajtásában ő volt a legfőbb tényező.

A csodák között, miket egy hadjárat fölmutat, a legelső helyen áll az, ha egy újan teremtet hadsereg minden felszerelésében csataképesen tud kiállni a síkra. E műben Nyárynak az oroszán rész jutott. Ha névszerint nem is,

de tényleg ő volt a honvédelmi bizottmányban a belügy-miniszter.

A számok a legjobb panegyristák. E kormány alatt egy évig tartó hadjárat, mely kétszázezer harczt foglalkoztatott egy részről, s két császári hadsereg ellen küzdött: épen annyiba került, mint egy hónapi hadjárat az osztrák kormány alatt.

Az igaz, hogy két miniszter lakott egy szobában, Nyáry és Patay; s a hadjárat végén Nyárynak nem volt nagyobb összege, mint utolsó hayi díja.

És a míg egyik kezével készíté az erélyes harczt, másikkal előkészíté az okos békét.

«Nem küzd a magyar nemzet egyébért, mint törvényes alkotmányáért, s a mint azt kívánta, megszűnik áldozni a nemzet vérével.»

Ez volt a jelszó, melyet Nyáry ez időben zászlójára tűzött, s mely sok jó férfit körüle egyesített. Eljelmondatnak adott kifejezést azon hírlap, melyet én akkor szerkesztettem.

Bátorság kellett ezt kimondani fölfelé úgy, mint lefelé. Fölfelé a hatalomnak, mely vérpaddal és irtó háborúval jött ellenünk; s lefelé a feltámadt népszenvedélynek, mely kiontott véreért boszút követelt.

Sokan voltak, a kik e politikai bátorsággal bírtak; de nem elegen.

Április 13-án az előleges értekezleten megkísérté Nyáry minden erejét egy remek szónoklatban, mely álláspontját igazolta, s a nemzetre várakozó veszélyeket föltárta. Mintán nézete többségre nem jutott, arra kérte elvbarátait és mindnyájunkat, hogy ha elveink nem győzhetnek a parlamentben, némuljunk el a népakarat előtt; ne szóljunk, hogy szakadást ne idézzünk elő a nemzetben, midőn annak egész erejére van szüksége.

És úgy lett.

Lapjaink «legyen meg» szóval fogadták a végzetes határozatot; elvbarátunk, a ház elnöke, Almásy Pál, alá-

irta annak a nevét, Szaesvayval együtt, ki szinte elvtársunk volt. Nyáry és a többiek hallgattak, és tettük ezt mindnyájan, azzal a tudattal, hogy el kell ugyan veszünk, de hát veszszünk el együtt és becsülettel.

És ekkor Nyáry, a miniszter, visszalépett és visszament újra «Pestmegyei alispánnak.»

Nem volt már bizalma az ügyhöz, de szolgálta azt híven. Már júniusban így szólt hozzám: «Lengyelország halott szagát érzem.»

Egy fiatal barátunkat, Sz. Mórt, akkor nevezték ki a «vész-törvényszék jegyzőjének.» Nyáry megtudta azt, szerette az ifjút, (egyike volt a márcziusi fiúknak, kik együtt álltak vele ama zöldasztalon), odahívta őt magához, s tudatta vele, hogy a belügyminiszteriumnál eszközölt ki számára titkári állomást; ne fogadja el azt a másik kinevezést. E gyöngéd, előrelátó gondoskodás nélkül az a mi fiatal barátunk a holt emberek közé tartoznék.

A végpusztulás napjaiban ismét együtt jártam vele.

Mikor a kétségbeesés végküzdélme eljött, én is vállamra vettem a puskát s indultam Pestről, a merre tábort találok. Nyáry útban talált; kérdezte tőlem: «hová öcsém?» Én keserűen feleltem neki: «megyek meghalni a hazáért.» — «Hát abban a tarisznyában mi van?» — «Egy kis sonka.» — «Hát abban a kulacsban?» — «Egy kis bor.» — «De már azt előbb együk és igyuk meg a hazáért, s aztán menjünk meghalni.» S azzal fölvettem a kocsijára s aztán el sem eresztett többet, a míg Aradon egy örökké emlékezetes éjszakán tudtomra nem adá, hogy vége van mindennek; a temesvári csata elveszett, mielőtt Görgey csatlakozhatott volna a déli hadsereggel.

E napokban láttam őt legnagyobbnak; hideg nyugalma, mely gyakran szarkasztikus élecekben tört ki, egy percze el nem hagyta. Végtelenül lenézett mindenkit, a ki meg volt ijedve; és azért mégis engemet, ki el voltam határozva együtt veszni el vele, a menekülésre biztatott.

Huszonnégy éves voltam akkor és új házas.

Ő ott maradt Világoson bevárni a veszélyt, ámbár Görgey előre megmondta neki, hogy semmi védelemre nem lehet számítani senkinek.

Tudjuk, hogy az osztrák kormány hogy használta fel a kezébe adott sikert, mely nem volt győzelem. A bolondok és a vérszomjazók, Ausztria akkori vezető miniszterei, kiknek a túlvilágon se bocsásson meg Isten! úgy bántak a lábukhoz fektetett országgal, hogy az akkor égre dobott kő most mint egy Alpes függ mindkettőnk feje fölött, és közös eltemetéssel fenyeget győztest és legyőzöttet.

Még ez örjöngőkre is volt hatása Nyárynak. Védbeszéde előtt, mely védelme volt a magyar politikának, s megtámadása az osztrák kormányrendszernek, még a hadbírák is megrendültek, s a bitófa elszalasztá benne áldozatát, hogy a börtön vegye át azt tőle.

Ez időben történt Nyáryval az, a mi élte végzetes fordulatát képezé.

Pár óra szabadon bocsáttatott, de bizonyos volt felőle, hogy el lesz ítélve hosszú fogságra és vagyoni elvesztésre.

Akkor jól rendezett úri kényelmes birtokviszonyok között élt.

Közel álló barátai azt tanácsolák, hogy nyúljon azon segédeszközhöz, melylyel a kegyetlen hatalom ellenében oly sokan éltek, hogy konfiskáció alá jutandó vagyonára egy költött kötelezvényt kebleztessen be, a mi által annak egy részét harmadik kéz által megmentse. Hisz ez rendes dolog volt. Az elkobzó hatalom az isteni és emberi törvények ellenére fosztá meg vagyonától a hazáért küzdöttet; annak ellenében minden védelem igazolt és jogos volt.

De Nyáry még sem akart arra ráállani.

«Nem! Én nekem, ki az igazságért küzdöttem mindig, még az ellenében sem szabad igaztalannak lennem, a ki jogtalanul kirabol.»

Vajha ez érzetének hajolt volna meg; ne barátai rábeszélésének.

Hogy konfiskált vagyonának töredékét megmentse, egy kedves barátnéjának, kit mindenki tisztelettel említ, s ki iránti gyöngéd viszonya minden magas lélek előtt igazolva van: Sch-nének egy kötelezvényt adott át husz ezer forintról. Ugyanazon nemes hölgy fogadta ki jószágát albérletbe és gazdálkodott Nyáry javára szorgalommal, takarékoszággal; és gondoskodott Nyáryról börtönében.

Nyáry ott is vigasztalása volt fogolytársainak. Férfi kedélye soha el nem hagyta. Ott megtanult angolul, élt a tudományoknak. Készített remek faragványokat, miknek minta-darabjai most is főrangú hölgyeink asztalaít ékítik; és nem kért kegyelmet, és nem engedte, hogy más kérjen azt számára — soha.

Mikor a fogság utolsó évét tölté, hirtelen ideglázt kap Sch-né: önkivületbe esik s meghal, a nélkül, hogy Nyáry végzetes kötelezvényét megsemmisítené.

Volt pedig Sch-nének két közel rokona: nem akarom őket jelezni; Isten boesásson meg nekik, ha még élnek! Azok rögtön birtokába helyezék magukat a megholt hagyatékának, s mire Nyáry a börtönből hazakerült, annyira elpusztítottak gazdaságában mindent, hogy miután a kastélyban egy nyoszolya sem maradt, a két tékozló székekre fektetett ablakredőnyökön hált maga is. De annyival inkább megtartották Nyáry költött kötelezvényét, mit Sch-nének adott.

És ez lett alapja mostani bukásának.

Most már értheti mindenki, hogy juthatott tönkre egy olyan ember, ki soha nem pazarolt, ki úgy élt, mint egy filozóf, bort nem ivott, asszonyokért sem rajongott, semmi megrontó szenvedélye nem volt.

Nem is kártyázott soha.

Erre még egy sajátságos oka is volt, mit barátjaival gyakran közlött. «Én minden játszma kártyát, az első kiosztás után, hátáról is megismerek; azért nem játszhatom veletek, mert pénzeteket okvetlenül elnyerném.»

Még ily úton sem akart igaztalan pénzhez jutni.

És ezután következnek a sors elemi csapásai, mikkel a magyar gazdákat meglátogatta.

Országos évkönyveink egy évtized alatt három inséges évet jegyeztek fel: 1863-at, az aszály évét, 1864-et, az értéktelen gabna évét, s 1865-öt, az országos fagyot. De volt Pestmegyének egy része, melyben tíz év alatt hat inséges év fordult elő, három évben a föld nem adta vissza a vetőmagot, midőn az egész országon áldás volt az égtől.

Ez elátkozott körben feküdt Nyáry birtoka is.

Ha mindenét elvesztette volna, midőn a börtönből visszakerült, ha soha birtokát vissza nem kapta volna, most is élne, s megélne becsülettel lelki tehetségei után; őt a kegyelem ölte meg. A kegyetlen kegyelem.

A politikai alakulások is segítettek életkedvét összehozni.

Az országgyűlésen, hol egymás mellett ültünk, gyakran mondá az utóbbi időkben:

«Nézd, mily közöny van magában a házban minden közügy, minden nagy eszme iránt; mintha minden ember szeretne már — nem lenni itten.»

Mikor a mult hónapban az a kellemetlen viharos jelenet volt a házban egy kultuszminiszteri házvétel tárgyában, Nyáry kinn a társalgó szobában beszélgetett barátaival. A teremben kelt vitára mindenki befutott, csak mi maradtunk kinn ketten.

Akkor elkezdett nekem Nyáry egyszerre beszélni élte legtávolabb élményeiről. Első szerelméről, ügyvédi pályája első megpróbáltatásairól, és ez után bírói pályája azon fénypontjairól, mikben tehetségei feledhetlen emlékeket vívtak ki, a csábokról, miknek ki volt téve, szerelem és gazdagság alakjában; a kincsekről, a mikért csak «egy kicsinyt» le kellett volna hajolnia, hogy fölvegye, s a mesés ármányokról, miket diadalmasan leküzdött, mi-nők közt első helyen állhat Braunecker Matild és Zentál milliókba játszó hirhedett cselszövénye, a mik mind egy érdekes regény részletei volnának, ha nem volnának igaz

történet. Akkor nem tudtam még, hogy vég hagyománya az, a mit most rám bíz.

Halála előtti napon egy rövid készszorításra találkoztam vele az országházban. Szomorúsága feltűnő volt. Azt monda szemrehányólag:

— Jobb szerettelek sima homlokoddal; hajadat sem szeretem rajtad, ha hamis.

— Majd a nélkül látsz a nyáron. Felelém neki.

— Ha megérjük. Ez volt utolsó szava hozzám.

Én azt hittem, rám érti azt, s ő magára értette.

Hiszen herkulesi termete száz éves időt ígért.

És én nekem kellett koporsójánál Isten hozzádot mondanom.

A gyásztisztelet után egy levelet adtak kezembe, mely így szól:

«Kedves barátom!

Igaza volt Nyárynak, midőn azt írta Beöthynek: «Borzadva, fog ön értesülni azon tettről, melyet elkövettem.»

Borzadva, és mély megilletődéssel vettem én is úgy, mint mindnyájan, ez irtóztató halált.

Én Nyárynak a politikában nem ellensége, — mert meggyőződését tiszteltem, — de határozott ellenfele voltam; azon kevesek közé tartoztam, kiknek bátorságuk volt az ő túlhnyomó népszerűsége és befolyása daczára ellene a megye termében fellépni, mert azon utat, melyen ő járt, hazámra nézve sem üdvösnek, sem czélra vezetőnek nem találtam.

Nyáry azonban társadalmi tekintetben a hazának oly kitűnő fia volt, kihez hasonló kevés van, — olyan ki őt felülmulná — egy sincs.

Magyarország történetét nem fogja megírhatni senki a nélkül, hogy az ő jeles egyéniségének nem egy, de számtalan fényes lapot szenteljen; tartozzék az bármely párthoz, bevallani kénytelen, hogy Nyáry tántoríthatlan becsületességgű, nemes keblű hazafi és feddhetlen tiszta

jellemű tisztviselő volt. Egyenes lelkű, igazságos bíró, soha nem engedett magán érdekeknek, — és Pest megyében a közigazgatási és törvénykezési téren nagy jelentőségű és üdvös működésének egész ideje alatt minden törekvése egyedül oda volt irányozva, hogy az, kit a megye közönsége bizalmával megtisztel, helyét kellően betöltse. Sokat, — igen sokat mondhatnék e részben az 1861. és 1867-iki tisztújítások alkalmából, ha nem tartanék attól, hogy igen hosszúra fogna terjedni levelem. Mint kérelhetlen üldözője minden hanyagság és mulasztásnak, roppant közigazgatási ismeretei mellett nem csak a megyének, de az egész országnak kincse volt. Nem tűrte meg a tisztviselőt, bár ki lett is légyen, kiről csak gyanította, hogy nem egyenes úton jár. Annyira őrizte ő a megyei életnek tisztaságát, hogy tartózkodás nélkül bátran ki merem mondani, miszerint Pestmegye kizárólag neki köszönheti azon kitünő állást, melyet most közigazgatási és törvénykezési tekintetben elfoglal.

Ezeket előre bocsátva, méltán mondhatom, hogy Pest megye sokat, igen sokat veszített Nyáry halála által. Az ő emlékét meg kell örökíteni. Pest megyének kötelessége, — és tudva a ragaszkodást, melylyel iránta Pest megye viseltetett, — meg vagyok győződve, annak tekintetbe vétele nélkül is, csupa kegyeletből iránta, — oly emléket fog állítani, mely meg fog felelni azon nagy érdemeknek, miket e rendkívüli tiszta lelkű hazafi életében magának szerzett, és meg fog felelni azon kiváló tiszteletnek, melyet az elhunyt nyilvános életének egész ideje alatt tapasztalt.

E végből én egy eszmét pendítek meg, melyet veled, — mint Nyáry egyik hű barátjával, és elvrokonával közleni jónak láttam. — Ha helyesled, írd meg, és tedd közzé, — ha nem, vedd úgy, mint legjobb szándékom, és az elhunyt hazafi iránti nagy tiszteletem és barátságom nyilvánítását, — ne szólj róla senkinek.

Én azt indítványozom, vegye meg Pest vármegye alá-

írás útján begyülemdő összegből Nyáry Pál birtokát, kezeltesse azt mindenkor első alispánjának felügyelete alatt akár házilag, akár bérlet útján. Köteles legyen a járási főszolgabíró a tömeget kezelni, és arról nyilvánosan a megye gyűlésének számolni. Jövedelméből a birtoknak segélyezze a megye legérdemesebb elhunyt tisztviselőinek szegény özvegyeit és árváit.

Isten veled!

híved

Bossányi László.

Ez indítványt helyeslem, s kiviteléhez telhetőségem szerint hozzájárulni kész vagyok.

Vajha a sir fölött egymásra és kölesönös feladatainkra ráismernénk.

Vajha megtalálnók a tanulságot a szomorú végzetből.

Hogy férfinak, kit honszerelme, érdemei, ritka tehetségei az elsők elejére emeltek, el szabad veszni anyagi elpusztulás miatt, mindezen kincsekben oly szegény nemzetünknel.

Hogy ki kell veszni a mai kor uralgó nézetei nyomán az erély híveinek táborából mindannak, a mi jellem, s nem szabad benne vezetőül megmaradni másnak, mint a rossz szenvedélynek.

Hogy a ki független nézeteket, s nem a hatalomnak tetsző tanokat vall, annak csak a visszavonulás, vagy a tönkrementés között lehet választania.

Ez rossz tudomány s ifjúságunkra nézve rossz iskola.

Hogy Nyáry hullája megütötte a földet, az annak a földnek magának is sokáig fog fájni, s az a föld még azért bennünket visszaüthet.

Adja Isten, hogy rossz próféta legyek.

Talán még van időnk egymásra ismerni.

DEÁK FERENCZ TEMETÉSE ELŐTT.

Egy ember, a ki meghalt és mégis él; kit temetni visznek, s mégis itt marad közöttünk.

Mi volt Deák Ferencz? A bölcsesség, a hűség, a szabadelvűség, a honszerelem, Magyarországon. Ezeknek nem lehet meghalni: ezeket nem lehet eltemetni.

Nagy nemzetekből támaszt a korszellem nagy államférfiakat; ő érte kivételt tett. Egy kis nemzetből támasztott nagy államférfit, s reá bizta, hogy világtörténeti befolyást gyakoroljon egy világrész új alakulásába. S nem csodák útján végezte azt vele: egy hosszú élet következetes munkájára bizta a nagy feladatot.

Deák Ferencz három nemzedéknek volt világossága. Nagy államférfiak többnyire le szoktak tűnni kortársaik elmúltával, a nemzedékkel együtt, melynek koreszméit képviselték; — ő az egymásra következő nemzedékeknek folyton vezére maradt, s az előhaladó kor csak nagyságát növelte. Ő pedig mindvégig ugyanaz maradt; a bölcsesség, hűség, szabadelvűség, honszerelem — Magyarországon.

A nagy hallgatás hosszú évei alatt egyedüli prófétája, orákuluma volt a nemzetnek.

Nem vonult félre: osztozott velünk mindenben, a mi közös volt; óvott, — tanácsolt, — biztatott, — megmutatta a közéletet az elkeseredés és elernyedés között; világító tornyunk volt a sötétségben. — Annyira ragaszkodott hazájához, hogy midőn élte alkonyán kórszenvedéseinek enyhítése, élte napjainak szaporítása végett a gyógyászat bölcei enyhébb éghajlat alá tanácsolák

átköltözni, nem hajlott rá; itt akart meghalni a hazaege alatt, mely szenvedéseit megnehezíté, életét rövidebbre szabta.

Pedig nem kötötte e hazához sem vagyon, sem hivatal, sem család; egyedül a hon tiszta szerelme.

Csak egy szavába került neki, hogy a nemzetet figyelmeztesse egy tartozásának leróására, melylyel az egy elhunyt nagy férfi családjának adósa maradt, s a nemzet rögtön teljesítette azt; csak egy szavába került a trónt figyelmeztetni oly férfiakra, kik az ország legmagasabb hivatalaira érdemesek, s azok rögtön oda emeltettek. És ő maga megmaradt, — nem szegénynek, mert úgy élt, mint Cincinnatus; de egyszerű polgárnak, s a nemzet tanácsadójának. Családja pedig voltunk mi mindannyian: s ha néha a vitatkozó család összeharagudott egymás között: ő oda jött és kibékített bennünket.

Hányszor oldotta meg keserű harcainkat az ő böcs és minden oldalra szelidítő felszólalása! Mert azt a ropant nagy hatalmat, melyet eszének, tudományának, népszerűségének, szónoki erejének és jellemének óriási fölényében birt, úgy tudta használni mindig, hogy az által meggyőzve igen, de megverve nem érezte magát soha senki.

Egyetlen egyszer láttam őt a monumentális harag felejthetlen alakjaként felmagasodni. Ez egy országos bizottsági zárt ülésben történt, a midőn Deák a megtámadott szabadelvűség és alkotmányosság védelmére állt fel mindannyiunk (jobb és balközép) nevében, és mondott egy oly villámló beszédet, mely minden hamis bálványt összetört. E beszéd nem került a nyilvánosság elé soha: hirtelen leírt vázlatát, mint becses ereklyét őrzöm holtomig; tanújelét annak, hogy mi volt Deák Ferencz akkor, mikor olajág helyett a lángpallost vette kezébe.

Nem volt «erre» szükség: az olajág lett elültetve, s erdő nőtt belőle azóta.

Deák Ferencz azon ritka győzelmek egyikét aratta, a midőn az ellenfél nem legyőzve, de megnyerve van; nem leverve, de fölemelve, és a békekötésért mindkét fél egyenlő hálával tartozik a kibékítőnek.

Azon ritka esetek egyike az, a midőn egy nagy államférfi nemzetének egyszerre adott királyt és szabadságot.

S a koporsójára tett koszorúk bizonyítják, hogy a király és a nemzet egy test, egy lélek lett.

S a koporsójára tett koszorúk bizonyítják, hogy a nagy végcélban a nemzet minden pártja egy test, egy lélek lett.

S a koporsójára tett koszorúk bizonyítják, hogy a két egyesült birodalom egymással a közös jövődő feladataival szemben szövetkezett.

A két ország közötti anyagi kérdések felzaklatott vitája Deák halálhírére egyszerre elhallgatott.

A szenvedélyek bekatombája áldoztatik föl Deák Ferencz ravatala előtt.

Életében már egyszer áthidalta a szakadást a két egymásra utalt ország között; vajha koporsója még egyszer és végkép betöltené, a mi űr még a kettő közt maradt!

Nincs okunk sírni e koporsó előtt; nem gyászunk, dicsőségünk napja ez!

Deák Ferenczet nincs miért siratni, ő megérte, hogy még életében éveket előlegezett a hallhatatlanságból. S míg egyik nagy kortársa s Magyarországnak egyik legnagyobb fia, a fölötti bánatában, hogy minden, a mit életében alkotott, romba dül, kétségbeeséssel végezte életét: addig Deák Ferencz éveken át láthatá még testi szemeivel, mennyire fogják őt szeretni, ha nem lesz! hogy a mű, melyet alkotott, él és tovább fejlődik; hogy öröksége, a mit családjára, a nemzetre hágy, az önzetlenség, a honszeretet, a bölcs megfontolás, a trón iránti hűség, hogy gyarapodik millió felé szétosztva, hogy a pártfelek hogy tömörülnek egy kibékült egész-

szé, tudva, hogy nincs már Deák Ferencz, a ki kibékítse őket, ha össze rontanak; hogy még életében láthatá, mint dolgozik az egész nemzet azon a nagy monumentumon, a mit az ő halálának emlékére fog emelni: — a hogy meglepi néha egy atya a gyermekeit, kik titokban kegyeletos emléket készítenek — az ő születésnapjára.

Ő látta azt életében, hogy mennyire szeretni fogják őt halála után! Ez egy része az üdvnek. Megnyugodva halt meg.

Ez nem halál: ez megdicsőülés.

Ez nem temetség: ez apothéozis.

Ez nem elvesztése Deáknak: ez öröklése Deáknak!

Az ifju nemzedék, mely látni fogja a koszorúkkal elfedett koporsót eltűnni sirboltozatába: emlékezni fog rá, hogy Deák Ferencz minden koszorút elvitt magával a földről; de itt hagyta erényeit, s azokkal meg lehet az új koszorúkat szerezni.

Nem leverten: — felmagasztosultan követjük az ő koporsóját.

Kövessük példáját is.

Hon atyái! országok bölesei! osztozzatok meg az ő örökségén, s tartsátok meg őt sziveitekben; mert ha eltaláltok róla egyszer felejtkezni, ő felkel sírjából, s megveri ökleivel fejetek fölött az ablakot és rátok kiált:

«Le ne romboljátok, a mit én építettem!»

... Építsük tovább Deák Ferencz emlékét: — a boldog és erős Magyarországot.

ALMÁSY PÁL MEGHALT.

1882.

Egyike a magyar nemzet újjászülési küzdelmében részt vett legnagyobb vezéralakoknak.

Hajdan egy egész nép által szeretve, barátaitól bálványozva, egy nemzet reményeinek élére állítva, elleneitől halálra üldözve, a balsorssal óriásként küzdve, kezében a hatalmasok szövetséges kezével, szívében a hazáért mindent újra feláldozó bátorsággal; agyában országalkotó eszmékkel, — és végre elmulva egy csendes kis házban, egyetlen szerető szív esthajnalsugára mellett . . .

Vajh, ki emlékezik még rá rajtam kívül, a ki még e kis félreeső pesti házban is láttam őt, a hol csak könyveinek élt már és szerető nejének?

Úgy hiszem, nagyon csendes temetése fog lenni.

Pedig hányszor dobta oda az életét arra az oltárra, a melyen nem volt már más, csak hamu, hogy újra lángot szítson rajta! Hányszor lett e nemzetnek megsiratott, visszavárt halottjává, a kinek feltámadásáért milliók imádkoztak! Most már az a kor is el van temetve mélyen. S a ki belőle fenmaradt, lett egy fölöslegessé vált hőse egy feledékenységre ítélt nagy időnek.

Élete fényét, nehéz küzdelmeit, nagy katasztrófáit csak a krónika őrzi, mint adatgyűjteményt; ugyanez a név, mely a siremlék gránitján aranytól ragyog, régen elfakult már azon a végzetterhes okmányon, melyre azt a debreczeni országgyűlés elnöke leírta. És mindazok a nagy

históriái alakok a későbbi korból, a kiknek az árnyéka az övével egymást keresztezé: koronás fők, bölcsek, hadverők, martyrok: régen maguk is árnyékok már.

De az én borongó lelkemnek jól esik végig járni visszatérő útban ezeken a nagy nyomdokokon, a miket egykori vezérem s örökké jó barátom, nagyratörő pályáján hátrahagyott. A czél más úton lett elérve, de azért az ő czélja is az volt: «Magyarország újra fel-támadása.» S hiszem, tudom, hogy ha nem lettek volna, a kik az ő útján törnek előre, a más úton haladók sem jutottak volna el e czélhoz. Ezt a «haza bölcse» maga is kimondta, és mondta akkor, a mikor minden szó a tettek súlyával birt.

És Magyarország meg nem történt történetének is vannak hősei. És vannak hazafiui érdemek, a mikről nem szól a hír, és mégis az ég kapuján zörgetnek.

De egy emlékének megvilágításával tartozom en neki, és tartozik az a hirlap, mely a magyarhoni szabadelvű párt orgánuma.

Volt egy szürke, ködös korszak, a miről sokan csak azt tudják már, a mit nem tudnak: ebben a tespedő időben alkotta meg Almásy Pál a magyarországi szabadelvű párt számára a hirlapot, több elvtársával együtt, a kik közül, a kik még élnek, tudom, hogy ott lesznek a koporsója körül: hívei maradtak úgy neki, mint az elvnek. Előttem az első aláírási ív, mely a szabadelvű irány számára alapítandó lapot megteremteni felhívja a honfiakat: Almásy Pál neve van legelől. Egy évig a «Magyar Sajtó» volt ez a közlöny. Akkor még nagyobb áldozatokkal ugyanazok a hazafiak az ő vezetése mellett megalapították a «Hon»-t, mely aztán a szabadelvű pártnak húsz esztendőn keresztül maradt közlönye, s melynek örököse lett a «Nemzet», mind elvekben, mind közönségben.

Még abban az évben másodszor is fogságra került Almásy Pál és több elvtársai. Az a czél, a mit oda

fenn említék: ez volt az ok. Ismét oda volt dobva, nagy vagyon, szabadság, élet. A kortársak léhasága súlyosbítja helyzetét. Isten csodája s az uralkodó bocsánat kész szíve mentették meg csupán a legszomorúbb fátumtól, melybe egy barátjának terhelő nyilatkozásai sódorták.

Azontúl csendes ember lett belőle. Híve maradt mindig a szabadelvűségnek, s barátja az ahhoz ragaszkodó pártnak és kormánynak, de egészen visszavonult a világtól.

Hajdankori emlékei, büszke vágyakodásai, magas családi összeköttetései mind nem voltak képesek őt előszólítani asketái magányából.

Ott lakott éveken át a Bajza-utczai kioszkszerű házban, hol remeteségét egyedül kedves neje (Almásy Sándor képviselő testvére) osztá meg vele híven. Se magánosokat, se társas köröket nem látogatott meg soha. Valahányszor összetalálkoztam vele, oly jól esett szavaiból megértenem, hogy az önként eltemetkezett nagy óriásból nem lett világ és hongyülölő, mint annyi másból, nem tekinté magát detronált félistennek: de egész hazafinak, ki emberhelyét betölti.

Most már betölti azt az áldott nyugalom helyét, melyet nálánál e hazától senki jobban meg nem érdemelt.

Ha minden ember, a kivel valaha jót tett, ha minden hazafi, a ki hazájának megtartásában köszönettel tartozik neki, egy hantot fog hajítani koporsójára, akkor Almásy Pál sírja helyén hunhalom emelkedik.

A hazaszeretet örök lángja égjen e sír fölött, melyben a legnemesebb hazafi hamvai nyugszanak.

Egy oszloppal ismét kevesebb!

BERNÁT GÁSPÁR.

Ő is megtért a szomoru emberek közé.

Tréfáit olyan komoly tekintettel adta, mintha igazak volnának; s meghalt úgy, mintha az csak tréfa volna.

Öregnek nem ismerte őt senki, csak megöszült ifjúnak. Koporsójáról azt olvassuk, hogy 67 évig tartott fiatal-sága.

Mit élt át? mit szenvedett ez idő alatt? arról panaszkodni nem hallotta őt senki. Mikor a szerencsefiak, a nagy urak, az ifjak szája tele volt panaszszal: ő csak dicsekedett. Élő irónia volt járása, kelése a nem számára teremtetett világban, a nem hozzá tartozó nemzedék között.

Senki sem várt tőle egyebet, mint élezet; nem is adott volna mást, ha vártak volna is tőle. Ez volt jellemrajza, társadalmi összeköttetése, életének varázstitka. Élezekkel védte magát a bajok ellen, élezekkel fizetett.

Szerette őt mindenki; de nem gondoskodott róla. Végző éveiben, midőn már érzékeinek elvesztése félig elzárta körülé az élő világot, olyannak tekinték őt, mint egy élő bebalzsamozott mumiát, ki a régi egyiptomi táblabíróvilág emlékeiről a hieroglyphokat leolvasni feljár. Mivel él a mumia? Azt nem kérdezték. Hiszen be van már balzsamozva írói hírnévvel.

Az a genre az irodalomban, melyet ő képviselt, vele járt a bebalzsamozott táblabíró korról. Hihetetlen túlzott maga a tárgy is.

A korszak korábban múlt ki, mint írója, kinek nem

adatott meg a tehetség átalakulni más kor eszméihez. Most együtt pihennek.

Utolsó szava is jellemző élez volt. Összes adósságait a lipótvárosi bazilika fölépítésére hagyományozta.

Az az alak tűnt el benne, a kít az országban legtöbben ismertek, s a kinek ismerői közt egy sem volt, a ki nem szerette, a ki nem becsülte volna.

Legyen béke porain. Halálának híre sok megérdemlett könyvet fog fakasztani, de még e könyeken is keresztül ragyog a mosoly, s az koporsóját is elkiséri a sírig, s a temetőkapuig a gyászkiséret a megholt élezeit, adomáit adja szájról-szájra, könyeit törölve.

Hisz ez a legszebb temetés!

SZIGLIGETI.

1875.

A ki már tudja, hogy mi a magyar nemzeti színház, az tudni fogja, hogy kicsoda Szigligeti?

A kik még többet is akarnak felőle tudni, azok olvassák meg e rövid életrajzot.

Szigligeti Ede atyját Szathmáry Józsefnek, anyját Szepi Katalinnak hitták; ő maga Szathmáry József nevet viselt mint gyermek, és később, mint szorgalmas tanuló.

Szülői mérnöki pályára nevelték, Nagyváradon és Temesvárott taníttatva, s tanulmányai befejezése végett felküldték Pestre.

A művészet jó szelleme azonban azt súgá az ifjúnak: «hagyd el e pályát, van egy másik fölméretlen ország, a mit neked kell tagosítanod, más épületeket kell neked fölépítened, más pusztaságot lakhatóvá tenned, mint azt, a melyre készülsz.»

Az ifjú megérté jó szelleme sugallatát, és lett színész.

Azonban a családi tisztas nevet kétséges koczkára tenni nem volt szabad; így lett Szathmáry Józsefből Szigligeti Ede.

Később azután e név hirt és becsülést gyűjtött maga körül, s büszkesége marad annak, a ki azt nem örökölte, hanem önmagát tette családjá első ősevé.

Mint színműíró minden évben új meg új koszorúkkal

láttuk őt megjelenni, s azok közül bizonyosan több megmaradt örök zöldnek, mint a hány elhervadt.

Legelső művei voltak: A megjátszott cselek, dráma, és Dienes, szomorújáték; ezek még Budán kerültek színre. Következett Vazul, Gyászvitézek, Pókaiak, Aba, Romilda, Miczbán, Czilley, Rózsa, Ál Endre, Troubadour, Korona és kard, Nagyidai cigányok, Kinizsi, Szökött katona, Gerő, Két pisztoly, Zsidó, Gritti, Rab, Vándor színészek, Szekrény rejtelve, Zách unokái, Pasquil, Csikós, Mátyás fia, Színésznő, Renegát, Istenítélet, Rákóczy, Liliomfi, Fidibus, Házassági három parancs, Vid, Egri nő, Aggteleki barlang, Nagy apó, Andronik, IV. István, III. Béla, Arczkép, Tündér Ilona, Lári Fári, Czigány, Castor és Pollux, Csokonai, Diocletían, Pünkösdi királyné, Dalos Pista, Pál fordulása, Veszedelmes jó barát, Nevelő keresetlik, Világ ura, 10,000 forint, A mama, Béldi Pál, . . . (folytattatik.)

Összesen hatvanegy színművet írt! (Azóta százat.)

Azok közül öten: Rózsa, Vándor színészek, Zách unokái, Mama és Béldi Pál száz aranyos jutalomérti versenyben diadalmaskodtak; kettő: Kinizsi és Gerő másodjutalmat nyert; legnagyobb rész nagy hatással tartotta fenn magát; és csak három esett el a deszkák csatamezején: Frangepán Erzsébet, Rontó Pál és a Debreczeni ripők; ellenben százszoros diadalt aratott a Szökött katona, (melynek felemlítésénél kegyelmes akarok lenni, s nem vetem szemükre a bírálóknak, a mit e mű ellen vétettek) és későbbi népszínművei; drámái közül a Pókaiak, Miczbán, Rózsa v. j., Gritti, Zách unokái, Mátyás fia, Rákóczy, Vid, Andronik, Diocletían, Világ ura stb. stb.*

Micsoda hatással voltak Szigligeti színművei a közönségre, arról sokat lehetne beszélni; népszínművei egy

* Midőn e sorokat írom, még akkor Béldi Pál nem adott elő.

egész új irodalmi ágat honosítottak meg, mely tisztán a nemzeté, s azért is hat annyira a nemzeti lelkiületre vissza.

Legelső három népszínművének körutazása az országban valódi diadaljárat volt. Emlékezem a várakozásteljes estekre, miket mint ifjonez diák átéltem a Szökött katonára előadása előtt, s előadása után a közönség elragadtatására, és saját levertségemre, hogy miért nem tudok én ilyet írni? Akkori irigységem Szigligeti tehetségeire legbiztosabb alapja annak a becsülésnek, a mit most érzek iránta; az évek és a közellét nem tették őt előttem kisebbé.

Mindenki tapasztalható, micsoda befolyást gyakorolt Szigligeti munkássága nemcsak irodalmunkra, de még többre is, mint az irodalom.

Népszínművei leszoríták a hajdani velőtlen bohózatokat, a siralmas rémdrámákat, s eleven erőteljes irányt, élethűséget, igazságot, tiszta morált és emberszeretetet hirdettek a színpad deszkáiról; népdalaink felhatottak általok a szalonokba s a komptirokba, főurak és kereskedők eddigelé magyar hangok előtt zárva tartott szobáiba; később utat nyitottak művészi és irodalmi érdekeinknek is, s jelenben egy olyan tőkét képezik a színháznak, melynek morális és anyagi kamatai igen nagy helyet foglalhatnak a számadásokban.

Dramái sok szerencséjével sajátíták el a történelmi elemet, tiszta, szép, szabatos nyelven, megható költészettel, s nagy színi ismerettel vannak írva, s tanuskodnak a költőnek e téren tett sokoldalu tanulmányairól.

Szigligeti költői munkásságán kívül, mint a színház titkárja oly fontos helyet tölt be, hova egyszerűet, pártatlanság, sokoldalu ismeret, s hazafiúi becsületes jellem múlhatlan kellékek, s jól esik tudnunk, hogy ezek Szigligetiben egyesülve vannak.

Mint hivatalnok egyenes lelkű, a közügyért buzgó, mint férfi szilárd, elhatározott jellemű; jó férj, jó apa, jó barát.

Szeretném azt kívánni neki, hogy éljen annyi esztendő, a hány színművet ír, de miután minden esztendőben kettőt, hármat is ír, kívánságom képtelenség volna; e helyett azt óhajtom, hogy éljen oly sokáig, a míg színművészetünkben és irodalmunkban munkásságának gyümölcsei kedvesek leendnek; — akkor pedig ugyan megvénülhet.

KAKAS MÁRTON ARCZKÉPCSARNOKA.

(1865)

FALK MIKSA.

Van szerencsénk ezennel tisztelt barátunkat, a közszeretettől ápolt (F k)-t bemutatni nagy érdemű olvasó közönségünknek.

Ime ez azon két betű, melyről az a mondás van a Pesti Napló olvasói szélesen elterjedt körében, hogy ha e két betű nem találtatik a Pesti Naplóban, a lapnak fele része hiányzik: mely állítást ugyan mi, részint az illető nagytekintélyű hirlap sokérdemű többi munkatársai iránt való méltányos elismerésből, részint pártfegyelemből, így pure et simple alá nem írhatunk: de mint historikumot, mint repülő mondatot, konstatálni kötelességünknek tartottuk. Tehát ime itt van ama két betű, ki mint az írásban mondatik: «én vagyok az alpha és az omega!» szinte elmondhatja nyomtatásban: én vagyok az «F» és a «k», s mindenki érteni fogja ennek jelentőségét.

Valóban alig tudjuk magunkban elhatározni, mit bámuljunk tisztelt barátunkban inkább? azt a messze elágazó összeköttetést-e, mely őt Európa minden udvaraival folytonos érintkezésben lehetni képesíti, vagy azon művészi adományt, mely szerint a százszor összerakott tárgyakat százegyedszer ismét úgy össze tudja állítani, hogy azt mindenki újnak veszi.

Mikor más újságíró kétségbe van esve a fölött, hogy

semmi sem történik a világban, (F k) teremtlélekkel nyúl a semmibe, s alkot belőle világtörténetet, s e téren oly szerencsével egyesíti magában a historikust a költővel, hogy méltán nevezhetjük őt a «jövő históriai regény-írójának».

Nincs tárgy elég csekély, melyből ő nagyot ne tudna alkotni: egy görögországi miniszter krízis, egy bonvivant angol miniszter toasztja, egy kúzaí státuscvény, sőt még egy bundestagi határozat is elég anyag kezében, hogy abból bámulatos művet tudjon alkotni. Ő semmi darabkát a világtörténetből nem hagy használatlanul elveszni, ő minden rongyot felemel, és abból mind papiros lesz.

S ez csak oly sokoldalú képzettség mellett kivihető, melyet tisztelt barátunknál megszokni tanultunk.

Ő nemcsak kitünő hegedű virtuóz, ki egy szál húron tudja többféle variációját eljátszani ugyan egy nótának, mint Paganini, hanem a mellett remek festész, ki bennünket Markónál is több «schöne Gegend»-del megismertetett már; érdemdús iskolamester, kinek rendszere nyomán még a sorok között is megtanulnak olvasni a nagy gyerekek; gyakorlott lovas és kocsis, ki a legmagasabb lovakra is felül s szekérével csak egyetlen egyszer akadt bele a hatóság kapukövébe, egyébkor ügyesen kitudja a szemközt jövő akadályokat kerülni, s sok nagy pocsolyán keresztül hajtott már, a nélkül, hogy magát besároozta volna; nagy csónakász, ki ott is tud evezni, a hol elfogy a víz; és különösen hírhedett meteorolog, ki politikai időjóslataival «lefutja a rangot» Schofkától, Mathieu de la Drometól és Balla Károlytól is, mint ezt számtalan, «megmondottuk ez előtt egy évvel» szavakon kezdődő cikkei méltó elismeréssel tanúsítják.

Sajnáljuk, hogy tisztelt barátunkat a tavalyi évben nagy családi szomorúság érte: két kedvencz ikerleányától, Schleswig és Holsteintől megfosztatott, pedig ezek voltak azon kedves teremtések, a kikben a magyar példabeszédet gyakorlá: «leányomnak szólok, stb.» Reméljük, hogy az

ég meg fogja őt vigasztalni, s dús kárpótlást nyújtand neki Bismarckban.

Részünkről azon óhajtásunkat fejezzük, ki, hogy tartsa meg őt a hazai Minerva sok számos európai kérdések végleges befejeztetéseig.

PÉTER PÁL. (POMPÉRY.)

E tisztos ős férfiú — vagy mit mondok! — e daliás ifjudad alak itt előttünk jobb és balfelől a mi kedves barátunk Péter Pál. Nem Péter és Pál, hanem az egyik is Péter Pál, a másik is Péter Pál. Hogy arczképei ily különbözők, annak oka az, hogy az egyiket a Telivér előadása előtt fotografiázták, a másikat pedig a «Mi újság a szomszédban?» előadása után. Hinc ille Zwiespalt der Natur! Az első arczképe hívebb.

És valóban ő méltán tarthatja fel ily büszkén az arczát, mert ő mondhatja el Árpád apánk után magáról, hogy megalapította «Magyarország»-ot, s azt fenn is tartá egész a szatmári békekötésig (a mikor tudniillik Szathmáry Károly szerződött Wodjanerrel a Magyarország szerkesztése végett); az «Ország» dolgában is sokat ült Budán, s a Törökkel (Jánossal) folytatott hadjáratai hirhedettek!

De mind ez érdemei csekélységek ama hős tettéhez képest, melylyel a magyar írói névnek helyet vivott ki a — gothai nemesi almanachban.

Mint már említettük, ő koszorús szerzője a nemcsak halhatatlanná, sőt hallhatatlanná lett Telivérnek, pályadíj nyert vígjátéknak, melyben diadalmasan van keresztül vive azon régóta sürgetett reformkérdés, hogy az inasok ne beszéljenek a szinpadon.

A pályamű természetesen diadalmaskodott pályatársai fölött, s a szerző nevét rejtő jeligés levélke felbontásakor az akadémia nagy gyűlésén e név hullott ki abból: «Péter Pál» aranysegélyű lapon, melyen történetesen P. P. betűkkel ellátott korona volt látható.

«Ez grófi korona!» volt az archeologiai osztály véleménye. «Ez grófi poézis», bizonyítja a nyelvtudományi osztály. «Ez grófi parfüm», tanuskodik a természettudományi szekezió!

A Telivér pályadíjas művet gróf írta!

Ezt mondák az akadémikusok az ujságíróknak, az ujságírók a publikumnak, a publikum a színészeknek, a színészek az igazgatónak, s miután e véleményt Péter Pálnak Malaczkáról és Badenből kelt levelei is megerősíték, lett a kedélyek izgatottsága nagy!

A kaszinóban konferenciák tartattak azon kérdés fölött, ki lehet ő? Egyik azt állítá: az X. X. gróf, az tud folyvást versekben beszélni; másik azt mondá, ez S. gróf, az érti ily gyökeresen a lovakat; a harmadik fogadott rá, hogy az Y. gróf, annak van egy igen jeles titkárja. Száz huszonnyolcz palaczkra megy a pezsgők száma, a mik e tárgyban fogadásokul feltétettek.

A színházban nem kevesebb volt a tevékenység, a színészek éjjel-nappal szerepeiket tanulták, a sűgő disponibilitásba helyeztetett, az igazgató saját butorait hordatta fel az előadásra, s saját kezével verte a színpalakba a szegeket, mikre saját olajfestményű műremekeit aggató fel.

Az előadás napján még csak egy kritikusnak való szabadjegy sem volt nagy pénzért kapható, a kaszinót ez estére bezárták, s az elnök maga vezette in corpore az egész diszes társulatot az előadásra, a hol az erkély drei Mann hoch elfoglaltatván, szerzőnek minden geniális mondása tapselotonnal üdvözöltetett.

Ez volt Péter Pál inaugurációja.

A kritika is üdvösen meg volt szeppenve, s e hatás kiterjedt még második darabjára is, «Mi ujság a szomszédban?» mely bár nem érte el egészen az elébbi sikerét, még is a kritikusok referádáikban nem annyira azt fejtegették, hogy «Mi ujság a szomszédban?» mely darabnak pedig egyéb hibája nem volt, mint az, hogy szerzője nem

ismerte fel helyzetének előnyeit, s bár, mint jelenleg az első magyar általános életbiztosítási szak vezető főnöke, szülöttének életét biztosítani elmulasztotta.

Ki kell emelnünk még tisztelt barátunkat, mint igen kegyes családapát, kinek jelszava: «bocsássátok hozzám a kisdedeket!» (Különösen, ha esinos dajkáik vannak.) E mellett határtalan tisztelője a szép, s mint báró Eötvös mondja, a «jobb» nemnek (igaza van, én sem szeretem a férfiakat) akár csipkében, akár halinaköntösben.

Kivánjuk tiszta szívéből, s ez óhajításunk számos tisztelői véleményével találkozik, hogy kivivott mellékneve «Telivér János» változzék át majd egyszer «Telipénz Jánossá!»

ARANY JÁNOS.

Előttünk áll nemzetünknek azon nagy költője, a ki legnagyobb költője lehetne nemzetünknek, ha egy igen nagy fogyatkozása nem volna, mely őt ebben meggátolja, az, hogy irtóztató szerény.

Általános bevett fogalom szerint két dolog kívántatik meg egy költőtől: az első az, hogy igyék, a másik az, hogy magát dicsérje.

Arany se nem iszik, se magát nem dicséri.

Más poéta nem mulasztja el tudatni a közönséggel, mikor volt szerelmes? mikor haragudott meg a kritikusokra? mikor esalta meg a kedvese? mikor volt kótyagos? eventualiter mikor nincs a csizmájának talpa? és főleg: miket tenne ő a hazájáért, ha azok a feltett tettek engednék magukat megtétetni?

Arany mindezekről nem énekel; a helyett csak a nemzet nagy hőseivel foglalkozik, a kiknek ugyan nagy virtus volt olyan nagy embereknek lenni, mikor még nem volt se puskapor, se cenzura.

Csupán egyszer fakad ki annyira a maga dolgában, hogy azt mondja:

«Ne volnék csak olyan vén
Író tollam letenném,
S beszegődném maholnap
Csizmadia inasnak!»

Csizmadia inasnak! ez alak itt ni! Hisz ezzel a gyönyörű bajuszszal egyenesen csizmadia atyamesternek választhatnák meg!

Miért ne! ha engemet megválaszthattak csizmadia czéhbeli — választmányi-tag-mesternek. — Az vagyok.

Már akkor Arany csak megérdemelné, hogy a hol én választmányi-tag-mester vagyok, ott atyamester legyen.

És ő csak inasnak ajánlkozik.

Ezért nem lesz belőle semmi. Mondom én ezt neki eleget.

Most is megválasztanak akadémiai titkárnak, ha nem volna neki egy nagy ellensége, a ki mindenféle ráfogott hibákat hiresztel felőle; pedig egy házban lakik, egy asztalnál ebédel vele!

Ez a rágalmazója Aranynek: saját maga.

Kérdjük tőle, hogy vagy? Feleli, sehogy sem, nem érek én már semmit.

Akkor van épen csordultig a poézis színmezével.

Kérdjük tőle: mit irsz? «Semmit sem», feleli, «nem tudok én már írni sem.»

Akkor költötte épen «Buda halálát», a mi olyan remek mű volt, hogy még a Pesti Hirnök is kénytelen volt — megtámadni.

S ha kérjük, mi van az ujságodban? Azt mondja: «ugyan hát mi lehetne benne?»

De 'isz így nem lehet nagy emberré lenni!

Annak legelső titka a jó programcsinálás.

Persze az is nagy hiba, hogy lapjában nincsenek himzetminták.

A tudós kollegák aztán azt mondják:

«Oh be remek hőskölteményeket ír az az Arany; ne válaszszuk meg akadémiai titkárnak, hadd kényszerüljön

még több ilyen szép verset írni! azt mi elolvassuk — a tisztelet példányból.»

A publikum meg azt mondja:

«Ne járassuk Koszorúját, hadd legyen kénytelen mentül több szép hőskölteményt írni; azt majd megszerzi a tiszteletes s elolvassa tőle az egész komposzszeszszorátus».

És azért soha sem hallod tőle, hogy panaszkodnék.

Az akadémiai üléseken dirib-darab papirosokon szoktunk egymásnak izengetni. Én karikaturákat mázolóknak, ő meg nekem epigrammokat küldöz.

Egyet közlök belőlök. Arról volt épen az értekezés, hogy a história csak azoknak a neveit jegyzi fel, a kik szellemükkel hatottak és a kik vérengző hadjáratokat viseltek.

A papirrongyra, mit hozzám röpitett, ez volt írva:

Az emberi öltöt nagy feledékenység elnyeli, mint tenger;
Csak kettő marad fenn az emlékezetben: Der Denker und Henker.

Az ilyen papirrongyokat én rakásra gyűjtöm, s majd ha mind a ketten meghaltunk, majd ha a magyar uraságok belgák és angolok lesznek, ezereket fognak érte kapni — az örököseim.

ÉRKÖVY.

Ismét egy kitünő férfiát mutatjuk be irodalmunknak, a kiről méltán el lehet mondanunk, hogy nagy számra szaporodott költőink serege előtt ő a legelső zászlóvivő, és a helyesebb út megtörője, kinek zászlaján e buzdító jelszó tündöklök: «ifjú poéta! haladj kapálni!»

Műveiből mindenütt ily lelkesítő nézetek tündökölnék elő.

«Ifjú poéta, ha már csakugyan énekelni akarsz, ne énekelj zenekiséret nélkül, itt a Vidacs-féle kukoriczamorzsoló gép, csavargasd melléje ezt!»

«Ifjú versíró, ha már borról akarsz énekelni, az első nem az, hogy tanuld meginni, hanem tanuld meg tőlem, hogyan kell azt természeteni, erjeszteni és fejleszteni, s csak akkor írd róla, de akkor is csak a «Hon» hirdetésményei között, «hogya mi az ára egy palaczkának?»

«Ifjú poéta, ki babérokat akarsz aratni, jér, én elvezetlek oda, a hol megtanulsz babot aratni, és az neked sokkal jobb lesz.»

«Hallhatatlanná lenni vágyó ifjú, ki örök életet vivsz ki magadnak, jér, én megtanítlak, hogy időközben, addig is, hogy kell megélni?»

«Hazám költői hajlammal bíró hölgyei és delnői, legyen szerencsés nagysádtoknak karomat nyújthatni, hogy felvezessem nagysádtokat a — csirke és liba költés Parnasusára.»

Ily helyes és czélszerű irányban vezeti Érkövy a mostani generációt az irodalom rögs, de Mak-Cormik-féle fogas hengerrel lesimítható pályáján.

Jelenleg is egy igen korszerű és nagy horderejű vállalat létrehozásában fáradozik, mely vállalat nem csak arról van alaposan egyelőre biztosítva, hogy íróink legértékesebb czikkeiket fogják bele adni, hanem arról is, hogy a közönség tódulni fog azon olvasmány után, mely neki itt fog nyújtatni.

E korszerű vállalat tudniillik a «második, szabadalmazott pesti ingó zálogházi hitelintézet», melyben a közönségnek pénzt fognak olvasni, s melybe az írók óráikat és téli bundáikat fogják beadogatni.

ROBBOGÁNYI UZINDUR.

Ez az ifjú, daliás termetű arcz nekem kortársam!

Majd mikor Szilágyi Sándort mutatom be, megöszült fejével, arról nem fogom elmondani, hogy «ez az én öcsém!» de midőn Uzindurral jövök karöltve, büszkén mutatom őt be a közönségnek.

— Im ez ifjú itt az én — bátyám !

Ilyen volt ő már Guttenberg idejében is, kinek a könyvnyomtatás mesterségét föltalálni segíte ; mely korrajzában, hogy hű maradjon a historiához, mindjárt a cenzurát is föltalálta egy kalapács alakjában, melylyel a haragos nyomdász a negyedik felvonásban, felesége sajtókihágásáért, masinát, masinistát és betűszedőt tönkre rombol. Ezt ugyan akár feltalálatlan is hagyhatta volna.

Sokan bámulták Blondint, mint lehetett oly vakmerő, hogy saját gyermekét vállára véve sétáljon át a Niagarán ? én jobban bámultam Robbogányi Uzindurt, midőn saját darabjában mint Guttenberg föllépett. Mert e ket-tős tréma csakugyan emberfölötti idegek számára való élvezet.

Fölléptével egyébiránt a legkedvezőbb sikert aratta. Rokonai és jó barátai nem óhajtották, hogy nevét a színészi pályán megörökítse, s lehet-e kedvezőbb siker a világon, mint rokonaink és jó barátaink óhajtasát való-sítani ?

Hiresek azonban Romeo és Julia harmadik felvonásá-nak 1. jelenetében tett föllépései ; hol majd Tibaldot, majd Mercutiot, majd Romeot szokta játszani ; s melyek iro-dalmi körökben oly jó hírt szereztek számára, hogy még a kritika sem mert keztyű nélkül hozzá nyulni.

Kritika ? — ő ezzel a fegyverrel is tud bántani. Robbogányi nem csak drámaíró és művész ; ő kritikus is.

Már pedig azt tartják, hogy a megtért guerillából lesz a legjobb csendőr. Ez tudja legjobban, hol vannak a ezim-borák búvhelyei ? hogy kell egy hurokra akadt czinkost kivallatni ?

Neki is volt pedig már száz arany kitéve a fejére, a mit el is nyert az által, hogy egy drámát irt, melynek czíme : «Bűn bűnt követ», melyet azonban ő maga annyi beval-lott bűn daczára, a drámai vérpadon leendő nyilvános ki-végeztetés helyett, leendő megjavulásáig tartó fogságra megkegyelmezett.

Ámde mindezen érdemeinek elősorolása után fennmarad még a legnagyobb, melyet tőle az utókor sem fog elvitathatni.

Mert lehetnek, és bizonyára vannak is oly ártatlan kedélyek közönségünk soraiban, kik a művészet és irodalom tetteit nem tartják reális foglalkozásnak, de senki sincs, a ki el ne ismerné azt, hogy a ki tizenhat éven át minden farsangban személyesen vezette a kotillont, az megérdemli, hogy az «ifjúság vezetőjének» nevezessék.

S e tánczhadvezéri czelebritás, e quadrillgenerális, e kotillonfeldmarschall, e minden európai bálók hétválasztó fejedelme: Robbogányi Uzindur.

És valamiképen elismert dolog, hogy Napoleon akarata nélkül Európában nem lehet «rend», hasonlóul bevégzett tény, hogy Robbogányi Uzindur nélkül nem lehet Európában «tánczrend».

Melyért is felhívjuk lapunk minden olvasóját, hogy e mi kedves barátunknak tartós és állandó egészségeért siessen egy pohár pezsgőt üríteni — ha van.

GREGUSS ÁGOST.

(Az «Üstökös» princípálisához.)

A «Lángészt» szidta, mivel a «gaz» írókat ütötte;

Most meg minden író-t üstököl Üstökösöd.

Szép, hogy e rossz elvtől a jóhoz visszakerültél,

S inn magam is szívesen tartom a hátamat: Üss!

G. Á.

Felkapván azon dicséretes szokás, hogy mikor a programmunk szerint rendben érzi magát következni illető jó barátunk, ez «irodalmi kényszerkölcson» vagy mint Nendtwich barátunk mondá «irodalmi Matrosenpressgang» következteben, önként siet nálunk jelentkezni,

beküldvén arcképét, s némi szellemi contoureokat is hozzá.

Így tisztelt barátunk a fenebbi epigramm kíséretében jelent meg, hadfogadó bureaunkban.

Távol legyen tőlem ily gonosz szándék, hogy én Apolló fölkenntjei ellen fölemeljem kezemet! hogy én íróársaimat megüstököljem! Hogy bánhatnék én ily gonoszul ennyi kopasz emberrel? Még pláne ütni! 'sz nem jöttem én Meklenburgból. Én eddig azt hiszem, hogy csupa merő hízlegéseket mondok barátimnak, s milyen gonosz a világ, hogy magyaráz mindent félre.

Megfogyatkozásait is, a hol lehet, eltakarom. Hát nem föltett kalappal rajzoltatom-e azt, a ki megszabadult attól a gondtól, hogy frizőrre legyen szüksége?

A mult számban volt szerencsém bemutatni egy jelesünket, ki poétából lett kritikussá; ime most egy másik kitünő férfiunk, ki, megfordítva: elébb volt hirhedett és rettegett kritikus, s azután változott át koszorús költővé.

Azt kérdi Tóth Kálmán: «Ki volt nagyobb?»

Minden kétkedés nélkül kimondom: az utóbbi!

A ki elébb volt drámaíró, azután lett kritikus, az lehet hősi jellem, de minden esetre boszúvagyó, ki megakarja torolni a vett sérelmeket; de a ki, mint Greguss, a kritikust és drámaírókat oly módon tudta magában szerves egészsze olvasztani, hogy elébb megcsipkedett minden halandó poétát, s azután kitárta keblét, mondván, már most cseréljünk szerepet, csipjetez ti engem! az ilyen ember nagy keresztyén!

Kivált ha azt az elvet követi, hogy «majd irok én nektek olyan darabot, a milyeneket ti szoktatok írni nekem».

Hanem hát itt sem tagadható meg kritikusi természetét: még a drámája is egy általános kritikai hadjárat az írók ellen. Ő ugyan fentebbi epigrammjában is azt állítja, hogy a «Lángész» csak a «gaz» írókat ostromozza. Kérem alás-san. Linné szerint minden gaz: virág; a murek vad álla-

potában gaz, s ha megneemesítik, sárgarépa; a spinót, ha nyers, gaz; ha megfőzték, még az országgyűlésen is szóba hozzák.

Én tehát tulajdonképen akkor, midőn a Lángészt megrottam, nem Greguss ellen tettem kifogást, hogy minek irta meg a Lángészt? hanem a Lángész ellen, hogy minek hagyta magát megíratni Greguss által?

Azóta azonban sokat változtak nézeteim. Az idők kényszere engem is kapacitált, hogy minden úgy van jól, a hogy van, s a féllábú ember is ideálja — a sántaságnak; azért ime kezemet nyujtom e hasábon keresztül az én kedves barátomnak: «te is kritikus vagy, én is kritikus; te is jó katona, én is jó katona: ne bántsuk egymást». Inkább keressünk majd egy harmadikat, s azt communi consensu jól eldöng — simogassuk.

IPOLYI ARNOLD.

Fáj a szíve az embernek, ha elgondolja, hogy e szép tojásdad arcú deli alak arra van hivatva, hogy csupán olyan hölgyeknek udvaroljon, a kik ez előtt háromezer esztendővel éltek, s azóta bebalzsamozva unatkoztak valami egyiptomi gúla kabinet partikülierjében, s míg más ifjú ily időben azon élve elnyerésében fárad, melyek e földön vannak, őt csak az vonja magához, a mi a föld fölött és a föld alatt található, értve az utóbbiak alatt az ócska sarkophagokat és bedült sírboltokat, miknek titkait fürkészi; hanem hát már egyszer ezt így rendelték a bölcsék, hogy kiválogattassanak egy országban a legtöbb eszű, legegzenesebb termetű, legjobb erkölcsű férfiak és azok legyenek épen a deficiálásra kárhoztatva, s ezen mi nem segíthetünk, mert ha tőlünk függne, bizony minden páter nevét megnyújtánok «páterfamilias»-ra.

Ime e kitűnő barátunk oly művel ajándékozá meg tudományos irodalmunkat, mely mindent összefoglal, a mi

nemzeti életünkben mese. Ő a «Magyar Mythologia» ko-szorús szerzője.

Ez azon egyetlen mű, mely a kiadó vallomása szerint, az utolsó szakadó szálig mind elkelt és egy sem került vissza a vidéki könyvtárak küldeményeivel. Így nagyon valószínű, hogy a tisztelt szerző újabb kidolgozás mellett új kiadást fog belőle rendezni.

E lehetőség esetére bátrak vagyunk figyelmébe ajánlani a magyar hitregetan azon tárgyait, a mik az első kiadás óta gazdagíták nemzetünk mythológiáját.

Így mindjárt az I. fejezetnél a pogányistenek közé kér-jük betétni a «Pénzistent», ki még ma is nagy tisztelet-ben részesül.

A Rémek közé: az Inséget, az Adóexekueziót és a Czen-zurát.

A Csodaállatok közé a Sült Galambot és a Hirlapi Kacsát.

A Tündérek és Láthatatlan Alakok közé az Ezüst-Huszt, nem feledve el annak a Február 11-ki toaszt alkalmával felbecsült ágióját.

A Kineshordó Lidérczek közé a Bankó-prést és a Kre-ditanstaltot.

A Manók közé a harmadévi sok Röpiratot.

Az Elfeledett régi tisztességek közé a Magyar Főkötőt és Pártát.

A Babonák közé a Szózat-éneklést.

A Csodák közé az 1864-iki «Száz forintot egy zsem-lyéért», s az 1865-iki «Száz zsemlyét egy forintért».

A Griffmadarak közé a 33 Hirlapot, a mi két esztendő alatt egymást megette.

A Sárkány Tojások közé a másik 33 Hirlapot, mely helyettük támadt.

A Földbesüllyedő Hősök közé a Vezért, ki maga is úgy mutatta be magát, mint kis ördögöt.

Az Óriások közé a Bugyogós Ifjú Óriásokat.

A Boszorkányok rovatába: az Augsburger Allgemeine Zeitungot.

A Fanyövök és Kőmorzsolók közé: az Oesterreich-t, meg a Botschaftert.

És különösen, mikor az Elemek tiszteletéről szóló fejezetet fogja átdolgozni, becses figyelmébe ajánljuk e négyet: a Földtisztelet rovatában: a Földkóstolókat és a Földvételi Belgát, a víz tiszteleténél az Alföldi Rétöntözést, meg a pesti Vizvezetékét, a Tűz tiszteleténél a Petroleumot, meg a magyar Szalmatüzet, a Szél tiszteleténél pedig azt a bizonyos Köpönyeget, a mit szél ellenében szokás fordítani.

Ezek mind tisztán magyar Mythologiai tárgyak, a miket nagyon tisztelt barátunk Magyar Mythológiájának második, bővített kiadásában egész bizonyossággal remélünk feltalálhatni.

BÉRCZY KÁROLY.

Midőn egy részről van szerencsénk bemutatni egyikét legrégibb barátainknak, minden fölöslegessé váló ajánlgatás helyett csak annyit jegyzünk meg felőle, hogy daczára ily régi barátságnak, s daczára annak, hogy mind a ketten lapszerkesztők vagyunk, még sem veszünk össze soha.

Ennek külömben igen egyszerű magyarázata van. Én az infanteriánál szolgállok, ő pedig a kavalleriánál.

Én bolondos lapot szerkeszték, Bérczy pedig lovas lapot: a Vadász és verseny-lapokat.

Ez azon lap, melybe legtöbb nemes ir, melyet legtöbb nemes olvas és melyre legtöbb nemes prænumerál. És nagyon méltán. Ha már nemességünkől úgy sem maradt meg egyebünk, mint nemes levelünk, nemes szívünk és nemes paripáink, hadd védelmezze az elsőt a Pesti Hirnök, hadd tartsa biztatással a másodikat a Családi Kör; de

az utóbbitól se vitassa el senki azon jogot, hogy magát az irodalomban képviseltesse.

A ló tiszteletreméltó állat. A Pegázus is ló, a hyppocrénét is ló rugta, Minerva sisakjának az ernyőjét is négy ló képezi, hazánk történetében is fontos állat a ló, de ezt bővebben elemezni nem merem, nehogy nemzetiségek elleni izgatásnak véteßsék; azért a ló mindenestre megérdemli, hogy saját orgánuma legyen.

A lovaknak épen úgy meg van a maguk története és családfája, mint a kitünő hősöknek, sőt némely lónak a nemessége sokkal régebbi dátumú, mint a gazdájáé.

És ha már egyéb mező nincs tettevagyunknak nyitva, mint a handikap tere; s fegyvereink erejét más ellen nem éreztethetni, mint a nyulak ellen: ezekben kitünni is dicső. «Foglaljuk el a tért!» ez Tallérossy Zebulon jelszava; «még pedig fekve, mert így többet elfoglalhatunk belőle, mint állva.»

Bámulásra méltó különösen tisztelt barátunknál az, a mi minden költőnél legbámulatosabb szokott lenni: Arany János mindig verekedő emberekről ír, pedig maga soha sem verekszik; — Hiador mindig szerelemről dalol, pedig nem is szabad neki, mert plébános; — míg Lonkay mindig a cœlibátusról énekel, pedig nem próbálta; — és az a valódi talentum! Így Bérczynél is a fantázia diadalának kell elismernünk azt, hogy ő lovakról ír, a nélkül, hogy valaha lovon ülne, és vadászatokról, a nélkül, hogy egy árva svábhgyi szőri-szarkát meglőtt volna valaha életében.

Legnagyobb érdeme pedig az, hogy míg sok ifjú és vén szerkesztő az előfizető közönséget teszi lóvá: ő a lovakat tudja rábírní, hogy a gazdáikkal előfizetessenek.

És bizonyára Bérczy kedvesebb olvasmányt ad oly novellákban, hol azok a szalonkák szerepelnek, miket mi koppasztunk meg, mintha írná a mai kor divatos novel-láit azokról a szalonkák-ról, a kik minket koppasztanak, vagyis, érthető nyelven magyarázva: il est plus beau

d'écrire des biches, qui se font manger, que des biches, qui nous mangent.

Azért egy lelkesült «cheer»-t a Vadász és versenylapok szerkesztőjének!

(U.) URHÁZY.

Venio nunc ad fortissimum virum. Most mutatom be azt az egyetlen férfiút, a ki nekem a föld kerektségén parancsol. Mert vagynak ugyan még sokan, a kik nekem parancsolgatnak; csakhog azokkal én úgy vagyok, mint a svájcezi nemzetőr a kapitányával, kinek ily dorgálására: «mért nem voltál a hadgyakorlaton? mondtam tegnap, hogy eljőjj!» azt felelé vissza: «te mondtad ám, hogy elmenjek, de én nem mondtam, hogy elmegyek.» A mit azonban (U.) parancsol, azt oly készséggel szoktam megfogadni, a milyennel csak fogadhatja egy Honfi egy Hon-tya parancsát. Igen is, ő a nagyérdemű Hon-nak elismert buzgalmú és kapacitású szerkesztője, én pedig ugyan-annak szerény alattvalója. S ámbátor nem illenék subalternusoknak az ő princípálisaiokról panegyrikont írni, mert ez a rossz világ könnyen úgy magyarázhatná a dolgot, mintha itt fizetés-főlelélési remények volnának mozgásba hozva: azonban egyszer már a keblemből felbuzgó érzelemnek nem állhatok ellent; vagynak dolgok, a mikről a költő azt énekli, hogy «koporsóból is kitör és eget kér!» s a mi igazság: a Hon nagyon jó lap.

Nem azért, mert a kiadójával némi ismeretségben vagyok; de tessék megnézni! Van abban gazdaság, politika, külföld, belföld, újság, régiség, regény, utazás stb.; vezércikkeket irnak bele a legderekkabb hazafiak, a kik nem pénzért irnak, járatják a legokosabb emberek, s a papirosa is szebb, mint valamennyi lapé a birodalomban.

S nem csak az az érdeme a Hon-nak, a mi benne van, hanem még az is érdeme, a mi benne nincs! Nincs benne hízélgés, ámitás, dicsekedés; nincs benne polémia, nem

veszekedik abban senki se papokkal, se újságírókkal, se doktorokkal, se színészekkel, se muzsikussal, azoknak (U.) mind azt mondja, hogy «a ki idebenn veszekedni akar, az menjen ki!» Hát még a mi lesz benne? hát még a mi lehetne benne! De e két utóbbi témát jobb, ha egyelőre az olvasó fantáziájára bizzuk.

A Hon egy szóval tagadhatatlanul ugyan az a magyarban, a mi a Patrie a francziában, de nem ugyanaz, a mi a Vaterland a németben.

E naponkint, kivéve a vásár- és ünnepnapokat, újjászülető óriásnak ős alkotója a fenttisztelet hazánkfia, ki e hivatásának valóban oly buzgalommal felel meg, minőt e szent ügy megérdemel.

Mikor még más ember a bál utáni krapuláját aluszasztja ki, ő már a hajnalcsillaggal (Morning Star) ébred, s míg ifjú tudósnak első dolga a kávéházban a tekeasztalhoz sietni, az ő első golyója: a «Globe». Ő ismeri és megtudja becsülni az időt (Times), s nem csak a multakra terjed ki figyelme, hanem még a jövőnkbe is beletekint (L'Avenir; Zukunft). Délelőtt kihallgatja a külső hatalmasságok hírnökeit (Wanderer, Herald, Botschafter). Délután a hazafiakat (Hirnök, Idők tanuja), s mikor más író bizonnyosan meg lehet találni a Presseben (a hol bort mérnek), őt is meg a Presseben (a hol vezércikkeket találnak), mindenre kiterjedő figyelme egyaránt röpked a legmagasabb régiókban a sassal (Oról), valamint a rétek virágaiból mézet szedő Északi Méh-vel, (Szjevernaja Posta) s midőn mások már rég aludni mentek, az ő láthatárán még akkor is fenn van a nap (The Sun).

Valóban az önzésnek legkisebb árnyéka nélkül mondhatjuk, hogy minden hazafi csak akkor teljesítette kötelességeit a haza, az emberiség, az egész világ, az utókor, és saját maga irányában, ha a Honra, mint a fenttisztelet nagyérdemű barátunk által oly szilárdul szerkesztett lapra, állandóan és folytonosan prænumerál. — Lehet kezdeni minden hónap elején.

GYULAI PÁL.

Most vagyok már megakadva!

Eddigelé csupa «tisztelt barátom», «kedves barátom», «nagyérdemű barátom» volt, a kiket bemutogattam, s most íme egy ellenségemet kell a közönség elé vezetnem. Még pedig kemény, legyőzhetetlen ellenségemet, a ki nem adja meg magát, a ki be nem vehető, sem ostrommal, sem kiéheztetéssel.

Pedig hát minden háborúnak köztünk az az oka, hogy ő azt hiszi, miképen kritikusnak lenni okosabb dolog, mint poétának; én meg azt állítom, hogy kár annak kritikussá lenni, a ki jó költő lehet.

Isten ellen való véték, a jó borból eczetet csinálni!

Mi az a kritika? A költészetnek az inasa, a ki annak a pelyhes dolmányát kikeféli és kiporolja, a pecséteket a köpenyegéből kitisztogatja, genialiter szétszórt papirosait kosárba hányja, s az általa lőtt vadakat feltranszchirozza.

Mi az a kritika? A múzsák szobaleánya, a ki szennyes ruháikat kimossa, lyukas harisnyáikat kipótolja, s a mellett a kisasszonyait, hátuk mögött, mindig rágalmazza.

Mi az a kritika? Pinczér a publikum háta mögött, ki az étlapról magyarázza, melyik étekgóság miből van összeállítva, melyik jó, melyik nem jó? s a szakácsnak referál róla, hogy mit mondtak a vendégek a főztére.

Mi az a kritika? Porkoláb Apolló armadiájában, kihez a csinyt tett chargekat bűnhödni küldik; legfeljebb örmesteri ranggal.

Mi az a kritika? Kéményseprője a Helikonnak, ki az istenek oltárainak csak a füstjével foglalkozik.

Mi az a kritika? Olympusi fináncz, a ki minden átmenőt csak azért vizitál meg, hogy nem kaphat-e nála valami mauthbarest?

No hát: nem hiba az Gyulaitól, hogy mikor ő olyan jó poéta lehetne, átesap kritikusnak?

Ezért viaskodunk mi már régóta egymással.

Én természet szerint a nyugodt kontemplacziónak vagyok kedvelője. Eshetik a házam fedelére úgy a bukott dráma, vers, novella, mint a zápor, én ki nem megyek az eresz alól, hogy magam is megázzam; Gyulai ellenben akkor boldog, ha polémiazápor között járhat esernyő nélkül. Az istenek ambroziával kínálják, s ő a helyett vad poéták nyers süteményeivel terheli meg szellemi gyomrát, minek aztán természetes következése, hogy kénytelen nagy tornázásokat végezni utána, emésztést elősegítő kommoczió végett.

Ez magyarázza meg pathologice, hogy tud két olyan okos, derék, elmés és komoly férfiú, mint Gyulay és Brassay egyetlen egy «A» betű fölött három hétig elpolemizálni, mint két Titán, könyvtár számra döntvén egymás fejére a citátumok lavínáit! Kell az nekik diætetikai szempontból.

Én tehát Gyulait anatomice distingválom.

Nem minden organumát tartom ellenségemnek. A szíve s a tüdeje, azok jó barátaim; hanem a mája, meg az epéje, mely kritikai hajlamait rejti, azok ellenségeim.

A miért is vele kötekedni meg nem szünök, s csak azért iszom naponkint Werther, Edler von Numvár életeszen-
cziáját, nehogy alkalma legyen fölöttem parentácziót mondani, olyan időben, a mikor már nekem nem lesz organumom, a mivel visszareplikázhassak neki.

RÁTH MÓR VÁLOGATOTT LEVELEI.

(A Vörösmarty életirása végett fenntisztelt barátunkhoz.)

I. Levél. Tckintetes úr! Meglevén felőle győződve, hogy az életirás, melyre kegyed oly sok gondot fordított, már okvetlenül kész, bátor vagyok egész tisztelettel esedezni, méltóztassék azt hozzám kegyesen elküldeni. Örök hálára lekötelezett tisztelő szolgálja. R. M.

II. Levél. Uram! Nekem úgy tetszik, mintha önhöz intézett leveleimet ön felbontatlanul felfűtogetné; más okát nem tudom elképzelni annak, hogy azt az életirást még sem küldi. Ön még nem tudja, hogy milyen egy könyv-árus, ha dühbe hozzák? Számváld még csak generálissá lett a magyar írók miatt, de én Dzsingiszkánná leszek, ha nem küldi azt az életirást. Alászolgálja. R. M.

III. Levél. Én uram! A martyrok minden kinszenvedéseire kérem, instálom, esedezem, meghajtott térddel könyörgöm; bocsánatot kérek, ha valaha megbántottam küldje már azt a biografiát. Engem a publikum kihúz, lehúz, behúz, felhúz, megnyúz. Legyen ön keresztyén! s ne kívánja kinhalálomat. Szenvedő szolgálja. R. M.

IV. Levél. Hallja az úr! Én most vettem egy hatsövű revolvert Kirnernél. Azt megtöltve szüntelen a zsebemben hordom. Ha ön bátorságban akar járni az utcán, tanácsolom, hogy azt az életirást haladéktalanul ide szállítsa. R. M.

V. Levél. Tisztelt barátom! Rájöttem azon meggyőződésre, hogy valamint a politikában, úgy az irodalomban is nyájas barátsággal sokkal többre lehet menni, mint nyers szigorral. Legyünk per tu. Aztán majd kérlek igen szépen, arról a bizonyos életirásról ne feledkezzél meg. Tisztelő barátod. R. M.

VI. Levél. Szeretett barátom! Ma születésem napja

van. Hű barátaim ma este egy kis barátságos lakomára fognak összegyűlni. Vigan leszünk. Hogy örömünk tökéletes legyen, óhajtanám, hogy a te becses eljöveteled is tetézzé azt. S ha még egyúttal a Vörösmarty életírását is elhoznád magaddal, az lenne rám nézve a legkedvesebb születésnap megglepetés. — Hány kocsit küldjek érted? Szerető barátod. R. M.

VII. Levél. Kedves barátom! Beteg vagyok. Fekszem. Máj-, lép- és dúcrendszer-bántalmak vettek elő. Valami fekszik a gyomromban nagyon. A fülem cseng és nyughatatlan vagyok. Három orvos tartott fölöttem konziliomot, mind a három azt a véleményt mondta ki, hogy nem gyógyulok meg egyébtől, mint a Vörösmarty életírásától. Baráti részvételettől elvárom, hogy sietsz szenvedő barátod kínjainak véget vetni. Maródi barátod. R. M.

VIII. Levél. Uram! De már egy kiadó türelmének is van ám határa. Ha nekem egy hét alatt el nem küldi azt az életírást, én következő felszólítást inseráltatok a lapokban: «G. P. úrnak! Ha ön azt a bizonyos életírást nem küldi, minden nap egy betűvel több fog megjelenni nevéből!» Ám lássa, ha a végletekhez folyamodom. R. M.

IX. Levél. Uram! Adjon ön nekem váltót arról, hogy «drei Monate a dato» át fogja adni azt az életírást, hogy én önt lejárat idején elexequálhassam. R. M.

X. Levél. Esküszöm önnek mindenre, a mi papirosból van, hogyha ezen a héten át nem adja azt az életírást: — én megírom azt saját magam, s kiadom az ön neve alatt. R. M.

BERNÁT GÁSPÁR.

Íme Magyarország legnagyobb költője!

Egy költő, a ki a semmiből tud költeni!

«Hiszen minden költő a semmiből költ», hallom az ellenvetést.

Költ ám — verset, meg novellát; de pénzt költeni a semmiből! Ez a valami.

Bernát Gáspár tagadhatatlanul Magyarország legnépszerűbb embere. Mint író, a legkedveltebb témával foglalkozik, a mit legörömeztőbb olvasunk, melynek eszméit mindnyájan osztjuk; melyben az ország minden nemzeti-ségei, magyarok, németek, tótok és románok egyiránt meg-egyeznek; — e nagy és általános eszme: «hogyan kell nem fizetni?!»

Gazsinak minden sora e lelkesítő eszmét lehelli vissza. Tőle tanuljuk meg az adósság-revokáló jurátus stikklijeitől kezdve, a váltót felfrüstököltető táblabíró invencziójáig mindazon közhasznú találmányokat, miket az emberiség méltatlanul üldözött jobbik fele, a jámbor adósok, az élet legfatálisabb prózája, az exekuczió paralyzálására fölfedeztek.

Ki ne olvasná napjainkban az ilyen tudományt? Ki ne vallaná magát e pártelvek követőjének?

És e mellett Bernát Gáspár ép oly nagy financier a pénzkiadásban, mint Besze János a pénzcsinálásban, úgy, hogy ha utóbb említett hazánkfia lenne pénzügy-miniszter s roppant pénzügyi terve realizáltatnék: okvetlenül adlátusnak kellene kinevezni mellé Bernát Gáspárt, hogy azt a pénzt, a mit az egy rakásra természet, a másik segítse elkölteni.

Igaz, hogy Bernát Gáspár nagyon szereti a hyperbolákat; ő nem tollal és plajbászszal, hanem telegráffal ír; más íróeszköz nem képes extravaganciáit utólélni. Közön-séges kifejezéseket nem használ soha; az ő műzsája soha sem csinál rendes lépéseket, csak kapriolokat; s míg más ordinaré poéta most is csak pegázuson utazik az Olympra, ő rég szárnyas lokomotivon jár oda.

Bizony rég!

Már anno — Pesti Hirnök ilyen fiatalnak ismertem őt, mint most.

Újabb időkben sűrűen volt arról szó, hogy a muzeum-

nak új direktor kellene. Úgy tettek az újságírók, mint a régi piktorok, kik az új olajfestményt a régi fölé oda-festették. Mi e hivatalra különösen ajánljuk Bernát Gáspárt.

Először, mert a «régi pénzeket» senki oly alaposan nem tanulmányozta, mint ő; másodszor, mert a ki ily jól tudta saját magát konzerválni, az a kitömött madarakat is bizonyosan szinte jól konzerválná; és harmadszor, mert csakugyan nincs e világon az a muzeumdirektor, a ki lassabban tudjon járni, mint a hogy Bernát Gazsi jár, ha neki indul.

GIRÓKUTI FERENCZ.

Hát hazám legédesebb költőjét nem mutatnám-e be ?
De bizony bemutatom.

Legédesebb költőnk ő, mert legédesebb tárgyakról dalol: dinnyéről, szőlőről és zöldborsóról.

Tudjuk mindnyájan, hogy a zöld borsónak mily versregyújtó hatása van; ama híres költő: Gottlieb Hiller, genannt der Naturdichter, furmányos volt, midőn egy őszi zöld borsót megénekelvén, költővé lett, s utóbb annyira vitle, hogy még a porosz királynak is bemutatták; a zöld borsó tehát elég magasra törő tárgy, — kivált ha karó van mellé tűzve.

Derült kedélyű barátunk valóságos vershooibrenk. Nála minden fűnek-fának verset kell teremni. Beleoltja ő azt minden növénybe, s megtermesztí minden földön a kadencziát.

A nála megrendelt növényeket, hogy az úton ki ne száradjanak, versekbe takarja, s a veteménymagvakat, hogy csíráképességüket megtartsák, rythmusokba páczolja be.

Gazdászati tanácsadásai mind versekben hangzanak.

«Hexameterben etess, pentameterben itass.»

Ismeri a magyar embert, hogy a mit versben tanult, megragad nála.

És e mellett merész feltalálója új versnemeknek. Csupán kétféle lábat találni azokban, az egyik a «karaláb», a másik a «szarkaláb».

Általában tisztelt barátunk műveiről azt az irigységnék is el kell ismerni, hogy azok igen magvasak (ha dinnyék), igen zamatosak (ha baraczkok), és az utókor elismerő magasztalására érdemesek (ha czukorbafozók).

Melynél nagyobb dicséretet egy hirtelen költőre mondani nem lehet.

Mi részünkről csak a méltányos viszonyosság művét végezzük ezúttal. Tisztelt barátunk, mint naptárköltő, bennünket egy évben a szentek közé sorozott, expropriálván számunkra valamely hajdankori martyr helyét a napok sorában, s helyébe ültetvén szerény nevünket, és így csupán baráti viszonzás ezúttal, ha mi azt, ki bennünket élve kanonizált: a halhatatlanok sorába emeljük.

S míg Üstökös jár az égen
Nevét nem felejtik régen.

BALLAGI MÓR.

Ballagi Mór azon szerencsés író, ki oly chef d'œuvre-t adott át az olvasó közönségnek, mely minden osztály, rend és életkor szerinti olvasónál korszerűséget képez.

E könyv az, mely utat nyit a magyar és német nemzetnek egymást kölcsönösen és alaposan megérteni, s a nemzetiségi differenciákat kölcsönös meglegedésre kiegyenlíteni.

Biztos kútfő után mondhatjuk, hogy még maga az államminiszter úr is gyakran folyamodik e könyvhöz, felvilágosítást szerez belőle magának.

És méltán tartatik az ily magas becsben.

Mert megtalálható abban Vörösmarty költészetétől kezdve a Corpus jurisig minden.

Magában foglalja az Csengery államtudományát, Kemény vezérezikkeit, Arany hősköltészetét, Gyulai kritikáját, Brassay fűvészetét, Greguss bölesészetét, Kakas Márton bolondságát, Remellay históriáját, szóval mindent, a mi magyar nyelven íratott, — kivéve Oroszhegyi Józsa vegytanát.

Ezen nagybecsű könyv tudniillik Ballagi Mór magyar-német szótára.

E mű nagy befolyással volt a német emberek megmagyarosítására.

De nemcsak a szavak rendbehozásának, hanem a szavak értékesítésének is nagy mestere előttünk álló barátunk, ki bár híven talált arczképéhez mégis legkevésbbé hasonlít, mert a kik őt személyesen ismerik, csak szónokolva ismerhetik.

Ő a legbuzgóbb szónokok példányképe, ki, ha francziának született volna, most a franczia törvényhozó testület vitái alkalmával a Hon és Pesti Napló extra Beilagokkal volnának kénytelenek megjelenni; s azt kellene azután majd meghallgatni, a mit ő mondana az ultramontánoknak. Ott volna majd sűrűn látható a stenografiában bezárjelezett (zaj), — (nagy zaj), — (heves félbeszakítások), — (felugrálás a padok tetejére) — (ordítás a jobb oldalon), — (synodalis zshivaj), — (szónok túldörgi valamennyit) stb. eff. Majd kikapnák azok tőle a magukét! — Hogy a kutya egye meg a macskát!

Ez az ő szavajárása, melylyel a világ tarthatatlan helyzetét szokta jelezni. Mely kegyes óhajtását mi is készséggel aláírjuk.

KEMÉNY ZSIGMOND.

Fortes creantur fortibus!

E jelige nemcsak a Vadász és Versenylapok eszmekörére nézve áll; mi emberek is alá vagyunk vetve e nemesítési procedurának.

És így nem csoda, ha Kemény Zsigmond, kinek egy öse fejedelem volt, a másik öse hadvezér, maga is fejedelni és hadvezéri állást foglal el az ujságírás mezején.

S ha fölszámítja táborát, bizonynyal több előfizetőt állíthat hadirendbe, mint a mennyivel fejedelmi öse Nagy-Szőllősnél Kucsuk Mehemet basával megütkezött; de nem is hagyja ám magát, miként amaz, levágnatni Kucsuk János Török basától.

S ha vesszük Kemény Simon élettörténetét, abban is sok analógiát találunk az övéhez.

Ki volt akkor Magyarország legnagyobb embere? Hunyadi János. Ki volt annak legbensőbb barátja? Kemény Simon.

Ki most Magyarország legnagyobb embere? Deák Ferencz. Ki annak legbensőbb barátja? Kemény Zsigmond.

S valamikép megtörtént, hogy a török-tatár ellen harczolván, átengedé Hunyadi fegyverzetét Kemény Simonnak, hogy ő harczoljon abban és viszont; hasonlatosképen a mostani nagy journal attackban is gyakran küzd Kemény Zsigmond Deák fegyvereivel, míg Deák viszont a szerkesztő leeresztett sisakja alatt, melyről lepattognak azon bizonyos török-tatárnak a nyilai, a kinek az igazi nevét a hajdani Récsy Emil szerkesztette Pesti Naplóban Lisznyai Kálmán verse közepett, a betűszedői véletlen olyan malapropos kivakkantotta.*

Kemény Zsigmond abban különbözik sok más egyéb

* A betűszedő a «török-tatár» helyett azt szedte ki, hogy «muzska-osztrák». Így is lett kinyomtatva

irótól, hogy ő igen sok dologhoz ért, és igen kevésről beszél, míg mások igen kevés dologhoz értenek, és igen sokról beszélnek.

Mikor valami cikk alatt láttuk a mult években a nevét, már előre tudtuk, hogy itt van a német kérdés legeslegújabb stádiumában. Ez a kenyérpótlék, a mire az inség ráfanyalítja az ujságíró, miután a többi tápláléknak mind a Jedikulában kell megadni az árát.

Úgy tett velünk, mint a szakács, a ki tudná, hogy mit kellene főzni, csak ne félne az epidémiától. Így azonban a különböző sauceokban mindig csak azt nyújtja vendégeinek, a mitől azok meg nem betegszenek, s el akarja velünk hitetni, hogy «e'pur si mouve»; mégis csak mozog a német kérdés! Pedig optica fallacia: nem a kérdés forog az értekező körül, hanem az értekező a kérdés körül.

Egy idő óta kezdenek ritkulni a német kérdés fölötti elmélkedései, s ez jót jelent. Mikor már a Pesti Napló el kezd a magyar kérdéstről is beszélni, akkor már bátran ki lehet bontani a télire bekötözött barackfákat: nem lesz több fagy.

Az életíráshoz tartozik azt is megjegyeznünk, hogy Kemény Zsigmond barátunk megállapodott 48-as; hanem azért még mindig igen szeretetre méltó férfiú.

REMÉNYI EDE.

Íme egy tisztelt barátunk, a ki hegedűvel írja a világtörténetet.

Valamint a Schwechatnál elfogott cigányok azt mondhatták az ángázsmánt ajánló horvát bánnak: mi nem akarunk hazánk ellen hegedülni; hasonlóul elmondhatja Reményi magáról: én pedig hazám mellett hegedülök!

Legelőször életünkben azon emlékezetes vár alatt találkozáink össze, a mi a többek között arról is nevezetes, hogy egyszer egy szakács egymaga kiüzte a helyőrségét, pedig Mátyás király katonái voltak.

Reményi volt ott az egyedüli vitéz, ki nem rakta le fegyverét (a nyirettyűt); hanem tovább küzdött vele a magyar név dicsőségeért.

S ez valóban bámulatos eszköz Reményi kezében, ez a nyirettyű! Ez neki toll, mely a legszebb antikritikákat írja, ez neki kard, melylyel versenytársait levágja, ez neki ecset, melylyel lefesti a magyar búját és örömét, ez neki sarló, melylyel európaszerte a sterlingtől a piczuláig, mindenféle termékben arat, ez neki paripa, ha megunja magát, ráül s beutazza rajta mind az öt világrészt, ez neki hágesó, melyen még a francia császárhoz is felkapaszkodik, ez neki kulcs a paradicsomba, elmegy Rómába, egyet hegedül Liszt Ferenczcel a vatikánban, s bejut a konfraternitásba.

E bámulatos nyirettyű kezelőjét látod előtted, kegyetlen olvasó!

(Mert miért volnál te «kegyes olvasó», ebben a czudar időben?)

Épen most vett búcsút tisztelt barátunk Napoleontól, ki csak azért késleltette algiri útját ily sokáig, hogy még egyszer meghallhassa a «Repülj fecském»-et, s nagyon kérte, hogy az alatt, míg oda lesz, ő is használja fel befolyását Antonellire s próbálja meg, hogy tudna-e még valami variációt kigondolni a római nótára? mert ő már a fogytán jár ebbeli művészetének. Reményi Ede barátunk névjegyén olvasható volt négy év előtt, miszerint ő az angol királynő ő felségének első hegedüse. Semmi sem rajzolja oly élénken az özvegygyé lett királynő mély bánatát, mint azon körülmény, hogy tisztelt barátunkat négy év óta nem hívatta vissza.

Most kellene tisztelt barátunknak Amerikába menni: miután úgy halljuk, miszerint Párisban még a déli államokat képviselő Slidellt is sikerült becsalogatni hegedűjével a reunióba; most pedig Amerikában épen azon dolgoznak.

PÁKH ALBERT.

Van szerencsém bemutatni a keresztapámat.

Mert, hogy ő volt az, a ki Kakas Mártont a keresztvízre tartotta — a Vasárnapi Ujságban.

Vasárnapi Ujság? Ki ne tudná, hogy mi az?

Egy nagy hatalmasság az irodalomban; nem csupán geográfiai fogalom, mint Metternich Olaszországa és a Bécsi Hiradó; nem is pusztán európai szükség, mint Törökország és az Idők Tanúja, hanem valóságos aktív nagy hatalom, mint Anglia, ki szereti ugyan a békét, de a háborúra is készen áll.

Bámuljátok még azon írókat, kik magokat halhatatlannokká teszik? jertek, hát bámuljátok az én keresztapámat, ki nem csak magát, de azonkívül száz meg száz embert tett már hallhatatlanná, megörökítván őket a V. U. hasábjain s ha kérdeni lehet, vajjon ez és amaz írónk honnan vesz annyi tárgyat újabb munkákhoz, még jobban lehet kérdeni, vajjon Pákh Albert honnan a pokolból fog jövő esztendőre való híres férfiakat előteremteni? De ő azokat mégis előteremti.

De nem csak ez az ő főérdeme.

«Non minus est virtus, quam quærere : parta tueri.»

(Nem kisebb virtus, mint a híres férfiakat keresni, megővni másokat a híressé lételtől.)

Nézzétek meg a Vasárnapi Ujság végén a szerkesztői mondanivalókat. Ez idő szerint a 7777-ik szám járja. Azok mind eltemetett fűzfapoéták. Ha fűzfák volnának, poéta nélkül, erdőnek nevezhetnők. Így csak sírkert. Egy coemeterium hétezerhét-százhetvenhét fejfával! Miknek nyugvoit Pákh Albert mind sajátkezüleg szegezé be és temeté el, megírván az ő epitaphiumaikat; mely epitaphiumok a humor quinteszenciái. Vannak sokan, kik ezen kezdik olvasni a lapot, sőt azt is kérték már a szerkesztő-

től, hogy ne is adjon a lapban egyebet, mint mondani valókat. Igaz, hogy ezen halottak közül némelyik hazajáró lélek, tízszer-hússzor is újra megjelen s újra eltemeteti magát, azt tartván Vojtina Mátyással, hogy «egy kis halál nem tesz sokat, őseinknek szintúgy volt.»

Pákh Albert is egyike a tízeknek.

Tudniillik, hogy ezelőtt húsz évvel egy koalíció alakult az akkori fiatal (most már vén) írók között, melynek tagjai kötelezték magukat, hogy szépirodalmi munkákat nem fognak írni, csupán csak a «tízek könyvébe.»

A többi mind megszegte fogadását, csupán csak Pákh Albert áll azóta is kitartó jellemzilárdsággal akkor tett kötelezettsége mellett, s állhatatosan tartja fogadását, végtelen szomorúságára számos tisztelőinek.

Két év előtt tartá a Vasárnapi Ujság tíz éves jubileumát, az úgynevezett «bankó-menyegzőt»; kívánjuk neki tiszta szívéből, hogy még az ezüst, arany és platina menyegzőket is sorba megtarthassa, és még akkor se legyen megszorulva nemzetünk nagy férfiainak felfedezésében.

BRASSAY.

Látod, tisztelt publikum, ezt a szép hószinű szakállat és hószin hajfürtöket?

No, hát tudd meg, hogy ennek minden szála külön tudományban őszült meg.

Brassay mindent tud, a mit csak tudni lehet: ő nagy filológ, filozóf, matematikus, botanikus, kritikus, historikus, grammatikus, statisztikus, lingvista, belletrista, polémista és jurista; és azonfölül még muzsikus is.

Ennek a sokoldalú tudományosságának köszönheti, hogy a magyar tudományos akadémia öt osztálya közül egyikben sem választják meg rendes tagnak.

Mert mikor a nagy gyűlés napja elkövetkezik, s az osztályoknak ajánlani kellene rendes tagságra kandidátu-

sokat, akkor legelőbb is elkezdí a természettudományi és matematikai osztály, hogy mint természettudós is nagy érdemeket szerzett ugyan magának Brassay, de mik ezek azon nagybecsű szolgálatokhoz képest, a miket a magyar irodalomnak a nyelvészet mezején tett; ott volna igazán a helyén; dísze, virága, czímere fogna lenni a filológiai osztálynak, s minthogy tíz több, mint kilencz, tehát mathematice áll, hogy attól az osztálytól ajánltassék, a melyiknél több az érdeme. A filológiai osztály viszont mély deferenciával elismeri, hogy Brassay a nyelvészetben rendkívüli sikerrel működött, s ha semmi egyebet nem mívelne, mint ezt az egy szőlőjét az Úrnak, bizony be is választaná őt osztályába rendes tagnak; de a midőn Brassay annyira kitűnő filozóf, hogy e hajlama és tanulmánya minden egyéb működésére keresztül-kasul kiterjed, tehát úgy kívánja mind a költői igazságtétel, mind a grammatikai superlativus, hogy a hol «legnagyobb», oda választassék be: a filozófiai osztályba. A filozófiai osztály végre ezen bölcészeti dedukeziót állítja fel: «ámbátor elismert dolog, hogy Brassay a filozófok között is kitűnő, mindazonáltal már eddig is a természettudományok levelezőtagja levén: tehát mind logice, mind naturaliter az következik, hogy ki mely helyen leveledzett, azon helyen virágozzék is»; s visszautasítja a kandidációt a természettudósokhoz, s e nemes vetély így foly évről-évre. Brassaynak minden osztály égis emlégeti a másik osztályban tett érdemeit s együtt az őt osztály együttes érdemeiért nem választja meg rendes tagnak; hanem végül azt mondja, hogy «mind ez semmi! Brassay nagy tudós ugyan, de hát még milyen nagy zeneértő! válaszsza meg hát a konzervatorium.»

A rossz világ-aztán rájuk fogja, hogy félnek a polémiaitól.

Bizony félhetnek is.

Alig van köztünk élő ember, a kinek egy bokréta ne jutott volna azokból a csalánokból, a miket Brassay her-

bariumából poéták, muzsikusok, kritikusok, filozófusok és matematikusok számára időnkint ajándékozni szokott.

S hogy polémiáiban mindig ő marad a győztes, arról, úgy hiszem, az első látásra mindenki meggyőződhetik. Nekünk ki van a hajunk tépve, mi pedig az övéből csak egy szálat sem birtunk kiczibálni.

Jelenleg mély béke van közöttünk, a mit az is tanúsít, hogy legközelebbi polémiájában Gyulay Pál barátunkkal még Tallérossy Zebulonunkat is bizonyágtevő tanúnak hívta fel, a miből az derül ki, hogy még az Üstököst is tanulmányozza, mint nyelvészeti specialitást.

Kívánjuk neki és magunknak, hogy még mint viruló öreggel együtt élhessük meg a tort, melyet m. t. r. taggá megválasztásakor fogunk csapni, pendantjaként amaz emlékezetes «haricskapuliszka» estélynek, melyre egyszer jókedvében kilencz összemarakodott kritikust és antikritikust meghítt magához, azon olympi élvezet reményében, hogy mint fogják majd egymást megenni! a mi azonban nem történt meg; egymás húsára nem került a sor, miután Brassay bácsi ennyi sűrű érdemei mellett még kitűnő — szakács is!

DEGRÉ ALAJOS.

«Sunt quos curriculo pulverem olympicum concussisse juvat» . . .

. . . . . Íme ez is egyike a tízeknek, kik sok-sok év előtt felfogadták, hogy a költészet mezején el fogják érni azt a nonplusultrát, a mi legfőbb célja az olympi versenyfutónak.

Kettő-három közülök el is érte, hogy halhatatlanná lett, az az meghalt, s most azt mondják rá gyilkosai, a kritikusok, a mit Caracalla mondott, mikor sajátkezűleg megölt testvérét, Getát, az istenek közé emelte: «sit divus.

dum non sit vivus!» s a dicsőség is egyik főczélja a futásnak.

Egy-kettő szinte czélt ért, úgy elhalt, hogy nem háborgatják többé csendes nyugalma, s ez is jó cél az olympi versenyen.

Kettő-három megérte, hogy akadémiai lett s számozott széket nyert a négy sphinx őrzötte palotában, s ez is egyik magas, mert kétemeletes, célpontja az olympi tusának. Vannak, kiket hatalmas szerkesztőkké nevezett ki Apolló s ez is díszes hivatal. Uralkodnak az egész világon, csakhogy a világ nem fogad nekik szót.

Van, a kit közülök a Bethel szentelt örévé tett Melpomene s ez is jutalom; a menyinyek kulcsa van kezében.

De a legszebb, legjobb, legbölcsebb jutalmat Degré nyerte el az olympi küzdelemben: őt a muzsák boldog emberré tevék.

S ha néha méltó panasszal mondja is, ama büszke dunaparti palotára tekintve:

«Non ebur, neque aureum Mea residet in domo lacunar.»

De annál édesebb öntudattal teheti utána:

«Satis beatus unicis sabinis.»

Ő nyerte el a tíz között a legmagasabbra tűzött koszorút.

S a míg a többiek folytonfolyvást neked udvarolnak te sokarczú szépség, te ingatag kegyű, te mindig újat követelő, te szeszélyes, apprehensiv, te csapodár szépség: szép hűtelen magyar közönség! addig Degré föltalálta a pieridák berkében azt a boldog helyet, a hol a filomela fészket rak, s ha koronkint megzendíti is még dalát, azt csak azért teszi, hogy hü párját gyönyörködtesse; de nem azért, hogy prenumeránsokat csaljon a lépre.

«Beatus ille!»

LONKAY ANTAL.

Bezzeg jó volna most, ha ezt a nagy férfiút is per «barátunk» titulázhatnánk. Nagy ajánló levél lenne ez ránk nézve mind a földön, mind az égen; a földön a Honra, az égen az Üstökösre nézve.

Mert vannak tagadhatatlan, országos hírű költők, kik műveikkel kivívták maguknak a halhatatlanságot. Igen, de milyen halhatatlanságot? «Itt a bökkenő!» mondja Hamlet. Ám Lonkay nem azon utat követi, melyen e profánus halhatatlanok járnak.

Ő tudja jól, hogy az ember hüvelyes vetemény, a kinek a külső hüvelye csak addig jó, a míg zöld; de ha leszedetvén, télire eltételek, akkor csak a borsóként bennrejlő szellem becsültetik benne: azért mindenkép azon kell törekednünk, hogy e télire elteendő kincs meg ne zsiszikesedjék.

Egy nagy czél lebeg Lonkay előtt s azt soha szem elől nem is téveszti.

Az ő tolla még azon ludak egyikének szárnyából való, melyek hajdan rövid, de velős felszólalásaikkal a Capitoliumot megmentették.

E toll védelmezi most is a vatikánt mindenki ellen, a ki ott alkalmatlankodni akar: Garibaldi ellen, az olaszok ellen, az eretnekek ellen, a pogányok és zsidók ellen, a hitetlen ujságírók ellen, a vörös herczeg ellen, a francia védsereg ellen, sőt még a nagytiszteletű Palásthy úr ellen is.

Buzgalma még oda is kiterjed, hogy ha más író társa ujságában valamely tévedést észrevesz, azt rögtön jobb útra téríteni iparkodik, melyért is azok neki csak örök hálával tartozhatnak. Kérlelhetlen szigorral sújtja különösen a profánus magyar írókat, kiket oly módon igyekezik semmivé tenni, hogy lapjában latin kadenciás ver-

seket közöl ezen klasszikus mintájára a Csokonai Kari-nyónéjában foglalt carmennek:

«Oh Mantuja, oh Mantuja!
Non procul est a Genuja;
Scit jam dominatio tuja:
Merre nyílik a kapuja?»

mely latin versek eddig is köztetszésben részesülvén, már-már leszorítják a magyar poétákat a Helikonról. Úgy kell nekik.

Lonkay még a siron túl is anathemával üldözi e profánusokat. Egy haldokló lapszerkesztőre nem rég olyasmit mondott, mintha «döglő félben» volna s buzgalmáról dicséretesen tanuskodik azon megjegyzése, miszerint Lincoln nagyon megérdemlette azt a büntetést, hogy megölték, a mért pénteki napon színházba ment. Hiszen világos is, hogy a színész nem hal, hanem hús.

Azonkívül pedig egy egész új generál szaporította a magyar litteraturát; e genre a «Péterfillér irodalom». Ő Péterfilléreket gyűjt s az adakozók minden forinthez egy kegyes mondatot írnak versben és prózában s e mondatok gyűjteménye az Idők Tanújában a capite kinyomattatik. A Péterfilléreket, hajh! Merode generális jámbor zuavjai menten beiszszák, de a szép mondatok gyűjteménye örök időkre megmarad; kegyeletes tanúságaul azon Időnek, a melyben a lelkes hazafiak még pénzt is mellékeltek a verseikhez, a miket beküldtek valami újságnak.

Mindez érdemeiért ragyog e kitünő férfiú keblén amaz érdemjel, mely őt a Gergely-rend lovagjává teszi, s felhívja a saracénok elleni harczra. Viselje egészséggel.

De még ez nem minden jutalma az igaznak.

Voltak kegyes érdemekben gazdag emberek, kik szinte kivívták maguknak a túlvilági halhatatlanságot; de Lonkay minden megboldogultaknál hosszabb halhatatlanságot szerzett magának, mert az övé meg van toldva még a túl-

világon innen is három esztendővel; a mennyiben buzgó honfiak és honatyák három évre biztosították az Idők Tanúját az «élet» felől.

Halandó ember! halandó ujság! láss példát és okulj belőle!

A HÁROM CSÁK.

(Históriai álom.)

Egyet kifelejtett Dante a pokolbeli mulatságok közül: a «pályadrámák és vígjátékok bírálását.» Mi forró kénkö? mi tüzes furiák mardosása? mi Ixion malomkereke? ehhez a kegyetlenkedéshez képest.

Mert tudniillik, hogy a kik életükben sok rossz drámát írtak, már mint magam is ni, azokat arra szokták büntetni, hogy életökben drámákat bíraltatnak velük.

Egy szép reggel azzal köszönt be hozzám az akadémiai kihordó, hogy «tisztelnek, ihol van tizenkét pályadráma, választani kellene közülé, hogy melyik nehezebb? még pedig, minthogy körmünkre égett az idő, hát csak hirtelen; addig se koncert, se svábhegy, a míg ez meg nines.»

«Tizenkét dráma egy halomban! van-e torony, a mi ennek a magasságával felérjen? Vétek volna, ha csak egy is közülök öt felvonásnál rövidebb lenne. Hatvan felvonást végig élvezni egy huzamban! s a végén még azt is elmondani, hogy mit látott az ember? Keresztül törni annyi jámbuson; még pedig ilyen szűk csizmákban, mint a milyeneket most visel az ember.

Hárman a pályadrámák közül egy és ugyanazon tárgyról valának írva. Csák Máté, Róbert Károly vetélytársa volt a darab hőse; ugyanazon mellékszemélyzettel; Porcs, Omodé és fiai, Erzsébet királyleány, Róbert Károly, Jordán lovag, Zách és a többi; csak azzal az ártatlan különbséggel, hogy mind a háromban mind valamennyi

személy más alakot és jellemet és tenni valókat kapott. Az egyikben Csák szerelmes kalandor volt, a másikban rablólovag, a harmadikban szabadsághős; egyszer öreg, mogorva kurucz, másszor nyalka, szerelmes dalia, harmadszor gonosz csapodár, vén lator; egyszer a királyleánynak fogadott apja, másszor titkos szerelmese, harmadszor feleséges ember, a ki a feleségét megcsalja, a más leánya szép szeméiért; ugyanaz a Porcs vitéz egyiknél hajthatlan erényhős, másiknál intrikus gazember; Róbert Károly itt lovaghős, amott gyáva jöttment, megmeg szerelmes kópé. A királyleány egyszer Csákba, másszor a kisebbik Omodé fiúba, harmadszor Zách Felicziánba szerelmes, Omodé itt kegyetlen apa, amott szerencsétlen szülő; hol van felesége, hol nincs; a kit az egyik darabban megöltek, az a másikban még most is él; s a ki mit elmondott ékes kadenciákban, azt a másik nem resteli megint puczér jambusokban előadni, vagy éppen ellenkezőt beszélni.

Azt már láttam, hogy én itten igazságot tenni nem tudok. Kezdtém kijönni a türelmemből.

— Engem ne ámítsanak az urak. Mondják meg igazán: melyikük Csák Máté? mert egyiket sem ismerem.

Egy torzonborz ficzko állt elém, szörnyen állt az égnek mind a két bajusza vége.

— Én vagyok trencsényi Csák Máté.

— Ön akarja elvenni a királyleányt?

— Nem, instálom, nekem már van egy feleségem jobb-kézre, meg egy másik balkézre is.

— A királyleányt én akarom elvenni. Szólt bele a másik Csák.

— Istentelenség! kiálta a harmadik, mit nem fognak rám? hisz atyja lehetnék!

— Teringettét, ha mondom; egyszerre csak egy beszéljen. Kihez akarsz menni leányom Erzsi?

— Én a Csák bácsit választom. Nem azt a borzas szakállút, hanem ezt a másikat ni.

— Nekem biz a nem kell, szól a másik Erzsébet, mert én Omodé urfival vagyok eljegyezve.

— Ne tessék megengedni, hogy ahhoz adjanak, sipíta a harmadik: nekem van itten egy Csabám.

— Teremtő uram! Hogy menjen egy leány háromfelé? mit csináljak ennyi eladó leánynyal egy személyben?

— Meg kell ölni! ordítá az egyik Csák, én a magamét megöletem.

— A bizony jó lesz, így leghamarább átesünk rajta.

A leánynyal már elkészültünk.

— Hát ez a sok Omodé hová legyen? vannak vagy huszan; hol az apjuk? mit csináljunk ezzel a sok ifjú úrral?

— Én elűzöm őket! kiálta az egyik apa.

— Én elszaladok előlük, dörögé a másik.

— Meg kell őket ölni, szólt flegmatice a harmadik.

— Nagyon jól van, mind meg kell ölni! No hála Istennek tizennyolcz Omodé fekszik már és nem jár a láb alatt. Majd csak rendbe jövünk már valahogy. Hát ez kicsoda?

— Én Porcs vitéz vagyok, szól az egyik.

— Nem igaz, szól a másik a föld alól, én már meghaltam.

— Elmégy, semmirevaló! Az a másik már szépen meghalt, s te még itt élni akarsz. Takarodj! Ezzel is kevesebb! Ki van itt még?

— Itt vagyok én: Róbert Károly, de jelentem, hogy még odakinn két Róbert Károly várakozik, de azok nem mernek bejönni, mert félnek, hanem én bátor vitéz vagyok.

— No uraim, Csák urak; itt most már nincs más segítség, mint hogy tessék Róbert Károlylyal megverekedni; a melyik győztes lesz, az beszéljen majd a száz arany jutalomról.

Előbb még egy kis statistéria volt ott körül, azt par compaignie Csákok és Róbertek elébb lekaszabolgatták, hogy rajtuk és a sűgön kívül senki se maradjon a színpadon, akkor aztán neki zúdultak egymásnak: az egyik

Zách a csatában vitézül elhullott, a másik Róbert Károlytól amnesztiát kért és kapott is; a harmadik pedig egy egérfogóba becsalta Károlyt s rázuhintotta a csaptatót, s mikor ott a király és az egész suiteje megvalának fogva, akkor nagylelkűen visszaadá neki életét s koronáját s maga elsülyedt a színpad alá; úgy hogy végtére sem maradt ott egyéb a három Csákból, mint Róbert Károly. Annak pedig nem ítélem oda a száz aranyat.

KAKAS MÁRTON LEVELE SAJÁT MAGÁHOZ.

(1860.)

I.

Azt a furcsaságot már megértük, hogy két együtt utazó író az úton összeperelvén, azontul az egész marschruta alatt, daczára annak, hogy folyvást egy kocsin ültek, egy szobában háltak, mindig levél által értekezett egymással; de még azt nem, hogy valaki saját magával korrespondáljon. No hát legyen meg ez is. Az üstökös úgy is felfordította a világot. Tehát kedves öcsém Kakas Márton.

Azt mondják, hogy a prágai városház-tornyának négy szegletén öt bagoly van kifaragva, hanem annak az ötödiknek az a tulajdonsága, hogy a ki az ő apjának nem igazi fia, az ezt a baglyot nem láthatja. Ott ugyan voltaképen soha sincsen több négy bagolynál, hanem azért minden ember, a ki ezt a mesét tudja, megesküszik rá, hogy ötöt lát: nehogy koresnak nevezzék.

Nálunk is van ilyen ötödik bagoly, még pedig igen szép számmal: majd mindjárt produkálok egy párt.

Van nekünk egy épületünk, a mit nemzeti színháznak neveznek: ennek a baglyaival azonban megfordítva van a dolog, mint a prágai toronynál. A ki ezekből egyet meglát, arra azt mondják, hogy rossz hazafi; ergo, senki sem meri őket látni.

Van ennek a színháznak egy nagy operája: ej haj . . . stb. A nagy Széchenyi mondott egyszer egy jó adomát

egy német vargáról, ki elkezdett nagy házat építeni, de fél munkában kifogyott a költsége, s aztán ezt a verset írta a falára :

«Hájzer baun iz a grósze Luszt
Ich aber armer Schuszt-
-Er hab dasz nid gwuszt,
Dasz dasz szu fil kuszt . . .

Látod-e a baglyot Márton ? úgy-e hogy nem látod ? én sem látom. Ha azt mondanók, hogy látjuk, megkergetnének bennünket, mert rossz hazafiak vagyunk.

Van ennek a színháznak holmi drámája is : ej haj . . . stb. XIV. Lajos királynak az udvarában volt egy szegény nemes ember, a ki untalan szolliczitálta a fejedelmet azért, hogy nagy uraktól elfoglalt jószágaiba helyeztesse vissza ; mire Louis mindannyiszor azt felelte neki : «Biztosítlak gráciám felől.» Egyszer aztán a szegény nemes fogta a macskáját, bezárta egy üres szekrénybe s nem adott neki enni. A macska ordított, nyivákkolt, kaparta az ajtót : gazdája mindig azt mondta neki, hogy «biztosítalak gráciám felől.» Egyszer aztán megsokalta a macska a tréfát s megdöglött : a szegény ügyes bajos ekkor újra felment XIV. Lajoshoz, s midőn az ismét azzal nyugtatta meg, hogy «biztosítalak gráciám felől», szomorúan mondta neki : «Jaj Sire, ettől döglött meg a macskám.»

Látod-e a baglyot Márton ? nem látod ? én sem látom.

Vannak ennek a színháznak drámaírói és kritikusi ; ej haj stb . . . Egyszer egy pap kegyetlen prédikációt tartott az uzsorások ellen. Templom után odament hozzá egy fő-fő uzsorás, megköszönte neki, hogy olyan hatalmasan beszélt, s kérte, hogy csak nógassa ezután is az uzsoráskodókat, mert annyian vannak már, hogy mind elrontják az üzletet ; ha egy-kettő szívére venné a prédikációt, a többi aztán könnyebben vihetné magasabbra a kamatot.

Te persze nem érted, hogy miről szól a mese ? Én sem értem.

A bírálók és drámaírók hajdan invitálva voltak ebbe a házba, most ott kinn tágasabb nekik: ej haj stb . . . Egyszer egy gazdag fakereskedő háziúr felizent a padlásszobájában lakó poétához, hogy beteg és nagyon unja magát, küldjön le neki valami könyvet, csak egy pár napra kell, míg kiolvassa; a poéta azt izente vissza a háziurnak, hogy ő meg küldjön hát fel egy öl fát, neki is csak egy pár hétre kell, míg befűt vele.

Érted? nem érted? Elmehetsz.

Van ennek a színháznak egy igazgató-bizottmánya: hm, hajh stb . . . A krimi háború alatt egy francia tábornok megbetegedett, s elmaradt Silistriában. Jöttek azután a városon keresztül mindenféle hadtestek; ott egy pár napig mindegyik megpihent, azalatt a hadtest törzsorvosokúra alá vette a beteg vitézt a maga rendszere alapján. Egyik allopatha volt, az megitatott vele egy veder ipecacuanhát; lefektette és odább ment; jött a másik hadtest, annak az orvosa homoeopatha volt, az földhöz verte a decoctumos üvegeket, adott neki egy csipet lapdacsot, felültette és odább ment; a harmadik corps feldschere vérbőségnek tulajdonítá a baját, eret vágott rajt s ment odább; a negyedik hydropatha volt, az hidegvizes lepedőkbe takartatta s ment odább; az ötödik gőzfürdőt rendelt neki, megizzasztotta s odább ment; a hatodik delejező volt, megmagnetizálta s masirozott odább; utoljára a patiens megharagudott, felkelt az ágyból, kiment a napra, s a napmelegtől meggyógyult szépen.

Értesz te ebből valamit? úgy-e hogy nem?

Vannak ennek a színháznak nagyságos patronusai: hm, hajh stb . . . Az egyszeri spanyol grand kiment a mezőre, s meglátva ott egy parasztot jóízűn falatozni, kegyelmes leereszkedéssel monda neki: «te szegény ember, jer ide! én vagyok seignor Grando Caballo y Tarlatano de santo Caprimolgo: hozd ide sajtotdat, én megengedem neked, hogy a társaságomban ebédelj.» A jámbor paraszt megörült a nagy tiszteletnek, odavitte a sajtját s

mély deferenciával nézte, hogy költi el az eccellentissimo senior az ő sajtját, ő maga enni sem mert belőle a nagy tisztelet miatt: utoljára még kezét is esókolt neki.

Tandarida rididom. Azt mondja a magyar nóta.

Van azután ennek a színháznak egy mindig zúgolódó, és mindenhez hozzá szokó közönsége: hm, hajh, stb. . . . Egyszer a nagy Széchenyi elbeszélte: hogyan főnek meg a rákok? Hát mikor a vízből kifogják őket s behányják a kosárba, akkor zúgolódnak, hogy «ez czudarság, ez malícia így bántani a szegény rákokkal, ez nekünk sehogy sem tetszik.» Akkor aztán a szakácsné berakja őket a fazékba s vizet tölt rájuk, erre felvidulnak a rákok: «no hála Istennek, már most megint jól vagyunk, hiába csak boldogok a rákok!» A szakácsné aztán tüzet rak a fazék mellé, a víz elkezd melegedni. A rákok magukon kívül vannak örömükben: «minő holdogság! meleg vízbe jutotunk; van-e olyan boldog publikum több mint a rák?» A víz azonban mind jobban kezd melegedni; lassankint kezdik észrevenni a rákok, hogy nem jól megy a dolog, már süti az oldalukat a fazék: «baj van! veszélyben a rákok!» Ekkor elhúzza a fazekat a szakácsné a tüztől, hogy ne forrjon olyan hirtelen, a rákok ismét magukhoz térnek: «rákok, ne csüggedjete! a veszély jobbra fordult már, a rákoknak nem szabad elveszni»; a szakácsné azután megint hol beljebb tolja, hol kiebb húzza a fazekat a tűz körül, a jámbor rákokat a szerint veszi elő pirosító kétségbeesés, vagy boldogabb jövődők reménye, míg egyszer aztán azt veszik észre a rákok, hogy egészen veresre megfőttek.

Úgy-e öcsém Kakas Márton, ebből sem értettél semmit? Mese ez is, mint a többi. Ha mese, hát mesd ketté; azt tartja a közmondás.

II.

Kedves öcsém Márton!

Valami jó gondolatom támadt. No csak ne vágj a szavamba! Engedd elmondanom végig.

Közhasznú és épületes, tanulságos és messzire kiható gondolat ez! Bánom is, hogy ide adtam az Ustökösbe, valami okosabb újságban kellett volna közlenem, mert itt még majd tréfára veszik, azt gondolják: csak bohókodom.

Megmondom, hogy miként jöttem rá erre a jó gondolatra?

Tehát legelőbb is azon kezdem, hogy korunk jelszava a takarékosság, a gazdálkodás. Nagyon szép jelszó, aranyos jelszó! Bárcsak azok is megtartanák, a kiknek szükségük van rá.

Tudod azt a jó szokást, úgy-e bár, hogy például könyvet csak akkor vesz az ember, ha kölcsön nem kaphat, s ha egy ember egy faluban megvesz valami regényt, azt meglátja az asztalán egy jó barátja, az elkéri kölcsön kiolvasásra, a jó barát, ha elolvassa, nem állhatja meg, hogy imádottjával meg ne ismertesse, a kisasszony is elolvassa s aztán közli azt kebelbarátnéjával, a kebelbarátné, ha átment rajta, elviszi a nagynénjének, a nagynéne elhíreszteli a penzionátus kapitány úrnak, kivel naponként együtt tartlizik, a kapitány úr megmutatja a szomszéd falubeli tisztartónak, ki éppen vendégül szállt hozzá, az átviszi magával a szomszéd faluba, ott rendre járja a zsindeyes házakat mind; ott ünnepek alkalmával meglátja a légatus, elkéri kölcsön, odaadják; bejár vele hat vármegyét keresztben hosszában, útközben mindenkinek elolvasgatja, a kinél éjszakára megszáll, az utolsó állomáson ott felejtí, megtalálja a koreszmáros, s az aztán minden megérkező vendégével elolvasztatja sorban, míg a so-

kat szenvedett kötet salátává olvasva, elejét hátulját elvesztve, elvégre a szolgálók kezébe kerül, a kik sylabizálni tanulnak rajta.

Ez adta nekem azt a pompás eszmét, a mit most el akarok neked mondani.

Vajjon nem lehetne-e ezt a könyvgazdálkodási rendszert a mai takarékos időkben mindennemű életszükségekre alkalmazni? Például:

Ha az ember bálba készül, minek csináltatna magának frakkot, mikor a szomszédját elkérheti kölcsön? hiszen visszaadja, ha kitánczolta benne magát.

Nem elég volna, ha két ember tartana egy téli kabátot? a mikor az egyik kimegy, a másik otthon marad, a szobában nincs rá szüksége.

Nem lehetne egy faluban beérni egy krinolinnal? sorba viselhetnék a kisasszonyok, asszonyságok, adván kézzől-kézre: én ma már szép voltam, légy holnap te az.

Milyen szépen lehetne ezt a textust mindenféleképen variálni: «ugyan kérem ássan ezt a könyvet kölcsön, majd ha kiolvastam, visszaadom.»

— Ugyan kérem szépen kedves urambátyám a négy ökrét meg az ekéjét kölcsön, majd ha beszántattam vele, visszaadom.

— Ugyan kérem szépen édes asszonynéném a svájci tehenét kölcsön, majd ha kifejettem, visszaadom, nem lesz semmi baja.

— Ugyan kérem édes szomszéd uram a lovát, kocsiját kölcsön, majd ha megjártam vele a debreczeni vásárt, visszaadom.

— Ugyan kérem édes komám uram, a sarkantyús csizmáját kölcsön, majd ha kilyukasztottam a talpát, visszaadom.

— Ugyan kérem édes nemzetes uram a dőczbundáját kölcsön, majd ha kitavaszodik, visszaadom.

— Ugyan kérem édes nagy uram ezt a tál hurkát kölcsön, majd ha átolvastam visszaadom (t. i. a tálat).

— Ugyan kérem édes öcsém asszony a szakácsnőjét kölesön, majd ha nálam megfőzte az ebédet, visszaadom.

— Ugyan édes komámasszony, kérek szépen kölesön egy font szappant, majd ha kimostam vele a ruhámat, visszaadom.

— Ugyan édes nénémasszony, kérek szépen kölesön egy lábas zsírt, majd ha kisütöttem benne a fánkot, visszaadom.

— Ugyan édes nagyságos úr, kérek szépen egy hold földet kölesön, majd ha kiszedtem belőle a krumplit, visszaadom.

— Ugyan kérem szépen édes tekintetes uram ezt a házat kölesön, majd ha kilaktam, visszaadom.

— Ugyan kérünk édes tiszteletes úr egy pár harangot a szomszéd falu számára kölesön, majd ha beharangoztunk velük, visszaadjuk.

— Ugyan kedves barátom ott Győrben, adj nekem egy tölgyfa hajót kölesön, majd ha leszállítottam a gabonámat Zimonyba, ott visszaadom.

— Ugyan édes molnármester úr, adjon nekem egy malmot kölesön, majd ha megörlöttem rajta a búzámat, visszaadom.

— Ugyan édes szép kisasszony, adjon nekem egynehány csókot kölesön, majd ha megolvastam, visszaadom.

És így tovább . . .

Hát nem volna-e ez pompás gazdálkodási rendszer? Valamint hogy mai nap nem szükséges egy faluban többnek mint egy embernek tartani könyvet, újságot, hogy az egész falu szellemi szükségei ki legyenek benne elégitve: hasonlatosképen lehetne úgy alkalmazni a dolgot, hogy frakkot, bundát, krinolint, ökröt, lovat, tehenet s más afféle vastagabb szükségre való tárgyakat szintén ne tartana több bizonyos részarányos számnál; a többi azoktól kérné kölesön. Mennyi meg volna takarítva ez által, s mennyivel jobban betöltené minden használati tárgy a maga hivatását, mert valamint áll az a thézis.

hogy a könyv hivatása az, hogy mentül többen olvassák, hasonlóul áll a másik is; «a bunda hivatása az, hogy mentül többen viseljék». És így duplex libelli dos est.

Hát még ha azt a legnagyobb luxusartikulust: az aszszonyt is úgy lehetne kölcsön kérni!! «ugyan kedves édes urambátyám, kérek egy feleséget kölcsön: majd ha új ruha kell neki, visszaadom». Az volna még csak a profit!!!

LISZT FERENCZ HANGVERSENYE.

Szerkesztő úr! Ismeri ön azt a mondát arról a hajdan-kori bűvésztől, a ki egyszer egy bölcs város lakóit aképen babonázta meg, hogy kezébe vett egy hegedűt, végig muzsikált az utcán; s a ki csak meghallotta azt, futott utána, tánczolván, tapsolván, mámoros önfeledéssel; a bűbajos vitte őket ki magával a városból, azok mind tódultak utána tánczolván, tapsolván, végre megnyílt előttük egy meredek hegy, a bűvhegedűs oda is becsalta őket: a jámbor emberek mind bementek lejtve, tánczolván, szökellve, a hegy összezáródott mögöttük: még tán most is tánczolnak odabenn.

Az újabbkori bölcsök ráfogják, hogy ez csak mese. Pedig lássa szerkesztő úr, ez nem mese, mert ez valóban megtörtént; láttam, hallottam, ott voltam én is: a bűbajos megint eljött, engem is, meg ezernyi ezer embert velem együtt vitt magával, a merre akart, meghordozott eddig soha nem ismert tájakon, bevitt gyönyörű tündérországba, keresztül iszonyú pokolországban. De ezúttal mégis oly jó volt, hogy visszaeresztett.

Elmondom a hogy történt.

Kihirdetik egy szép ünnepnapon, hogy hangverseny lesz a színházi nyugdíj-intézet javára. Az emberek számkodásból összegyűlnek, semmi rosszat nem gyanítva s remélik, hogy olcsó áron meg fognak innen szabadulni. A színház tömve van, egyik ember a másik hátán, mint valami négerszállító hajóban. Egyik kérdezi a másiktól:

fog-e Liszt most zongorázni. Fog bizony, de még hogyan. Most eleven zongorája van, a hajdani lelketlen fabillentyűk helyett mindenütt egy lelkes állat ül, a ki kénytelen kezeinek intésére, szemeinek mozdulatára, mosolyára, haragjára csodálatos hangot adni: az egész nagy zenekar nem egyéb, mint egy óriási hangszer, melyen a nagy mester szellemujjaival játszik.

Ott láttam őt ülni a nagy koszorúzápor között, a vers-hófuvatagban, mint egy ezeregyéjszakai bűvészt, halvány orcájával, mit hosszú hajzata beárnyal. Mit tudom én, milyenek voltak a koszorúk és a versek? én csak őt láttam és azontúl nem birtam szemeimet levenni róla. A nagy földi lárma, emberi kiabálás után, melylyel a közönség magát a nagy bűbáj ellen biztosítani törekedett, a nagy mester egy intésére éjféli csendesség támadt. Anynyira senkinek éreztem magamat, mint születésem előtt egy esztendővel. Most felnyiltak e hallgató szemek, a kéz egy halk intésére valami zengés támadt, valami olyan hang, a mit minden ember ért, pedig senki nyelven sem beszél, látja, pedig alakja nincs: támadó hajnal, piros libegő felhőkkel, zöld bokrokon átvilágló napsugár, csengő hajnalharang, egyhangú csermely csörgése, döngő méhe hangja, égi szerafimok reggeli éneke fehér felhők között székelő úr zsámolyánál, a ki áldó kézzel mutat a föld felé, s hallgatja a csecsemőgyermek gondolatjait, kire szelíd anyaarcz mosolyog, kinek fülébe szárnyasvállú angyalkák susognak; bölcsőringás, dajkaének, gyermek kacagása, . . . s mindez ott volt annak a bűvésznak az arcán: látható volt zenéjében, hallható mosolyában . . . Most elmúlik a mosolygás, felhők vonulnak az égre, a napsugár eltűnik a hegyek mögé, hideg szél fuvall végig a tájon: úgy fázom és köpönyegem otthon maradt, a távoli villám felderíti a tájat, a zápor zuhog, a vihar rázza az ablaktáblákat, a mennydörgés rengeti a reszkető föld fundamentomait, a viharból, mennydörgésből fájó sírás hangzik elé: olyan sírás, mint mikor árva gyermek zokog

anyja koporsója előtt, a halotti ének beleszól, mélán, bánatosan, a mennyekben feukölt kardalok fogadnak egy földről eltávozó lelket; a földön pedig a hideg szél kerget egy árva gyermeket, a kinek nincsen senkije és semmije, a ki előtt a kietlen végtelenség, melyen a sötét zivatar dörögve zúdul végig. És mindez látható volt ama bűvész arezában, szemeiben, komor homlokán, gyászoló ajkain s esodásan összhangzó zenéjében . . . De ime egyet mosolyog ez arez, s mintha kieseréltek volna embert, szívet és zenét, édességgel, gyönyörrel teljes kép tárul újra elénk : a boldog szerelem képe ; szeret minden : a nap a földet, mely mosolyától felvirul, angyalok az embereket, és az emberek egymást ; virágillat szereti a szellőt, tavaszi lomb a patakot, csendes tó vize a benne meglátszó felhőket, zöld moha a hideg sziklát, madárka párját, ifjú leánykáját és minden, a mi szeret, olyan boldog szerelmében ; méh döngése, lepke szárnya veri a bűvharmoniához a taktust, bele susognak a fák is, s azok a kis kék virágok lelóggó esengetyűikkel úgy csengenek, ha a szerelmes szél megfujja őket, és a szív úgy dobog, egyszerre kettő-kettő ; ott is harmonia van . . . S ez a boldog édes ábránd ott volt a bűvész arezában és a zené keresztül-kasul járt minden szívet, minden lelket. Ha most tetszett volna a bűvésznek, bezárhatta volna mögöttünk a hegyet, soha sem jöttünk volna ki onnan . . . Ah, de még ez mind csak tréfa : a mester arcza ismét változik, újra idomul a világ ; nagy országrendítő eszmék születnek új létre, a lelkesült tömegek robaja hallatszik távol, az emberek keble feszül, dagad, kardok vidám esörrenése, paripák szilaj dobogása vegyül a zenébe, egyes hangok, mint az ítéletnap holtakat támasztó szava, riadnak bele a esodás hangzűrbe, az ember szíve ki akar törni helyéből, elfeledi mindenki éltét és halálát, csak egy képet lát, a dicső csatamezőt az egymásba rohanó tömegekkel, a felvert port nehéz felhőivel, a vérpatakokkal, ott hallja a harczosok ordítását, a kardok csengését, a csatakürt buzdító harsogásait, a mint

rohan előre a csaták hőse, neki eresztett kantárral, lehullot főveggel, kipirult orezával, hogy szinte bele kell kiáltanunk: előre azokkal a zászlókkal! Ne hagyjátok azt a hőst ott! Előre, előre! . . . Hasztalan, hasztalan. A bűvész felindult arczfénye megtörik, lelkesült alakja lassan összeroskad, kihull a kard a kézről, kifoly a vér a sebből, a lovag lehull a földre, a zászló betakarja arczát: a csatának vége van már; ősz szeleit érző hattyúk, darvak kiáltoznak le az égből, melegebb tájra vonulva; minden zaj elhal, elcsendesül lassan; még egy szívbekapó csodás melódia szólal meg utoljára; a késői kor költői éneke ez talán megsiratott hősről, meg a sírból kinőtt hangabokron énekelő fülmile, és az éjféli szél, mely a halottakat költögeti, az is elhal, elenyézik, csak az ingatott fűszálak beszélgetnek még egymásnak valami nagy szomorú dolgot, a mitől mind bánatra hajlik a fejük. A bűvész alakja alig látszik most az állvány mellől, eltűnt ő is csoda hangjaival, a miket azután soha sem birunk elfeledni.

Szerkesztő úr, ez ám a bűvészet, nem Boscóé; Bosco legalább, ha elbűvölte az ember ujjáról az aranygyűrűt, végül megint visszaadta; ha elkérte a zsebórát, ha megtörte a mozsárban, ha kilőtte a puskából, megint egész zsebóra lett belőle; de Liszt elszedte az egész közönségtől a sziveket, összetörte s vissza nem adta azokat. Hogy fog már majd annyi derék magyar ember szív nélkül járni-kelni a világban? Csak hát a magáét hagyná itten már cserébe . . .

BOKA KÁROLY HEGEDŰJE.

Tisztelt szerkesztő úr! Engedje meg, hogy erről a jó öreg hegedűsről hadd írjak ide egy kissé kedvem szerint; azért hogy ő csak cigány és nem ballettánczosnő, vagy hirhedett író. Hiszen úgy is olyan kevés a distanczia közöttünk, a mióta a cigányok jó nagy mértékben civilizálódtak, az írók egy kis mértékben cigányizálódtak, hogy szépen elférünk egy kathégoriában, különösen a vidéki közönség előtt, melynek lajstromain nagyon hamar egymás után következünk a cigányok mellett: néha nem is elől, hanem hátrább.

A vén hegedűs, a ki külömben nem azért vén, mert fehér a szakálla, hanem majd később megmondom miért? múlt héten érkezett Pestre. Nem diesvágy hajtotta ide, nem is műtanulmányozási ok (mit tanulhatna ő itten?), hanem testi állapotok.

Ifju cigányok, fiatal barna zenészek nem úgy tettek ám az öreggel, mint ifjú írók, ifjú színészek, az öreg íróval és színésszel, ki, ha megbetegszik, azt mondják neki: múzeumba öreg. Hanem összeszólalkoztak, vették hegedűiket, furulyáikat s elmentek az ősz zene-vajda ablaka alá, s elhúzták neki azokat a nótákat, a miktől a vén ember megifjodik, s az ifjú megvénül, a vig ember megszomorúl, a szomorú kedvre kap.

Másnap délfelé három legnyalkább ifjú a barna bandából divatos fekete ruhában, felbodrozott hajjal, fehér keztyűsen elkocsizott a vén após szállására; benyitott

hozzá, tisztelettel üdvözölte. Egyik kezét akart neki csókolni. «Hagyd el ecsém, szólott az öreg úr: nem vagyok én pap». Azzal a másik két gavallérhoz fordult: «Kezet fognék veletek, ecsém, de félek, hogy bepiszkolom a keztyűt». A keztyűk kíváratára lehuzattak, azután lett szives kézszorongatás. «Még ti igazi muzsikusok vagytok», szólott az öreg, meglegedés hangján; a többi már nem az. Azután komolyabb tárgyra tért a beszéd: «Hát a szerszám merre van?» Mondák neki, hogy a hangszereket már elvitte előre az inas a Vadászkürtbe, a hol estére működni fognak. «Inas?» szólott az öreg csodálkozva, s nagyot csóvált a fején; «hej, ecsém, ecsém, ez már romlás; igazi muzsikus nem bízza a szerszámot másra: hanem hóna alá veszi a hegedűt, köpönyeg alá a czimbalmot, úgy megy a platzra». Este azután ő is megjelent a Vadászkürben, a hol néhány ismerős úr elfoglalta a körüllevő asztalokat. Meglátszott a Patikárosokon, hogy most neki hegedülnek. Az öreg művész szerényen helyeslé a mi tetszett neki. «Ezek igazán muzsikusok». Egyszer aztán ő is belemelegedett a lelkesülésbe, leveté kabátját, a tarka flanell réklijében kiállt az elegáns világ elé, azzal a szelíd bizalmas mosolygással, a mi őszszakállas kékszemű barna arcának oly jól illik, s elkezdett hegedülni. Az öreg Patikáros maga kontrázott mellette nemes művészi lemondással, a minőt cigányoknál igen ritkán, íróknál, színészeknél, énekeseknél s más magasabb rangú cigányoknál még ritkábban találhatni. Ezek voltak ám a nóták! Idegen emberek, kik ott körül ülnek, el nem tudják érteni, mire búsulnak ezek a vén táblabírák, mikor ilyen nótát hallanak? mikor rákezdte azt a hirhedett toborzót, a mit nagybátyja Boka Károly szerzett, mikor 1809-ben Debreczen városa nyolczvan katonát állított, s a míg egyszer végig húzták azt a nótát az utcán, mind a nyolczvan ember kiállt rája, s azért maig is nyolczvan legényes verbunknak hívják azt; hej de tudta a láb alá húzni, bizony kicsalt volna még bennünket is onnan az asztal mellől, hogy mentünk volna

mi is mind a francziára; no de szerencsénk, hogy a francziára nem kell menni. Hát még a primás induló! és annak a frisse; az meg épen megszólal és beszél az emberrel. De más formák voltak ezek a régi jó magyar nóták, de tele voltak érzéssel, szellemmel, művészi gondolatokkal; de különböznek a mi mostani csengő, bongó ürességeinktől, a mik közül egy sem él egy farsangtól a másikig; s csak lábnak s fülnek vannak írva, nem szívnek és léleknek. De jól esik azokat elhallgatnunk, velük szívnünk eltelnünk! . . . Maradj még itt jó öreg Orpheus, tanítsd meg ezeket a te fiaidat itten azokra a vén nótákra, miket nem a taktus, hanem az érzés szed rendbe, tanítsd meg őket, hogy kell az igazi czigány nevet megérde-
melni, hogy annak a szép emléke ne vesszen el a mi földünkről.

A PRENUMERÁCZIÓ KÜLÖNFÉLE STÁDIUMAI MAGYARORSZÁGON.

(Hisztoriko-statisztikai értekezés Kakas Mártontól.)

Kérem alássan, ez nem olyan tréfa, mint a milyennek látszik; a prenumeráció épen olyan nevezetes időszakot alkot magában, mint valaha a népvándorlás, a kurucz-háború, Amerika fölfedezése, a gőzhajózás és a fehér s veres rózsák története Angliában. A prenumeráció nemcsak állapot, hanem korszak. Egy egész önálló esemény, mely méltó, hogy a hisztorikus figyelmét teljes mértékben magára vonja.

Azon studiumok után, melyeket e tárgy kiismerése körül tettem, részint saját tapasztalataimra, részint hiteles adatokra támaszkodva, e nevezetes történeti eseménykört következő időszeitokra véltem feloszthatónak.

Első korszak volt a jótékonyág időszeitaka. Jótékony szerkesztők jótékony albumokra, jótékony előfizetési íveket eregettek a publikum közé. Ezen ívek még nagyon magukon viselik a kezdeményezés jellegét; csak úgy quart-lapra voltak nyomtatva, egyszerűen fekete betűkkel, csupán annyi levén rajtuk feliratul téve, hogy leégett itt meg ott egy város, az érdeemes publikum már most olvasson hát el egy csomó novellát, ha azt akarja, hogy az megint felépüljön. Ezen egyszerű felhívásokra özönlött a közönség, nem kellett síppal fogni; jött magától; letette a jótékonyág zsoldját; ha kapott érte könyvet, megbecsülte, elolvasta, szépnek találta; — ha semmit sem

kapott, az is jó volt: elég volt az öntudat, hogy annyi torony már most fel van építve szépen. *

Ezen időszak csakhamar véget ért, de egy még sokkal nevezetesebb kor nőtte ki magát belőle: a lelkesedés korszaka. Derék hazafiak és honleányok vetekedve ragadták ki egymás kezeiből a prenumeránsokat, az volt a dicsvágy célpontja, hogy kinek van hosszabb névsor írva a lajstromára? Kit dicsér meg a szerkesztő legjobban, mikor felbontja a levelét? Akadtak nagyravágyó lelkek, a kik keserű panaszos levelekben támadták meg a szerkesztőt, hogy hát ők már mit vétettek neki, hogy elfelejtkezett róluk, hogy nekik aláírási ívet sem küldött? mások felszólaltak városuk nevében, ha azt a szerző gyűjtők nélkül felejtette; ez volt azon boldog korszak, a midőn egy-egy lelkesült honleány vállaira vette a várost, sorra járt minden házat, fölkereste az embereket, a hol kapta, fizettette őket; megdorgálta a vonakodókat; elővette teljes szeretetreméltóságát, hogy az aláírási ívre kapitulánsokat bájoljon,** a midőn tekintélyes honfiak megragadták az embert az utcán, a kávéházakban, a lakodalmakban,

* Ezen korszakban történt az, hogy egy legujabban megjelent regényt a venni akaró előre-hátra forgatott s mikor kérdezték tőle, hogy mit keres benne? azt felelte: «nem látom, hogy kinek a javára van kiadva».

** Volt rá eset, hogy egy furfangos szerkesztő ismervén egy különben igen derék kis város körülményeit, két előkelő asszonyságnak küldött aláírási íveket, a kikről tudta, hogy mindegyik követeli magának a tónadás tekintélyét s egymással e fölött rivalizál. Czélt is ért, mert a két derék honleány versenyezve fogta az aláírókat, úgy hogy egyiknek az ívéen hatvan, a másikén nyolczvan előfizető szaporodott össze. A következő évben azonban maga rontotta el a szerkesztő a dolgot, mert mind a száznegyven emberének külön ívet küldött, persze, hogy egy sem állt be: ő maga adta be nekik a prezervatívát. Tanúság: nem kell elárasztani a publikumot fölösleges ívekkel, sőt inkább kizárólagos személyeket kell tartani, a kikre az ilyen titkos missiók bízotnak.

rázárták az ajtót, ki nem eresztették addig, míg a felhívásnak eleget nem tett. Ah, ez valóságos buzgalmi láz volt; ragadt egyik emberről a másikra, s egész vidéket megszállt néha. Az aláírási ívek már ekkor finom velin-papirra voltak nyomtatva, de még mindig fekete betűkkel; s a felhívás előtt egy kis hízelgő ajánlat is volt intézve a tisztelt gyűjtőhöz; a miről ez azt hitte, hogy azt egyenesen az ő számára írták.

Később csillapodni kezdett a láz heve; egynehány gyűjtő kezdett megnyugodni babérain (kivéve azon eseteket, a mikor nem kapta az előfizetett munkát, s minden aláíró bekiabált hozzá ajtón ablakon, reggel, este, hogy hol már a könyve). Kezdték időközben bizonyos neme az eretnekségnek is támadni, melynek az volt a schismája, hogy ő csak a kész könyvet veszi meg, előre nem fizet. Ki tudja e dissidentia hová vezetett volna, ha hirtelen nem támad egy lángész, egy nagy szellem; hogy ki volt, azt maig sem tudom, de akárki volt, nagy ember volt, a ki feltalálta ezt a jelmondatot: «Pártoljuk az irodalmat s ez által a nemzetiséget!» Ez a mondás vetette meg alapját a harmadik korszaknak, mely a hazafiui prenumeráció stádiuma. Ezentúl minden előfizetési ív e fentebbi mottóval boesáttatott közre. Most már hazafiui kötelesség lett a prenumeráció. Ez nem magánügy többé, hanem országos. A legtöbb megjelent mű e korszakot áldja létrejövételéért. Mindenki, a kinek egy csomó verse volt rakáson, egy adag szárított novellája, vette elő: «pártoljuk a nemzetiséget!» nem volt szabad valamire azt mondani, hogy rossz, nem kell! Kelleni kell! Ebben a korszakban nines semmi rossz! Az aláírási ívek technikájában e korszak alatt hozatott be azon javítás, hogy azok egészen visszaczímzett levél alakjában fogalmaztattak, hátul rájuk lévően írva: N. N. úrnak, terhelve N. N. forinttal; csak a forintok helyét kellett kipótolni.*

* Voltak ártatlan kedélyű emberek, a kik ezt bizonyos adó-nemnek tekintették, s az előfizetési ívet adóintő czédulának.

Közbejött azonban, hogy valami gonosz érzelmű ember, mert akadt ilyen mindig, feltalálta ezt az átkozott szót «reklamáció!» Ez a hazaáruló, ez a esendháborító, ez az apostata, akárki volt légyen, egészen nyakára hágott a harmadik korszaknak; a publikumban kezdett az a sajnos tévhit gyökeret verni, hogy ha ő valamire előfizet, azért neki ezt a valamit meg is kell kapni, mely fájdalmas reakció már-már véget látszott vetni az egész találmánynak, a midőn egy újabb javítás ismét virágzásba hozta az eszmét s alkotta a piros betűs stádiumot. A publikum érzelmeire hivatkozni nem volt elég többé, reális dolgokat kellett neki ígérni. Nem cizfrán hangzó írói neveket (a kik soha sem írnak semmit), nem fényes tartalmat, hanem képeket, pompás műlapokat, húsz előfizetőt gyűjtőnek egy sorsjegyet, a min nyerhet, ha tud, fél milliót! Főfeladat volt az előfizetési ívet magát úgy szerkeszteni, hogy az mindenkit első tekintetre meglepjen, elragadjon, földre sújtson, nagy piros betűkkel a fényesebb ígéreteket, a forintok elé egy devalváló «csak»-ot nagy betűvel, de feketén, ha a piros betűkhöz zöld szegélyt lehetett alkalmazni, az épen ellenállhatlan volt, — a ki még a márgóra is nyomtatott felkiáltó jelekkel ellátott mondatokat, mind a négy szélére a papirosnak: alul, felül, jobbról, balról, az is jól eltalálta a módját, a kárhozatos reklamációk hitelrontó hatását paralizálni törekedett e reményteljes mondás: «ne tessék fizetni, csak aláírni».* Ez volt a haza prenumerációnak, ha nem is legfényesebb, de mindenestre legtarkább időszaka.

Láttam e korszakban kelt leveleket, melyekben instálják alássan a jólelkű alólirottak a szerkesztő urat, hogy most ugyan nincs pénzüik, de majd ha lesz, leróják tartozásukat; mások bizonyítványokkal legitimálták magukat, hogy ők már más szerkesztő úrnál biztosították hazafini érzelmeiket; sőt némelyek még disznótorra is meghívták a szerkesztőt az előfizetésen felül.

* A princípálisom nagyon megadta egy ilyen ne-tessék-fizetni-esak-aláírni tréfának az árát; pedig nem is prenumerált.

A szüntelen növekedő reklamáczióale schisma azonban végtére ezt is megörölte, támadt-utána a duzzogó időszak. Hirhedett előfizetésgyűjtők kezdtek passusért folyamodni a külföldre, mások áttették lakásaikat távoleső városokba, ismét mások megváltoztatták neveiket, hogy az aláírási ív nyomukba ne találjon. A bátrabbak, a mint kapták a nyomtatott betűs levelet, nem is nézték, kicsoda, micsoda? — piros betű! gyűjts rá vele! Így még igen sok ideig ellátta ingyen fidibussal a két testvérházát a nemzeti prenumerácziónális eszme, míg a tavalyi rossz termés tökéletesen ágynak fekvő beteggé tevé szegényt, az ideai harcshírek pedig éppen megadták neki a kegydöfést. Most már alig hirdet más előfizetést, mint a rendes hírlapok, azok is sok magot elszórnak a kösziklákra, az országútra és tövisbokorba, míg egy a termő földbe esik. Akad ugyan itt-ott még sporadice egy-egy fiatal ártatlan kebel, a ki az általános elhallgatás perczét buzdításnak veszi, hogy most van ideje megszólalni! s valamelyik messzeeső városból világcsudájára kibocsát egy-egy előfizetési ívet, a mit az emberek kézzől-kézre adnak, megbámulván azt, mint a fekete bankót, a mit már csak a hírből ismer az ember s fejcsóválva kérdezik az előmutatótól: Vajjon hol vette ezt? Az előfizetések korszaka azonban lassankint feltartóztathatlanul visszasülyed az éj homályába s most már csak úgy beszélünk róla, mint kegyes halottról, a ki számára nulla medicamenta in hortis.

EGY FIATAL NAPTÁRSZERKESZTŐHÖZ.

Kedves Girókuti kolléga! Szálem aleikum.

Olvastam önnek előfizetési felhívását a jövő esztendei erdélyi naptárra, s sok tekintetben meg vagyok vele elégedve. Ön igen jól indult és látszik, hogy studiummal tanulmányozza az újabbkori klasszikusokat, kiket naptárkészítőknek nevez az utókor. Üdvözlöm önt a nemes czéli nevében! Az is jól van adva, hogy ön jutalmakat tűz ki, több rendbeli aranyakat és a többi. Hanem egyet nem bocsáthatok meg önnek drága kollega úr (tulajdonképen «olcsó» kollegát kell hogy mondjak, mert nekünk az újabbkori klasszika iskola növeltjeinek főérdemünk az olcsóság), azt nem bocsáthatom meg önnek, hogy miután önnek olyan szépen hangzó és jól ismert irodalmi neve van, mint Girókuti, mi a kodorgó mennykőnek volt önnek e tisztes név mellé még az igazi nevét is parentezisbe tenni az előfizetési felhívás alá: «Pinzkéri Ferencz?» Hiszen én is Pinzkéri vagyok, mikor prenumerációt hirdetek, meg X. kollega, Y. kollega, Z. kollega és a többi atyamesterei a becsületes czéhnek, mindnyájan a tekintetes Pinzkéri családhoz tartozunk valahányszor előfizetési felhívást bocsátunk közre; de azt csak mégis nem vallja be az ember ilyen nyíltan a közönség előtt. Mi itt nagy aggodalommal rejtegetjük magunkat «Pinznemkéry» — «Mindentigéry» — «Ingyenady» — «Olcsovszky» — «Áldozatffy», s más efféle tisztességes nevek háta mögé s ön egyszerre előáll, hogy naptárt ad ki, s hogy Pinzkérinek híják; még

rajtunk marad ez a név örökre. Az a túlságos őszinteség sem jó. Önnek el kellett volna azt hallgatni, hogy Pinzérinek hiják, ha meg volt is fölöle győződve.

Mintkogy azonban látom, hogy ön még fiatal ember és sok oktatásra van szüksége, elmondom önnek azon technikai titkokat, mik az újabkori irodalmi ipar mezejét felvirágoztatták, mert a hogy tudja ön, megvannak a posztószövés, selyemfestés, aczélkészítés s más egyéb iparágnak mesterségi titkai is, melyeket tökéletesíteni csak ilyen kölcsönös eszmecsere útján lehet.

Legelső kötelessége az embernek, ha valami irodalmi vállalatot megindít, azt valami nevezetes jótékonysági czéllal összekötni; ilyenek például: a mohácsi csatában 1526-ban elesett hősök özvegyeinek gyámolítása; a Cserey Mihály idejében a székely földet széltire pusztított saskák kiirtása; az idei hírlapokban hirdetett abrudbányai hegytetőkön árvízkárosultak felsegélése; a valaha feltalálható léghajókon szerencsétlenül járandó konduktorok árváinak biztosítása s más efféle nagyon nehezen igénybe vehető feladatok, a mikért igen bajos az embert felelőségre vonni, legkedvezőtlenebb esetben az ember egy igen ügyes számadást tartván készen, melyben a kitűzött cél számára, mint tiszta nyereségbeli pozíció, áll végül egy szál gyufa, a minek világánál tudniillik megláthatta az alkalmatlan számadást követelő, hogy a dupla kréta nem csupán a korcsmárosok számára van feltalálva.

Második feladata az irodalmi vállalkozónak az, hogy valami nagyon nevezetes dolgot ígérjen az előfizetőnek; akármit, a mit az nagyon fog szeretni; például minden aláírónak egy nyulat, minden tíz előfizetőt gyűjtőnek egy vaddisznót; a vállalat hátulján kihirdetvén az aláírók és gyűjtők neveit, s egyszersmind az utolsó postákat, a hol vad-illetményeiket átveendik. Ha aztán akad valaki, a ki panaszt emel, hogy nem kapta a maga nyulat, az ember összecsapja a kezét: «hát nem ment kézhez a

semmirevaló nyúl? pedig én megmondtam neki, hogy odamenjen, mikor az erdőn találkoztam vele! Bizonyosan a postán tévedt el, vagy a címre nem akadt rá; mi elküldtük azt, tessék a mezőn keresni uraságodnak, s bizton meglőni, a hol rátalál».

Ez sem elég. Nagyobb dolgokat kell ígérni.

Azt kell mondanunk a publikumnak: hogyha leend e vállalatunknak 40,000 előfizetője, minden előfizető ingyen kosztot kap a szerkesztőségénél Pesten vagy Kolozsvárott. Nem kell félni, hogy 40,000 előfizető csődüljön össze; de ha mégis quo fato megtörténnék ez a szerencsétlenség, s akadna olyan szerencéstlen, a ki ezt a szerencsét igénybe akarná venni, az ember majd könnyű szerrel tenne arról; egyik nap főzetne neki spenótot, második nap sárga répát, harmadik nap megint spenótot, negyedik nap megint sárga répát, az ötödik nap majd maga könnyörögne az, hogy ereszszerk már haza. Folytatás: ha pedig lesz a vállalatnak 100,000 előfizetője, akkor minden előfizetőnek a házáat felépíttetjük emeletesre; a kinek nincs háza, az mindegy, mi odaépítjük neki az emeletet a levegőbe, ő lássa, hogy mit csinál vele? Ha pedig lesz 500,000 előfizetőnk, akkor minden előfizetőnek a falujáig külön vasutat építtetünk, a min ingyen járhat; a Dunát, Tiszát, Köröst, Berettyót és minden Bakonyeret szabályoztatjuk; kötelezzük magunkat száz új várost építeni, a hol az előfizetők dédunokái is ingyen szállást kapjanak; és végül, ha lesz millió előfizetőnk, akkor megveszszük Khinát . . . . . Mikor aztán számadásra kerül a sor, akkor azt mondjuk, hogy «miután csak 39,999 előfizetőnk gyűlt össze, mi minden kötelezettség terhe alól felmentjük magunkat, s alkalmat veszünk magunknak jól leszidni a közönséget, hogy olyan kevesed magával jelent meg. Nem szégyenli magát az olvasó? ! Gyalázat az minden egyes olvasóra, hogy nem lett belőle kettő!

Most következnek a munkatársak: a szerkesztőnek legalább kell úgy ötven, hatvan írói nevet összeválogatni,

kiket betürendesen kinyomasson ad terrorem populi; ez tekintélyt ad a publikum előtt. Főfelügyelettel kell arra lenni, hogy az ember olyan írókat válogasson össze, a kik már meghaltak, vagy ha élnek is, de nem lehet tőlük tartani, hogy valami dolgozattal alkalmatlankodjanak a szerkesztőnek. Ha egy-kettő tiltakozni talál, annál jobb, ez által csak a vállalat híresedik; a legtöbb restségből hallgat, vagy már megszokta a dolgot s észre sem veszi. A munkálatokat fizetni fogja az ember splendide: öt forinttól usque ötszáz aranyig nyomtatott ívét. Természetesen a munkatársak főéksége a szerénység, illik, hogy csak a minimumot követeljék, egyébiránt azt sem fizeti ki az ember nekik készpénzben, hanem csak kalendáriumban. A kinek tiz kalendariumnyit kellene kapni valami munkáért, annak küld az ember huszat, s még tiznek az árával ő marad adós, s kitelik tőle, hogy azt kifizeti. Ha jutalomaranyokat ígér az ember, azokat gondja van olyan embernek ítélni oda, a ki leenged belőlük, még czélszerűbb, ha a szerkesztő maga is konkurál álnev alatt s maga nyeri el a pályadíjt.

A mi a műmellékletek dolgát illeti, már itt igen nagy leleményesség szükséges, mert a közönség izlése azt kívánja, hogy az ember valami újat, valami meglepőt adjon neki; az embernek tehát azt kell ígérni, hogy valami újat, valami meglepőt adandunk, a mit előre nem beszélhetünk ki, nehogy a kollegák megelőzzenek benne s kizsákmányolják az eszmét. Mi legyen aztán az a meglepetés? Hát például: ősszel, mikor olyan olcsó a légy, az ember két papiroslap közé odanyomat minden előfizető számára egy legyet in natura, aláírván nagy betűkkel, hogy ez azon híres legújabb találmány, mely külföldön oly nagy zajt csinált, az úgynevezett «önnyomat!» — «autotypo!» — «Selbstdruck!» mely a lenyomott tárgyakat a legélethivebb alakban mutatja a közönségnek: íme ez egy légy, «*musca culinaria Linnæi*». Akkor aztán lehet róla beszélni, hogy hány szeme van a légynek? honnan

származott Európába? mivel kell őt táplálni, hogy nagyra megnőjjön? stb.

Az előfizetési díjra és egyéb föltételekre nézve főszempont olyan konfuziót csinálni, hogy abból az olvasó egyhirtelen ki ne tudjon igazodni. Például «megjelenik vállalatunk mindennap (kivéve a hétköznapiakat), 1—4 íven (olvasd egy negyedrészt íven), műmellékletekkel, vagy azok nélkül, borítékkal, vagy boríték nélkül, papíroson, vagy a nélkül; a kinek műmelléklet és boríték kell, fizet öt forintot; a kinek váratlan meglepetés is kell, hatot; a kinek váratlan meglepetés kell, boríték nélkül, fizet 5 frt 92 krt; a kinek csak a váratlan meglepetés kell egyebek nélkül, az fizet 4 frt 39 krt, ha októbertől számítja az előfizetést egy esztendőre; ha pedig januártól számítja, akkor 4 frt 59 krt. A kinek tiszta papíros kell nyomtatás nélkül, az fizet 3 frt 37 krt. Ha postán akarja kapni, 3 frt 73 krt; házhoz hordással 3 frt 85⁵/₁₀ krt; a kinek semmi sem kell, az csak 2 frtot és 19 krajczárt fizet bérmentes levélben. Ettől azután majd oly kétségbeesett konfuzióba jön a jámbor előfizető, hogy akármije elmarad, nem meri sürgetni, mert nem tudhatja, hogy mikor vétett a statutumok ellen?

Végére térjünk a vállalatnak praktikumára, úgy mint a kiadás körül előforduló bevett szokásokra. Egy irodalmi vállalat kiadása közben e három szempont fordul elő a praktikus szerkesztő előtt: 1. Ha tanácsosnak tartja-e a hirdetett vállalatot csakugyan kiadni? 2. Vagy pedig tanácsosabbnak tartja a közönség szemét valahogy kiszűrni? vagy pedig 3. legeslegtanácsosabbnak találja épen nem adni a közönségnek semmit?

Kezdjük a legutolsó eseten: ha az ember épen nem ad az előzetőnek semmit, mi történik? Nem igen valószínű, hogy öt forintért, vagy hatért valaki felfáradjon a Bánáttól valakit számadásra vonni; sokan el is felejtik, hogy prenumeráltak, mások emlékeznek rá s olyankor káromkodnak: ezt a szerkesztő nem hallja; vannak azután

olyan rossz szokású emberek, a kik levélben káromkodnak, irnak reklamácziót. A szerkesztő szépen sorba rakja a reklamácziókat, s mikor már nagyon sok összegyűlt, akkor eladja a fűszerszámosnak, kap érte mázsáankint 8 frtot, csinálnak belőlük stancielit borsnak és sáfránnak. Időközönként kihirdeti, hogy az előfizetési határidőt meghosszabbította. Néha olyan szerencsés időszak következik be, hogy egy nyomdász elszökik Amerikába: akkor minden meg nem jelent munka előfizetési pénzét az vitte el. Azt is hirdetheti az ember, hogy a begyűlt összeget nagyobb biztosság kedvéért, s meg hogy ott minden olcsóbb, New-Yorkba küldte az «Ausztria» gőzös kapitánya által s ime most az elégett; s ha mégis akadna olyan szerénytelen aláíró, a ki a szerkesztőnél személyesen is sürgetné a munkát, s a nyilvánossággal fenyegetőznék, annak titokban megsúgja az ember, hogy ázt a munkát bizony a policzia foglalta le, rettenetes vizsgálat foly miatta, még azok is mind bajba kerülhetnek, a kik előfizettek rá; jobb lesz hallgatni vele.

Ez a legjövődélmezőbb expediens, csakhogy némi kényelmetlenségekkel van összekötve.

Második az, ha az ember nem adja ugyan ki a hirdetett munkát, hanem összevásárol a könyvárusoknál mindenféle rajtuk maradt naptárt, ritterrománt, vadverseket, iskolai könyvet, ábéczt és esziót, s azokkal kárpótolja a várni nem tudókat. Vannak esetek, a mikor a közönség még nyer ebben a cserében. A kinek aztán kétszer is megvan ez a munka, az vehet hozzá egy stereoskopot s egyszerre két könyvből olvashat.

Harmadik eset az, ha az ember a hirdetett vállalatot csakugyan végre akarja hajtani.

Igen hasznos dolog úgy intézni a szerkesztést, hogy a mennyire lehet, nevezetes írók megjelent munkáiból szedesse át az ember az egész tartalmat: tudván azt, hogy fél ívnyi utánnyomatért senki pert nem indíthat; ez csak anthologia; csupán arra legyen az embernek gondja, hogy

mikor valami olyast nyomtat újra, a mi már tizenötször ki volt adva másutt, el ne felejtse alátenni asteriskusban, hogy ez a mű még sehol nyomtatásban meg nem jelent. Vannak a mellett számos fiatal hazafiak, kik foliánsszámra küldöznek be a szerkesztőségekhez mindenféle jót és szépet, azzal a talentumos nyilatkozattal, hogy ezért nem kívánnak semmi díjat: ezeket meg kell becsülni; ki kell adni olvasatlanul becses soraikat s jegyzésbe tenni, hogy új, nagyreményű tehetséget vezet be a szerkesztő a közönség színe elé; kéretik mindenki, hogy ezt figyelemmel olvassa. Az olvasó erre megijed, s nem mer neki a munka nem tetszeni, az író pedig ki van fizetve vele.

Eszterendő vége felé azután ír az ember magának minden városból hatalmas vidéki leveleket, mikben lelkesült hazafiak köszönetet szavaznak a szerkesztőnek kitartó hazafias működéseért; meg vannak elégedve minden sorával, minden betűjével; meghívják disznótorra s biztatják, hogy csak folytassa ernyedetlen buzgalommal magasztos feladatának honpolgári megoldását. Az ember megköszöni a tisztelkedést csillag alatt, elismeri, hogy érdemes volt rá, s hirdeti a jövő félévi folyamra a prenumerációt.

Ime, kedves kollega uram, én szives voltam önnel, mint fiatal kezdő-mesterrel sub rosa közölni az üzlet legfontosabb titkait, s bizton hiszem, hogy ön, mint talpig derék ember — — nem fogja azoknak hasznukat venni.

God bless us ! Pesten 1858 ¹⁰/Xr.

KAKAS MÁRTON A POKOLBAN.

Azt álmodtam, hogy a pokolban voltam. Ott még nem jártam soha. «Jaj Márton bácsi, mondja el milyen az a pokol?» (hallom, hogy kiált felém mindenfelől az én sok apró gyermekem, a kiket mesével tartok már — nem tudom — mióta?) «igaz-e, hogy olyan sok pénze van Plutónak? Igaz-e, hogy ott nem kell az embernek fűtőszerre költeni? viselnek-e ottan is krinolint? milyen a divat? sokba kerül-e? adnak-e új operát? előre kell-e az adót fizetni? prolongálják-e ott a váltókat? van-e ott is trafika s a többi?»

Jaj, kedves gyermekeim, nem értem én rá ezt ott mind körülnézni, annyira el voltam foglalva a magam bajával; annyit mondhatok, hogy szurok a pokolban sincsen több, mint idefenn a földön; az ördög pedig csak úgy lézeng egy-kettő odalenn, azok mind idefenn vannak alkalmazva, az elkárhozottak lelkei csak úgy kölesönben kinozzák egymást.

Először is egy tüzes ágyba fektettek s odajöttek hozzám az általam e földön megkínzottak és kivégzettek véres szellemei, egyenkint, párosával, seregestül!

Legelőbb is huszonnégyszázötven poéta, kiknek hitves múzsaít a kemenczébe löktem, kezdé el elhamvasztott verseit még egyszer felolvasni fülembe. Ez irtózatos volt. «Kiadsz-e ezentúl minden verset olvasatlanul, ha a földre visszakerülsz?» Kiadok! kiadok!

Majd Nyirkávai László, Czerko Gyuro, Klipitroklapatro-

vics s a többi hirhedett pipázók sereglének ágyam körül s elkezdtek rettenetes füstöt támasztani, borzasztó kapadohányt és rosszkrajczárost bűzölve orromba, szemembe: «fogsz-e még valaha a dohányra élvezeket csinálni?» Soha! soha!

Megint új rémek jöttek: váltókat hoztak kezeikben, a mik mind a mai nap jártak le. «No, most tessék henczegni! most lássuk azokat az élvezeket Mózesről, Smüléről, Iezigről. Tetszik e prolongáció három hónapra? ötven proczentre, hetven proczentre, kétszáz proczentre?» Uraim, irgalmazzanak! Ha felmegyek a földre, verset írok az aranytornyí templom tiszteletére.

Jöttek a megsértett professzorok: körülfogtak, megexamináltak; nem tudtam semmit: «no drága úr, most fitogtassa, mit tud? tud adomát csinálni úgy-e vaskalapos urakra? de nem tudja, hogy mi a quid juris?» Bizony nem tudom; meg vagyok alázva rettenetesen.

Azután jöttek az orvosok, fogorvos, vizorvos, tűzorvos, dekoktumokkal, pilulákkal, lábfürészelőkkel, foghuzókkal; konziliumot tartottak, mindent meg kellett ennem, innom, a mit számomra rendeltek bűnhődésül rossz adomáimért. Jaj be kinszenvedtem értük. Utoljára megbaunscheidoztak; ez már aztán maga felér egy kisdéd purgatoriummal; s hogy semmi ne hiányozzék, odajött Rabbi Dænemark a Wundermann és megmagnetizált, hogy egybe lunátikussá lettem tőle.

Ekkor kilencz svábhegyi majoros nyitott rám ajtót egymás után. Mind a kilencz azt mondta, hogy «elfogyott a széna, meg a zab!» Az ítéletnap trombitájának hangja nem irtóztatóbb ennél a mondásnál. Hát már a túlvilágon is azzal fog engem üldözni az egész világ majorosa, hogy «elfogyott a széna, meg a zab?»

— Jaj! hát a lábamat mi harapja? Egy hang felel kísértetiesen: «én vagyok az a poloska, kinek nemzetségét annyira csúffá titted, jaj neked és jaj mindazoknak, a kik ellenünk rugdalóznak!»

Kerekhasu czivisek fogtak körül: «ahán, itt vagy most! minket csüfoltál mindig, hogy olyan gömbölyű hasunk van! tátsd el csak a szádát!» Azzal elkezdtek tömni szallonnával, sajttal, erőnek erejével, míg az én bőröm is úgy kitágult, mint az övék; hasam lett akkora, mint egy fürmendernek; minden ruhám megfeszült rajtam; szabók után ordítottam: jöjjenek! segítsenek, fejtsék fel a dolmányom; azok még szűkebbre varrtak rajtam össze mindent, a bőrömet is hozzávarrták a posztóhoz: «nesze! nesze! a rejtett szabólegényért! megérdemelted!»

Megint új rémek támadtak elő; egyik azt mondá: «ismersz-e engemet Rikárd? én vagyok az, a ki a pénzma-kacsákat megette. Edd meg te már most a fejeiket!»

A másik: «én vagyok az, a ki a csillagos szobában Romeo első felvonását eljátszotta; játszd te el a másodikat!»

A harmadik: «én vagyok a Z betűk ellensége, kit te levertél, jer, számláld meg, gonosztevő, hány Z betűt irtak azóta a C mellé, mióta minket legyilkolál?»

A negyedik: «én vagyok az, a ki a theát rhum helyett halzsirral ittam, nesze kóstold meg, milyen lehet?»

Az ötödik: «én vagyok a nagy pénzügyi király, a kit te kicsüfoltál; ha olyan fitymálva szóltál e tudományról, mondd meg hevenyében: mennyi harminczkilencezer ötszáz hatvanhárom forint tizenkilencz krajczár váltóban? pengőben? és új bankóban? s mennyit tesz ugyanaz réz, ezüst vagy aranypénzzel fizetve?» Jaj uram, ez a büntetés nekem épen az ítéletnapig eltart! irgalmazz! ne kívánj lehetetlent.

Nem! országos gonosztevő, csendháborító, méregkeverő! kinlódjál! szenvedd ki a magadét; nem mozdulhatsz; meggyötrünk, megdagasztunk, megcsiklandunk; nem futhatsz el előlünk.

— Nem! nem! süvölte közbe egy sívító hang; sőt inkább fusson; ne pihenjen itt hiába, kergessük őt, ő pedig szaladjon.

Ezt egy elátkozott ballerina mondá, kinek kiadtam a képét az «Üstökös»-ben, s ki most kiránczigált fektemből, kényszeríte pironetteket és pas des deux-ket csinálni, míg elkábulva lerogytam; akkor meg egy boszúálló sportsmān karjai közé estem, az fellökött egy versenyparipa hátára; «eredj tanuld meg, mit tesz az embernek a házáért farkast lovagolni!» a veszett ló nyargalt velem, lélekzetem elállt; végre kitörtük kezünket, lábunkat mind a ketten; de még azzal sem volt vége a pokolbeli utazásnak, akkor meg a vasuti konduktorok körme közé jutottam; belöktek egy waggonba, s minden fél másodperczen azzal torturáztak, hogy a Fahrkartémat kerestették elő, s nekem soha sem jutott eszembe, hogy hová tettem? kalapomba, zsebembe, táskámba, vagy a csizmaszárba? oh ez emberek ellen én mind sokat vétettem földi életemben! nem hiába állják rajtam kegyetlen boszújokat.

Vége kitettek a waggonból s azt mondták, hogy már most menjek gyalog, találjam meg, hol van a pokolbeli fejedelem rezidenciája? mert az hivat magához. Ahán! az most majd cenzura alá vesz! Tudom is én, hogy merre menjek? Kérdezősködöm; senki sem ért, mit beszélek? jó volna most úgy-e, ha a finnekkal jó barátságban volnál! azok laknak itt; de ha rád ismernek, jaj neked! Alig megyek a szomszédba, ott meg Indiana támad rám fegyverrel; az elől futok; s ki jön rám szemközt? Szauffer basa! Most mindjárt én is magyar leszek Törökországban; végre egy ezigánybanda boszúálló kezei közé jutok, azok böggőt nyomnak a kezembe, megtanítanak hegedülni s utoljára Liszt Ferencz kocsiját kell húznom a többi fiatal-sággal együtt.

Nagy nehezen eljutok az ördög városába: az ördög házát is Butter uram építette; a ki egyszer belelépett, lehetetlen, hogy kitaláljon belőle; minden szobában egy naptárszerkesztő áll; annak mindeniknek prænumerálnom kell, hogy odább ereszszen; egyszer észre veszem, hogy mezitláb vagyok! Ah ez Abellino boszúja az eti-

quette miatt. Hol kapok egy csizmát? Ezer csizmadia hahotája felel kérdésekre. «Úgy-e tudtál milliomm adomát irni a csizmadiákról? már most járj meztláb!» körüllem denevérszárnyakon pompás bagariák repkednek, hiába kapkodok utánuk; «minket varjúknak csúfoltál, már most elrepülünk előled!» Végre ájuldozva bebukom ő mélységességéhez: épen akkor olvasta az Augsburgert, nagyon jó kedve volt. «Hát e kicsoda?» kérdé ő mélysége. «Kakas Márton.» Kakas Márton? utczu, fogd meg, csípd meg, lökd ki innen! Az kellene még, hogy minket is kifigurázzon. Be ne ereszszeitek többet a pokolba!» Azzal galléron csíptek. Kitették a szűröm, de a pokol kapujában tizenkét borbély lefogott; «megálj csak! a miért annyit boszantottál bennünket, most az állad közepéről leborotváljuk a szakálladat; legalább lássák rajtad, hogy hol voltál?!»

De már erre olyat rúgtam magamon, hogy az ágyam feneke leszakadt. Erre aztán természetesen fölébredtem. Először is az államhoz kaptam. De még ott van!

Hanem most is borsózik bele a hátam.

No legalább majd ezentúl kegyesebben fogom magamat viselni.

KAKAS MÁRTON A MŰTÁRLATBAN.

«Édes öcsém Kakas Márton, nem addig van az, hogy te itt ingyen egyed a kenyeret; hanem eredj, láss valami dolog után; szaladj, nézd meg a műtárlatot, mi van benne? értesz te a pikturákhoz is annyit, a mennyit a színészet-hez; no hát lódulj, délután itt legyen a referáda.»

Tudniillik, hogy a szerkesztő mondá ezeket a szép szavakat nekem, a mikből maig sem tudom, hogy meg akart-e velök dicsérni, vagy «au contraire!»

Tehát elmentem a műtárlatba. Már a belépésnél mindjárt nem tetszett az, hogy elvették a pálczámat; ez olyasmit jelent, hogy itt tilalmas a verekedés.

Odabenn egy derék attillás férfi megmutatta, hogy merre van a dolognak az eleje: a bámulás azután az én dolgom volt.

A legelső szobában van felakasztva egy Barabás festménye utáni körrajz, melyet könyvnélkül is könnyű megtalálni, hogy az a mennyasszony hazaérkezése a napához. A képen minden alak örül és örvend, minden alak a maga saját módja szerint, kurjogatnak a vőfélek, örömében sír a napa, reszkető kezét nyújtja az öreg gazda ifjú menyé elé, kit boldog fia mutat be szüleinek. Az egész kép lehelli a boldogságot: még a primás czigánynak is jó kedve van, a mint megdöfi könyökkel a czimbalmost: «húzd már lade». A műegylet bizony jól tette, hogy ily szép eredeti képet választott részvényesei közt

kiosztandó műlapjául; már erre magam is felcsapok részvényesnek.

Valamivel odább egy tót muzsikus pengeti a hegedűjét. Ez a kép olyan eleven, hogy a mikor azt mondtam neki: „ezokses Gyuró?” azt feleli rá, hogy: „dobre zdravi pán welkomosnye.»

Kissé odább láttam a kenyérmezői esatát. Ej de kedvemre ütik ott a törököt agyba-főbe. Ez már aztán kép; nem olyan mint a másik, a hol csak a magyar hull rakásra. Beesülöm érte a festőt, hogy a derék Báthory Istvánt olyan nagyra festette, hogy a többiek mellette mind koczagyerekeknek látszanak, mert az bizony nagy ember is volt. Ezt a kitüntetést megérdemlette a derék hazafi a hálás utókortól.

Sajnálom, hogy arról a húgomasszonyról nem mondhatok hasonlót, a ki nagyon is reggeli pongyolában azt mondja magáról, hogy ő alszik. Egy az, hogy olyan pozitúrában csak az elefántok tudnak aludni: a falnak támaszkodva; más meg az, hogy mi szükség nekünk azon tisztességes asszonyszemélynek a hátát látnunk? A művész bizonyosan nem kapott szép ábrázatú minta alakot, s gondolta magában, üsse kő, lefestem megfordított frontban: elég lesz érte 1600 forint. Látaflanban az egy kiesít sok lesz! «Szembe rózsám, ha szeretsz; ha sokat kérsz, elmehetsz.»

Nevezetesnek találtam azután azt a képet, melyiknek az a ezíme, hogy Zellertó. Zellert láttam is eleget, megengedem hogy a mi zöld, az mind zellerlevél rajta, de tavat nem tudtam rajta sehol felfedezni, ha ugyan áll az, hogy másutt is azt híják tónak, a miben víz van.

Csinos kép a magyar szánkázás; de téved a jellemzésben az idegen festő, a midőn az agarat a szánka mellett hagyja futni. Benn szokott ülni az agár a nagyságos úr mellett; nem jár az olyankor gyalog.

A visszatérő halászhajók festvényében remeken vannak

színezve a tengerhullámok: szinte elmegy az embernek a kedve az utazástól, ha sokáig nézi.

A téli est erdőben stuttgarti kép. Nevezetes természet-tudományi tünemény rajta az, hogy a nap mikor lemegy, füstölög.

Gyönyörű kép azonban a parasztháborúi jelenet; a németországi pórlázadás hősei elfoglaltak egy úri várat és apáczazárdát; vezérük egy esontos veres szakálú kegyetlen alak, ott ül dölyfösen az elfoglalt épület kapuja előtt, rongyos köntösére egy oltárterítőt akasztva, előtte az elfogott nemes delnő könyörög a családjáért, kire gúnyosan tekint a győztes vezér térdére könyöklő parasztleány: az alakok különfélesége, jellemző indulat kifejezéseik a legkisebb részletekig, tökéletes kivitelük a művész gazdag képzőerejéről tesznek tanúságot; abból pedig, hogy mily helyesen van mindez egy összeható egészszé alakítva: a sötét előtér árnyékában fekvő két apácza (egyik halott) nyugodt alakjaitól a közepén megvilágított kitűnő jelenetig, arról többet kellene beszélni művészeinknek, mint a mennyit én tudok.

Egy szerűt is láttam azután s vágyódom legközelebb majd egy cséplőgépet is látni lefestve, a mik mind igen érdekes tárgyak.

Hanem a mézes heteket köszönöm alássan. Két olyan unalmas teremtés, hogy ha rájuk gondolok az ásitás fog elő. Ugyan miért festették le őket? már akkor mégis inkább nézem azt a magyar menyecskét ott mellette, a ki ugyan kanesalit egy kicsit, s az egyik képe közepére valaki odalőtt egy cseresnye maggal; hanem hiszen ez azért mind igen természetes lehet.

Jó két festmény még a vasárnapi iskolai jelenet, s a három királyt játszó fiúk felszerelése; mindegyik műértelemmel van festve.

Látható még ott négy leány egy képre festve, a mi semmit sem jelent mást. A művész szavukon fogta a költőket s festett arany haját, korom haját, nefelejcs szeme-

ket, kláris ajkat és porcelán keblet. A képek gyönyörűek lehetnek, de éppen annyi hatást gyakorolnak a nézőre, mint a négy dáma a tarokkártyából: makk, tők, zöld, veres; az ember jobb szeretne helyettük négy tarokkot, akármilyen rosszat.

Végre szólok a mohácsi csataképről. A nagy kép maga elfoglal egy egész teremtet, s festőjének, Than Móricznak fényes tehetségéről tanúskodik. A kép részleteiről elég bő alkalmunk lesz akkor beszélni, midőn ennek rajzát lapjaink hozandják: addig is annyit kell mondanunk róla, hogy a mi majd az egyszínű rajzban elvész, a színezet kitűnő szépsége mindenki figyelmét megragadja, s a nyert elismerés az ifjú szerzőnek nagy buzdítására szolgálhat.

Mulatságos azonban, hogy e kép nyomtatott leírásában egy helyütt az áll: «a futó királyt Trepka és Zedlicz cseh lovagok tóra viszik.» Sajtóhibából e helyett: «tova viszik» és ez a német szövegben hűségesen le van fordítva: «... führen den König zum Moraste.» Azt ugyan ők nem akarták cselekedni.

Jövő hónapban újra kezdjük a képmutatást (úgy hiszem, ez elég jó szó a Bilderausstellungra).

AZ ÖRÖK BÉKE!

VAGY MIKET FOGUNK OLVASNI AZ EURÓPAI HÍRLAPOKBAN 1959-BEN,
A MIDŐN SZÁZ ESZTENDEIG NEM VOLT MÁR HÁBORU.

(A «Pesti Holdvilág» című hír- és divatlap április 29-iki
számából.)

. . . . Statisztika. A népesség még egyre óriási mérvekben szaporodik; a múlt évi népszámlálás szerint Európa szárazföldét lakja jelenleg 3000 millió lélek; a tengerek és tavak hátán szintén lakik 400 millió, a kiknek nem szabad a száraz földre tenni a lábaikat, nehogy az ittlevők tyúkszemeit letapossák. E szerint a népesség száma tavaly óta megint 200 millióval szaporodott, dacára annak, hogy a múlt télen 49 millió halt meg éhen. A kolera sem ígérkezik sehonnan, mindenütt a legegészségesebb időjárás dühöng. A fentebbi 3000 millió lélekből 325 millió professzionátus koldus, ezeknek jó dolguk van; 1475 millió olyan koldus, a ki titkolja, hogy ő az; ezeknek siralmas az állapotjuk; 800 millió végre olyan koldus, a ki dolgozik, még sem élhet.

. . . . Vezérezikk. Ebben a szerző arról értekezik, hogy milyen jó dolguk van Khinában az embereknek, a hol naponkint mindenki ehetik egyszer egy tányér vízben főtt rizst, s hogy ez általános elégedettséget, reméljük, miszerint Európa is eléri valaha, ha a szorgalom anynyira kifejlődik, mint Khinában; addig kevesebbel is be kell érünk.

.... Nemzetgazdasági cikk. Általános a panasz, hogy a lótarás mily aránytalanul sokba kerül; értekező indítványba teszi, hogy a lovak helyett célszerűbben lehetne embereket fogni a kocsik elé, miután azok sokkal kevesebb zabbal beérik, s kocsist sem kell mellettük tartani, a ki őket kormányozza és puccolja. Az indítvány nagy szenzációt gerjesztett. Vajha sikerülne annyi millió véka zabot az emberiség számára megmenteni; egy biztos hivatalkört kiragadni a lovak kezei, — azaz hogy patkói alól!

.... Ünnepe. Tudják olvasóink, miszerint ennyire tele lévén a világ, további rendszabályul az állapított meg, hogy a mely városban esztendő alatt többen születnek, mint meghaltak, a superplust sorshúzás útján ünnepélyesen a Duna, Tisza stb. hullámaiba kell hányni. Ez ünnepély versekbe foglalására a «Pesti holdvilág» szerkesztője is tüzött ki 50 darab pogácsából álló jutalmat. A költeménynél főtekintet van arra, hogy hosszú legyen. A bírálók három szóval kettő ellenében a CCXIX. számú költeménynek ítélték a pályadíjat az DXXVIII-ik fölött, miután ez ugyan hosszabb, de amaz szélesebb. A nyertes szerzőnek az szerzé a diadalt, hogy a pogácsák felét a bírálóknak ígérte, a vesztes fél csak egy harmadrészt ígért. Azt mondják, hogy a költemény oly nagy hatású, hogy a ki elolvassa belehal. Ez is érdem.

.... Fővárosi és vidéki hírek. Egy pesti orvos azon embertelen tetteért, hogy egy vízbe fúlt férfit ismét életre hozott, 20 ezüstpénz fizetésére ítéltetett.

.... E napokban herczeg Eszterházyánál nagyszerű lakoma tartatott. Hogy fogalma legyen a közönségnek arról a pazarlásról, a mi e lakománál végbement, csak annyit jegyzünk fel, hogy a vendégek még a kenyeret is meghámozták, s a héját elvetették. Hallatlan ez napjainkban! Az úri rend csak nem tud elszokni a fényűzésről!

..... Az ideai orvosi közgyűlésen doktor Kaszáló

nyerte el a halálfej-rend nagy keresztjét, miután adatokkal bebizonyította, hogy az ő keze alatt halt el legtöbb ember.

..... Az arany patkányhoz ezímezett boltba igen olesó és friss marinírozott eserebogarak érkeztek tonnában. Igen jutányos tavaszi esemege erős gyomrúak számára!

.... Egy ádáz farkas a selmeczzi erdők között össze-találkozván egy vándorló legénnyel, azt megette (tudni-illik a vándorló legény ette meg a farkast).

.... Külföldi hírek. Angolországban szükségesnek találták a halálbüntetést a tíz shillingre menő lopásra is kiterjeszteni, miután még így is nagyon lassan akar fogyni a nép.

.... A montenegrói vladika kér alázatosan a nagyhatalmaktól az örök béke fentarthatása végett 2000 pék-legényt; — de lisztet is hozzanak magukkal, a miből kenyeret süssenek: — más minden van hozzá (ügymint kések a felmetszéséhez és fogak a megevéséhez).

.... Az egész német birodalom területén minden makrobiotikai könyv s egyéb az alattvalókat hosszú életre lázító irományok betiltattak.

.... A Stillimfrieden fejedelemség fővárosában a fejadó kivetttén, fejenkint egy tallérjával, miután kiderült, hogy ugyanott sokkal több a fej, mint a tallér, a polgármesterség azt indítványozta, hogy a differenciát jó volna tán in natura kiegyenlíteni a fölösleges fejekkel.

.... A monakói nagyfejedelem (mint tudjuk, e kis terület jelenleg 4 millió lakost számít, tehát azért nagyfejedelemség), kegyelem útján 16 várfogolynak rabsági határidejét, saját kértükre, 4 esztendővel meghosszabbítani kegyeskedett, mely jótékonytságot az illetők hála-könyekekkel fogadták.

.... A Porosz- és Oroszország közt fenforgó határ-villongási per a régi barbar hadviselési mód helyett békés

prókatori segély mellett folyván hetven év alatt most lépett abba a stádiumba, hogy a bizonyítványok meghitelesítették, s így remélhető, hogy a jövő században okvetlenül ítélet alá fognak bocsáttatni.

. . . . Hivatalos határozatok. X. város tanácsa részéről köztudomássá tétetik, hogy a helybeli veréb- és varjúhús árulhatási jog a többet ígérőnek árverés útján bérbe fog adatni.

. . . . Törvényszéki határozat. Senkinek a más patkányát elfogni többé nem szabad, mert az a házi baromfiak közé számíttatik, s az illető háztulajdonos kizárólagos tulajdona.

. . . . Miután tudomásul vétetett, hogy sokan csak azért iparkodnak valami rosszat elkövetni, embert ölni, hogy ezért hosszú időre bezárassanak, s a státus által tartassák magukat: — ha valakire kisül, hogy hasonló intenczióból gyilkolt, az a tömlöczből menten kilöketik.

. . . . Divathírek. A legújabb párisi divatlapok szerint az idén a hölgyruhák még egy araszsal rövidebbek és szűkebbek; úgy szólván térden felül érnek. Mi még ezt is nagy fényűzésnek tartjuk, s nem értjük, hogy miből telik annyi kelme minden hölgy számára? Könynyű volt egy század előtt a delnőknek krinolint viselni, mikor még csak tizedrésnyi hölgy volt a világon, de most!

. . . . Humorisztikus képek. Jellemvonások a régi idők-ből. I. Furesa emberek lehettek azok a mi ősapáink, a kik télen kemenczébe raktak fát és kősenet, úgy fűtöttek. Jelenleg ez nálunk fölösleges, mert ha mi 18-an, 20-an együtt lakunk egy szobában (a minél kevesebb csak grófi házaknál található), a nélkül is olyan meleg van ott, hogy nem lehet kiállani. — II. Furesa emberek voltak azok a mi ősapáink, a kik macskákat tartottak egyenesen abból a czélból, hogy azok a patkányokat megegyék. Mennyivel előbbre haladtak vagyunk

mink! Mi megeszszük magunk elébb a patkányt, azután a maeskát. . .

. . . . Természettudományi ezikk. Tudós esillagvizsgálóink ismét egy új nagyszerű üstökös közeledtéről értesítenek. Báresak idáig jönne! nem azért, hogy háborút csináljon! attól Isten mentsen, a háború esunya féreg; hanem ha talán ottan lenne még egy kis üres föld, a hova átvándorolhatnánk. . .

. . . . Gazdasági ezikk. Y. híres közgazdász fölfedezte, hogy a keserű lapu és lósóska vastag levelei hordóban letaposva, télire igen jó és tápláló kenyérpótlékot képeznek. Fogadja érte az emberiség nevében köszönetünket.

. . . . Büntetőtörvényszéki tárgyalás. Ma volt a végtárgyalás azon jámbor családapa ellen, ki elébb a feleségét, s azután hét gyermekét megette. A bíróság tekintve az enyhítő körülményeket, mik szerint a vádlott annyira éhes volt, hogy alig látta, mit csinál, őt két hónapi fogságra ítélte el, hetenkint 14 napi böjttel súlyosítva. A vádlott apellálta az ítéletet, hosszabb fogságot, de kevesebb böjtöt kérve magának.

. . . . Egy új veszedelmes sekta támadt, mely már is sok követőre talált nálunk. Ezek a földevők. Ez veszedelmes egy tan! Ha ez eltalál harapózni, ha néhány esztendő alatt megeszszük magát a földet, akkor aztán a levegőben maradunk!

. . . . Hirdetmények. Kiadó szállás! A város végén egy szép terebélyes akácza kiadható nyári szállásul gyermekes családok számára. Akár alatta, akár a tetejében kényelmesen lakhatni.

. . . . Hentesbolt. A kerepesi út végén nyílt új hentesboltban igen szép füstölt kutyasonkák a la chinoise kaphatók.

. . . . Rabszolgakereskedőknek! Egy jámbor családapa két felnőtt fiát szeretné eladni rabszolgául, igen olesó árért.

.... Házassági ajánlat. — Herczeg X. de Yfalva ajánlkozik valami tisztességes hölgy mellé férjnek, a kinek épen szüksége van rá, illő ellátás és holtig való tartás mellett.

.... Egy becsületes derék ember, valahol azt olvasván, hogy valakinek a lelkiismeretét megvásárolták, miután azt hiszi, hogy még neki is van lelkiismerete, bátorkodik azt alázatosan árúba bocsátani, ha megvennék: igen jutányosan odaadná.

.... Mindenféle qualitású erények igen jutányosan vehetők mademoiselle Eufrosine pipereboltjában, soroksári uteza, 1000. szám.

.... Egy egészséges pinczelyuk egy magányos úr számára, bútorral ellátva, minden órában kiadható. Bővebb értesítést a szerkesztőség ad.

.... Szerkesztői mondani valók. Több vidéki levelezőinkhez. Holmi olyas mindennapi események feljegyzésével ne fárasztásák önök magukat, a milyenek: testvérgyilkolás egy tál lencsén való osztózás miatt, s több effélék; kezdenek már ezek nagyon megszokottakká válni s úntatják a publikumot.

.... Előfizetési felhívás a Pesti Holdvilágra. Hát ne hagyjon már bennünket a publikum éhen meghalni, vagy mi! Ha ebben a fertályban is rosszul üt ki a prenumeráció, a szerkesztő rögtön mohamedánussá lesz, s akkor a magyarok ellen fog írni.

Ilyen szép világ lesz az örök világképének csak az első száz esztendeje után is: hát még aztán!

A BÖLCS TANÁCSBIRÁK.

Könnyű olyankor elpolgármesterkedni, mikor nincsen egyéb dolog, mint a zöld asztalnál prezideálni s a rabok ételét megkóstolni, hogy nincsen-e nagyon megsózva; de mit csináltak volna az urak ebben a következő esetben, a mit majd most mindjárt elmondok?

X. Y. és Z. három híres nagy magyar város az alföldi rónán; (biz azoknak az igazi neveit is kitalálhatja, a ki nagyon megerőteti a fantáziáját); az 1849-iki téli hadjárat alatt e három városnak jutott az a szerencse, hogy a császári hadsereg főhadiszállásával dicsekedjék.

Vegyük, hogy Y. város fekszik középen, X. és Z. pedig jobbról, balról.

X. városban feküdt egy keményszívű osztrák tábornok (most már ez is szelidebb, mert meghalt); Z. városban pedig Jellasich, a horvát bán, saját hadtesteikkel.

Egy napon a közből eső Y. város hatósága egy ilyen-forma peremptorius parancsot kap az X-ben állomásozó tábornoktól:

«E mai naptól számítandó nyolcz nap alatt nekem X-be szállítsanak önök 60 ezer részlet szénát; a miből, ha a kitűzött napon egy is fog hiányzani, a várost megsarczolom, a polgármestert és a tanácsot vasra veretem s Budára küldöm a várba.»

Az érdemes tanácsot nagy aggodalomba ejtette szép szó. Rögtön utána láttak, hogy a sok adag szénát kiteremtsék,

de biz abból a legnagyobb akarat mellett sem lehetett többet előállítani 5000-nél.

Tudósítják aztán egész deferenciával a tábornokot, hogy a tervezett és a foganatosított számok között ugyan nagy ám még a különbség.

A tábornok azt izente vissza, hogy ez nem az ő baja; ha készen nem lesznek a napjára, ők látandják, hogy mit kapnak?

A népség, megértve a vigasztalást, azt mondta rá, hogy miután a 60 ezer részletet semmi esetre sem lehet előállítani s e szerint a várost úgy is mindenképen megbüntetik, tehát már most a meglevő ötezeret sem küldik el; hisz úgy is mindegy.

A nemes tanács azonban kitalálta a nyitját. Felrakatta szekerekre az ötezer részlet szénát s megjelent a Z. városban állomásozó Jellasich bánnál.

Kivánta tiszteletét tenni. Hallotta hírét a nagyméltóságú úrnak s nem akarta elmulasztani ezt az alkalmat.

A bán épen jó kedvében volt; megtetszetek neki a zsirosszájú magyar emberek nagyon. Elbeszélgetett velük minden jóról, még le is ültette magánál. Nagyon megtisztelve érzé magát.

— Csakugyan azért jöttek önök ide, hogy velem találkozzanak?

— Sőt még valami másért is, felelt a deputáció mosolyogva. Vagy ötezer részlet szénát készítettünk össze exczellenciád hadserege számára, azt kívántuk átajánlani.

A bán még kellemesebben lőn meglepetve e megelőző kedveskedés által; most már annyival barátságosabban kezdte marasztalni látogatóit, de azok már kászolódni kezdtek, kalapjaikat vették.

— Hova sietnek oly nagyon?

A deputáció úgy tett, mintha átallaná megmondani; végre nagy unszólásra egy közölök így szólt:

— Már csak nem akartuk megmondani, de ha ex-

czellencziád parancsolja, hát legyen: — ide kellene még mennünk X. városába; ez—s—ez tábornok úr azt a galibát csinálta, hogy el akará tőlünk magának vitetni azt a szénát, a mit mi ide szántunk. Elme-gyünk hozzá, akárha becsukat is bennünket, nem tehe-tünk róla, de mi egyszer azért kuporgattuk azt, hogy ide adjuk.

— Ne féljenek semmit, monda nekik a bán; ez már az én dolgom lesz; csak menjenek haza, legyenek békén, majd elintézem én a dolgukat a tábornokkal, hogy nem lesz semmi bajuk.

Nem is történt az egész hadjárat alatt semmi baj Y. várossal.

Ezen történet ugyan költőibb végű lett volna, ha a polgármester az egész népséggel kaszára kapva, magát leaprítettatta, s a várost porrá égette volna; hanem nekem így is nagyon tetszik, hogy a magyar ember a legnagyobb veszedelem közepett is hogy helyt áll a bajnak és meg-tartja a dekorumot.

A SZÁMŰZÖTT «Z».

«Hivatalos reláció a magyar tudós társaság kétezredik üléséből.»

Tisztelt közönség! Úgy hiszem, mindenkit érdekelni fog azon nevezetes processus, mely a folyó évben ama híres gonosztevő, a «Z» betű ellen és mellett indítatván, az utóbbinak valóságos lenyakasztásával végződött.

Egy ízben már kimondatott a tudós társaság által, hogy a *c* és a *z* betűk valóságos házasságtörésben élnek, azért e botrányos együttlakásnak vége szakíttassék, a törvénytelen felek edictaliter elválasztassanak, s több engedelmes hazafiak el is fogadják e mandátumot. Az ifjabb nemzedék azonban nem szűnt meg azontúl is Toldy Ferenket, Bloczh Móríkot olvasni; vitatkozott, hogy Cucor Gergelyt Czukor avagy Kuczor Gergelynek mondja-e? s ha Nagy Ignák nevéért megintették, hogy azt Ignácznak kell mondani, akkor meg Cavaignacot is Czáva Ignácznak olvasta. Sőt akadtak olyan rebellisek is, a kik a közönség tetszésére bizták, hogy az ismeretes kukoricza szóból az új helyesírás szerint csináljon czuczorikát, vagy kuczoriczát, a hogy jobban szereti.

E vakmerő torzsalkodás a legutóbbi időkben immár nyílt lázadássá kezdett fajulni; vakmerő adeptusok, horribile dictu! magának a tudós társaságnak rendes és leveles tagjai feltámadának a *z* betű helyreállítása végett, a kik is azután méltó cudarcot vallánac vala.

Az első ülésben véletlenül rohanván meg az összekülvők a *z* betű ellenségeit, azok csak az által birták

megmenteni a legitim közügyet az elbukástól, miszerint méltán követelték, hogy e fontos ügyben a többi osztályok is meghallgattassanak s idő engedjék nekik a gondolkozásra két hét.

E két heti időhaladék alatt erősen dolgoztak az egyszerű *c* zászlóvivői: bizottmányok alakítottak, meetingek tartottak; lelkesült szónoklatok mondottak; archivumok felhánytattak; kiki felhasználta minden befolyását, összeköttetését, távol levő tagok beidéztettek a svábhegyről; a Hölgyfutár ágyúdörgése volt a jelszó s megkezdett a hark (olvasd: harez).

Legelsőben az archeologiai és historiai osztály hozzá fel védveit: melyek szerint világos az, hogy Debreczenben a collegium lakói (tehát tekintélyes férfiak) a lány kenyeret már századok óta egyszerű *c*-vel cipónak írják (olvassák pedig «kipó»-nak).s hogy Miscoleon most fedeztek fel egy kocsmacímert, a mire az van írva: «a jó bor cégér nélkül is elkél», valamint az sem tagadható, hogy az ábécés könyveket soha sem nevezték Ábékás könyveknek, pedig ott sincsen semmi *z*, tehát a simplex *c* joga történelmileg meg van állapítva. Ez ellen természetesen nem lehet semmit szólni.

Következett a jogtudományi osztály véleményezése; a mely igen ügyes fordulatokkal bebizonyítja, miszerint a «*cz*» jogai semmiféle jogérvényes okiratban sem lévén megállapítva, a simplex *c* azonban már statutummal biztosítatván, amannak minden vizskereseti igényei elenyésznek és számára semmi perorvoslat nincsen.

Mindezeknél fontosabb volt azonban a természettudományi és mathematicai osztályok relációja, a melyben kiszámított, hogy évenként jelenvén meg 1000 magyar könyv és 25 újság, a mi tesz pontos statistikai kiszámítás szerint 15.526,287 nyomtatott ívet, minden ívre egyre-másra száz *c* betűt föltételezván, az innen elhagyott *z* betűk által 1,852.623,700 betű van meggazdálkodva, a mi 20,000 betűt számítva egy ívre, teszen 92,631 ³⁷/₂₀₀ ívet:

a minek ára készpénzben 4635 forint, hát még a meggazdálkodott idő! Föltéve, hogy egy tudós társasági tagnak egy betű leírása 3 1/2 másod perczbe kerül, az eként le nem írt betűk által megtakarított perczek tesznek ezer könyvnél és 25 lapnál 7.565,435 perczet, a mi a 150 tudós társasági tagra szétosztva tesz évenként 500,400 perczet, vagyis naponként 22 órát és 49 perczet; mely szerint ezentúl minden tudós társasági tagnak naponként, ha dolgozik, 22 órája és 49 percze van a pihenésre, ha pedig nem dolgozik, 46 órája és 49 percze; a mi igen szép nyereség. E megdönthetlen számítás tökéletesen legázolta a z betű barátait, úgy hogy a többi osztályok véleményeit teljesen fölösleges lett volna meghallgatni, ha tudniillik nem épen a filozófiai osztály lett volna még hátra, s logice feltehető volna egy filozófról, hogy azt, a mit már kigondolt, el ne mondja.

Tehát a filozófiai osztály véleménye azzal koronázta meg a diadalt, hogy a tudós társaságnak illendő lévén a többi kertenkívül csatangoló jöttment irodalomtól magát megkülömböztetni, categoricus szükség annak valami más módon írnia, mint ama többieknek.

Ezzel a nevezetes vita a simplex c tökéletes diadalával bevégeződött, a z pártosok anathema alá vették, protocollumba vétetett, hogy ezentúl senki se merjen Toldy Ferenket, Bloczh Móríkot, Tóth Lőrínek, Kukor Gergelyt, Nagy Ignákot etketera olvasni, s rendeletbe adatott az illető szakosztályoknak, hogy az eddigelé általuk kiadott művekből a z betűt purissime vakarják ki. Ez legalább ad nekik dolgot egy időre.

Mely határozatában a magyar academiának (nehogy aczademiának olvasd, sőt tégy külömbséget ama Debreczenben úgynevezett akadémia között, a melyben elakadnak a szekerek, ha a sár nagy) mi is alázatosan megnyuxunk és lefexünk.

Barackosi Lackó és Ripicki Beckó,
lacházi és fricházi czompossessorok.

INTŐ PRÉDIKÁCZIÓ,

MELYET TARTOTT DUGDELMÁR VAJDA AZ Ő CZIGÁNY FAJROKONALHOZ, A KIK BÉCSBE MENTEK FEL LOPNI, S RAJTA VESZTETTEK.

(1862.)

Hát te bibast csóré!

Hogy a sakállos istenyila ütögessen a sarkaitok mellé!

Hogy a hol meleget kerestek, ott mindig hideget találjatok!

Hát mit kerestetek ti Bécsbe?

Nem hallottátok, hogy megmondta a tekintetes, nagyságos országgyűlis, hogy Bécsbe nem megyünk?

Tik akartatok ezs ellen kontrabontot kezdenyi, he?

Hát tik voltatok azsok a hazsaárulók, a kik a Lajtántúl mentetek lopnyi? Hát itthony már nincs mit keresnyi többé? Hát tik akartátok legelébb is bebizonyítani azs egységes Austriát?

Azst gondoltátok ugye bibast, hogy majd ha egy kis hátrafelékanyarításon rajta kapnak a bécsi urak, ott is rátok vernek egy kis alkotmányos husonötöt, s azszsal dikhecs vásár! Ahun van ni! Most látjátok már, hogy mi azs a Rajksrák? Azsok eltettek sípen télire nyárára két estendőre, purgyékat is elvették, beadták olyan házsbá, a hun megtanulnak dolgozsnyi, nemzsetsígük fájdalmára.

Lármázshats már, ha egyser Bécsbe felmentél! be-sílhets már! Nem láts te ott több malacspeesenyít a világon.

Hát aztán bibast, ha már rajta kaptak, ha már urak elejbe vittek, nem tudtad azt mondanyi, hogy te annak a nimetnek a zsebében csak egy kis nemzeti egyenjogusítást kerestél; senki se merte volna többé azt mondanyi, hogy tolvaj vagy: nagy urakhoz vittek volna ebédre, vacsorára, tekintetes nagyságos újságíró uraságok két hétig írtak volna róla, hogy silesen elterjedt csigánymezset küldöttei megjelentek «ragaskodásukat» kézzsel foghatólág bebizonyítani.

Vén dadé, minek fogs te a politikához, ha nem írtes hozzsá?

Nem olyan őszinte, tisztességes embereknek való azs, mint mink.

Nagyobb dolog azs, vaklovat elcsereányi a vásáron — több csigányság kell ahhoz, mint a mennyi egy csigánytól kitelik.

Már most ülhetss!

Két estendeig spenótot meg zsemlyelevest ehets, s ha attul meg nem haltál: a mikor vissakerüls azs ősi sátorok alá, valahány sánta lovát akars eladnyi, mindre azt mondják: «vidd el már Bécsbe!»

Már most kiabálj, nem bánom. Ha pedig hazsajöss, azt mondom: tartsd meg az intést: «becsüld meg magadat és lopj itthon.»

POLITIKAI ÉRZÜLET A LEGALACSONYABB OSZTÁLYOKNÁL.

(1862.)

Van szerencsém előre is kijelenteni, hogy én legalacsonyabb osztályok alatt a társadalomnak nem azon rétegeit értem, melyek favágással és téglahordással mozditják elő a világ folyását; hanem mint a szó jelentése hozza magával, azon osztályokat, melyekben az «a—b—ab»-ot tanítják; s azt bizonyára meg fogják nekem engedni hat éven alúl levő polgártársaim és társnőim, hogy az ő osztályuk a világban röffel mérve is a legalacsonyabb, s ha ők felnéznek mi ránk, kik már a harminczon túl vagyunk, viszont el kell ismerniök, hogy mi vagyunk a «magasabb körök».

Tehát egy úri barátomnak van egy ily öt éves kis leánya, Jolánka, a ki már tud olvasni, s ha nagyon szép emberek kérik, deklamál is, (nekem is deklamált); azonkívül a kis bubáját minden nap felöltözteti; de nem minden nap új divatba, a hogy azt nagyobb honleányaink szokták, hanem állhatatosan mindig ugyanazon magyar csipkés főkötőbe, füzött vállba, aranyos köténybe, a hogy már azt a nagy honleányok únni kezdik.

Ugyan abban a házban lakik pedig egy nem hazánkban született hivatalnok, a ki igen derék, szelid ember. Annak is van egy kis hat éves fia: Ottó. No persze: olyan szép név ez, mint akármi más.

Ottónak is volt kis bubája, hanem az katonás alak volt, sisakkal a fején, és lóháton.

Délután, mikor szabad volt játszani a közös-kertben, Ottó is elhozta a czipra bubáját, Jolánka is a magáét.

Csoda-e ha bábvitéz, és bábkisasszony megszerették egymást? Ez még azok közt is megtörténik, a kik valódi emberek, s így lehetne eszük; hát még azoknál, a kik csinálva vannak gipszből és papirosból?

Jolánka és Ottó el is határozzák, hogy nem állnak útjában boldogságuknak, hanem egymáshoz adják őket; a hogy szokták az igazi embereket.

Hanem annyit kivívott Jolánka, hogy bábvitéznek zsinórt kellett varrni a kabátjára, s a sisak helyébe prémes kalpagot; ezt mind megvarrta ő neki: s azontúl boldogok voltak. Bábvitéz nőül vette a bábkisasszonyt, s azontúl mindketten együtt laktak egy nagy katulyából épített házban, kistaffirozva mindennel, a mi kell; Jolánka gondoskodott a bábtársak konyhakészletéről, Ottó szerezte be nekik a költségre való pénzt — persze kavicsból, a mi volt az-úton sok.

Jolánka hordott a bábhitveseknek mézes kalácsot, azt megfőzte harminczhárom-féle ételnek, azután meghítták magukat ebédre hozzájuk; megkinálták a bábukat is, s a mit azok meghagytak, azt ők ketten megették.

Ezek a játékok tetszetek a szülőknek. Ugyan kinek ne tetszenék az, a mit a gyerekek játszanak?

Egyszer azonban kitört a viszálykodás közöttük: egy este Jolánka duzzogva hozta fel a kertből bubáját, konyha és asztal edényeit, székeit és asztalkáit. A bubák elváltak egymástól.

Kérdezték, min veszten össze, miért haragudtak így meg, hogy bábúnőnek el kelle válni bábférjeeskétől? de Jolánka nem adott felvilágosítást.

Végre atyja fogta kérdőre: mondd meg nekem kis leányom, mivel haragitott meg Ottócska?

A kis polgártársnő elébb szemébe nézett atyjának;

oh ezek a gyermekek úgy megtudják azt a nagy emberek szeméből: kihez legyen bizalmuk, kihez ne? Azután nagyon keseregve elpanaszlá.

— Nézze csak, az az Ottó: milyeneket mond nekem!

— Hát milyeneket mond, kis leányom?

— Hát olyanokat.

— De milyeneket?

— Nem is játszom vele többet soha.

— De hát miért nem?

— Hát mikor azt kérdeztem tőle, hát te Ottó, mi fogsz lenni, ha megnősz? hát azt felelte nekem, hogy Rájksrat. Ilyen embernek a bubájával nem játszik az én bubám többet!

AZ EXEQUÁLHATATLAN.

X. gróf egy szép kis hétezer holdas birtok ura a Bánságban. A birtok primae classis, s el van látva minden szükséges gazdasági épületekkel.

X. gróf e birtokocskától 14 év óta még nem fizetett adót.

No — adót nem fizetni még nem virtus; azt próbálta más is; hanem aztán a státus megvette rajta, exequálták.

Igen, de X. grófot tizennégy évi adójáért még csak nem is exequálták. Ez a valami.

Hogy lehet ez? Hát úgy lehet, hogy tizennégy év óta sem egy kapavágást nem tétetett a földein, sem azokat haszonbérbe nem adta; ott állnak azok parlagon, ugaron, a végrehajtó hatalom nem talál azokon egyebet papsajt-nál, a mi tudvalévő legsoványabb sajt a világon. Ő maga tőkepénzéből él, instrukcióit eladta s jószágain csak vadászat végett szokott megjeleni, s e célra van két vadászosan bútorozott szobája roppant kastélyában.

Egyszer azonban az állam éber őrei, a finánczok, megsejtvén a nemes úr megérkeztét kastélyában, mielőtt ismét odább kocsikázhatott volna, ott lepték szerencsésen.

Volt pedig öt szép hámos lova, a miken idejött, a mi adóbehajtók között is megért hatezer pengőt. Ezt lefoglalták, elkobozták, a státus nevében lebírozárolták s az odavitt községi jegyzőt felelőssé tették érte, hogy a lovak ott maradjanak, s azoknak netaláni elvitelét minden

erőhatalommal megakadályozza. Tizennegyed napra pedig kitűzték a törvényes határidőt az elkótyavetyélésre.

X. gróf teljesen megnyugodott az állam rendelkezéseiben, s e végrehajtási tény után, hogy annál biztosabb legyen a státus a lovak el nem vitetése felől, rájuk zárta az akolajtót, zsebébe tette a kulesot és elment szalonkát vadászni. Csak tizennégy nap múlva jött vissza. Az öt ló az alatt persze megdöglött éhen; a kótyavetyére megjelentők a bőrét sem használhatták többé. Még azokat is a státusnak kellett eltakaríttatni.

De már ez több volt az elégnél!

A dolog a pénzügyminiszter úr tudomására jutott, s X. gróf parancsot kapott «ad audiendum verbum», a miniszter úr előtt megjelenni.

X. gróf a párisi boulevardon sem szokta a tulipános szűrt mással felescerélni; hanem a jelen esetben átlátta, hogy az illem és a tisztelet úgy kívánják, miszerint a helyzet változatosságához képest neki is át kell alakítania viseletét, hogy megjelenése kifogástalan legyen.

Csináltatott magának egy frakkot, melynek dereka hónaljig, szárnya hegyei pedig sarkáig értek; ahhoz sárga mellényt, csípőn alul nyúlót, csattos czipőket és egy másfél láb magosságú czilinderkalapot; így állított be a parancsolt helyre.

A mint a várakozási terembe lépett, a bejelentők siettek tudatni a miniszter úrral, hogy itt van X. úr, de nagyon furesán van kosztümirozva.

A miniszter úr nem szereti a tréfát; X. úrnak azt az izenetet hozták vissza, hogy az ügyér úr ninesen ide haza.

— Jól van: felele X. úr, jelmezéhez illő nyugalommal. Tehát várni fogok, míg haza jön.

S ott várt négy óra hosszát rendületlenül, rőfös czilinderét térdei közt tartva.

Ekkor azt a hírt hozták ki neki, hogy a miniszter úr beteg, nem lehet vele beszélni.

— Jól van, felelte barátunk, kenetteljes pietással, ő

exczellenciája azt parancsolta nekem, hogy idejöjjek, mert szólni akar velem. Ha beteg, itt fogok várni, míg meggyógyul.

Ez már még is túlmegegy minden emberi türelmen! «Jöjjön hát be!» hangzott a harmadik parancs.

X. gróf, karja alá kanyarítva czilinderét, besasirozott az elfogadási terembe, s így szólt:

«Exczellenciás uram, tekintse szomorú állapotomat.»

A miniszter úr igen bölcsen, alaposan fejtegeté előtt, hogy az állam nem nélkülözheti az állampolgárok földrő vetett adót, hogy ez eljárás mennyi kárt okoz magának X. úrnak. Mennyivel okosabban tenné, ha már maga fizetni nem akar: hogyha bérbe adná jószágait s a bérnőkre bizná, hogy az fizesse az adót; de X. gróf mindezekre nem felelt egyebet, mint azt: hogy «exczellenciád, tekintse szomorú állapotomat.»

A miniszter úr igen szépen beszélt vele.

Bíztatta, hogy ha terhesnek találja az adóhátralékát, hát fizesse meg legalább felét.

«Exczellenciád, tekintse szomorú állapotomat.»

— No hát fizesse meg egy negyedét.

«Exczellenciád, tekintse szomorú állapotomat.»

— De hát akármit, azt; de valami adót csak fizessen az államnak.

«Exczellenciád, tekintse szomorú állapotomat.»

— Menjen hát a mennydörgő menyköbe! Ne fizessen semmit; csak nekem hagyjon békét.

X. gróf maig is szűzvállú nemes ember.

A PÁRISI DIVAT.

Mihály bácsi három hétig volt Párisban; az alatt megtanulta, hogy a cselédekkel udvariasan kell bánni.

Akár mit kér az ember tőlük, hozzá kell tenni «s'il vous plait», (ha úgy tetszik) s azután, ha megvan: «merci!» (köszönöm).

Itthon mindjárt gyakorlatba is vette az új divatot.

Egy szolgálója volt, a kit így kezdett megbecsülni:

«Ma chère Chári (olvasd Sári), jöjjön be, ha úgy tetszik. S hozzon nekem egy pohár vizet, s'il vous plait.»

Sári röhögött, hozott neki egy pohár vizet, a víz meleg volt; de az ellen kifogást tenni Párisban nem illik. Mihály bácsi megitta melegen, s azt mondta rá: «merci Chári, köszönöm.»

Sári kiment s odakinn elmondta a szomszéd szakácsnénak, hogy az ura meggubahodott, először kéri a vizet azután pedig megköszöni.

Másnap megint szól Mihály bácsi:

«Ma chère Chári, ha úgy tetszik, hozzon nekem egy pohár vizet; de ne legyen meleg, s'il vous plait; mert tegnap meleg volt; mille pardons!»

Sári röhögött, hozott vizet, az már nem volt meleg, de csak úgy úszkált benne a mindenféle szemét.

Ez ellen észrevételeket tenni csak barbár mexikóiak szoktak. (azért is mennek őket a francziák civilizálni), a

ki Párisban járt így szól rá: «merci Chári, köszönöm.» Mihály bácsi megitta szemetestül.

Megint másnap újra felhívá Sárít egész decentiával.

«Ma chère Chári, hozzon nekem egy pohár vizet, s'il vous plait, de ha lehetséges, ne legyen se meleg, se szemetes, je vous prie.»

Sári hozott neki vizet, a mi nem volt se meleg, se ronda, hanem a pohár volt olyan piszkos, hogy a karimáján meglátszott a zsiros szájak helye, a kik belőle ittak.

Ilyesmiért neheztelni grönlandi népszokások közé tartozik. Mivelt ember azzal meg nem bélyegezheti magát. Mihály bácsi keresett a pohár szélén olyan helyet, a mely nem volt piszkos s ivott onnan.

«Merci Chári.»

Azután való nap megint folyamodást intézett Sárihoz.

«Ma chère Chári; s'il vous plait, hozzon nekem vizet, de kérem nagyon, je vous prie, ne legyen se piszkos, se meleg, se zsiros pohárban adva; ezer bocsánat Sári.»

Sári kiment és nevetett: «majd én sokat teketóriázok neked, a ki olyan szépen kérsz és köszönsz! Jó lesz neked a mosogató dézsából.»

Vitt aztán neki piszkos pohárban piszkos vizet, meleg vizet.

Mihály bácsi pedig fogá a poharat és monda:

«Ma chère Sári, ilyen adta teremtetten lusta disznója: most mindjárt megmosd ezt a poharat és tiszta vizet hozz, kutyaáldotta! mert úgy vágom a fejedhez, s'il vous plait, hogy mindjárt itt veszekedel meg: merci!»

Sári aztán hozott is mindent, a hogy kívánni lehetett, mondván e képen:

— Hát mért nem beszél úgy, a hogy kell?

EGY ÚJ SZÍNPAD.

A melynek előadásait reggeltől estig nézi minden ember és újságíró, de még eddig egy sem referált róla.

Ez a színpad a Marschall vendéglőjének a kirakata.

Valóban érdekes előadások! Itt láthatja a laikus ember mindazon titkos nagyságokat, azon művészi remekeket, miket a nagy urak szoktak — enni.

A napnak minden órájában el van foglalva minden hely az ablak előtt; ott állnak a delnők messze kirúgó krinolinnal, a puttonyos asszonyok, hátukra vett papholylyal, kis diákok, alúl fúrva helyet fejeik számára s kíváncsi dandyk, a publikum fején túl nyújtogatva nyakaikat.

Valódi szellemi élvezet: a mennyiben az ennivalókat csak az ablakon keresztül lehet élvezni.

Első nap a színpad elejét elfoglalja egy óriási tengeri hal; nem tudom én, czápa, vagy micsoda: én tudom, hogy meg nem enném, ha csak az meg nem enne engem; de uraknak jó, olyan lapos, mint egy trancsirtányér, s csakúgy ragad a fényességtől, mellette két ismeretlen madár, olyan drága madár, a minek még a guanója is csemege! a háttérben valami átlátszó kocsonyából épült ezitadella, mely körül rózsaszín trikóba öltözött páros lábú külföldi kolbászkák készülnek ballétot járni. A kulisszák erdőt ábrázolnak óriási kártifiolákból, miknek darabja egy tallér, s a világítás különféle színű palaezkok által eszközöltetik, mik közül egy e morész

fölratot viseli nyakán: «Kétszáz esztendős khinai likór, ára 100 forint.»

Valaki vállamra üt; — egyike azon barátaimnak, a kik nem tudják kimondani a «r» betűt.

«Se'vus, jó'eggel ba'átom! Mit ke'essz itt.

«Bámulok, mert ingyen bámulhatok.»

«Má' az igaz. Me't mostanság aká' hová fo'dul az embe' mindenütt megadóztatják. Én nem é'tem, ez az ö'ökös alföldi inség. Ma a bazá'ba kellene ötven fo'int, holnap a kenyé' osztóknak tíz fo'int, holnap után a műkedvelő p'odukció'a ötven fo'int, azután levesosztóknak húsz fo'int. Minthogy mindegyiknek nem adhatok, tehát egyiknek sem adok. Qu'est que cela, a mit itt bámulnak?»

«Egy messzeljes palaczk van ott kétszáz esztendős khinai likörrel; ára száz forint.»

«Diable! Ah. Impossible. So was ist noch nicht da gewesen! De má' ezt meg kell vennem. Se'vus jó'eggelt!»

A mesés vénségű palaczk percz mulva lelép a színpadról.

A következő előadáson egy óriási rák foglalja el a színpad elejét, mely úgy látszik, egészen az ő számára van átalakítva. Előtte testőrséget képez egy sor, hegyével szuronyszegezve álló — retek. Ha borsószemek volnának a fejeik, igen nagy borsóknak nevezhetnők; de a mi érdekessé teszi őket, az aláírás: «római retek». Valósággal ama szentelt földből érkezett retek! Merode generális napi parancsa folytán ültetett retek! csodaerővel felruházott retek! Képzelem, a ki ezekből ehetik, hogy megkönnyebbül tőle — az erszénye: a gyomra ugyan nem terhelődik meg általuk. Hátrább rejtelmes articsókák vannak gruppirozva, vajjon hogy kell azokat megenni? A láttávolban egy fellegvár látszik pástétomból; mellette egy üteg Montebello; tudniillik, hogy ez nem az a francia tábornagy, hanem az a francia pezsgős palaczk.

A proscenium elején áll a tekintélyes rák; még eleven, és szokás szerint fekete. Csendesen mozgatja két tapogató szarvát, a miről a köznép azt hiszi, hogy az bajusz; pedig hát az egy olyan extra orgánus, a mi a rákon kívül csak a szerkesztőknek van még, ez által tudják meg, hogy mihez kell az ollóval hozzányulni! Néha megemelintí óriási ollóját, s nagyot tátint vele a levegőben; e mozdulatra egy a nézők közül megiramodik. Tartóztatják, hogy ne féljen. Az menti magát, hogy látni se szereti az ilyet. A rák megint úgy tesz, mintha csendesen nyugalomba helyezné ollóját, azonban alattomban azon mesterkedik, hogy egy keze ügyében eső koppasztott demagog pulykának, a ki egész vakmerően ott sansculotteoskodik mellette, a nadrágtalan czombjába csikkentessen vele egyet.

Másnap ugyanezt a rákot látjuk, de már megfőve. Most már egészen vörös. Az emberek bámulnak rajta: tegnap még fekete volt és ma már vörös; pedig hiszen megszokhatták volna ezt már a rákoknál. Ez úttal ki is van ragasztva a hátára, hogy mennyiért adják? Tizenkét forint! A szegény magyar «solo krebs» beéri tíz krajezárral, ez már tizenkét forintra tartja magát! mint valami külföldi ballettánczos. Hanem azért ennek is akadt gazdája, mert másnap már nem volt látható a színpadon.

Én egy indítványt teszek Marschall úrnak: csináltassunk helyeket a kirakat előtt s fizetessünk belépti díjt a közönséggel, s osztozzunk meg a bevételen. Mikor tengeri pókokat és khinai fecskefészkeket fogunk felléptetni, akkor felemeljük a néző helyek árait, s én majd előre hirdetem a híres vendégszereplők megérkezését az újságokban. Mind a ketten meggazdagszunk utána.

VÁMBÉRY EGY ESTÉLYEN.

A kiadóm meghítt estélyre.

Az mondja az alkorán: (azaz, hogy nem az alkorán, hanem én mondom; benne vagyok már a török czitátumokban) hogy «jól esik az embernek a maga borát ihatni, de sokkal jobban esik a más borát ihatni; ámde legeslegjobban esik a kiadója borát ihatni.» A mi a kiadó sajgója alól került ki, de még sem hírlap.

Aztán Vámbéry is ott lesz.

Az a magyar tudós, ki Közép-Ázsia rengeteg pusztáit bejárta, mint kolduló dervís, húsz darab hasonló szent koldus társaságában, (mely koldus szerep élethű felfogásában a magyar akadémia segélyezése által is gyámolított;) s visszatérve aztán, úti tapasztalataiért egy angol kiadótól 20 ezer forint tiszteletdíjt kapott, hercegekkel, koronaörökösökkel együtt áldomásozott, rendjelet érdemelt ki; egy szóval megint egyike azoknak, a kik egy csomó dicsőséget koldultak össze a — nagy akadémia-palotájú, kevés dohányú — jaj már minekünk kopasz fejünknek!

Szerencsére három szép asszony is volt a társaságban, azok aztán kikérdezték a messze földön járt utazót: nekünk csak hallgatni kellett.

— Hogy jött ön arra az ötletre, hogy mint koldus induljon útnak?

— Elődeim szerencsétlenségén okulva; abban az útnban két angolt megöltek; egyiket egy kullancsral tölt ve-

rembe vetettek, s ott hagyták, míg a férgek elemészték. Az európaiat megölik ott, azért mert európai.

— Hát aztán milyen ruhája volt önnek?

— Ruhám? semilyen. Hanem egy pár darab nemezrongy, varrás nélkül, a testen átvetve! a lyukain kidugtam a karjaimat, aztán egy nagy turbán harminczöt rőf szövetből, a fejemen körül csavargatva.

— Harminczöt rőf! Hisz az egy egész vég.

— Mohamed rendelése szerint minden igazhivő muzulmán tartozik halotti lepedőjét magával hordani, még pedig a feje körül csavarva, s ennek hét rőfnek kell lenni. A nagyon kegyesek azonban háromszor hetet vesznek; a ki pedig igen szent hírben akar állani, az ötször hetet hord a feje körül.

— Hogyan találták meg önök az utat abban a nagy pusztában?

— Bizony ott mérföldmutatók nincsenek; hanem a helyett jelölik az utat az elébb azon járt és elhullott emberek, és teherhordó állatok csontjai. Minden karaván kötelezve van, az útban talált csontokat halomra hordani. Ezek az útbaigazítók.

— Már én csak inkább gőzhajón utazom, a hol a csirke csontokon kívül mást nem kell összetakarítani. S mit ettek önök az úton?

— Lisztből csináltunk pogácsát. A hol este letelepedtünk, össze gyűjtöttük a teve trágyát, abból tüzet csináltunk, a pogácsát bele dugtuk. Ha hajnalig megsült, nagyon jó volt, ha nem sült meg, úgy is jó volt. Én egyébiránt nyolcz hónapig soha sem vacsoráltam, nehogy álomban beszélni találjak s társaim megtudják, hogy idegen nyelven beszélek.

— Az igaz, szólt egy fiatal könyvárus, ha én későn vacsorálok, én is mindig idegen nyelven beszélek, hanem azt nem érti senki.

— Isznak-e ott bort? ezt egy poéta kérdezte.

— Azt nem, hanem kumiszt. Ezt lótejből, tevétejből

készítik, a mít bőr tömlőben addig lötyfölnek lóháton míg megsavanyodik; aztán elteszik: van hat hónapos ó-kumis is. Könyvemben látható a képen a kimérés módja. Az asszony, a ki a kumiszt árulja lóháton ül, a tömlő a fején van, a tatár, a ki inni akar, nyújtja neki a pénzt, a mennyi árút meg akar inni. Azzal hátra hajtja a derekát, eltátja a száját, a csaplárné megnyitja a tömlő csapját, s ereszt a torkába a magasról, a megnyit kívánt. Nines rá eset, hogy a csaplárné eltéveszsze a férfi torkát, vagy az ivó eltéveszsze a szájába lőtt kumiszsugárt.

— Aztán jó az ?

— Ittam belőle, de még a fülem czimpáját is hasogatta.

— Hát theát isznak-e ott ?

— Az északon lakó népek igen.

— Rummal ? téjjel ? czukorral ?

— Nem. Sóval és faggyúval. (Nagyon jó lehet !)

— Szépek-e a keleti asszonyok ?

— Képzelden magának nagysád hölgyeket, a kiknek arczszínét a vastag festéktől nem látni soha. S minthogy naponkint fésülködni restek, ha egyszer nagy mesterséggel bevan fonva a hajuk, akkor valami mézgéval, mely közé fekete festék van keverve, egészen bemázolják a fejüket, úgy hogy azon valóságos pánczél támad. Most aztán tessék azt a jazmin és hyacint illatot elképzelni, a miről az európai költők énekelnek keleti dalaikban, mikor az ilyen gyantakenetre a harminczkét fokú hő nap rá mosolyog.

— Hát költők vannak-e még keleten ? Ezt már egy rivális versíró szerette volna megtudni.

— Nagyon mesterséges költők. Egy negyvenlapos arab könyvből hoztam egy lapnyi leíratot, melyben, ha a betűket jobbról balra olvassuk soronkint: találunk benne egy szerelmes történetet, ha ugyanazokat a betűket alulról fölfelé olvassuk jobbról, akkor az földleírás, ha pedig

balról olvassuk fölfelé, akkor történetírás, s ez negyven lapon át folyik így.

— De már ezt magam is megpróbálom az Üstökösben!

Egy szerelmes történet, mely rendesen olvasva, az; a mi felfelé olvasva más valami, lefelé olvasva pedig egészen más valami. Ilyen még nem volt! Ez is meglesz a jövő évben; majd talán a nyáron.

Vámbérynek igen élénk és szellemdús előadása van, hamis lelkesüléstől és szükségtelen kérkedéstől ment; hanem, a mit elmond, az élénk képzelettel van előadva, hogy szinte szemmel láthatóvá tesz minden legrendkívülibb helyzetet. A mohamedán megnyugvását, ki a pusztán szemközt rohanó porfelleg közeledtét nyugton várja, előre szegzett lándzsával: a melyik a másiktól azt kérdené, mi baj? elárulná vele, hogy idegen; míg húsz lépésnyi közelben kitűnik, hogy a közeledő tábor egy roppant czebra csorda. A vad idegen népszokásokat, a vallási czerimóniákat a nép között élve tanulta el, nem úgy, mint a kik a civilizált Európa tudósai közül hazánkon végig vasutazva, csodás badarságokat összeírnak.

KAKAS MÁRTON VÁLOGATOTT LEVELEI.

A VASÁRNAPI UJSÁG SZERKESZTŐSÉGÉHEZ.

Tekintetes szerkesztő úr!

Az én nevem Kakas Márton. Ezt azért bocsátom legeslegelőre, hogy egyszerre mindenki hevenyében elmondhassa rá a maga megjegyzéseit, élezeit és mókáit s többet ne bajoskodjunk vele. Majd fogják mondani: «Bizony kendnek is jobb volna otthon kukorítani, mint itten», vagy pedig: «minden kakas kaparjon a maga szemetjén». Fogják azt is mondani, hogy ime ez az a kakas, a ki a nóta szerint «fejét hagyta a tudósoknak, torkát hagyta az énekeseknek, lábát hagyta a tánczosoknak;» majd ha megharagszik valaki, így is fog szólani: «bizony ez a kakas annyit ért a dologhoz, mint tyúk az ábéczéhez». Legtöbb ember pedig azzal fog üdvözölni, hogy «de már megvirrad, mert a kakas is elkezdett kukorikolni a Vasárnapi Ujságban.»

Én pedig mindezzel nem törődöm, hanem megkezdem a magam munkáját, s nem haragszom meg minden tréfáért, sőt még magam is segítek ott nevetni, a hol mások is nevetnek.

Nem kevesebb az én szándékom, mint a «Vasárnapi Ujság»-hoz állandó színházi tudósítónak beszegődni. Igaz ugyan, hogy én most jöttem a faluról, s tegnap láttam először szindarabot (nem mondhatom, hogy hallottam is — mert néma darabot adtak, — hihetőleg süketek

kedveért), hanem hiszen ezzel a bevezetéssel más szín-bíráló is nyitott már be tudtomra, s nem mondok vele semmi újat. Annyi képzettségem már van, hogy nem kiáltok rá a színésznőre, hogy «lássuk már azt a medvét, ifjasszony;» nem is rontok fel a színpadra, mikor valakit meg akarnak ölni, a többit pedig majd megtanulom a többi hírlapoktól.

Azután én igen kellemetes ember leszek; nekem nem kell sem tiszteletdíj, sem ingyen zártszék, sem hírlappéldány, sem nyájas mosolygások s egyéb mellékes ak-czidencziák, sőt nem mondom, hogy egy-egy döböz túróval is nem kedveskedem azért, hogy leveleimet fel-vegyék; továbbá, párbajt nem vívok; (jó is volna! azt mondanák: «kakas viadal») és senkibe sem leszek szerelmes.

Ennyi jó tulajdonságom mellett ön merőben vétene saját maga ellen, ha leveleimet a «mondanivalók» keserű nyaktilója alá vetve, a többi kifogyhatatlan irodalmi szecska közé aprítaná.

I. SZERELMES AZ ÖRDÖG.

(Ballet öt felvonásban.)

Gyöngébbek kedveért, kivált falusi emberek számára meg kell magyaráznom, mi az a ballet? különben nem tudják. Ez egy olyan szindarab, a hol minden ember a lábával beszél, a fejét nem használja semmire. Itt a játszó személyeknek arca világért sem mozdul, haragot, jókedvet avagy meglepetést nem szabad neki mutatni, ezt mind lábbal kell kifejezni. Hm. Hiszen haragot csak könnyű kifejezni lábbal, úgy hogy az ember jól megrúg valakit, de örömet? Ez ám a mesterség.

Előjön egy nagy úr, egyet lép jobbra, egyet balra, ez azt jelenti, hogy most az inasát keresi. A lábát megrázza,

ez esengetés volt: az inas meghallotta, bejött. Az úr felemeli a ballábát: ezzel azt kérdezte hogy hol van a kávé? Az inas hátrafelé nyújtja a lábát, a mivel azt mondja, hogy nem adnak addig a kávéházban, míg a régi kontót ki nem fizetik. Az úr erre kinyújtott lábbal megpördül, mint az orsó, a mi annyit tesz, hogy: de mikor a kerek világon sehol sincs olyan pénzverő intézet, a hol az ő számára nyomtatnák a bankót. Az inas erre eltávozik, a mi azt jelenti, hogy nincs rá több szükség. Az úrnak ekkor eszébe jut, hogy van még valahol egy nagyságos úr, a ki szokott kamatra adni pénzt, köznyelven úgy híjják, hogy «ördög.» Fog egy nagy könyvet, mutatja, hogy milyen jó volna, ha tudna belőle olvasni. Mérgében földhöz csapja, aztán kap egy kardot, azzal karikát csinál a földön: nem veszi észre, hogy a kard vége czindhelezli, a kard elsül, s ő ijedtében elesik a földre, a mi annyit jelent, hogy elájult. Erre a szóra kinyílik a pinczeajtó, s előjön egy veres köpnyeges úr, egy nagy kályhafűtő villával, meg egy veres szoknyás kisasszony. Az egyik az ördög, a másik a leánya. Az ördög mutatja nagyon érthetően a leányának, hogy ezt a frátert majd azután szépszerivel el kell vinni a legalsó emeletbe, a minek a neve pokol. Az ördög eltűnik, ott marad a leánya, a piros rokolya lehull róla, s imé egy nyalka gyerek áll a felocsúdó gavallér előtt. De lelkem adta: ekkor már nem a szerelmes ördögöt, hanem a szerelmes kritikust játszszák; ifjú ember, öreg ember elkezd tapsolni a csinos ördögnek, csak az a hülye ott a színpadon ijed meg tőle, s ijedtében majd a bőgös instrumentumába bújik. Mégis megvigasztalódik azáltal, hogy az ördögöcske pénzt hozott neki, ez kiengezteli: összeüti a bokáit a levegőben s ezzel vége a felvonásnak. A második felvonásban van a grófnak egy szeretője, a kitől ez a kis nőördög el akarja őt csábítani. Most már mind a két kisasszony leányruhában jár, (közbevetőleg mondva: nagyon megsajnálтам szegényeket,

most is azt a ruhát viselik, a mit kis leány korukban; pedig nagyon kinöttek már belőle). Nagyon szép az, a hogy ez a csábítás végbe megy: az egyik leány leguggol, a másik a lába hegyére emelkedik; mikor az egyik hátrahajlik, a másik a levegőbe szökik; majd mind a ketten a csillagokat mutogatják lábaik hegyével, a szegény embert megfogják, jobbra húzzák, balra húzzák; az csak tűri egy darab ideig a dolgot, utóljára megharagszik, kinyújtja a lábát, egyet kerít vele maga körül, megpördül ötször-hatszor a sarkán, a mivel nyilván azt akarta mondani: hogy közel ne menjen hozzá senki, mert leüti a lábáról. A dolog azután abban marad. Hanem valami kóbor tengeri betyár időközben ellopja a gróf kedvesét. (Mellékesen mondva furesa ország lehet az, a hol a leányokat lopják, nálunk ráfizetnek, mégis alig viszik.) Denique a tengeri rabló eladja az ártatlant egy nagy szakálú török basának. (Hogyan is lehetne a török basát képzelni nagy szakál nélkül.) A gróf utána szalad, gyalog annyi tengeren keresztül, kéri vissza s igéri a töröknek esérébe az ördögöt. Az érzi a salétrom-illatot, s csak rázza a szakállát, hanem ekkor elkezd neki az ördög táncolni. Az egyik lábával felrúgja őt a hetedik mennyországba, a másikkal kirázza belőle a lelket, utóljára a lába hegyén jár előtte, a mi ördögnek nem mesterség; ezt már nem állhatja ki a jámbor basa, megveszi az ördögöt minden áron, s kiadja a gróf úr menyasszonyát. Persze, hogy nem marad neki egyéb az ördögből, mint a szarvai. Hanem már most a szegény ördög lesz szerelmes a grófba; de persze a szülők az ilyen házasságba bele nem egyezhetnek; az ördög exczellenciás úr, a gróf pedig csak méltóságos, a viszonyból nem lesz semmi. Az ördög kisasszonyt haza kergetik a pokolba, a ki azután boszúból összetépi a kontraktust, a mit a gróf adott neki, s így az is szerencsésen megszabadul. A vén ördög azért nem ad most senki lelkére pénzt többet, hogy akkor az egyszer olyan

csúful rászédtek. Ezzel aztán nagyot ütnek az öreg dobra, a színpad lángtengerbe borúl, s a közönség siet haza vacsorálni.

Mellettem egy alkalmatlan öreg úr ült, a ki az egész előadáson mindazon dohogott, hogy hát ez a czélja a nemzeti színháznak, hogy az egész estét lábfintorgatásokkal töltsék be? hogy hát mit gyarapodik ezzel a nemzeti irodalom, művészet és hazai nyelv? Hogy az ilyen üres látványságok mi szolgálatot tesznek a nép erkölcsi művelődésére, jó érzelmeinek kifejtésére s izlésére? Pedig hogy ezek volnának egy olyan intézet czéljai, minő a pesti országos nemzeti színház, és nem a közönség fásult érzékeinek felesiklandozása s több efféle.

Nem birtam elhallgattatni, utoljára azt mondtam neki, hogy ha sokat lármáz, feladom a jegyszedőnek, s nem kap több belépti jegyet. Úgy-e jól tettem?

No a majd jövő héten másról írok.

II. TÖRÖK JÁNOS.

(Dráma.)

Szerkesztő úr? Én, és mellettem még egy pár becsületes ember, azzal a hiszemmel mentünk a színházba, hogy mi ott a dэрék Török János hazánkfiáról, a «Magyar Sajtó» nagyérdemű szerkesztőjéről fogunk valamit hallani, a ki bizonyára nagyon megérdemlené, hogy valaki egy szép drámát írjon róla; s képzelje mit láttunk? előjön egy dühös vadember, a ki a feleségét azért, mert egy parasztlegénynyel együtt találta a kertben, minden proceszus nélkül, rögtönitéletileg lenyakaztatja. Pedig ő sem jobb a diákné vásznánál, mert ő kigyelme meg a szomszédasszonyba szerelmes, a miért a testvéröcsese is, a ki igen jeles ember, eléggé elpirongatja, de a mi nem használ semmit. De még az az asszony is gyámoltalan egy te-

remtés ; a mint rajta kapják, csak engedi magát szidatni, noha nem is ő érte volt a parasztlegény, hanem a leányáért ; nem menti az magát sehogy. Úgy rágtam volna már a szót a szájába, hogy mit mondjon ? csakhogy rá nem kiáltottam : « ne hagyja magát hugomasszony ! mondja annak a mérges embernek, hogy ez a legény a kertész ; azt kérdezte tőle, hogy kel-e már a petrezselyem ? azért térdelt le a földre ! » Ezzel kivághatta volna magát. De persze nem jutott neki eszébe s lenyakazták, mint a ludat. Török János uram csak azután tudja meg hát, hogy nem a feleségébe szerelmes a parasztlegény, hanem a leányába. Nosza futtat hevenyében a felesége után, hogy ne bántsák, de biz az már akkor régen haza ment vacsorálni, s Török János ebbeli kétségbeesésében nem tudja, hogy hova legyen ? hogyan ölje el magát ? az ablakon ugranék ki ; de nem szabad, mert az csak festve van, karddal vágná el a torkát, de az nincs kiköszörülve ; a sűgőlyukba ölné magát, de ott ül a sűgő, az elkapja ; már kezemben volt egy hatos, hogy felhajítom neki : ihol hat krajezár, vegyen rajta spárgát s kösse magát oda a karos gyertyatartóra ; a mint szerencsére meghallja a szükségét egy török rab a börtön fenekén, az keresztül ássa magát a falon, fegyverengedélyt kerít valahol, puskaport, srétet vesz, bejön és ledurrantja Török Jánost, mint a harkályt. Hogy mi történt azután ? azt nem tudom, mert a függönyt leeresztették, s a színészek hazamentek.

Nem így kellett volna ezt az egész darabot csinálni. János urat mindjárt az elején föbbe kellett volna lövetni azzal a tatárral, a feleségét azután hozzáadni ahoz a másik becsületes Törökhöz, a parasztlegényt pedig a helyett, hogy annyi veszedelmet kiáll, hogy egy nemes kisasszonyt elvehessen, ha már csakugyan szerettek egymást, fel kellett volna küldeni a Nyirbe, hogy keressen magának nemes atyafiakat : talált volna a mennyi csak kell, s senki sem háborgatta volna többet.

Így azonban tanúság az egészből az : hogy kedves fele-

barátaim! senki le ne vágja közületek a felesége nyakát minden színre, szóra mert azt azután többé oda ragasztani nem lehet, s nem minden ember lehet olyan szerencsés, mint Török János, a kit az ilyen gyilkosságért nem csak hogy el nem fognak, de sőt a közönség a darab végén elő is hívja, mintegy bizonyágául annak, hogy lám kutyába sem vette az egész főbelövést.

A «Hölgyfutárban» olvastam épen most egy derék és okos ember több rendbeli indítványát, minő például az, hogy gyümölcsözésre sokkal alkalmasabbak a fiatal színészek és színésznők, mint az öregek, hadd álljon ez az indítványom is a sok között: hia valaki egyszer meghalt a színpadon, azt a közönségnek ne legyen szabad előtapsolni, mert ez nagyon rontja a csalódást, sőt ha valaki sokáig színpadon játszván, bizonyos számú halálozásokat betöltött, az többé olyan szerepre ne alkalmazzassék, a melyben meg kell halni; mert már nem hiszi el neki az ember.

No úgy-e, hogy nem vagyok én olyan együgyű ember, mint a milyennek gondolt.

III. TELL VILMOS.

(Opera Rossini-től.)

Nagyon, nagyon kérem a színházi pénztárnok urat, ne adjon annak az öreg zúgolódó páczinaczitának mindig mellettem való zártszéket. Ő az oka, hogy ennek az operának csak az első felvonását hallgathattam meg. S most a szerkesztő úrnak egy ötödrész operáról referálok.

Jól tudom, hogy falusi embereknek beszélek, s így mindent az elején kell kezdenem. Megmagyarázom tehát, hogy mi az az opera?

Opera az, keresztyén atyámfiai, mikor az ember ezt a rövid mondást: «hozz nekem egy ital bort!? ilyenformán kereszti ki a torkából: «hó-ha-hi-ha hozz ne-e-e-ke-e-em

e-c-egy ilahu-tahahul bololololort.» Továbbá, mikor a hős szerelmet vall: «Szivem elraboltatott» először ő mondja egyedül, azután mondják ketten, hárman, végre valamennyi inas, közkatona, paraszt és a silbakon álló strázsa is mind egyszerre éneklí ugyanazt az érzékeny mondást: ez így tart mintegy öt perczig. S mikor vége van, megint újra kezdik: «Szivem elraboltatott.» Azután kettő, három, a ki jobban bizik a hangjához, előlép a sűgőlyukig, s győnyörű nótákat énekel minden elképzelhető húzó és fűvó és ütő muzsika közreműködése mellett. A szöveget sem a hallgatónak, sem az éneklőnek nem mulhatatlan feladata tudni. Hanem ezek nem olyan énekesek ám édes atyámfiai, mint talán a diákok kántusa. Először vannak közöttük, olyan hangű asszonyszemélyek, hogy mikor megszólalnak, az ember azt gondolja a mennyországból hallja a hangokat: azok a leírhatatlan játékok a hang minden kifejezéseivel még a füleműlénél is fűresábbak. Az sem csekély mesterség, hogy annyifűle ember, a ki mind más szerepet énekel, a taktus szerint összevágó módon tudjon felelgetni, egyszerre belekapni a másik szavába. A midűn a legrettentűbb módon ütűk az öreg dob, fűjják az űres fát, negyven ember űgy harsogtatja az éneket, hogy reng a föld bele; a karmester egyet int egy akkora kis pálczával, mint a plajbász s csitt! egyszerre elhallgatott öreg dob, klarinet, furulya és negyven torok; azután űjra int a plajbászszał, s akkor meg oly halkal zendűl meg az ének és zene, mintha távoli szűlzűgás volna, melybe harangszű és búcsűjárók éneke vegyűl, ábrándozű pacsirta dalával.

No hát ilyenforma az opera!

Zártűszűkembe űlve, mint már emlűtűm, egyfelűl az én zűgűlűdű öreg uram jutott mellűm, másfelűl egy ifjű lovag (de gyalog) hátrafűsűlt hajjal, a kinek három szeművege volt, egy nűgűszegletű solo, egy ablakos az orrán és egy dupla távesű.

A sok szeműveges ifjű nagyon barátsűgos volt hozzám.

Látta, hogy falusi ember vagyok, örült, hogy már vidékiek is kezdenek az operába szokni; figyelmeztetett, hogy ez a legszebb operák egyike; különösen gyönyörű benne a festés: én azt gondoltam a színfalakat érti s kérdezém, hogy ezt is Telepi festette-e? Az ifjú lovag még egy negyedik szemüveget keresett elő, hogy jobban megnézhessem. Látta, hogy együgyűségből szóltam, nem gonoszkodásból s nem restelt kegyesen megtanítani rá, hogy a zenével is lehet festeni. Ez már régen ki van mondva. Mindegyik hangszer külön színt képvisel: a hegedűk az eleven pirosat, a fuvolák a csendes égszínkéket, a trombiták a ragyogó sárgát, a fagótok a zöldet, a bőgők a feketét s végre az öreg dob maga a szívárványt, mert annak a hangjában minden szín megvan, s ezen színekkel festeni tudni, a zeneművészet titka. Elszédültem e titok mélysége előtt, melybe mélyebben elmerülhetni módom lett, a rögtön megzendülő nyitány alkalmával. Ez a nyitány igazán remek valami. Bátran kimondom, hogy még egy szép csárdással is kiállja a versenyt. A pásztorkürt zenéje különösen gyönyörű benne. «No hallja ön? szólt lelkesült szomszédom, ez fejezi ki a zenében a legmélyebb, átlátszóbb lilaszínt.» (Pompás!) Következett azután a nyitány vége, a mikor minden zenész azon törekszik, hogy megmutathassa, miszerint az ő hangszere a legerősebb. Ez nagyszerű. Én tudtam, hogy engemet nem bántanak, de mégis megszeppentem. Hasonlított Szabasztopol ostromához. Tetszett is a közönségnek: ismételtetni kívánta, a mi rendkívüli dolog. A karmester birt annyi ethnografiai ismerettel, hogy onnét kezdve ismételtette a nyitányt, a hol a csindaratta-bummaratta! kezdődik, mely ismét megtette hatását. Miután felrepült a függöny, kezdődött a játék, az én szemüveges szomszédom elhallgatott, hanem a helyett elkezdett dohogni mellettem a túlnanuló vén besenyő: «micsoda szörnyűség ez? nem elég, hogy az opera a drámai színészetet mindig lejobb szorítja a színpadról, de apródonkint még a drámai irodalom tollát is kitépi. Egyen-

kint zenére teszik leghírhedtebb darabjainkat: «Macbethet,» «Tellt,» «Ernanit» stb., és a mint egyszer opera formában került valamelyik a színpadra, soha többet az mint dráma meg nem jelenhet a műsorozatban. A közönség azt mondaná: az igazgató rászedte: zene nélkül adatja az operaszöveget; pezsgős palaczkba tölteti a kútvizet. Ez a leggonoszabb neme a gyujtogatásnak: a világhírű drámákat operaszövegekké dolgozni át» stb. stb. stb. Uram, ez így ment az egész felvonáson végig, úgy hogy én nem értettem az egész operából semmit. Hallottam, hogy valaki énekelt, de nem tudom, hogy mit? Gyánitom, hogy kergettek valakit, de nem tudom, hogy miért? és sejtem, hogy tizennyolez kisasszony igen díszes öltözetben fonogatott guzsalyon, de nem tudom, hogyan? Egyetlen gyönyörűségem volt egy szép imaének, mely nekem igazán tetszett. Gondoltam, hogy jól cselekszem, ha ennek tapsolok. Egyedül maradtam a tapssal, mindenki rám nézett; senki sem követvén példámat. Persze, itt nem szólt az öreg dob, meg a réztányér. Ezen való szégyenletemben, hogy annyira nem értek a dologhoz, alig vártam, hogy leereszszék a függönyt, keresztültörtem magamat az előttem ülő egész sor kalapon és abronesszoknyán s szöktem a színházból, eszembe jutván azon aranymondás: hogy a míg az ember úszni nem tud, ne menjen a vízbe.

IV. CARRION.

(Olasz dalművész föllépte.)

Signore sercheſto! Engedje meg kérem, hogy az elején egy kiesinyt érzékeny legyen. Milyen csodálatos az, hogy a hatalmas Olaszország, mely egykor a félvilágot meghódítá fegyverével, most az egész világot meghódítja énekével. Ez buzdító példa ránk nézve. A dicső hunfajzat, mely egykor a félvilágot előzőnlé táboraival, egyszer megint elfogja azt özönlenni valami mással (talán kalendáriummal?)

Ah questa figura! Ah questo borzasztó tenore! sóhajtozék mellettem egy túlmagasztalt ifjú oroszán: sempre bene, solo bravo! Ez az igazi lángész! Ingenio crasso! Mignem végre figyelmezteté valaki, hogy a kit most lát és hall, az még nem signore Carrion, és nem is tenor, hanem signore Vangelio és bariton. Az oroszán úgy elment onnan, hogy rá nem találtam többet.

Megvallom az igazat, mio caro serchesto, hogy én minden szép és gyönyörű ének mellett is csudálatosnak találtam azt a furesa találmányt, hogy ugyanazon színpadon egyszerre egyik ember magyarul, másik olaszul beszéljen: «Ah dio, mio, adio!» — «Van dió uram, egész zsákkal.» — «Questa cosa?» — «Behozzam? itt van az ajtóban.» — «Audiate allo diablo, hallunco, infame!» — «Csókolom a kezeit, köszönöm alássan, majd máskor is hozok.»

Ha a «Vasárnapi Ujság» olvasói erre azt mondják, hogy nem értik, vigasztalódjanak, mert én sem értem, a közönség sem érti, hanem azért fölségesen mulattunk. Az olasz gyönyörűen énekel; a ki pedig a szöveget akarja érteni, vegye meg a librettot. Az olasz művész mellett kitüntették még magukat signora Bodia (olvasd: Bogya kisasszony) és signore Fiuretti (olvasd: Füredi Mihály).

Maradok azonban ad rivedere (olvasd: rövid időre) önnem mio caro serchesto, servitore umilissimo.

Martino Gallo (olvasd: M. K.)

V. ÖZVEGY ÉS PROLETÁR.

(Beöthly László-tól)

és

MEGCSALTAK A KOMÉDIÁSOK.

(Szerdahelyi-től.)

Ismerem ezt a taktikát. A körültekintő rendezőség jól sejti, hogy most a beközelgő nyolcz versenymű előadására valamennyi bíráló kést, tollat köszörül, kalamárist tölt, úgy várja a csatát, jónak látta azért egy kis népfelkelést küldeni előre ágyútöltelékkül. Nem szednek rá bennünket a dilletáns huszárokkal. Daczból is kedvem volna megdicsérni ezt a két darabot.

Az első egy fiatal párisi proletár, a ki már annyira jutott, hogy nem hiteleznek neki többé, sem a Beleznyakertben, sem a Privorszkynál (ilyes nevű kerteknek és kávéházaknak okvetlenül kell lenni Párisban). Ez a derék ember a megfagyásig élhetetlen, az asztal alá búvásig gyáva, a telhetetlenségig falánk, és mégis annyira szerencsés, hogy utoljára kap egy szép özvegyasszonyt meg százezer dollárt. Szerzőnek könnyű lett volna őt megjavítani: egy kis szívet kellett volna csak neki adni (de nem úgy, a hogy a fiók-baglyokat szokás szívvel megtömni), így nem látunk egyebet benne, mint a gyomrát és a hátát. Prózai alkatrészek. Főbűne ennek a fiatal proletárnak az, hogy szerzővel elhitette, miszerint ő valami jó fiú! Ne higgyen neki, fiatal barátom! Ez egy korhely, naplopó. Ön talán nem is tudja, hogy ez idegen hölgyek naplójában kutat, hogy pénzért szeret; saját bűneit másra fogja: szemtelenül dicsekszik, és kedvese testvérét elárulja, hogy magát megmentse? Őrizkedjék ön ezen ember társaságától; a ki annyival veszedelmesebb, mert mindezen go-

nosz tetteket olyan mulatságos módon viszi végbe, hogy az ember nem tud reá haragudni. Különösen pedig azt ne higgye ön el neki, hogy ő Párisban lakik és franczia. Nem is látta Párist, valamint az a becsületes öreg úr sem, a ki azt állítja, hogy ő Párisban prókátor, még pedig tabuláris. S maga hordja az irományokat a kliensek után. Kisül az időjárást, hogy ez is valami józsefvárosi pervesztő: még tán diplomája sincs. Szerzőnek szép talentuma van vígjáték-íráshoz, de figyelmeztetjük rá, hogy ne társalkodjék olyan emberekkel, a kiket nem ismer.

A proletárt az ifjú Szerdahelyi remekül személyesítette. Egy tisztelt hazafi, a ki mellettem ült, aggodalmasan mondá, miszerint fél, hogy ez a fiatal tehetséges színész, ki oly szépen halad évről-évre saját pályáján, elrontja a természetét a vígjáték írással. Ha Szerdahelyinek a most következő darabja meglehetősen tetszésben talál részesülni, ez az ifjú is úgy jár, miként előtte mások többen, hogy egyszerre két pályát akarva megfutni, mind a kettőnek a közepén marad. Bár csak ne tetszenék a darabja!

Felgördült azonban a függöny, előjött egy gazdag öreg úr, a ki azért, mert térdig érő kaputban jár, nem akarja másforma emberhez adni a leányát, mint valami híres művészhez vagy íróhoz. Hol lakik ez a derék ember, ifjú szerző, mely városrészben és sub numero hány? hiszen ha csak hír kell! Itt van Kakas Márton; a szerkesztő nemsokára kiadja az arcképemet. Elveszem azt a leányt én. Az ifjú színész azonban, a ki szerelmes a leánykába, nem tud hírré kapni, mert három kritikus Hunyori, Kunyori, és Gunyori mindig ócsárolja a lapokban. (No iszen, a kit még a mi lapjainkban is ócsárolnak, az azután el is mehet zabot hegyezni Árvavármegyébe.) Jó barátja, a vén színész ekkor azt tanácsolja neki, hogy ha hírré akar kapni, előbb haljon meg. Úgy tesznek. Feleki lefekszik az ágyba, s ott marad a darab végeig fekve. Eből a szerepből bámulatos keveset lehet csinálni, főfel-

adata az levén a művésznak, hogy ne szuszogjon és el ne találjon aludni.

A vén színész azonban Mózsival, a színházszolgával egyetértve, belármázza a várost, hogy meghalt az ifjú talentum, mérget ivott!

Erre a hirre jön a három kritikus: Hunyori, Gunyori, és Kunyori, s első dolguk nem az, hogy a szerencsétlen halottat megnézzék, a mikor mindjárt észrevennék, hogy az csak teszi magát, hanem előfoggák az inast s egyik egy forintot, másik kettőt, harmadik négyet ígér neki, ha ez esetet elmondja előttük kapós újdonságúl. De édes barátom, lopni szoktuk mi az újdonságot, nem négy forintért venni. Szegény kritikusnak egész havi bére négy forint, még egy pár fejelés csizma, sok színésznek kellene addig mérget inni, míg azért az újdondászok négy forintot adnának ki. A vén színész, a ki természetesen Egressy, azután mindenféle alakban visszajön, majd mint tót házmester, majd mint mészároslegény, majd mint zsidó szenzál, s remek alakoskodásaival rászedi a kritikusokat; azok megsiratják, feldicsérik a megboldogultat, aztán előjön a gazdag úr is, minthogy a színész most már nagy hirre kapott, Felekit felköltik, kedves egészségére kívánják az éjszakai nyugodalmat, s hozzáadják a gazdag kisasszonyt; a kit meg is érdemelt; mert nem bolondság ám az embernek másfél óra hosszat az ágyon feküdni és még a legyet sem hajthatni el az orráról. A kritikusok pedig méltó bűnhődésül átadatnak a közvélemény ostorának.

Két érdeme elvitázhatlan az ifjú szerzőnek; egyik az, hogy darabjában nem dalokra és tánczokra építette a hatás reményét, hanem egyedül a drámai művészet alakító erejére; másik meg az, hogy nem írt benne magának czímszerepet, a mi különben szokás. Harmadik meg az, hogy nagyon megkivántatta az emberrel a vacsorát.

Mikor vége volt a játéknak, kérdezém szomszédomtól:

— Hát remélhető-e, hogy lesz Szerdahelyiből jó színész?

— De már lesz. Felelt ő egész megnyugodva.
Magam is azt hiszem.

VI. VILÁG URA.

(Dráma Szigligeti-től.)

Miután tőlem már azt várja a közönség, hogy mindig mulattató dolgokat írjak, a mikén jól lehet nevetni, tehát tessék utánam jönni. A színpadon egy derék új darab előadása foly, melyben nem találhatunk semmi tréfálózásra alkalmat. Nagy Konstantin és egész familiája rangjukhoz illő szép jambusokban beszélnek el a világtörténet legnagyobbszerűbb jeleneteit, miket a szerző igazi költői ihlettel fogott fel. Itt tehát nincs mit keresnünk, gyerünk a színpadra fel, talán a színfalak között vígabb dolgokat találunk: a színfalak titkai nagyon mulatságosak szoktak lenni.

A szavalás foly odakünn, a szereplők hangja csattog, a közönség tapsvihara fel-felmennydörög rá: ez olympusi zaj alatt belép a színfalak közé egy magas halavány alak, arcán a művészet lelke, bár vonásaival a szenvedések, nem az évek bántak kegyetlenül; a rossz szolga, a test elhagyta az ő urát, a lelket, és megtört mikor még a szellem az ifjúság örök tüzétől hevül. E szomorú alak Lendvay. Még oly közel, tán csak tegnap, bálványa a közönségnek, kinek megjelenését ragályos lelkesülés fogadta, és ma megtört árnyék, ki azon nap sugaraiban nem melegeledhetik, mely őt oly nagyra növelte. Belépett, hallgatta az előadást; ezt a darabot is jól ismerte ő, hiszen hat év előtt, midőn a költő azt megírta, ő lebegett szemei előtt, mint a mű legnagyobb hőse. Még most is emlékezik minden szóra abból, még most is érzi a lelkesülést, melylyel azt adni tudná; a szenvedélyes jelenetek most is megrázzák szívét, lelkét és kedve volna felvenni azt a bibor palástot és azzal az ismeretes csengő szóval elmondani:

«én vagyok az, a kit mindenki szeret» . . . és a hűtelen szolga, a roskatag test, azt mondja neki: «ne nézz oda többé. Menjünk aludni Lendvay.»

A beteg művész szemeiből kicsordult a könnyű; nem tudott szólni, oda borult művésztársai nyakába, kik boldogok még, mert lélekzetet vehetnek azon magas világban, a hol ő már csak jövevény; és a színvilág többi hősei, a Nagy Konstantinok, Priskusok, római matrónák és bölcssek, együtt sirtak nagy zokogva ott a festett színfalak mögött, a lesújtott művésztárral; kinek napja nem várta meg, hogy lemenjen a föld alá; még az égen elsötétült. Ilyen tréfás jelenetek történnek a színfalak mögött.

No tisztelt közönség, nevethetél eleget, már most gyerünk odább.

VII. GAUTHIER MARGIT.

(Francia dráma.)

Szerkesztő barátom! (Egy idő óta per tu vagyunk.) Tudod, hogy van nekem ide fenn egy kis öcsém, valami távoli rokonom fia, a kit az apja rám bízott, hogy vigyázzak rá. Megengedte, hogy mikor szünnapja van, egy párszor elvihetem a színházba. No hát most épen ideje volt. Elvittem magammal. Gondoltam: szomorújátékot adnak, ez csak nem árthat meg neki.

Hát kedves szerkesztő barátom, ez a Gauthier Margit, olyan valami izé: — hogy is mondjam, egy olyan kisasszony, a ki nem asszony, de nem is leány; a kinek van grófja is, hercege is, de azért még sem grófné, sem hercegné; egyszóval, egy olyan tisztességes frajla, a kinek az ismeretségével nem szokás dicsekedni.

Képzeld már most magadnak, szerkesztő barátom, ez a raffinirozott asszonyszemély elbolondít valami párisi jurátust, vagy orvosnövendéket, vagy nem tudom én miféle diákot, s ráveszi a jámbort, hogy az lakjék nála.

(Az öcsém azt kérdezte tőlem, hogy nincsenek-e Pesten is ilyen kiadó lakások? «Elhallgatsz, vagy nyakon ütlek.») Utoljára még arra is ráveszi a fiút, hogy vegye őt feleségül. Tüskén kezdtem ülni. «Öcsém nem megyünk még haza?» (Nem akart jönni a fiú az első felvonás után, pedig azzal is ijesztgettem, hogy otthon feledtem a kapukulcsot, nem mehetünk be.) Megtudja ezt a dolgot a jámbor ember apja s jön faluról lóhalálában; bizonyosan valami fűszerszámos lehet, mert a helyett, hogy haragudnék, elkezd könyörögni a kisasszony előtt, hogy adja vissza neki a fiát, lássa, az szegény gyerek; mit nyer vele, inkább fogjon magának valami herceget, míg az okos dáma csakugyan hajt a bölcs beszédre, s a diákot elbocsátva, elpányváz egy gazdag urat; és ezzel végződik a felvonás.

— Hallod-e fráter, mondék az öcsémnek. Ezt már láttad, hallottad, ezt rólad a víz sem mossza le többet; hanem tudd meg azt, hogy ha te találnál ilyen kázusba jönni, a te apád nem fűszerszámos, hanem becsületes táblabíró, ez feljön utánad egy furkósbottal s úgy elpáhol, de úgy elpáhol téged, mint a kétfenekű dobót. Ezt írd fel a füled mellé.

No már most gondoltam magamban, átestünk a rosszán, következnek a tisztességesebb társaságok, a diákot haza viszi az apja, s valami jámbor hajadonnal összeházásítja. Szépen vagyunk. A jövő felvonásban már egy egész díszes társaságban vagyunk, a hol csupa férjnélküli asszonyságok s azoknak az ideiglenes vőlegényeik vannak jelen; a mi diákunk is köztük. Azok ott természetesen isznak, dorbézolnak, kártyáznak, arról nem is beszélek, hogy mit beszélnek. Én elkezdtem anekdotákat mondani az öcsémnek, hogy ne hallgasson oda; utoljára nagy zaj támad, az emberek egymás fejéhez verik a kártyákat, a hős diák a nyereséget odadobja a szép csapodárnak, s azt mondja a társaság előtt, hogy «íme én ezen asszonyt megfizettem!»

— Miért fizetett ennek az asszonynak amaz úr? — kérde tőlem az én öcsém.

— Bornyú; hát nem vetted ki eddig a beszédből? azért, mert ingeket varrt a számára.

A darab természetesen azon végződik, hogy az illető kisasszony betegség miatt meghalván, elvesz. Hasonló életnek rendesen ez a vége. Ez igen szép kórházi studium volt a költőtől.

Annyit mondhatok, hogy soha úgy még nem izzadtam színházban, mint most, és soha úgy nem áldottam a gondviselést azért, hogy vége van a darabnak, mint ezúttal. Majd holnap megint elhozom a színházba az öcsémet.

Azt én nem követelem az igazgatóságtól, hogy hasonló darabokat ne adasson, ha már a mai közönség izlésének az ilyen táplálék felel meg, de legalább azt tétesse ki hasonló eseteknél a színlapra, hogy a «mai előadásra a húsz éven alúl levő fiatalságnak belépti jegyek nem adatnak», akkor meg leszek elégedve.

VIII. A KISÉRTET.

(Népszínmű Szigeti-től és Szigeti-ért.)

Szerkesztő úr! Én úgy meg vagyok rémülve, hogy ijedtemben azt sem tudom: kettőnk közül melyikünk Kakas Márton? Kérem alássan, hadd térjek egy kicsinyt magamhoz. Az a fehér lepedő, meg az a túrózsaeskö; kérem alássan, az ilyesmivel nem kell tréfálni: a kritikusok között lehetnek ijedős emberek, mint magam is, nem tagadom, aztán mikor én megijedek, nekem az a természetem, hogy akkor ütök. Tehát — jaj nekem is, neked is!

Elmondom az egész történetet, úgy, a hogy volt, de ne tessék megijedni tőle. Van egy derék becsületes csizmadia inas, annak meg egy emberséges majszterje;

annak viszont egy jólelkű leánya, annak ismét egy házsártos édes anyja, ennek ismét egy kiszemelt fiamura és végtére mindenkinek egy jóra való földesura.

Kérem alássan, ezek mind derék emberek, csupán csak a leánynak szánt vén vőlegény, az az egy a semmirekellő, pedig molnár. A csizmadiát játszotta Szigeti, az inast Szerdahelyi, és olyan valóságos csizmadia volt mind a kettő, hogy Miskolcztúl Debreczenig lehet keresni párját. Az a köszöntő, a mit az inas a leányasszony nevenapjára mond, az igen jó; az a pogácsa, a mit a leányasszony süt az inas számára, az is jó, de mi nem kaptunk belőle; hanem az a kalács, a mit a molnár küldött, az nem jó, először azért, mert papirosból volt, kalács formára kifestve, másodszor pedig azért, hogy tulajdonképen nem is kalácsot kellett volna neki küldeni a csizmadia-majsterhoz, hanem papirost, a mire tudniillik a hatszáz forintról való kötelezvény volt felírva, a melylyel Sas uram tartozott Kallós uramnak, s melyet az ki is fizetett neki, de Kallós uram azt mondta, hogy nincs nála az írás. És itt nagyon jól volt rendelve, hogy maga a szerző volt a csizmadia, mert lett volna a helyében akár-mely csizmadiája a két hazának, mindenik azt mondta volna Kallós uramnak, hogy hát tessék csak visszamenni buzát aprítani a hatkerekű malomba, majd ha írás lesz, kap pénzt, a pénz nem kér enni. A szerencsétlen csizmadia azonban kiad hatszáz forintot írás nélkül, s ebből támad aztán a második és harmadik felvonás. Igaz ugyan, hogy ha ezt a hibát nem tenné, nem történnék az egész második és harmadik felvonás, nem lenne kísértet a darabban; de én ezért mégis jobb szeretném, ha nem tenné ezt a derék csizmadia; az olyan becsületes, okos, életrevaló ember, hogy én kevés hasonlóan jó alakot láttam még színpadon, s fáj a szívemnek, hogy ilyen galibába keveri magát. A molnár persze eltagadja a fizetést, s exekúziót küld a szegény varga nyakára, a jámbor inas hiába veri ki a dobost, meg a zsidókat a

házból; azért ott künn megütik a dobot, szegény Sas uram e hangokra meg a felesége átkozódására kirohan s bele ugrik a kútba: Miska inas utána, holtan fogják ki mind a kettőt, az egyik ugyan hamar magához tér, de a mesterről azt hiszik, hogy megholt, ki is nyújtóztatják, s a torához ülnek, a midőn az orvos fölfedezi, hogy még van benne élet s feléleszti; Miska inasnak ekkor az jut eszébe, hogy legjobb lenne, ha a holtak hitt mester megijesztené a molnárt, akkor az majd kivallaná a csalárdságot. A földesúr, kinek házában mindez történik, és az orvos elfogadják az ötletet, oda hivatják a molnárt, leülnek vele kártyázni, iddognak, s a mint ott pityizálgatnak, megjelen Sas Márton uram lepedővel a hátán, fején tőrözsacsóval s mint Bankó szelleme oda ül az üres székre az asztalhoz. Az agyonrémült molnár persze, hogy kiadja rögtön a kontraktust, s végződik az egész, általános boldogságon; Miska inas felszabadíttatik s kilátásba helyeztetik ránézve Juliskát nőül vehetni. Én nagyon szeretem az egész darabot, s igen örülök neki; de azt a kisértet históriát ki nem állhatom benne. Hogy Miska inas erre az ötletre jött, azt megengedem neki, szegény csizmadia inastól ez elég; hogy a nagyságos úr is jónak találja, azt is menthetem; nagyságos urak nem szoktak a fejtöréshez; még a doktort is értem; a doktor urak is szeretnek lelket csinálni az emberből; de hogy szerző, ki annyi egészséges humorral tudott ily élethű alakot elének állítani, maga is ráállt Mihály diáknak ez együgyü indítványára, azt nem bocsáthatom meg neki. Mert vajjon mi történt volna akkor, ha a molnármester a helyett, hogy megijedne Sas uramtól, azt mondaná neki: «nini, hát kend nem halt meg Sas uram? Igyék hát kend is egy pohár bort!» Bezzeg mit csinálnának akkor? Pedig ez megtörténhetnék ám azon esetben, ha ketten írnánk egy darabot: szerző csinálná benne a jó embereket, én pedig a rosszakat. Fogadom, hogy mind valamennyinek elnyerném a pénzt, mert az én molnáraim ugyan meg

nem ijednének egy egész hazajáró csizmadia-czéhtől. Óh a molnárok nem olyan ijedős emberek.

Külömben mind végig igen jól mulattunk, s hogy az én becsületes lábtyűművészem legifjabb legényének szavait ismételjem: «gyönyörű darab ez uraim! nem való ugyan okos embereknek; — de olyanoknak, mint mi vagyunk, fölséges!» Már pedig az együgyű emberek számára is áll ám a színház.

Megjegyzendő, hogy egy helybeli csizmadiamester szolgáltatta kölcsön az előadásban lényeges műhelyi szereket; maga betanította művészeinket a mesterség fogásaiba a próbákön. «Hanem aztán, ha valami rossz csizmadiát játszanak, hát én végig nem nézem ám a darabot», mondá az érdeemes hazafi. Nemcsak végig nézte azonban a darabot, sőt úgy elérzékenyült rajta, hogy előadás után tőkét, csizmát, dikicsét és mustát s minden egyéb készséget odaajándékozott a nemzeti színháznak, mely e szerint egy egész lábtyűkészítő műhelylyel szaporodott ez alkalommal.

IX. RISTORI UTÓFÁJDALMAK.

Szerkesztő barátom! Két hétig az volt a jelszó Pesten: «láttá ön Ristorit?» mely nélkül senkit keresztül nem bocsátottak az utcán, s melyet annyira összekeverték már a jó nap kívárással, hogy nem ritkán lehetett ilyen kérdéseket és válaszokat hallani: «hogy van ön?» «A meghalási jelenetekben felségesen.» — «Láttá 'ön Ristorit?» «Köszönöm; én egészséges vagyok, hanem az öcsém beteg.» — Nekem csak a nyomdáig szokott utam lenni; de odáig annyian elfogtak: «honnán jön? hova megy? láttá ön? hogy van ön?» féle kérdésekkel, hogy néha egy órai határidőbe került, míg puskalövésnyire juthattam; e miatt azután, ha ismerőst láttam felém közeledni, már messziről elkezdek rá kiabálni:

«hazulról jövök, a nyomdába megyek, láttam Ristorit, nagyon tetszett; köhögtem egy kicsinyt, alászlógája!» csak hogy meg ne fogjanak ebben a hideg időben. A nagy vendég eltávozása után, szóljunk pár szót e vendég-zereplések utófájdalmairól. Nem értem utófájdalmak alatt azon verseket, miket hozzá írtak, sem a kimerítő ismertetéseket, mik még egy ideig épületes gyönyörködésül fognak szolgálni a vidéki olvasóknak, hanem értem utófájdalmak alatt azt a hangulatot, a mi utána színházunknál és irodalmunkban maradt. A vélemények kezdenek szavakat keresni. Íróink azt mondják, hogy ha így játszanak darabjaikat színészeink, majd ezek is tetszenének; színészeink azt mondják, hogy ha ilyen darabokat tudnának számukra írni, majd ők is játszanának úgy azokban; a közönség azt mondja, hogy ha ilyen drámai előadások volnának, majd ő is eljárna a színházba;... pedig mindegyik érzi, hogy nem mondott igazat, és ismét megengedi mindenki Kakas Mártonnak azt a dicsőséget, hogy az ő együgyű «Vasárnapi Ujság»-ában mondja ki azt, a mi igazán meggyőződése, nem kérdezve azt, hogy kinek hízelkedjék, kit bántson meg véle, kitől féljen miattok? Tehát:

Meg kell ismernünk, hogy a Ristori által bemutatott olasz-francia iskola mind egyes személyeiben, mind különösen Ristoriban elérte azt a tökéletességet, mely számára a világhírt méltán biztosítja.

Meg kell ismernünk, hogy ehhez az iskolához a mi nemzeti jellegünkből kifolyó művészetünknek semmiféle atyafisága nincsen.

Következőleg: az olasz tökéletes volt olasznak, a magyar is maradjon meg magyarnak, mert így még van valamije, de ha utánozni akar, semmije sem lesz.

De az Isten őrizze meg mind színészeinket, mind minket árva közönséget attól a gonosz mulatságtól, hogy valakinek eszébe jusson az olasz iskola mozgásgazdag részletezését annyira vinni, hogy a szemek pillantását, a

száj beszédét is megfelelő mozdulatokkal kísérje, vagy elhagyva nyelvünk zengzetes szavalását, megpróbálja azt az olasz hanglejtést, melynél az indulat parancsol a hangstúlynak, s melyet hangjegyekre lehet szedni. Csak maradjunk mi annál, a mink van, s tökéletesítsük azt, ha tudjuk. Ha nem tudjuk, akkor is inkább legyen rossz eredetünk, mint jó másolatunk. Íróink is haladjanak a pályán, melynek eddig is jól látták elejét, végét; s ne keressék műveikhez a hihetetlent, a csodálatost, csak azért, hogy színészeink azokban hihetetlen és rendkívüli helyzeteket fejtsenek ki. Jámbor kritikuskaink pedig beszéljenek valamit a nemzetiségi alapon kifejtendő művészetről, a helyett, hogy azon vitatkoznak, vajjon R—t 126-szor vagy 136-szor hívták-e ki előadásai alatt? a mivel ugyan nem nagy bölcseséget vittek a vásárra. Dixi!

X. MÁTYÁS FIA.

(Historiai dráma Szigligetitől. Lendvay jutalma.)

A színházban Mátyás fiát adták, Lendvay jutalomjátékaul, eredeti történeti drámát. A közönség fulladásig tele ülte a színházat, s nézte a darabot figyelmesen; a Komlókertben pedig négy darab kritikus ült a kancsó mellett — magam voltam az ötödik — s hallgattuk a cigányzenét. Nem kell különben semmi rosszat keresni a dologban: nem azért nem néztük Mátyás fiát, mintha lenéznők a magyar drámát, hanem azért, mert épen a Komlókertben kellett lennünk, mert egy derék alföldi hazánkfia, ki maga is művész, műkedvelő és műpártoló egyszemélyben, s a kit az Úristen tartson meg sokáig, saját csekélységünket abban a kitüntetésben részesíté, hogy egy «Kakas Márton csárdást» szerze, és ezen csárdásnak cigány hegedűhúrokon leendő első megzendülésének ünnepélyes alkalmára egy barátságos lakomát rendezett, melyre in specie minket színbírálókat is meg-

invitált, megszerezvén azon olympusi látvány gyönyörűségét, hogy vicsorítja egyik kritikus a másikra a fogát, mikor egy asztalnál ül?

Tehát jól ettünk, jól ittunk, jól lakomáztunk: folyt a bor és az anekdota-mondás; félretettünk minden gondot; csak én bennem mozdult meg olykor-olykor valami lelkiismeret forma, olyasmit sugdosva: «hogy fog már most az a féltuczat kritikus arról a drámáról referálni a közönségnek, a mit a közönség látott, de ők nem. Magamra nézve azt gondoltam ki, hogy majd szépen elhallgatok, mint már egypárszor tettem: úgy cselekszem, mintha nem volna semmi nevezetes dolog a színháznál, a miről írjak. Szerkesztő barátomnak úgy is van mit kinyomatni a lapba.

Mekkora lön azonban az én ijedelmem, a midőn a következő napokon egyik lap a másik után akad a kezembe s bíráló kollégáim azon rendben, a hogy egymás mellett ültünk az asztalnál, referálnak szépen az előadott darabról: elmondják, hogy a mű kissé hosszadalmas, de nyelve folyékony; hogy vannak benne hatásos jelenetek, hanem a párbeszédek dagályosak; hogy a jutalmazott szépen szavalt, de túlzásokba esett, hogy Sz. kissé parasztosan fogta fel a főúr szerepét, hogy a nők játéka bágyadt volt, hogy egynémely ember jobban is tudhatta volna a szerepét stb. stb. No már most Kakas Márton ninesen menekülés: neked is el kell mondanod, hogy milyennek találtad az «előadást»? mert már a többiek mind feleltek

Tehát, ínstálom alásan: — miután én is ott voltam, a hol a többi: — megvallom, hogy az első felvonás: a p ö r k ö l t h ú s kissé csöndesen ment végbe. Jó ötlet volt szerzőtől egyébiránt, galuskát is mellékelni. Zajosabb és így nagyobb hatású volt a második felvonás: a t ú r ó s c s u s z a, mely valódi eredeti gondolatokkal volt megterhelve — töpörtő alakban, s a kedélyek húrjait tökéletes harmóniába hozta. Mindent felülmúlt azonban a harmadik felvonás: a s ü l t p u l y k a, mely az összes

kritika tetszését megnyeré, s méltán megérdemlé a koszorút, mely zöld saláta képében halmoztatott reája. Az előadás pontos volt és összevágó s különösen fűszerezte ezt amaz ó klasszikus zamat, mely a bakatoron félreismerhetlenül érezhető volt. A szereplők mindnyájan megfeleltek a maguk feladatának késsel, villával és poharakkal; különben a felvonások közötti zene többet ért egynémely magánbeszédnél.

Ime én jó lélekkel ezt a bírálatot írtam. Jelentésem, meglehet, hogy valamennyi között a leggyengébb, de annyi bizonyos, hogy legigazabb.

XI. RÉGI PÉNZEK.

(Szentpéteri jutalomjátéka.)

Csunya, háládatlan, önérdekkel teli a világ! szerkesztő barátom. Semmit sem szeret ez magáért, mindent csak önérdékből szeret. Még a pénzt sem szereti magáért; — ha ki jön a forgalomból, azt mondja rá «régi pénz» s kínálja fele áron zsidónak és múzeumnak; csak azért szereti az ember kedvesét, mert élvezet talál nála; ha fogai hullanak, otthagyja; csak addig szereti vén cselédjét, a míg tálat nem tör, keze reszketős nem lesz; csak addig szereti költőjét, míg elméje nem gyengül, csak addig tapsol színészének, a míg ugrálni bír előtte; azontúl vén szerető, vén író, vén színész; — vén cselédek, régi pénzek — menjetek a múzeumba! Igen kedves és buzdító példa áll előttünk. A mi jó öregünk, Szentpéteri, a daczos Petur bán, a geniális Rémy, a jó kedvű káncr, az erőselelkű bankár, a tisztakeblű Menenius stb. stb. tavaly megbetegült s vele együtt mindazok a derék férfiak, a kiket előszámláltam, és még számtalan mások, a kik nem jutnak eszembe, ágyba feküdtek, és a hetirend készítő úrak sokszor sóhajtoztak miattuk, mert nem egyszer jártak úgy, hogy a játékrendet megcsinálták, s

akkor jutott eszükbe, hiszen Szentpéteri beteg, s más darabokat kellett válogatni. Szentpéteri nem szokott beteg lenni soha, Szentpéterinek nem voltak színpadi nyavalyái; ő titkolni szokta, ha valami baja volt, s eltagadta, ha miye fájt; s csak játék után szokta megvallani, hogy itt és itt ebben a jelenetben közel volt az összeroskadáshoz. Azonban Szentpéteri meggyógyult, s vele együtt felkeltek az ágyból Petur bán, Rémy, Menenius etcaetera urak, s kijöttek a napfényre melegedni. Azt persze rosszúl tették, februáriusban a nap nem melegít, a közönség szíve még kevésbbé; mert farsang van. Legalább a kritikusok lehetnének hát nyájasabbak, hogy ne fogadnának egy betegségből felüdült művészt azzal a sajnálkozással, hogy már el is van temetve. Pedig ezt cselekszik; erőnek erejével ráfognak Szentpéterire, hogy a régi pénzekben utoljára lépett fel, holott erről a színlap nem emlékezik, elbúcsúztatják szépen, mint valami prédikációs halottat, s beteszik a múzeumba. Nem úgy van az! Szentpéteri, a jó Szentpéteri még nem vénült ki az ő csizmáiból, s legközelebbi föllépése nem azt tanúsítja, hogy ő már most végének indul, hanem azt, hogy egészsége helyreáll, s a túlbuzgó művész nem várhatja be az időt, melyben egészen meggyógyulva foglalhatja el ismét régi helyét; félbetegem is helyére lép, s ha tán gyöngébb is most, mint teljes ereje korszakában, azért mégis erősebb, mint akárki azok közül, a kik szerepeit betölteni próbálgatják; reméljük pedig Istentől és derék orvosaitól, hogy napról-napra előhaladó egészségével megtér hajdani kedélye is, s Szentpéteri még sok ideig nem lesz régi pénz, a kit a múzeumba tesznek.

Egyébiránt a tisztelt kollégáim által tanúsított nagylelkűségre van kedvem megint egy anekdotát mondani (többen azt tanácsolták, hogy az elgyengült művészt most már nyugdíjazni kellene): — az egyszeri amerikai ültetvényesnek volt egy vén néger rabszolgája, a ki nem keresett már annyit, mint a mennyit megevett; az ültet-

vényes felhivatta őt magához s nagylelkűen azt mondta neki: «no Mungó, minthogy olyan hűségesen szolgáltál nálam ötven esztendeig, meg akarlak jutalmazni, ne légy rabszolgám többé, szabadon bocsátlak.» — «De gazda, szolt a vén néger ravaszúl mosolyogva, ha megitted a húsomat, edd meg már most a csontomat is.» Meg kell jegyeznünk a nagyobb hasonlatosság kiderítésére, hogy a nyugdíjintézetnek jelenleg egy «régi pénze» sincs, nem hogy «új» volna Szentpéteri számára, a ki előtt még László is ott áll a sorban, szintén tiszteletbeli régi pénz, a ki még játszhatnék, de nincs kedve a Szentpéterit fogadó lamentációk elé kilépni; nyugdíjt is kaphatna, mert 25 éven túl szolgált a hazai műzsát: — ha volna miből.

Azért legyünk kissé diskréetusabbak s mondjuk, hogy éljen Szentpéteri s ne menjen még a régipénzek közé.

XII. MÁTYÁS DIÁK.

(Nyugdíjazottak föllépte.)

Az egyszeri tót pap azon kezdé mondását: «minthogy ma vagyok Szent Istvánnak az ő napja, tehát fogok beszélni az káromkodásról», én is ilyenformán kezdem: «minthogy ma vagyok farsang utolsó hétfője, fogok én beszélni a színházi tapsokról.» Mi a taps? két tenyérnek egymáshoz ütődéséből származott hang. Tessék bővebben magyarázni! Tehát megmagyarázom bővebben. Egy este egy fiatal igyekező és tehetséges színészünket három, nagyon bizonytalan külsejű fiatal ember megszólítja a Beleznay-kertben, épen a roszprádlí mellett ilyenformán: «Ön ma fölségesen játszott.» «Képzelem, rekedt voltam.» «Mégis milyen keveset tapsoltak önnek.» «Azt bölcsezen tették.» «Lám pedig X-nek, Y-nak mennyit tapsolnak, akármit játszik.» «Az gusztus dolga.» «Nem annak a dolga az, mert az a mi dolgunk.» Már erre a szóra a fiatal szí-

nész kezdte odább húzni a poharát a beszélő elől, attól tartva, hogy beleiszik. Ez pedig folytatá: «lássa ön, mikor X. vagy Y. szerepel, akkor az minékünk mindig ad egy-egy bilétet a karzatra, meg öt garast, s azért mi aztán kihívjuk minden felvonás után kétszer, háromszor, a hogy jön; ha ön is spendirozna rá, önnek is megtennők szívesen». Az ifjú színésznek nem volt kedve tovább vacsorálni; ott hagyta roszprádliját, fizetett és futott. Nekem azután elbeszélte ezt az esetet, melyet nem csak ő egyedül hallgatott végig. És azóta nekem, valahányszor ama karzatromboló tapsokat hallom, mindig eszembe jut «az egy bilét és öt garas», a jókedvű színészek pedig odafenn a függöny mögött nevetve mondják egymásnak, mikor X. és Y. szereplései alkalmával az Olymp «mindnyájan-t» kiabál: «gyerünk ki mind! ez most úgy sem a mi költségünkre megy.» Egy bilét és öt garas! Ilyen olesó nálunk a taps, a koszorú, és a hírlapi dicsőítés: mind (de nem mindenütt) megszerezhető egy bilétért, egy pénzért, egy nyájas kézszorításért (ez az utóbbi legbolondabb, mert semmi exakt dolgot nem képvisel). És ez annyival gonoszabb állapot, mert a hamisak mellett vannak igazi tapsok, koszorúk és dicsőítések, és mert az igazi lelkesülés tapsát a bérencz tenyércsattogásaitól, a megtisztelő koszorút attól, a mit a művész maga vesz magának a piacon, épen nem lehet megkülönböztetni, és ez fáj annak, a ki kapja, fáj annak, a ki adja: s olyan jól esik azután közönségnek és művésznek, mikor egy-egy ihletett pillanatában a költői lelkesülésnek néző és játszó egy gondolatba olvad, s midőn felzendül az igazi taps riadója; a művész gondolhatja magában: «Ez az én szívem dobogása; az én tulajdon lelkem tapsol nekem».

Ilyen ritka órák egyike volt farsang utolsó hétfőjén a színházban. Ez este urak, úrfiak és szegény legények dalidói mindenfelé; a színházban bérletszünet és «Mátyás diák» az előadás, a mit már mindenki tud könyv nélkül. És mégis tele volt a színház. A színészi nyugdíjintézet

javára volt ez előadás, s három nyugdíjazott tagja ez intézetnek lépett fel abban: Kovácsné, Szilágyi és Balog. Az antik mindig szép maradt. A szépség megvénül, de a művészet soha. Ez Kovácsnén bebizonyult ma. Hány hirhédett színházi szépség járt térdig a koszorúban, mikor ő évek előtt szintén ezen mulatságos, kedélyes, neveltetni való szerepeket adta, és lám azoknak a koszorúi már elfogytak, és neki még mostanra is maradt. És az igazi koszorú volt, és azok igazi tapsok voltak. Kovácsné egy háladatlan alárendelt szerepkörből, minő a komikai vén hölgy alakoké, művészi értékkel bírót, mindig emlékken maradót tudott alkotni, melyből utódai csak torzképeket és mázolt ijesztőket csinálnak; azt a furcsa szendeséget, apprehendáló kifejezést, finom mérgelődést, természetes affektációt, neveltető páthost, alakítási ügyességet még csak utánozni sem tartják érdemesnek. Azért vele együtt az a szerepkör szép lassan le is marad a színpadról; miként egyike legtermékenyebb és legkedveltebb színműíróinknak maga mondá előttem, hogy a mint írtak eddig Kovácsné kedveért szerepeket, úgy nem fognak írni ezután, s az egész szerepkör megy az antikok közé a múzeumba: oda, a hol Megyeri szerepköre fekszik bebalzsamozva. A jó közönség érzeni látszott ezt a gondolatot, azért tapsolt ma oly igazán. Az Isten áldja meg érte. Bizonyosan még azután a jelenlevők mind dalidókba mentek, s tánczaik öröméből szakítának el néhány órát e színházünnepély számára. Az Isten őrizze meg őket a farsang után a grippétől és a szabókontótól.

XIII. OBSITOS HUSZÁR.

(Népszínmű Szigligeti-től.)

Önkénytelen eszembe jut az a furcsa anekdota, miszerint bécsi színpadokon adván Szigligeti Csikósát és Szigeti Violáját fordításban: a kedélyes bécsi közönség sehogy

sem akart hozzá szokni, hogy e két egyformán hangzó név alatt két különböző személyt képzeljen magának, ezek közül elnevezésül természetesen a rövidebbet használva; mikor aztán kisült, hogy két külön szerzőről van a szó, akkor így különbözteté őket: «I. Szigeti der Betyár (Viola)» és «II. Szigeti der Tschikos»; minthogy pedig betyár és csikós megint egyforma dolgot jelentenek, tehát a kérdés annál bonyolódottabb lett. Nevelni fogja a bonyolódást most még a fennezímzett darab. Van tudniillik Szigetinek (Nro I.) ilyen című darabja: «Vén bakancsos és fia a huszár.» Szigligetinek (Nro II.) most kerül színre szintén egy, a mit csak a Tisza őriz, hogy így nem nevezetik: «A vén huszár és a fia a bakkancsos», a mit én sajnálok is nagyon, hogy úgy nem történt; ezzel a revancheal tartoztunk volna derék gyalogságunknak, s a huszár apa csak elégtételt adott volna derék serezeinknek, ha fiát egyenesen a Dom Miguelek verbunkkommandójához viszi.

Azonban ez nem úgy történik: a fiúnak az anyja koreszmárosné, bizonyosan van neki miből letenni a rekrutaváltságot, s a fiú otthon marad és megházasodik. Hanem idáig sok minden történik ám, a mit én nem győznék elbeszélni; de nem is beszélem el; a ki jó ember, nézze meg maga, majd mikor előadják a darabot, lát abban sok szépet és hall is eleget, hogy bizony nem bánja meg.

Tisztelt szerkesztő urat pedig kérem bocsásson meg, hogy így kritika nélkül hagyom az újságát, de a mióta a symphoniákat lekottáztam, nagyon megroppant bele a derekam. Képzelve csak, a minap midőn ott állok a színpalak közt, észrevesznek a muzsikuskok, s a mint ott eldefilíroznak mellettem, azt kérdék egymástól királyutezai angol nyelven: «haszte klézen, wasz der Khákas Misku hat gesrim? (még Misku) haszt nid gelesen den Khákas Misku? no dasz isz aver a kapitále Tumhájt!» S kérem, nekem azt ott kellett hallgatnom inkognitó, s még csak annyit sem mondhattam a védelmemre, hogy Márton va-

gyok, nem Miska. Arra azután mérgükben olyan kalamajkát húztak, hogy most is cseng bele a fülem. Ilyen veszedelmes dolog az embernek művészekbe belekötni. Nem is teszem, fogadom, ezentúl senkivel egész jövő vasárnapig.

ÚTI KÉPEK.

I. A BEFAGYOTT BALATON, AZ ÖLELKEZŐ VÁRROMOK.

Útitársam egy angol borkereskedő, ki balatonmelléki borokra terjeszté ki figyelmét, mr. Wilkins, egész a siófoki útnyílásig a fölött elmélkedett, a mit — nem látott. Nem látott az egész úton zöld vetést. Kifagyott-e a buza? vagy nem is vetettek az idén? vagy kiették az egerek? A nagy róna valóban olyan, mint egy ugar. A siófoki agyagpartok résnyilásánál aztán beszélhetett már arról, a mit lát. Az egész hatalmas kis tenger végig befagyva. A hullámzó fellegeket, partokat visszatükröző élő lap helyett egy holt mozdulatlan zöld síkság, oly sötét, mint a malachit, fehér vonalokkal átczikázva, a távolban mozgó hangyatömegek elszórva rajta: halászhajók, koresolyázók; ma épen ünnep van, mindenki mulat. Ez a második jégkérge a Balatonnak ez idén. Az első odakinn hever már a somogyi homok fenyéren; hosszú fehér bástyák, összedült palotasorok alakjában, azt egy északi szél verte ki oda mind, s a tél második pánczélt vont helyébe. A Balaton is luxust kezd üzni, kétszer változtatja a toilettjét egy farsangon.

A tihanyi félszigeten túl új tüneményt mutat e bűvös kép, ott is be van fagyva a tó; ugyanazon malachit földél rajta, hanem a somogyi parthoz közelebb egy óriási hosszúságú rianás vonul rajta végig Tihanytól le Badacsonyig, s a szétnyílt helyen azurkék víztükör ragyog. A zalai hegyek száz meg száz apró borházakkal vannak fedve,

miket a nap arannyal festett, s a ragyogó pontok azon a hosszú szabad víztükrön úgy tűnnek fel, mintha futó fátylak volnának, míg a jéglap maga viszfénytelen marad. A tündérlámpások ott az égszín úton versenyt futnak velünk, a meddig a Balaton tart, s míg egy másik bűv mutatványa a láttani csalódásnak másfelé nem ragadja a figyelmet. Két ősi várrom tűnik fel a zalai hegyek között, mik a sebesen rohanó vonatról úgy tűnnek fel, mintha egymás előtt és mögött járnának kelnének. A két várrom Csobáncz és Szigliget. Ezek is sietnek egymáshoz; méltóságos vonulással közelednek egymás felé, már összetalálkoznak, Szigliget eléje vonul Csobáncznak, de az nagyobb, mint ő, s mikor Szigliget egész előtte áll, a csobánczi rom az ő tornyai fölött tűnik elő. Akkor talán a két várkisértet szellem-lakosai átbeszélgetnek egymáshoz. Aztán megint búcsút vesz egymástól a két várrom, szellemsuhanással elvonul délnek, északnak. És ezt a bűvmutatványt mindennap hatszor ismétlik a vasúton jövők-menők előtt, ezek pedig nem törődnek a várrom kontratánczával, hanem keresik az alatt a Pester Lloydban, hány krajczárral járnak egymás előtt, alatt, fölött a mai nap romjai, kisértetei: a börzejáték-papírok?

II. AZOK A SOK KERESZTEK.

Kanizsán túl az angol borász helyett egy osztrák baronesse és egy apácza lettek útitársaim. A baronesse érdekes halovány arcz, az apácza szigorú, merev tekintetű szent hölgy. Az egész úton semmiről sem beszélnek. Vajjon zárdába viszik-e a halvány leánykát, hogy oda eltemessék? vagy pedig zárdából hozzák ki, valamely kifáradt osztrák pair menyasszonyául, hogy úgy temessék el? Mi közöm hozzá? Egyszer egy faluhoz oly közel halad el a vonat, hogy a faluvégi szent feszület ott suhan el az ablak alatt. Az apácza ájtatosan keresztet vet magára,

s villámló tekintetet az ifjú hajadonra, ki azt elmulasztá; halkan mormogva: «baronesse, nem látta ön a szent fészületet?»

A megdorgált leányka még halványabb lesz, s most már figyelni kezd az út mellett elsuhanó tárgyakra. Egyszer csak keresztet vet magára. Egy percz mulva ismétli, Megint egy percz mulva ugyanazt teszi. Aztán megint úgy tesz. Percz mulva megint. Mikor már a huszadikná van, az apáca szemei szikráznak a haragtól, nem állhatja tovább, megszólítja a túlajtatos hölgyet.

— Baronesse, mit csinál ön? hisz azok nem keresztetek, hanem telegráfrudak!

(Biz azok hasonlítanak az apostoli hármashoz kereszthez nagyon.)

A szemvillámokból nekem is jut, önkénytelen profánus hallgatónak és szemtanúnak, mely közbeszólásra kész.

— Soror in Domino, az Úr csak a jó szándékot tekinti.

E kegyes mondat megszerzi számomra az abszolutiót.

Bizonyosan menyasszonyul viszik a halavány hölgyet, azért nem tudja még, hogy mi különbség van a fészület és a távirda-állvány között! Majd ha férjhez megy, megtudja, hogy mi hát az «igazi kereszt!»

III. A BÉCSI BÖRZÉN.

Azt mondják, hogy most nagyon csöndes a bécsi börze. No ha azt csendnek nevezik itten, akkor azt szeretném tudni, hogy milyen lehet benne a lárma?

Mintha a váci utcán tolvajt fogtak volna el, s azt a népet ki akarná szabadítani; mintha Debreczenben tüzet oltának a diákok, s kifogyott volna a vizük; mintha Rimaszécsen képviselőválasztás volna, s fehér tollas, veres tollas és csercpar verekednék összegomolyodva; mintha Molnár népszínházában Bem apó hadai ostromolnák Széchenyi városát; mintha Miletics interpellálna a

képviselőházban s ez mind egy terembe volna összegyűjtve: valahogy megközelítené a börze-lármát, mikor az csendes.

Egyedül mentem fel a karzatra, gondolva, hogy itt már csak senki sem ismer, s egész élvezettel gyönyörködtem az alattam zsibongó látványban, melyből csak a tömeget, s a zajban, melyből csak az ensembledt vehettem ki. Mintegy másfél ezer ember volt együtt a teremben, melyet egy kettős esztrenga közepén kétfelé választ; e kettős korlát képez csupán olyan szentélyt, melyen belül kevesen járnak-kelnek csendesen; a két oldalán tömörül a pénzvilág előttem ismeretlen népe, sűrűen összetódult csoportok, miknek minden egyes alakja kiabál, kezével mutogat, itt-ott lökdösődnek is, egyes embert körülfognak, az védni látszik magát és nem engedi helyéből kiveretni; egyes nyughatatlan alakok egyik csoporttól a másikba furakodnak át, előre, hátra tolongva nyüzsg, forr az egész tömeg. A Bábel építése nem lehetett szebb ennél.

Egyszer csak megfog valaki hátulról s nevemen szólít.

Egy derék pesti tőzsér; (zárjel között mondva: egy velem nagyon barátságtalanul bánó pesti szerkesztő apósa) ismert fel onnan alulról s feljött értem, hogy levezessen a parquettre; lássam színről-színre és közelből azt a szentek szentjét, a melybe csak a beavatottnak és a különösen protegáltnak szabad belépni. E szíves honfitársam ajánlata nyomán nyíltak meg előttem az igazgatóság, rendőrbiztosság ajtajai, miken keresztül lehet csak idegennek a börze templomába bejutni. Mindenütt azonban a legszívesebb előzékenységre találtam, a minek úgy hiszem, hogy nem a tárczám, hanem a «tárczám» az oka.

A börzének épen derült napja volt ma. Egyike a Baubankoknak valami vasutat kapott, mely telkein át fog vezetni, s erre lelapult részvényei egyszerre öt forinttal emelkedtek föl. Ez aztán olyan mint az élesztő: a többit is megkeleszti. A Baubanknak alapító bankja van, annak

a részvényei is fölülmennek a tegnapi áron, minden csigának kezdenek nőni a szarvai: az egymással összefüggő papírok alkotják a leglármásabb tömegeket össze. A Bau-bank csoportjának a szélén is alig lehet keresztül törni; a közepe hevesen perlekedni látszó alakokból van consolidálva. Nem perelnek azok. Csak játszanak. «Két forint!» «Két forint tíz!» «Én adok!» «Én veszek.» Egy alak, nagy téli shawllal a nyaka körül (e gőzfürdői hőség mellett), hallgatva néz sokáig mereven s egyszerre elkiáltja magát dühösen: «Kettő harmincz!» E szóra egy másik tömzsi alak a tulsó oldalról odatör hozzá, könyökkel fúrva utat a tömegen át. Azt hinnők, meg van sértve a kiáltás által, s most párbajra hívja a sértőt. Dehogyan hívja. «Én adok!» Huszonöt darab a legalsó tétel. Megvan. Mind a ketten beírják tárczáikba a vételt s ez elég. A kiabálás tovább foly. Egyszer egy új hang szólal meg: «Kettő ötven!» A kiáltót most a téli shawlos ragadja gal-léron. «Én adok!» Kötve van. Ime húsz krajezár nyereség minden darabnál: öt forint haszon a huszonötön. Az öt forintos nyereséggel beérő csoportok között arisztokratikus blazirtsággal járnak, tévelyegnek a magasabb finánczvilág bárói és fejedelmei, kiknek személyét szíves kísérem megismerteté velem. Az a veres szakállú magas ifjú, kinek kotelettjei tavaly óta kezdenek szürkülni, egy év alatt hét milliót vesztett a börzén, ennek a testvére öngyilkossá lett; amaz a szép barna bajuszú ifjú három palotával birt a Kolowrat-Ringen, tavaly mind a hármát elvesztette. Azok közt ott, kik a hosszú asztalra felültek s csendesesen lógázzák a lábaikat, a középső alaknak két milliója volt tavaly s ma csak ugyanannyi százezeret ér még. Emez itt nagy veszteségei miatt már a Dunába is ugrott, de kifogták s újra ide jött. A kulisszák népe rekedtté kiabálja magát s vörösre izzad; a börzefejedelmek hallgatva, mosolyogva sétálnak, egykedvűen nézve szét a zsibongó tengerár fölött, mely halottait kihányta már a partra.

A teremnek negyvenhat oszlopa van, s minden oszlopon egy óriási szám. Ez oszlopok a légyottok jelzői a felek között. A valódi urak, a bankárok helye a sorompó, mely végtől végig van jelölve érczbetükből kirakott neveikkel, itt találni őket, vagy házaik képviselőit, s azért a jogért, hogy e sorompóhoz támaszkodhassanak, magas dijt fizetnek, ott benn a sorompón belül a meghitelt alkuszoknak van hivatalos helye, ime azok között is látunk egyet, ki tavaly maga még vezető pénzkirály volt, több millió értékkel, s ma már csak a mások közvetítője.

Financziális andalgásainkból egy-egy elrohanó alak riaszt fel: «Ki vesz magyar keleti vasutat?» Kisérőm kérdi: «hogya?» «Hat és fél!» a válasz (értsd $56\frac{1}{2}$). A kínáló szalad odább. Képünkéről kilátta, hogy nem veszünk hat és félen magyar keletit.

Nem olyan jó psycholog egy kis ökölnyi gyerek, piszkos inggallérral, borzas fejjel, félreálló szájjal, a ki a betöltetlen árfolyamlapot kezében tartva, odajön hozzám, s azt kérdi tőlem: «hogya a Kredit?» Ennek se lesz soha palotája a Ringen.

Új oldalba döfést kapok: «Ki vesz magyar földhitelt!» Megy fölfelé. A rohanót elfogják s magvát képezi egy újabb csoportnak. Magam is benne vagyok; próbálok «haussera» kiabálni: magyar papirosról van szó; a ki lelke van! nem engedem a patriótámat! Huszonöt darab nem a világ! «Húsz krajezár felül!» — «Ich nehme» A dolog megindul. Hogy hínak? Megmondom. Van hitelem akár száz darabig! Tovább! Magyar hitel emelkedik. Még hatvan krajezárral felül megyünk. Most már «ich gebe!» Nyertem tiz forintot a börzén. Benne vagyok a szerencsében! Most harmadikat szól a harang; a zaj siketítő tetőpontját éri; a kit még mellbe nem ütögettek, megkapja most; az egész nép tódul a kiegyenlítési terembe, a hol a differentiákat rögtön kifizetik; a terem ajtaja mellett van felakasztva a fekete tábla e felirattal: «Azok-

nak a nevei, a kik a differentiákat ki nem fizették.» Ezúttal üres a tábla. Én is megkapom a tizenöt forintomat a vevőtől, adok belőle ötöt az eladónak; tíz forint profitom van. Tudományommal kerestem. Sietek a szál-lásomra, útközben talállok egy gyümölcsárus boltot; abban gyönyörű almákat látok kirakva. Ezekből küldök haza Budapestre Stáezió-utca Nro 80 tizenkét darabot. «Meine Mittel erlauben mir das.» — «Mit fizetek érte?» — «Csak tizenöt forintot.» — No már most tudom, hogy mit tesz a börzén nyerni!

IV. A REICHSRATHBAN.

Mikor még X-el irtuk a Reixrátot. Régen volt a! Mi sem vagyunk már Ypsilon. Egyforma az alkotmányunk.

Épen olyan rozzant bódé, mint a miénk; no nem az alkotmányt értem, hanem az országházat; félredűgva, úgy hogy a bécsi vén bérkoesis nem akart oda találni, mikor rábíztam magamat, hogy vigyen el a Reichsrathba.

Hanem aztán belül milyen különbség a mienk és az övék között.

Nálunk egyenesen belép az ember az utczáról az előcsarnokba, a hol a képviselők akasztófa-alléján a jelenlevők kabátjai s a távollevők meghívó jegyei pompáznak s onnan közvetlenül a pipafüstbe, melyben a kinnsétáló képviselők úsznak; s ott színről-színre láthatja az egymással vitázó, anekdotázó, koaléaló és fuzionáló képviselőket; leülhet melléjük a buffetben és ehetik velük egy sonkából. Az osztrák alkotmány-műhelyben egy labirinthot kell bekalandozni, míg a hallgató odáig eljut, hogy egy ajtón át, melynek előszobájában udvarias komornyik veszi át a levetett kabátot, beléphet a hallgatóság karzatára.

Milyen csend van idebenn!

A terem padjai félkörben, amphitheatrumszerűleg vannak felállítva, s azokkal egyenközüleg a karzat, úgy, hogy

a karzatról nem láthatni mást, mint a képviselőknek a tarkóit: s a képviselők nem láthatnak fel a karzatra.

De ugyan mit is látnának ottan?

Hol vannak a pesti karzatok válogatott csoportjai? A főrendi karzat czelebritásai, a hallgatóságnak beállt püspökök, a katonai fényes egyenruhák, a mágnások, az idegenek? Hol van a tősgyökeres bekecses, vidéki ájtatos hazafi hallgató, ki képviselője szűzbeszédére les napokon át? hol az egymás háta mögül bámuló fiatalság? És különösen, hol a karzatok virága, a tűz tekintetével lelkesítő hölgsereg? Alig vagyunk huszan az egész karzaton. S távol a homályos mésszeségben ül egyetlen egy női hallgató. Magát az irói karzatot csak hét darab journalistáról ismerni fel.

Pedig a legérdekesebb tárgy forog szőnyegen: a sajtó felszabadítása nyügei alól; a hírlapbélyeg, a lapbiztosíték, a hirdetménybélyeg eltörlésének törvényjavaslata! Hajh, milyen scéna volna ez a magyar országházban! Milyen szónoklatok! mily parlamenti torna! rogyásig telt karzatok! éljen-zaj! elnöki csengetés! és az irói karzaton drei mann hoch egymás nyakán, a ki csak valaha egy cikket irt a lapokba.

Itt meg mintha senkit sem érdekelne az egész dolog. A terem kong az ürességtől: a helyeiken ülő képviselők szétdarabolt mappákat tanulmányoznak, néhányan a középre mentek diskurálni; a szélső jobbon ülnek a papok és párthíveik; egy kicsiny kis asztalnál három gyorsíró unatkozik szörnyen.

Lassankint észreveszszük, hogy beszélnek is odalenn. A szélső balon: azon a helyen, a hol Csiky Sándor ül, látunk felállva egy sovány, ősz alakot. De ez nem Csiky Sándor! Lassú, leptető modorral mond el egy hosszú szónoklatot, melynek minden mondatánál előveszi az írását, meg a szemüvegét. A beszéd átgondolt, kidolgozott filozófi mű lehet; de nem kíséri azt egyetlen «helyes» vagy «halljuk» felkiáltás sem. Legalább Majoros volna

ottan, hogy mondaná rá: «igaz». Dehogy szólnának! Hallgat minden ember s mikor vége a beszédnek, az elnök jelenti csendesesen, hogy harmincz tag «cloture»-t kért. Csodálom, hogy nem a szónok beszéde közepén indítványozták a cloturet. Két percznyi idő engedtetik a pro és kontra feljegyzetteknek, hogy válaszszanak ki maguk közül egyet-egyet, a ki elmondja még, a mit tud. Ebből sem lett Niebelungen-harcz. Könnyen megegyeztek. Két percz mulva megszólal az elnöki csengetyű. De az is micsoda csengetyű! Akkora, minő az egyházi krajezárszedő perselyére van kötve; a németeknél ez is elég a csendet félbeszakítani; mi ez a mi elnökünk viharesillapító hatalmas inklangoriumához?!

A kijelölt szónokok még egyszer megkisértik a már csendesesen elmondottakat még csendesebben újra elmondani; a képviselők az alatt olvasnak, jegyezgetnek; Auersperg is megérkezik katonai egyenruhában s elfoglalja helyét a képviselőkkel szemközti széken.

Az utolsó szónoklat is elmulik nesztelen; semmi zaj, semmi közbekiáltás, helyeslés; a leülő szónoknak senki sem siet megszorítani a kezét. Előadói zárszó. Kérdésföltétel. Szavazás.

A hírlapbélyeg eltörlésének javaslata megbukik! A sajtó nyügei tovább is megmaradnak az osztrák írókon. A journalista páholy mohikánjai rohannak haza, tűzokádó kedvükben. S másnap reggel egy esomó — elkobzott újság a legújabb újság. Azok között a Neue freie Presse is.

Hanem azért nem ütött ki a forradalom.

V. A BÉCSI HÍRLAPOKRÓL.

Természetesen azoknak a pártján állok, a kik a hírlapbélyeg eltörlését óhajtották. Nem lehet ez ellen szólni in thesi. Hasonló törvényjavaslatot a magyar országgyűlés egyhangulag fogadott el, csaknem vita nélkül. Honnét van

hát, hogy a bécsi hírlapok ily mostoha bánásmódban részesültek az osztrák Reichsrath részéről? Csak nem az a megtakarított 900 ezer forint volt az indok? Hisz ez bagatelle a szerencsés Cislaitaniának. Ennek bizony nagyobb részt maguk a bécsi hírlapírók az okai.

A megelőző napon a börzén azt kérdeztem az ottani habituétól, hogy hát hírlapírók szoktak-e idejárni? «Szoktak, volt a válasz, hanem azoknak igen furcsa nevük van itten.» (Nem mondhatom el, hogy mi!)

Hanem megmagyarázhatom, ha jó elől kezdem. Azonban itt el kell előbb mondanom a hírlapkiadásnak egész üzleti titkát.

Egy bécsi hírlap ád évenként 750 nyomtatott ívet, a minek százánál a nyomtatást és papírt 2 frt 50 krral számítva, az maga kerül 18 frt 75 krba; hozzá a lapbélyeg 3 frt; tehát a kiadónak minden egyes példány benne van 21 frt 75 krban. Árulja pedig ő azt a lapot 18 forintért. És így minden példányon van 3 frt 75 kr vesztesége; húsz-ezer előfizetővel bíró lapnál hetvenezer forint világos veszteség egy évre.

De ez még csak pusztán a papiros-, nyomás- és bélyeg-rovatnál.

Megelőzi az általános kiadást a szellemi kiállítás, a szedés, az adminisztráció, a nagy szállás, a rabattok, a mi szerényen számítva tesz 125 ezer forintot. Tehát kell veszteségnek lenni egy lapnál évenként 200 ezer frtig.

De hát ki téríti ezt meg? Ki fedezi ezt a veszteséget oly fényesen, hogy a kiadóknak még palotákat is lehet vásárolniuk?

Erre felel meg az a vélemény, a mit a börzén mondtak a bécsi lapkiadókról és a lanceirozó journalistákról.

Miért adják a bécsi kiadók lapjaikat a kiállítási áron «alul»? (Holott hasonló tartalmú angol és francia szolid lapok két akkora árért adatnak.)

Azért, hogy nagy közönségük legyen; sokan olvassák. A nagyon olvasott lap azután nagy hatalom a börzén:

dicsérete halálélesztő balzsam, lepiszkolása halál-méreg. Az ilyen lapnál az előfizetési pénz, a nyomdaszámla, a hirdetménybevétel, a szellemi kiállítás költsége mind számba sem jön; egy pár százezer forint ide vagy oda; a főizlet a börzén van — az a reklám.

A bécsi lapok olvasó közönsége kap a kiadóktól 18 forintért olyan lapot, a miért igazság és üzleti számítás szerint legalább harmincz forintot kellene fizetnie; hanem azt a 12 forintnyi profitot ugyan megfizette aztán a tavalyi Krachban! még most is fizeti.

Most látja már a közönség, hogy ezeknél a kiállítási áron alul árult lapoknál mily óriási tandíjt fizetett utólagosan! Fizette a tandíjt, mikor a pénzét «ezeknek» a biztatására a börzére hordta s szédelgő vállalatok papírjait vásárolta; s fizette a tandíjt, mikor «ezeknek» a vészkiállítására legjobb papírjait is a börzére vetette, s veszett fejsze nyelét sietett megnyerni. A dicséret és a leszólás egyformán meg volt fizetve. Vannak lapok, a mik ugyanazt a vállalatot magasztalták, míg az alapítók fizettek s legyalázták, ha megint a kontremine fizetett meg érte. Háromféle skálát tartottak a kegyosztásra. Első volt, ha hallgatnak egy megindított vállalatról; a második, ha olyan gyöngé támadást intéznek ellene, a mit az diadalmasan megezáfolhat; a harmadik volt a föltétlen magasztalás.

És ezt tudja mindenki: tudja a börze, tudja a Reichsrath, tudja a publikum, s ez magyarázatot ad ahhoz, hogy miért oly csendes a terem, mikor a hírlapok életkérdése van napirenden? s végül, hogy miért szavaztatik le ilyen nevezetes szabadelvű kérdés a törvényhozó test tagjai által?

Pedig ez valóban életkérdés volt az osztrák hírlapirodalomra nézve. A börzei sukkurzusnak már vége. A jövedelmet csak tisztességes áron lehet keresni ezentúl, s úgy hiszem, hogy a bécsi kollegák előtt ez is egészen nyitva áll. Bizvást felemelhetik a lapjaik árát annyira,

hogy tiszta haszon maradjon a kiadásból. Az ő lapjaik jól vannak szerkesztve, érdekes tartalmúak, a Stokkjobberi publikuma tán elmarad egy időre, de az olvasó közönség szívesebben fogja megadni a felemelt árt azokért a lapokért, a melyeket becsülni fog, s a melyek jégre többé nem vezetik.

VI. BERLIN.

Nyolcz napot töltöttem Berlinben; de ez nem elég idő, hogy valaki csak általános fogalmat is szerezzen magának a német világvárosról. Azt elébb meg kell lakni. Utazásomnak külömben is főczélja volt személyes ismeretségek kötése képviselői és irodalmi körökben; múzeumokról, színházakról, építészeti és művészeti nevezetességekről nem sokat jegyezhettem fel.

A mi Berlinben rögtön feltűnik, az a tervszerű alkotása a városnak. Mikor még fejedelmei csak Kurfürstök voltak, országa szegény, harmadrendű állam, már akkor oly tervszerűleg volt rendezve az utcák, terek vázlata, mintha a város alkotói előre számítottak volna rá, hogy a 40 ezer lakosú kis városból másfél század mulva kilencz százezer lelket számító metropolisza lesz egy egész nagy nemzetnek.

És minő gazdag metropolis! Az igaz, hogy fényes templom, magas torony nem igen emelkedik ki a háztömegek sorából s az vigasztalás nekünk, Pest lakóinak, kik e tekintetben szinte igen kevéssel beérjük; hanem azután egész sorozata következik egymásután a monumentális épületeknek. S minden épület, szobormű klasszikus stylben alkotva; remekmű minden; világhírű, de hazai művészek remeke: a paloták homlokán a lángész ragyog, nem az aranyozás; még a legújabb utcasorokon sem találjuk az új kor nagyvárosának tarka quodlibetjét, össze-vissza byzanczi, góth, olasz, renaissance stylű épületeket:

a magánházakat is izlés, művészet jellemzi, nem czifra pompa. Van kivétel is, például Prinzheim bankár most épült palotája, mely túl tesz Bécs minden pompáján: a legfelső emeletének külső fala történelmi képek táblázatával fedve, mindannyi pompéji modorban, arany alapon drágakövekből kirakott mozaikmű!

Vén hársfák sétánysorai a legfényesebb utczákon, vasrácsoszat mögött kertek, rózsafákkal, örökzölddel a házak előtt; a falakra felkúszó borostyán, ablakok, erkélyek tele nyíló virággal (itt már tavasz van, nálunk még fagy s Nápolyban hó esik!) mind együtt a költői kedély zománczát vetik a Spree melletti Athénre; míg félmértföldnyi hosszúságú széles utcáin végig tekintve, a kolosszális mérveket bámuljuk. A hosszú széles palotasor kísértéte utca végén emelkedik egy magas szobor, tetején egy óriási szárnyas arany alakkal: az a diadalszobor.

Gazdagság, hatalom, művészet, ész és kar győzelme minden nyomon.

S honnan vette mindezt Berlin?

Földje nem volt Kanahán. Sovány homokróna az, sok helyt vizenyős ingovány. Aranybányái sem voltak. Meghódított tartományokon sem uralkodott, hogy Isten kegyelméből századokon át azoknak a véres verítékén építhette volna palotasorait; bolondokkal sem volt körülveve, a kiktől mesterséges pénzválságokkal minden évtizedben kétszer beseperhette volna a megtakarított fölösleget; hódító hadjáratokra sem járt; fegyveréhez sem nyult 1816-tól 1864-ig. Világkereskedelmi központ sem volt: a kis Spree, mely rajta átfoly, akkora, mint nálunk a Maros, s hajói csak dereglyék. Mi pótolta mindezt a porosz nemzetnél? Egyes-egyedül a takarékoság.

Az a király, a ki ezeket a művészi izlésű palotákat építteté, tizenöt esztendeig elviselt egy szurtos kabátot a testén, s az a nép, mely ezt a nagyságot morzsánkint összehordta: mint nemzeti kedvencz ételt adja fel asztalára a «Pumpernikkelt», azt a fekete korpakenyeret, minőt

ha nálunk a raboknak adnának, fellázadnának érte! Igen is a Pumpernikkelt író s vajjal, mikor egyedül van; azt viszi magával, ha a zöldbe megy mulatni; és a midőn vendéget fogad el, midőn azt már jól tartotta osztrigával, pástétommal, drága halakkal, süttekkel és konfiturákkal, akkor a lukullusi lakoma végén odateszi asztalára a pumpernikkelt vékony szeletekre szabdalva, s míg a vendégnek a torkán akad a foghegyen csipett első falat, ő egész delicziával költi el a pazar bankett végén azt a kedvencz nemzeti eledelt.

Igenis: ezzel a fekete kenyérrel vert meg bennünket a porosz, s ezzel fog megverni minden nemzetet!

A porosz otthon nagyon takarékos; hanem ha egyszer vendégszeretetét mutatja meg, tultesz vele a magyaron.

Berlinben egy házajtó sincs nyitva soha. Nappal is csak csöngetésre bocsát be mindenütt a kapus, s megnézi jól, hogy odább ereszsze-e a bejövőt.

Azontúl minden lakásnak van egy farekesze, mely azt a lépcsőtől elzárja. E farekeszeken belül sötét van, s az ajtón van egy szemüveg nagyságú ablak. Előbb ezen át megnézik a bejönni kívánót s ott adják tudtára, hogy honn van-e a kit keres? Véletlenül betoppanni senkihez sem lehet. A csengetyű alatt a tábla: «N. N. a szegénység enyhítése s a koldulás elleni egylet tagja.» Kéregetők ide nem jöhetnek. Az első találkozás elővigyázat, bizalmatlanság, gyanú mindenki irányában. Ha ez egyszer meg van törve, akkor azután barátság, szolgálatkészség, jóakarát.

VII. BISMARCKNÁL.

Braun Károly birodalmi képviselő barátom szives közbenjárása folytán mindjárt megérkezésem utáni napon voltam szerencsés a nagy államférfiutól kihallgatási órát nyerhetni; a mi annyiban nevezhető kihallgatásnak, hogy ő beszélt, én pedig hallgató voltam.

Este kilencz órakor fogadott el (megesik, hogy éjjel-utánra ad kihallgatási órát a látogatást vágyónak). A hozzájutás igen könnyű és egyszerű. Palotája a legigénytelenebb külsejű az egész Wilhelmstrasseban, s még csak medveprémes kapus sem őrzi ajtaját ezüst buzogánynyal; úgy kell becsengetni, mint más szegény emberhez. Az előtermet egyetlen moderateur lámpa az asztalon világítja meg. Ettől harmadik Bismarck dolgozó és elfogadó szobája. Ebben is a legegyszerűbb bútorzat; semmi pompa a szögletben egy vas nyugágy, az alatt fekszik egy hatalmas bernáthegyi szelindek, az ablaknál egy vasszekrény; a szoba közepén egy nagy íróasztal, a mellett ül a vas ember.

Bismarck herczeg egy teljes hat láb magas athlétai alak, széles vállakkal, hatalmas kezekkel, mik a kézszorításnál aczélizmokat árulnak el: arczát semmi arczképéhez sem találtam hasonlónak, a mikben mind morosusnak, epésnek van feltüntetve. Engem sokban emlékeztetett a Deák Ferencz arczára; ugyanazon sűrű szentakaró szemöldök, az ajk elé boruló szürke bajusz, életpiros arczszín, egy helyütt megszakítva egy régi sebhely nyomától, mely az államférfiúról, mint katonáról beszél; kopasz széles homlok; világos és nagy szemek, a miknek bizalmas tekintését semmi fénykép sem adja vissza. Általában az egész arcz tökéletes eszménye — egy régi magyar alispánnak.

A herczeg olyan kegyes volt, hogy el sem hagyta mondanom azt a szépen kiczifrázott beköszöntőt, a mit magamban neki szántam, hanem mindjárt azon kezdte, hogy ejnye de fiatal ember vagyok, sokkal vénebbnek képzelt, főhadnagy korában olvasta még legelső munkáim ismertetését az «Augsburger Allgemeine Zeitung»-ban, a mi még akkor okos lap volt. — Mondám neki, hogy mennyi idős vagyok. — «No én tíz évvel előbbre vagyok önnél.» — «Az Isten éltesse.» — Azután leültetett az íróasztala másik oldalára; a vasszekrényből előkeresett

egy doboz szivart, megkínált vele: «köszönöm nem szivarozom soha.» Ő sem él vele: nagy tajtékipipából szokott dohányozni.

E közben nyílt az oldalajtó s a mellékszobából belépett a hercegnő és leánya. A vas embernek mágnese is van. Mindketten báli toilettben. A hercegnő most is impozáns szépség: ősnemes arcz és termet; a hercegekisasszony pedig ragyagó eszményi alak; a királyi tánczestélyre voltak indulandók s egész more patrio a családfőtől búcsúzni jöttek. Bismarck patriarchalis csókkal bocsátá el kedveseit; üdvözlő hódolatát küldve ő felségeiknek neje által.

Akkor azután ismét leültünk az íróasztal elé szemközt, a herceg beszélt: én hallgattam.

«Szükséges, hogy Európa közepén egy olyan konszolidált állam létezzék, a minő az osztrák-magyar monarchia. Ezt beláttam már akkor, mikor 1866-ban a békét megkötni siettem, a mi sok barátunknak nem tetszett. A Lajthán innen és a Lajthán túl államilag kormányozni az egyik részen a német, másik részen a magyar faj hivatott. A többi fajok is adnak igen jó katonákat, de közigazgatási tehetség, államférfiúi tudomány, intelligencia, birtok kiválólag a németnél és a magyarnál van. És mindannyit összetartja a közös história. Európa keletén apró nemzetiségi államok felállítása lehetetlen; csupán történelmi államok lehetségesek. Azért a mostani dualistikus államforma Osztrák-Magyarország között fentartandó. Az önök története is egy Ausztriáéval; még harczaik által is egy; egykor harczoltak egymással, most pedig egymás védelmére vannak utalva.

(Itt megjegyzém, hogy e kölcsönös védelmet és szövetséget őszintén óhajta is minden előrelátó magyar politikus.)

A herceg így szólt tovább:

«Ezt a missiót, a mit önök teljesíthetnek, a szomszéd államok nem tölthetnék be. Kell-e Németországnak még

több, papi uralomtól aláaknázott tartomány? Még most is vannak jó barátaink, a kik azzal gyanúsítanak bennünket, hogy mi az osztrák örökös tartományokat annektálni akarjuk. Isten őrizzen! Elég bajunk van Elszász-Lothringennel, elég a dán határperrel, s ha geografiai tekintetek nem parancsolták volna, egy talpalattnyi földet sem csatoltunk volna Németországhoz, a min franczia lakik. Ez a soha ki nem békíthető vad ellenség! Mert a franczia vad nép. Húzzuk le belőle a szakácsot, a szabót és a fodrászt s ott találjuk a rézbőrű indiánt. Bár attól a bajtól tudnánk megszabadulni szép szerével, a mit már szereztünk: nemhogy az osztrák búcsújáró népére álhitoznánk. S ugyan mit kezdenénk Bécsesél, mint határvárossal? Bécsnek, Budapestnek missiója van a keleten a civilizáció és kereskedelem gazdag központjává alakulni. És a mely német miniszternek eszébe jutna Ausztriától valamit elfoglalni, az meg volna érve arra, hogy... (itt mutatta kézzel a «felakasztást»). Én részemről, ha az osztrák tartományok «erővel» akarnának hozzánk jönni, képes volnék «ezért» háborút kezdeni «ellenük». Az osztrák-magyar monarchiát senki sem fogja hosszú ideig bántani, a mennyire emberi észszel az időjárás előre megjósolható. A német diplomácia törekvéseinek sikerült Oroszország és az osztrák-magyar monarchia közötti egyetértést útba igazítani. Most az meg van. Nekünk keserves lett volna választanunk (zu optiren) azon esetben, ha e két barátunk egymás közt összeveszett volna. Most szövetkezve vagyunk, nem mint a hajdani Saint Allianceban, hogy az uralkodók egyetértésével a népeket elnyomjuk, hanem, hogy a béke biztosításával a szabadelvű kifejlődést, a népek boldogítását tartóssá tegyük. Önöknek a királya «most» már egészen népszerű és kedvelt uralkodó Magyarországon».

Valóban az.

— Ő hozzá minden népfaj hűsége csatlakozik; legyenek önök felőle bizonyosak, hogy ez egyetértést, melyen

jövőjük nyugszik, semmi külbefolyás nem fogja megzavarni, s ha Osztrák-Magyarország békéjét bárki is nyugtalanítaná, az Németországot magával szemközt találandja. De nincs is érdekében senkinek, hogy önöket megtámadja. Miért tenné azt Oroszország? Területe Japántól a keleti tengerig oly nagy, hogy Galiczia csekély nyereség lenne hozzá. Ázsiában azért folytatja hódító hadjáratát, hogy elégedetlen elemeinek foglalkozást adjon. A Kaukázus «szurok» volt rá nézve. Galicziából azt a részt foglalhatná el, a mit ruthének laknak; három millió félbarbár lélek. Mi szüksége azokra? Elég baja van már a keleti tenger német fajú háromszázezernyi népének russifikációjával. S ez sem hasznos rá nézve. Az én honfiam, a németek, igen szorgalmas, erényes, dolgoz, becsületes, takarékos népek; de ha egyszer oroszokká lesznek, megkétszerezve veszik át az oroszoknak csak a hibáit, s elvesztik saját jó tulajdonságaikat. Gyakran jártam vadászatokon Oroszországban; ott hallottam azt a példabeszédet, hogy (itt oroszul mondta a herczeg, nem tudtam megtartani, aztán megmondta németül) «ha az orosz lop, annyit lop, a mennyi neki magának egy napra elég; de ha egyszer a német lop, az annyit lop, hogy a gyerekeinek is maradjon belőle, még holnapra való is.» Oroszországnak nincs szüksége európai hódításokra többé: otthon van mit meghódítania. Erdély elfoglalása Oroszország által, vagy segélyével, bárki által nevetésges mese.

Említésbe hoztam a keleti kérdést.

— Ott sincs semmi elfoglalni valója Oroszországnak. Ugyan mit csinálna Konstantinápolylyal, ha ma oda ajándékoznák neki?

Reményemet fejezém ki az iránt, hogy ily esetben Magyarországon is fel fognak hagyni a nemzetiségi izgatásokkal, a miket orosz kéz munkájának hisz és hirdet mindenki.

— Tudnia kell önnek, hogy kétféle orosz politika van: az egyik a szentpétervári, a másik a konstantinápolyi.

A mint egy követ Konstantinápolyba megy, az rögtön megbolondul a többiek között; azok szüntelen veszekednek egymás között, versenygenek, czivakodnak, intriguálnak, s csinálják az európai politikát, mintha rájuk volna bízva, csupa egymás iránti ellenszenvből, míg vissza nem hívják őket. Ha van önöknek bajok orosz cselszövényekkel, azok csak Konstantinápolyból jöhetnek, nem Szentpétervárról, s így semmi komoly alappal nem bírnak. Az orosz czár és kormánya szintén akarja az egyetértést fenntartani.

Bátorkodtam gyöngé aggodalmamat kifejezni netaláni uralkodó-változás esetére.

— Higyék el önök, hogy az orosz trónörökös épen azon politikát fogja folytatni, a mit a mostani czár folytat. Ez egy derék, nyugalmat és békét szerető családapa, kinek eszében sincs Tamerlani vagy Napoleoni hadjáratokat tervezni, Nagy Péter czár testamentomát végrehajtani, a ki örül, ha családja körében boldogul élhet. Ez oldalról nincs önöknek mit tartani. Az egyetlen ember, a ki jelenleg az európai békét megzavarhatná, a pápa. — Ön nem katolikus, ugy-e bár?

— Sőt kálvinista vagyok, még pedig kemény nyakú. De ha katolikus volnék is, azok Magyarországon felvilágosodott emberek s ott vallásháborúra táborot keresni senkinek sem sikerülend.

Itt azután elmondta a herezeg, hogy mi véleménye van a pápáról. Ez köztünk maradhat. «Mi egyébiránt nem tudjuk, hogy ki az a pápa?» végezé.

Ismétlém, hogy a magyar nép vallási dolgokban a legtoleránsabb, többféle felekezet él együtt békésen minden faluban, s azoknak semmi kedvük dogmatikus kérdésekért egymás szomszéd házát felgyujtani.

Itt azután áttért a herezeg magyarországi élményeire, hogy egyszer lovakat vásárolt, s a remondákat vezető huszároktól sokszor hallá ezt a szót: «Isten, Isten!» míg egy végre azt mondá: «Három Isten!» A vezénylő lovas-

tisztól kérdezé, mit tesz az? Ez azt felelte (nem sokat tudott magyarul), hogy a magyaroknál háromféle vallás van, katolikus, protestáns és görög; a katonák e fölött vitatkoznak. Bismarck sehogy sem akarta a magyarázatot elhinni, míg a kecskeméti főbíró felvilágosítá róla, hogy ezt a szót nem annyira imádságképen, mint erő kifejezésül szokták használni erre mi felénk.

— Ez bizony még most is úgy van.

Ekkor bejött a herczeg titkára egy halmaz hivatalos irással; én búcsút vettem, mi közben a herczeg nyájas kézszorítással meghívott holnapi estélyére, a hol Németország képviselőivel megismerkedhetem.

Megjegyzem még, hogy beszéd közben folyvást két szál plajbász volt Bismarck kezében, olyan hosszú két iral, hogy nekem sétabotnak elég volna, s mikor azt mondta, hogy Ausztria tartományaira nem áhitozik, azzal demonstrált, hogy «ekkorá darabot sem akarunk többé senkitől elfoglalni, mint ez a plajbász!» Az igaz, hogy «ez a plajbász» a «térképen» egész Triesztig leérne.

VIII. ÍRÓI ÉS MŰVÉSZI KÖRÖK BERLINBEN.

Mint előre bocsátám, nem utazói kíváncsiság, nem mulatási ösztön vitt Berlinbe, hanem az a vágy, hogy az ottani irodalmi körökkel személyesen megismerkedjem.

A mi hazai belviszonyainkról épen csak annyit tudnak a külföldön, a mennyit rosszakaróink irnak felőlünk. A mi kormányaink a rendelkezési alapot soha sem arra használták fel, hogy Magyarország politikai helyzetéről a külföldet folytonosan felvilágosítsák kül-hírlapok útján. Egyébiránt Berlinben nem is léteznek olyan hírlapok, a miknek jó vagy rossz véleményét pénzen meg lehet venni de igen is meg lehet azokat nyerni egy jó szóval és helyes felvilágosítással s ezt mulasztottuk el eddig, a mihez pedig nem kellett volna egyéb, mint az írói körökkel

barátságos érintkezésbe tenni magunkat s aztán a szíves hajlamot, mely irántunk mindenütt mutatkozik Észak-Németországban, alapos és jól szerkesztett ismertetéseivel a magyarországi ügyeknek folyton fentartani. Hanem ehhez bizony ember kell, a ki tegye, s a ki ezt feladatának tartsa.

Idejövelelem napján éppen legforrójában volt a német közönségnek feltáralva az erdélyi szászok sérelmi ügye, a kik ugyan igyekeztek Nagy-Németország hírlapjaiban fellármaharangozni a közvéleményt maguk mellett és a magyar kormány és országgyűlés ellen. A hová csak mentem, hírlapírói, képviselői körökbe, a harmadik szó a «magyar-szász» kérdés volt s én abba a helyzetbe jöttem, hogy nekem kellett a magyar kormány álláspontját a szász követelésekkel szemben védelmeznem, természetesen nem mulasztva el az ellenzék nézeteit is előadni, mely pártolója az autonómiának, de nem kiváltság-alakban egy vidék, egy nemzetiség számára. Jó szekundánsom volt e bajban az éppen még forróbb elszász-lothringeni kérdés, mely nagyon alkalmatlan folia gyanánt szolgál a mi szász kérdésünknek.

A legnagyobb és legbefolyásosabb hírlapok szerkesztői kollégialis készséggel ajánlották fel hasábjaikat minden a magyar ügyeket kellő világításba helyező cikkek közlésére s tőlünk függ csupán, hogy a tért és eszközt megragadjuk. Rokonszenvvvel találkozhatunk a Vossische Zeitung (156 év óta fennálló lap), Spencersche Z. (Bismarck orgánuma), Gegenwart (Lindau Pál lapja), Montagszeitung (Glasbrenner, a legnevezetesebb német humorista és publiczista), a Börzen Zeitung stb. szerkesztőségeinél s ez a rokonszenv ránk nézve többet ér egy hadseregnél.

A szívélyes fogadtatásnak, melyben a berlini írói körök által folyton részesítve voltam, kilencztized részét nem saját irodalmi működésemnek, hanem a nemzetem iránti rokonszenvnek kell beszámítanom. A bécsi szerkesztők és pályatársak hűs (Kühl bis ins Herz hinab) fogadása után,

úgy jött nekem a berlini írók baráti rokonszenve, mint valami tündérmese. Nagynevű, világhírű költők, kiknek műveit a kerek földön minden nyelven olvassák, az első találkozásnál magukhoz emeltek, s a barátság és rokonszenv annyi igaz tanújelével halmoztak el, hogy ez eddig előttem «ismeretlen» élvezet képes lett volna elkábítani, ha nem tudtam volna, hogy ebből az oroszlánrészt nemzetemnek kell hazavinnem.

Különösen van Berlinben egy régi jó barátunk, de a kit személyesen csak rövid idő óta ismerek: Wallner Ferencz, titkos tanácsos, a Wallner-színház tulajdonosa (színház-tulajdonos alatt Berlinben «nábobokat» szokás érteni, kik saját palotáikban laknak). Ez a mi «önzetlen» jó barátunk évek óta azzal járja be Európát, hogy mindenütt hazánkat és nemzeti irodalmunkat ismerteti, könyvekben, hirlapokban, előszóval; beledisputálja a kiadókba, hogy a magyar műveket kiadják, s a legolvasottabb hirlapokban küzd, fárad, ernyedetlenül mi értünk. Pedig hát mi neki Hecuba? Mikor megtudta Nápolyban, hogy Berlinbe jövök, maga nem jöhetett, mert beteg; hanem haza küldte maga helyett ápoló hitvesét, az egykor hírhedett és ünnepezt német tragikai művésznőt, a magas műveltségű Wallner Ágnest, ki megérkezésemkor már minden indóháznál váratott rám, s saját uri lakát bocsátva rendelkezésemre, egész ott létem alatt úgy látott el, mint egy fejedelmet — jobban! mint egy testvért! S attól fogva írótársaim ki nem bocsátottak kezeik közül; egy nap három lakomát ültem velük végig: vizet nem láttam egész Berlinben soha, de annál több valódi magyar bort, s ha följegyzem, hogy ötven látogatást téve, ugyanannyi helyen ittunk áldomást Magyarorszáért, csak a históriai adatokhoz maradok hű.

Volt szerencsém megismerkedni Auerbach Berchtolddal, Németország egyik legkitünőbb regényírójával, ki legujabb regényét a Hon számára rögtön átengedé, mint «eredeti kiadást» s nagyhírű pályatársaival Schweichellel, Meding-

Samarowval, Schmidt Julián elsőrangú műbíráló vendégszerető asztalánál, Grimmel és szellemdús író nőjével, Achim von Arnim bárónővel, saját lakásán, Koszakkal, a régen beteg tárczairóval, Glasbrennerrel, az örökderült-ségű kedélyes képviselőjével a német humornak, Rodenberggel, a Salon szerkesztőjével és szellemdúsan elegáns modorú novella-íróval, Abellel a Times hatalmas levelezőjével; a lapszerkesztők közül Kletke (a Vossische Z.), Pietsch, Heigel (Bazar), Lindau Pál (Gegenwart) és a kit azért emlitem utoljára, mert egyszerre négy alakban válik előttem emlékezetessé: Braun Károly (Wiesbaden); először, mint a Spenerische Z. szerkesztője, másodszor, mint hirhedett útleíró, harmadszor, mint szabadelvű képviselő és legkivált mint nekem igen kedves barátom. Az ő szívesége által jutottam idejövetelem céljához: vendégszerető házában az írói körökkel való megismerkedéshez, a Bismarck általi elfogadtatáshoz, s az országház ülésébe bejutáshoz, a mi nem megy olyan könnyen, mint nálunk. Azonkívül a szellem többi bajnokai közül, kikkel rövid, de szívélyes ismeretséget kötöttem, a hogy annyi szeretett alak nevét gyenge emlékezetem el nem veszté: Salingré, Leefeld, Tietz, Dorn Henrik, Diener (az operaház első tenoristája), Raeder, Zahnné, Frenzel, Menge Rudolf, Zicha, Schmidt Cabanis, Nascher, Döring (művész), Meyerheim (festő). Végül a kiadók közül Hoffmann a Bazar kiadója, Duncker Sándor és a saját műveim kiadására vállalkozó nagyhitelű kiadó Janke Otto és fiai, s ügyvezetője Lutin urakkal, kiknél szintén egész családi otthonban találtam magamat, mit hálám utól nem ér soha.

A szívélyes mulatozáson kívül, mely tetőpontját a Wallner-ház estélyén találta, a hol új barátaim nagy vendégkoszorúja tisztelte meg a ház asszonyát és vendégét szíves megjelenésével: főcélja volt idejövetelemnek a német irodalmi viszonyokkal megismerkedni s azokból okulni.

IX. NÉMET IRODALMI VISZONYOK.

A hogy ily rövid idő alatt észlelhettem, a ki Németországban pusztán csak költészettel foglalkozik, ott sincs jobb helyzetben, mint nálunk.

Regények, költői művek egy kiadásra ötszáz példányban nyomatnak, úgy hogy ott, mikor egy munka négy kiadást ért, akkor volt olyan kelete, mintha nálunk az első kiadásban fogyott el. Ez nagyon leszállítja a tiszteletdíjat. Ezek a kiadványok drágák is. (50%-el drágábbak, mint a mieink.) Maga az olvasó közönség nem tart otthon könyvtárt; a kölcsönkönyvtárak képezik a biztos vevő közönséget. Ezek azonban csak akkor veszik meg a drága könyvet, ha viszont rendes bérlő közönségük sürgeti azt; ha nagyon sürgeti, egy-egy könyvtár megveszi azt ötven példányban is. De épen ez a nehéz! odáig jutni, hogy az olvasó közönség sürgesse valamely munkának a megvételét a könyvtáraknál. A reklám itt nem sokat segít. Azonban nagyhírű bírálók szava, mint Schmidt Juliáné, Lindau Pálé, sokat nyom a latban. De leghathatósabb eszköze a sikernek a nagy szépirodalmi lapok általi megismertetés. Ezek tíz-húszezer példányban terjednek szét; ezeknek aztán van közönségük. A Bazárnak jelenleg 250 ezer előfizetője van. Ha egy író az ily nagy közönségű lapok felkarolnak, annak aztán a hitele meg van alapítva, s ezek jól is tudnak díjazni. Ezek nélkül a belletristának a létezése inséges.

Ellenkezőleg van aztán a szaktudományi munkák iránti részvét. Ezekből nem jöhet annyi a vásárra, a mennyit a német közönség el ne fogyasztson. Mesés nagyságú foliansok, még mesésebb drágaságú röpiratkák lázas mohósággal nyeletnek el. Hanem őrizkedjék valaki a tudományos irodalomban a németek előtt diletánszkodni. Ebben a te-

kintetben az nagyon finnyás közönség. A szépirodalmi téren nagyon kevéssel beéri, ha csak az kedélyével találkozik. (Példa vagyok rá magam.) De ugyan óvakodom, nehogy a «jövő század regényét» bemutassam neki, mert a hol már tudomány fordul elő, ott a német nem érti a tréfát, s gorombán megkritizál.

Van azután még egy út, melyen át a német író neve népszerűvé tétetik, csakhogy ebben az íróra nézve nincsen köszönet. Ez az utánnyomatók üzlete. A mint egy híres német írónak a műve megjelenik szép díszes és drága kiadásban, az utánnyomatók ezt egyszerre viszik ki Amerikába, ott olcsó papírra, tömött írással kinyomatják, visszahozzák, negyedrészt áron adják, az autorizált kiadáshoz képest, s míg az első kiadó, ki jó tiszteletdíjat adott a szerzőnek, csak évek alatt bírja eladni az eredeti első kiadást, az alatt az utánnyomott kiadásokban ugyanaz a mű húszezer példányban forog közkézen, de abból a szerzőnek egy garas haszna sincsen. Az észak-amerikai követ, Bancroft George közbenjárása folytán több ilyen utánnyomató amerikai firma «méltányosságból» a német regényíróknak némi kárpótlást adott ezért (Lewald Fanny-nak 4000, Auerbach Berchtoldnak 6000 dollárt), a miből elképzelhetni, hogy igazság szerint mennyi veszteséget okozhatott nekik.

A külföldi irodalmi termékek (értve az angol és francia irodalmon kívül valamennyit) viszont Németországban nincsenek tulajdoni jog által védve. Ezért a kiadók nagyon tartózkodók a külirodalom termékei iránti vállalkozásban. Magamat is ért már az a szerencse, hogy egy művemet egymás után két kiadó adta ki németül: az egyik hétszáz példányban, a másik egy húszezer előfizetős lapban. A hétszáz példányért (Janke Otto kiadásában) kaptam tiszteletdíjt, a húszezer példányosnak pedig meg kellett köszönnöm, hogy figyelmére méltatott.

Ez történik a fordított munkákkal. Ha híre támad egy külföldi írónak, akkor mindenki szabadon lenyomathatja

a művét, ha pedig nem méltó az utánnyomásra, akkor az első kiadó is felhagy vele.

Nemzetközi egyezményünk nincs az irodalmi tulajdonra nézve, annál fogva kénytelenek voltunk a következő egyezségekre lépni a kiadókkal és szerkesztőkkel: a mely napon az eredeti magyar kiadás megjelenik könyvalakban, vagy közlése megkezdetik hirlapban Magyarországon, ugyanazon a napon jelenik meg vagy kezdetik el a közlés a németországi kiadó és szerkesztő részéről is, mint «a szerző által autorizált eredeti kiadás». Ilyen módon védve van mind a két kiadás az ingyen elfoglaltatástól. Ezt a módot alkalmazták a francia írók műveinél is, mind addig, míg a két ország között nemzetközi szerződések nem voltak az írói tulajdon védelmére s Balzac, Hugo Viktor, Dumas regényei, mint autorizált eredeti kiadások jelentek meg németben egyidejűleg a francia eredetivel. A svéd regényírók művei épen elébb jelennek meg a német szövegben, mint az eredetiben. Nálunk ezért a gondatlanságért az író büntetést is kapna. Ezt a körülményt nagyon ajánlom író társaim figyelmébe. A magyar literatura most már Németországon nem tartozik az exoticumok közé, a miből kuriozitas kedvéért egy-egy költőt megismertetnek (hadd álljon ott a persák és indusok sorában) hanem valóságos figyelemmel kísért modern olvasmány az. Mind azok a regényírók, kiknek művei magyar életet rajzolnak, biztos kiadókra és közönségre számíthatnak Németországon; még bizonyosabb keletet jósolhatni tudományos literaturánknak, históriai, régészeti, statisztikai, filozófiai műveink rohamos kelettel bírnának, ha szerzőik egyidejű német kiadásokról gondoskodnának; elbeszélő versek, Arany János és követőinek művei pedig csak jó fordítókat igényelnek, hogy valódi diadalutat tegyenek a nagy-német közönség között. S a mi tért irodalmunkkal foglalunk el a külföldön, azt hadvezér el nem veszi, diplomata el nem disputálja tőlünk.

Jóakarát, előszeretettel pedig annyi van literaturánk írá-

nyában a német pályatársaknál Észak-Németországban, a mi érdemeink, tehetségünk arányát felülmulja.

X. A NÉMET ÍRÓK OTTHON.

Minden írónak két otthona van. Az egyik a műhelye.

A szerkesztőségi irodák éppen olyan távol állnak minden ideális fogalomtól Berlinben, mint Pesten (értve a magyar lapokéit). A leghirhedettebb világlapok szerkesztőségei Berlinben, mintha csak a Hon és a Pesti Napló utánzatai volnának. S az írók, szerkesztők a maguk műhelyében éppen oly kevésszavúak, mint a minők mi vagyunk, ha a barlangunkban keres fel valaki. Úgy látszik, hogy közös szisztémánk van, hogy a látogató ne töltsse sokáig az időt ott, hol az drága. Astaroth éhezik! a betűszedő vár a kéziratra.

Hanem azután odahaza minden író más ember. Otthon nem is író. Még írószert sem látni nála. Minden író magán lakásában az egyszerű csín, művészi ízlés képezi az első benyomást. Klasszikus szobrok, exotikus növények, művészi becsü képek, értékes könyvtárak díszítik azt; női gondosság, családi élet nyoma tűnik fel mindenütt, s az író-szerkesztő otthon csupa kedély.

És társalgásukba nem vegyül az idegen pályatárs előtt az otthon egymás közt folyó vitáknak egy hangja sem. Nem schimpfelnek egymásra, nem ócsárolják egymás műveit, s kikről jól tudva van, hogy az irodalmi téren egymásnak éles antagonistái, a társas életben nem érzetik az ellentétek keserűségeit, sem mikor együtt vannak, sem mikor külön találjuk őket. Még a politikai lapok szerkesztőitől sem lehet kicsalni a titkot, hogy miért ellenkeznek egymással? kivéve az ultramontánokat, de ilyent nem láttam.

Ellenzék itt most csak a szocialista, az ultramontán és a separatista. A kormánypártot nem lehet külön-

választani a józan liberális párttól. Minden író szobájában ott áll a császár arcképe, szobra, s legtöbbször Bismarcké is.

Még egy kitűnő barátját hazánknak tanultam házánál megismerni: Cassel tanárt, a szabadelvű nép emberét, ki Magyarországot már a negyvenes években ismerteté a német irodalomban kedvezőleg, s tavaly le szándékozott hozzánk jönni, de a himlő megakadályozta; ha jönni fog, szíves fogadtatásra számíthat nálunk.

Ez alkalommal Magyarország természeti szépségeinek leírásától felbuzdítva, több német író és politikai czelebritás ígérkezett együtt beutazni e nyáron Magyarországot s a Balatonvidéket, Erdélyt, Tátrafüredet és Mehádiát meglátogatni. Hozza őket Isten!

XI. KÉPVISELŐI KÖRÖK.

Három ízben nyílt alkalmam a németországi képviselőkkel érintkezhetni. Egyszer Braun barátom vendégszerető házánál, aztán a külügyminiszter estélyén, végre az országházban. Michaelis, Kapp Frigyes, Lasker, Benning-sen, Horn Sándor, Kardoff, gróf Pethusy Huc, Krüger Stefan, Müller, Weichel és többek, kiknek részint Braun, részint az alelnök Friedenthal szíveskedett bemutatni, nyilván kimutatott előszeretettel tudakozódtak¹ hazai ügyeinkről s hasonló nyíltsággal világosítottak fel a németországi politikai helyzet iránt.

Megjegyzendő, hogy Friedenthal, a ház alelnöke, maga is egy Magyarországon etablírozott szeszfinomító gyár tulajdonosa, s Stefan főpostaigazgató magyar hölgyet bír nőül, Tomala úrnőt. Müllernél Stuttgartban tartózkodott Vidacs menekült korában.

Bismarck estélyén ugyanazon termek vannak nyitva, miket már a kihallgatáson láttam; egyszerű butorzat, egy nagy asztalon a díszalbumok, miket a herczeg ajándékba

kapott; a társaság kilencz tizedrésze férfi: ultramontánok, papok, internaczionalisták, elzásziak nincsenek jelen, annál több katona, egész sor érdemrendekkel mellén; a polgári osztály legtöbb tagjának is mindenféle rendszalag a gomblyukában. Sajátságos érzés «rám magyar emberre» nézve egy ilyen társaságban lenni, a hol mindenki fel van érdemrendezve s azt tudni, hogy ez érdemrendek mind valóban meg vannak érdemelve, harczmezőn vagy polgári pályán a hazának tett szolgálatok által. Otthon ez nem tesz rám ilyen hatást.

Az egymással beszélgető csoportok közt kevéssé jár a házi úr maga, félfejjel kimagasodva a tömeg közül; s már nem tehetek róla, de még egyszer előjön a nagy fekete kutya levelemben, mert az is ott jár-kei a csoportok között, mindenkinek ismerőse s egészen a helyzet magaslatán látszik állani, mert folyton a társalgó teremben marad, minden buffetlátogatási utógondolat nélkül. Lám e miniszternek még a kutya is spekulál provizióra!

A miről a német képviselők velem beszélgettek, az bizony nem vonatkozott a magyarországi pártkérdésekre: a mi válságunk oly csekélység, a mivel odakünn nem sokat törődnek. Az iránt mindenki meg van nyugodva, hogy Magyarország elég erős magán segíteni, hogy lételeért többé küzdeni nem szükséges, hogy belbajait egészséges természete majd kiheveri. Pénzügyi hitelünk sincs ott úgy megingatva, mint hiszszük. Hanem a mi iránt kivétel nélkül minden német képviselő egyforma érdeklődik, ez Magyarország állásfoglalása az ultramontanizmus törekvéseivel szemben.

Hja, ez Németországnak a jelenlegi legnagyobb veszedelme. Három erős frakció szövetkezett, hogy a német egységet darabokra törje: a nemzetiségi, a papi és a szocialista pártok. Azok között a vezérpárt az ultramontán; a többi csak eszköz ennek a kezében. S ezekkel szemben a liberális hazafias párt, mely most a kormány körül csoportosúl, csak három ötödrészre nőtt fel.

Annyit rövid idő alatt is tapasztaltam Németországon, hogy hazánkat még rossz pénzügyi sem áztatják el a német irányadó közvélemény előtt, sem a konvenczionátus rágalmozások; hanem ha egy hibás valláspolitikai áramlatba találunk belejutni: azzal eljátszhatjuk minden hitelünket Németországon, meg a pénzügyi hitelünket is. Szentpéter kulcsai kinyithatják a mennyországot; de a berlini Wertheimpénztárakat ugyan nem.

A márczius 2-iki országos ülés még kompaktabb képét mutatta fel a pártok közötti küzdelemnek. A karzatok már kora reggel tömve voltak, s csak képviselői jegy mellett tudtam egy zúgba bejutni. A hallgatóság végig várja az ülést, s ép oly csendesen ülnek helyeiken a képviselők. Nincs nyüzsgés, kászolódás az ülés alatt, mint nálunk. Nem beszélget szomszéd szomszédjával; nem kell az elnöknek a tagokat instálni, fenyegetni, hogy hallgassák ki a szónokot; pedig az (egy elszázi pap) kegyetlen tromfokat szór ellenfelei szeme közé: azok hallgatják nyugodtan, mintha kőből volnának, egy-egy chorális «bravo» kiáltás azokról a jobboldali padokról, a hol egy csoport képviselő pap ül, kíséri itt-ott a szónoklatot. S aztán jön a másik, ismétli ugyanazon kiméletlen támadásokat: hagyják beszélni, néha egy rövid «haha!» jelzi a szabad-elvű zöm «derültségét». Végre aztán előáll maga Bismarck s visszafizeti a kapottakat, oly goromba öreg pénzzel, a milyet nálunk soha sem osztogatott még miniszter.

S jól áll a kedvesnek!

Kicsinyben — komédia volna ez a küzdelem; de ilyen nagyban fölséges dráma!

XII. A BERLINI MAGYAROK.

Még egy kedves emléket kell följegyeznem utamból. A berlini magyarokat.

Legelől kell megemlítenem a jó öreg fiút, Kertbenyt.

A sajátos eredeti alakot, kit Petőfi kigunyolt, Pákh Albert kiparódiázott, s aztán mind a kettő megszeretett; ki Magyarországon a német elemet s aztán Németországon a magyar elemet verte a közönség fejébe, visszakapva a saját fejéhez mind a kettőt; ki mauertüzei diogenesi odájában az ismerethalmaz, memoir-irodalom és encyklopaediai ismeretek kincseit őrzi, naponkint tizenhat órát dolgozik s írói existenciát nem tud magának kivívni; a ki Petőfit az entuziazmus erőhatalmával vitte be az európai olvasó közönség minden könyvtárába, ki a magyar irodalom érdekében küzd, fárad, levelez a fél Európával s kit mi azért kinevetünk; egy-egy szót hibás fordításai-ból kikapunk, azon a végtelenig elnyargalunk; a kit itthon szidnak, kitagadnak, s ottkűnn a magyar nemzet kultusza mátyásjának ismernek; ki az egész világnak adós s kinek viszont adója az egész világ; barátja és kedveltje Európa leghírhedettebb celebritásainak, és a mellett egy elhagyatott, elfeledett lény; ki majd bámulja a németet, a porost és Berlint, s kit Berlin megvendégel, mikor szidatják és éhenhalatja, mikor bámultatják általa; a kit szeretnek azok, a kiknek tartozik s a kire haragusznak azok, a kik tartoznak neki: a meghasonlott energia mintaképe! — Ő az, a kit egész Berlinben (többet mondok: egész Európában) minden ember ismer, a ki a magyart szereti. Már akár magyar bort, akár magyar irodalmat, akár magyar emigránsokat. Berlinben nyolczvan olyan családdal ismertett meg egy hét alatt, a hol a magyar irodalomnak kiváló helye van a házi könyvtárban s még egy hosszú lajstromot dugott a zsebembe, a kiket mind meg kell majd egyszer keresni vagy levélben, vagy személyesen. Wallner Ferencz után neki köszönhetni legjobban a német kiadók érdeklődését a magyar irodalom iránt.

Különös az, hogy minket magyarokat, kik idehaza oly nehezen férünk meg egymással, kik egy országházban hét pártra szakadunk, egy irodalomban tizenhét újságszerte veszekedünk, ha hármán együtt vagyunk, négyféle véle-

ményt képviselünk : a külföld levegője egyszerre milyen hirtelen egyesít.

A legelső, a kik felkerestek Berlinben, irodalmi ellenfeleim voltak, a «Lloyd» és a «Neue Freie Presse» magyar-honi levelezői; baráti szolgálataikat szívesen felajánlva ittlétem alatt, s Láng pályatársam, ki a berlini egyetemet frequentálja s a berlini magyar egyletnek elnöke.

A berlini magyar egylet egy este barátságos lakomát rendezett számomra, melyen mintegy száz magyar került össze a messzeeső idegen városból: ifjak és vének, gazdag vállalkozók és szegény iparosok, tanulók és kézművesek, művészek és deli hölgyek. És volt a nemzetiszín zászlókkal diszitett teremben magyar kedv, Rákóczy induló, csárdás, magyar áldomások, és igazi magyar borok, az itteni magyarok nagylelkű maecenása Hoffman (hadseregi szállítmányos) bőkezűségéből, kinek deli szép leánya szép hangzású magyar felköszöntéssel fogadott. Ez az est volt legérzékenyebb öröme Berlinben létemnek. A nagyok kedvezései tán hideg elbizakodottságot növelhettek volna lelkemben; de ez a kis hazám kicsiny embereinek ragaszkodása hozzám, magukhoz hasonlóhoz, visszatérített a földre.

Berlini napjaimat életem fényszakának jegyezhetem föl.

Mennyi szívesség! Mennyi fény! Mily nemzeti nagyság! Mily fény a dicsőséghez! . . .

. . . . Én én alig várom, hogy ismét mehessek haza, az én kicsiny, szegény, pártszakgatta, rokontalan, szeretett hazámba: a hol minden ellenségem s minden jó barátom tart már a kezében egy ostort, a mivel rám üssön.

Tartom.

XIII. VILLÁMVONAT SZEKÉREN.

Hiszen keresztben hosszában átnyargalni Abauj-Torna megyén nyolcz nap alatt még nem boszorkányság; hanem mindent megtalálni, a mire a népisme, régészet, népmonda, bánya- és gyáripár, történelem, tájleírás és természeti tünemények adatait gyűjtőnek szüksége van, ebben van az érdem. S ennek az érdemnek a legkisebb része az enyém: a legnagyobb pedig azoké a lelkes hazafiaké, a kik minden ponton már a készre vártak, s elém hozták mind azt, a mi legérdekesebb; s ebben a tekintetben főpapok, főurak, lelkészek és főszolgabírák, erdőszők, bányászok, gyártelepigazgatók, orvosok, jegyzők mindenütt azzal a buzgalommal igyekeztek ismereteikkel gazdagítani, a mit csak utazásom czíme igazol: a trónörökös etnografiai műve számára gyűjtöm a tárgyakat.

De különösen nagy köszönettel tartozom az én kedves barátomnak, a megye tanfelügyelője, Verédy Károlynak, ki útamon kalauzolni, s azt előkészíteni szíves volt; az egész haditerv az ő műve volt.

Mint hogy a gyűjtött adatok az említett nagy munka számára lettek megszerezve, valami részletezett leírásfélével azokat koptatni nem akarom, csak az eredményt sorolom el, egyúttal utasításul más vidékek leíróinak, hogy körülbelül minő tárgyakat karoljanak föl.

Augusztus 20-án délben találkoztam a kassai pályaudvarnál ottani kedves barátaimmal, a kik fogadásomra kijöttek.

Én azonban az üdvözletsere után azonnal kocsira ültem Verédy barátommal s megkezdtük az utat Arany-Idka felé. Csak a város végén jutott egyikünknek eszébe megkérdeni a másiktól: «Ebédeltél te már?» — «Nem én! Hát te?» — «Én sem.» Sebaj! Itt van a város végén a «Veres rák» koresma (híres a párbajvivási terméről) ott

kaptunk szalámit, borról gondoskodott a derék kassai postamester, s azzal a körmünk közül falatozva, vágattunk tovább. Még az nap este eljutottunk Harzer János rékai állami kir. erdőgondnok vendégszerető lakához, s megnéztük Michaelis Gusztáv főnök vezetése mellett az ezüstelválasztót. Itt nem kohóban olvasztják az ezüstöt, hanem chlorezüstöt készítenek a zsurmából s aztán higany fürdővel választják ki a nemes érczet. — Ebben a völgyben nem terem sem paszuly, sem uborka az örökös chlorgóztól. Másnap korán reggel felmentünk az aranyidkai bányába, a hol az ezüstércznek az a saját vegyülete jön elő, a mit Jamesonitnak neveznek; behatoltunk egész a Ferencz-József-tárnáig, mely nem régóta van mivelés alatt, a leggazdagabb telér, a hol magam is megpróbáltam az érczet vágni, a mi nehezebb a pusztá kővágásnál, mert nem hasad, csak darabonkint enged. Fölöttébb érdekes bánya. És a mi több, jól jövedelmező; tiszta hasznót hajt az államnak. Itt Peck József bányafőnök és Sziklay bányatiszt voltak a vezetőim.

Innen búcsút véve, Jászóra hajtottunk, útbaejtve a rudnoki fürdőt, a hol már bőséges lakomával vártak reánk a præmonstratensisek Heffler Konrád vezetése alatt; ez volt már a második, a harmadik következett Jászáron. Rudnokon szép festői népviseletet találtam, s a templomban egy oltárképet, melyről azt mondják, hogy Murillo festménye. Fáy István gróf hagyatékából került oda, Richter jászói prépost által megvásárolva.

A jászói kolostor, annak káptalani levélgyűjteménye, a szerzet multja és jelen üdvös működése leírását a népismereti munkára tartom fenn. Itt csak Kaczvinszky Viktor a prépost ő mlgának, dr. Kussynszky Viktor alperjelnek és a szerzet tagjainak kitűnő szíves fogadásáért mondok köszönetet.

Jászóról azután siettünk fel délután a híres Meczenzéfre, vagy a hogy az ottlakók nevezik magukat «Mán-tára.» Itt már akárhogy kerültem, még is nagy pompával

fogadtak; elém jött Tischler Vincze képviselő barátom, a mántai banderiummal. Nehezen esik a szívemnek, hogy le nem írhatom a viseleteiket, de lakat van a tollamon. Könyvünknek a meczenzéfi népviselet, szokások, életmód fogják egyik legérdekesebb részletét képezni. Annyit mondhatok, hogy alig találtam még eddig olyan helyre, a hol a költői és festői rendkívüliség, a praktikus, életrevaló eredetiséggel úgy összecsoportosult volna, mint itt e városban.

Itt Beresinszky Alajos katolikus plébánosnak voltam a vendége, aki igen derék lelkes magyar hazafi. De hisz egész Meczenzéf az. Nem hiába nevezik őket a Schulverein organumai «hűtelen elpártolt németeknek.»

Itt megtekintettük az állami vasipariskolát, Trefortnak egyik legéletrevalóbb alkotását, a mi életföltétele vasgyár-
iparunk jövődjének. Ez iskola gyakorlati hámmorral is össze lesz kötve.

Meczenzéf, mondhatnám, a maga nemében egyetlen gyártelepe Magyarországnak. A pusztá völgy a patakmentében csupa magánhámmorokkal van tele, a mik télen-nyáron készítik azokat az ásókat, kapákat, a mik nem csak Magyarországon forognak a munkás kezekben, hanem Romániában, Szerbiában, Bulgáriában is diadalmas versenyt futnak az angol gyárterményekkel.

Este tánczvigalom volt a nagy vendéglő diszes termében, s ott volt alkalmam megismerkedhetni a mántai népviselettel, a maga pompájában. Itt még nincs franczia divat, hanem — magyar. Valamikor ó-német divat is volt; de azt már elhagyták. Ritka nagy kedveskedésül eljárták előttem a már feledésbe hanyatló ősi mántai tánczot is (a mit képmben is meg fogok örökíteni). — És a tánczterem végében pompaképen volt felállítva egy gula a mántai vasipar ragyogó produktumaiból: ásók, kapák, vaslánczok diszitménye.

Megismerkedtem a mántai német nyelvvel is, a mi aligha lesz található Adelungban, és a mántai étkekkel,

a mik megint semmi szakácskönyvben nem fordulnak elő : a «drehapige Kletschacheng», az «osche malosche», meg a «mate Derlessen», nagyon jó ízűek.

Másnap korán áthajtottunk egy másik gyáriparvárosba, Stószba. Itt pedig késeket készítenek. Csaknem minden háznál késkovács lakik; azonban nagyobb gyárak is vannak : mint a Wlaszlovicsé, Kompordayé. Ezek közül az elsővel ismerkedtünk meg. Ez a gyár már gőzerőre van berendezve, ötven munkással. Maga Wlaszlovics Sheffieldben végezte tanulmányait. Gyára a legfinomabb angol zsebkéstől kezdve (mik közül némelyik egy fogpiszkálóba elrejtethető) a legóriásibb sonkavágó késekig minden mintázatot előállít. Itt készülnek a baranyai, fehérvári bicskokkal egy társaságban a kertészeti legfinomabb ojtókések. A számomra emlékül készített íróasztali készlet valószínű remekmű.

Stószon Prisznitz-kúrárs fürdő is van, a mit nagyon látogatnak. De ebből nem kértem : nekem a hideg víz nem komám.

Visszatértem még egyszer megálltunk Meczenzéfen Göbel Máté vasipar raktárát megtekinteni, s onnan ismét vissza Jászóra, hogy a tegnap nem talált főprépostnak átadhasuk tiszteletünket, a mivel őt minden igaz magyar méltán környezi.

Délután tovább Szepsibe, a választókerület székhelyére, mely híres város volt valaha. Szekeres-Szepsinek hitták. Főemporiuma volt a felső-magyarországi borkereskedésnek ; még most is minden háznak van egy kiugró pinczegádora az utcára ; de már bora nincsen.

Szepsiig Géczy Gyula szolgabíró kísért, a megye nevében tisztelve meg jóakarató kalauzolásával. Szepsin egy érdekes templom portalét találtam, a mit le is rajzoltam. Egy úriháznál pedig a falba beillesztve találtam meg a közmondás hősét «Herkó patert» kőbefaragott domborműben. Ezt a régiséget Verédy fedezte fel. Erről a mesés alakról is majd beszéljünk többet; miután a viselt dolgai-

ról nyomtatott ritka régi könyvet a tornai református lelkész úr szíves volt rendelkezésemre bocsátani.

A szepsii városházban található régiségekről jegyzetet véve, tovább haladtunk Torna felé.

Torna vármegye hajdanában arról volt nevezetes, hogy a legkisebb megyéje az országnak, melynek területén csak egy emeletes ház, egy patika és egy toronyóra található. Most már be van kebelezve Abaujba. Torna városában a törvényhatósági életnek vége. Itt Dreher bécsi földbirtokos úr jószágigazgatójánál, Köhler Albert úrnál voltunk szállva, ki igen kitűnő nemzetgazda és derék jó magyar hazafi. Maga az új földesúr is sokat tesz e vidék anyagi jólétének emelésére.

Érdekes itt a várrom és a dombtetőn álló kerített husita templom kőfedelű csúcsíves tornyával. A templom belsejében művészi ecsetre valló freskókat fedeztem fel, a miket még sehol sem hallottam emlegetni; a XVII-ik század elejéről valók lehetnek. Hat csoportozat, melyek a szanhedrint képviselik, a mi Jézus fölött ítéletet mondott. A színek igen szépek és elevenen megmaradtak, s néhány írástudónak az arcza oly jellemzetes, hogy azt lehetetlen volt közönséges festőnek kigondolni. Néhányat le is rajzoltam belőlük, hajnali harangszónál beülve a templomba, míg a többiek pihentek az Úrban. Rám is zárta a sekrestyés az ajtót, s csak a reggeli misénél szabadultam ki.

Reggeli után felkerestük a csodaszép szádelői völgyet kedves barátunk Soltész Gábor vezetése mellett, a ki e vidéknek élő krónikája.

A nagyszerű természeti csodát leírni gyöngé a toll és képzelet; majd megpróbálkozom vele, ha tisztább lesz a fejem; itt most Selters-vízivó kedvemben csak a korábbi monográf írókkal akarok zsémbelni, a kik a szádelői völgyet már leírták s aztán telerakták fikciókkal, a mikről itt senki sem tud semmit, s a mik nem is valószínűk. Ellenben nem jegyezték föl semmit azokból a természet-tudományi rendkívüliségekből s a valóságos népmesékből,

meg a népnek egymást gúnyoló adomáiból, a miket itt mindenki ismer. Így a «hegymegnyílás»-t nagy esők után, a patak néhai eltűnését, s a «Tanya» kútban felbuggyanását, a lófői időszaki forrást sárkánylegendájával, Béla király pihenőjét, az ördög nászútját, Debreczen városának a tatárfutás alatt itt elrejtett kincsei szájhagyományát és bizonyítékait, a kelta korbeli arany ékszerleletet, a praehistorikus urnák leleteit, a minők cserépdarabjaival az úton mindenütt találkozunk, a Galambkőről, a hol a futó IV. Béla első ebédjét tartotta galambtojásokból, a Béla palotájáról, a mi a képviselőválasztásoknál olyan nagy szerepet játszik, s a szent kútról, hová egész búcsújárások zarándokolnak, — szóló mondákat. Pedig az ilyeneket összeszedni a feladata az ethnografiai gyűjtőnek. Az eredeti népfantáziának minden alkotása becses, de a gyűjtő a saját fantáziájából ne adjon hozzá semmit.

A szádéli expedíció után elválva tornai szives barátainktól, kik közül csak Gedeon Aladár szolgabíró, Fábián Ferencz r. k. plébánost, s Ragályi Géza reform. papot említem, egy hajtással átvágtunk Hidas-Németin át Gönczre.

Hajdan Abauj székesvárosa volt. A nagy megyeháza most eladó. Hussita korbeli házak. Az emeletes csizmadiaszín tekintélyes egy épület. Sok szerepe volt várának a történetben.

Ide Vécsey Endre szolgabíró úr vezetett s Drinnyey János r. k. esperes úr fogadott bennünket szívesen vendégül; meglátogattuk a városházát, a hol Faller főjegyző úr előhordta az archivumból azokat a régi okmányokat, a miket idegen jövevény még soha nem látott.

Göncz érdekes város — a multban.

Innen Bodnár Ernő füzéri szolgabíróval Telki-Bányára siettünk. Ez még a század elején jövedelmező aranybányája volt a m. kincstárnak. Hogy veszett el a telér? annak históriája van; a mit talán csak a pénzügyminiszternek kellene elmesélnem. — Most azonban híres köedénygyára

teszi nevezetessé, melynek tulajdonosában, Fiedler úrban hajdani pozsonyi iskolatársamra ismertem. A gyártelep igen virágzó üzletet képez, s majd ismertetve lesz az országos kiállításon.

Maga Telki-Bánya sajátyszerű egy hely. Gömbölyű völgy-katlan közepén áll egy zömök nagy sziklakúp, annak a hegyében van a hajdani hussita templom: most a reformátusoké. A helység és a gyártelep aztán egész karikában fogják körül a hegyet, úgy, hogy az egész egy kerek utcából áll.

A hussita templomnak még a padlására is felmentem — egy Jákob-lajtorján — az is hussita munka: több mint négyszáz éves gerendázat, tölgyfából és még egészen ép,

Az itt hallható népmondákat a 300 eltemetett bányászról, a nagybósvai nemes urakról, az Izra taváról följegyezve, tovább haladtunk a gyönyörű erdők között elvezető megyei úton Hollóházáig. Útközben megállottunk a «Mátyás király kútja»-nál, melyhez igen szép balladaszerű monda van kötve Mátyásról és a szép molnárleányról, meg a rücskös molnárlegényről.

Hollóháza nem régi telep; de most már egy kis falut képez, melynek saját iskolája is van (magyarul tanítanak benne). Itt is köedénygyár van, melynek egész keletkezési történetét készen leírva kaptam meg az egész gyár lelkét képező bérlő, Istvány Ferencz úrtól, kinek vendégszerető háza fogadott bennünket. Ez a gyár is nevezetes tényező a keramikai iparban, s bővebben lesz ismertetve a maga helyén. Még aznap átrándultunk a szép füzéri várhoz, melynek panorámáját ott hirtelenében lerajzoltam az albumomba.

Innen megint egy hajtással felkerültünk a Dargó-hegy erdejei között egész Ránkig, melynek a magyar kormány által kezelt fürdőjét a koronkint felszökellő artézi kútja teszi világhírűvé. Nem geyzer ez, mert az egészen hideg víz. Titokteljes tüneménye a föld alatti erőknak.

Itt is olyan szerencsés voltam, hogy nem kellett annak

az angliusnak a példáját követnem, a ki órákig várva a tünetmény bekövetkezését, türelmét veszté, s rajta rontott a fürdőigazgatón: «uram! eresztesse már meg azt az ugrókutat, mert én odább akarok menni, fizetem az árát!» Sehogy sem akarta azt elhinni, hogy azt nem lehet akaratlanul előidézni, mint például, ha szódaport öntenek a borkövesvíz közé. — Nekem kedvezett Neptunus; alig szálltam le a szekérről, már kitört a föld alúl a hatalmas vízoszlop, tizennégy méterre feltolt üstökével.

Ezzel megint egy napot nyertünk. Még délután időnk volt jó négy lovas tót paraszt szekérrel (más jármű ezt ki nem állja) megjárni a dubniki opálbányát, három jó barátom: Verédy, Stehlo orvos és Klupaty kassai jogtanár kíséretében. Ez ugyan már betörés volt Sárosmegyébe; de a világhírű opálbányának szomszédságában lenni s oda el nem menni morális lehetetlenség.

Ez ismét olyan unikum, a mit Magyarország leírásánál ki kell emelnünk; mert opál csak itt terem az egész világon, bányaszámra. A mi a kerek földön opál van, az mind Dubnikról való. (Az ausztráliai opál sötétzöld és olyan vékony rétegű, hogy ékszernek nem alkalmazható.)

A dubniki opálbánya állami tulajdon s jelenleg a budapesti Egger-czég bérletében műveltetik, kik azért az államnak 24 ezer forint évi bért fizetnek.

Mind a két Egger fivért itt találtuk a bányatelepen kedves családjakkal együtt, kik ott egy gyönyörű kilátású kastélyban az egész nyarat üdülésül töltik, de tél idején is felváltva itt laknak.

Volt alkalmunk az ő vezetésük mellett bejárhatni egyikét a művelés alatt levő opálbányáknak, a mik nagy mértékben eltérnek más bányák rendszerétől. Egész hegyek vannak már föltorlasztva a holt törmelékből, de még egész hegyoldalak vannak hátra, a mik a ritka nemes követ rejtegetik. Az után megnéztük az opálköszörülő műhelyt, a hol annak az ékszerbe való alakját megadják, s az élvez-

zetes és tanulságos kirándulás után, búcsút véve a kedves családtól, még azon este holdvilágnál visszatértünk Ránkra.

Innen aztán másnap reggel Kassára, délben pedig vasúton Szikszóra, a hol tisztelt képviselőtársam, Hunyady László gróf fogadott bennünket, kinek ottani ősi kastélyában tartottuk pihenőnket; elébb megtekintve a történelmi nevezetességű szikszói protestáns templomot, merész góth alakú pilléres boltíveivel, s aztán kielégítve archaeolog szomjunkát mindenféle krónikák és feliratos képek halmazain. A szikszói népviseletet is igen érdekesnek találtam.

Másnap reggel szeretetreméltó házigazdánk kocsin küldött át bennünket Boldogköváralljára, hol a legújabbán kinevezett zászlós úr, Péchy Manó gróf, tartja igazi magyar főúrhoz méltó udvarát.

Itt is lerajzoltam az érdekes várromot, mely a vasúton elhaladók figyelmét is fel szokta költeni. A kastélyban sok érdekes arczképre akadtam. Maga az egész kastély is, templomával, sírboltjával, leírásra méltó tárgy.

Aztán meg még valami. Ezek a mi régibb korból való főuraink, mind megannyi bizományosai a multakat jellemző adatoknak: emlékezetük egész kincsbánya annak, a ki előtt megnyilik. Én őszintén megvallom, hogy azért szeretek hozzájuk járni, hogy mint a virágról virágra szálló méh, összehordom tőlük a mult kor rajzait, a mit úgy, mint ők, senki sem ismer.

Innen még azon éjjel, nyolczadnapra, visszautaztam Budapestre.

Meg is adtam az árát. Most itt kinlódom egy kegyetlen nagy grippével. — Hanem hát — megéri!

TARTALOM.

I. kötet.

	Lap
A márcziusi fiatalság. (Visszaemlékezés)	1
A látható Isten	20
Életem legszomorúbb napjai. (Naplótöredékek)	33
Feltámadunk	60
Az én színpadi életem....	63
A csendes évek története	72
Márczius tizenötödike (1867)	93
Huszonöt év múlva (1873)	96
Magyar költők sorsa (1854)	101
Magyar színészet a legrégibb időkben. (A legöregebb színészek egyikének jegyzetei után)	107
Népszokások a magyar színészek országából	112
Tököli emlékünnepe Újvidéken. (Augusztus 29-én)	116
A királyi estélyen	124
Az udvari bálról	135
A trónörökös-pár elfogadási napja Budavárában	138
Fogadalmi templomfelszentelés és színházi díszelőadás....	143
Liszt hangversenye	147
A míg a termő rügyből körte lesz, vagy mennyi mindenkinek van beleszólása a szegény kertész dolgába....	151
Bálványos-vár a trónörökös főhercegi párnál....	155
Egy nap Arany Jánosnál	159
Az én kortársaim	165
A szellem meghamisítása	200
Petőfi és ellenségei	207
A Petőfi-megjelenések rejtélyének megoldása	218
Egy magyar költő életéből	221
A jó öreg asszony	253
Deák Ferencznél (1875 szeptember 10-én)	274
József főherceg családja körében	279
Szüreti multság Alesuthon	283

	Lap
Királyéknál	288
Rezső trónörökös írószobája	293
Én és a zsidók	295
Szerkesztési kuriózumok	302
Magyar színészek életéből	307
Az erdei dal	309
A magyar néplhumorról	313
Milyen demokraták vagyunk mi? (Füredi prédikáció)	331
A diplomacia	342
Tekintetes koldusné asszonya. (Szomorú történet)	344
Minta színbirálat vagy «ez az út a halhatatlanságra»	349
Utolsó napjai a fürdőidénynek	353
Színházi publikumfogás fürdőn	360
A Jakli. (Természethistóriai rajz)	366
Ha az ember híressé lesz	375
A pathologicophisiologiai pöreset	382
Egy beteg ember éjjeli mulatsága fürdőn	384
A holt ember	387
Tolvaj história	389
Hogyan fogy el magától a porzó? vagy az új török kölesön	392
Két óra egy újságíró élményeiből, a ki állandó helylyel biztosított	396
Azokról a «spitzlik»-ről	400
Kiliameron. (Ezer novella)	403
1. Ez a világ sorja	403
2. A rejtélyes csontváz	405
3. A bámulatos juhász	407
4. Az ezüst ibrik	410
Mikor ebédre hívsz valakit, megmondd, hogy hová?	412
Melyik hát a jobbik?	414
Ez előtt	418
A koldús veréb	421
Töredelmes vallomás	424
Ki hát az a Kakas Márton?	428

II. kötet.

Párbaj a csatatéren	1
A zsolezai hős	4
Egy világító sugár	10
A Burg fehér asszonya	13
III. Napoleon Pesten	16

Életképek :	Lap
I. A szegedi vésznapok	19
II. Gonosz háznak gonosz vége	23
III. Egy népnevelő	25
IV. Egy nevezetes gazda honunkban	28
V. Az orosz czárról	33
Egy vers története	35
Adomák Széchenyi Istvánról	38
Rabló kaland. (Igaz történet)	41
Egy ember, ki gyalog járta meg Párist	47
Hinni és nem hinni	51
Sylvesteréj utolsó percze	56
A hosszú álom	59
Egy ember, a ki nem akar koronázni	66
Szeged : I. A romtemető	70
II. Az illovai malom	72
III. A szádfal	74
IV. A magyar Zuidersee	76
V. Az Öthalom	78
VI. Az otthon — ház nélkül	80
VII. A szivattyúk	81
VIII. A hét választófejedelemnél	83
IX. A szegedi legenda	86
Két lángész egy házban	87
A vén huszárkapitány	101
Ideális és praktikus	113
Két milliomos	123
Ismeretlen nagy emberek	126
I. A tátos	127
II. A ki a kör négyszögítését feltalálta	131
III. A tudomány bolondja	133
IV. Három vármegye örököse	139
A sok-ember	144
Egyszerre nagygyá lenni	147
Az ellenséges koponyák	149
Milyen a török nép	162
Török poézis : I. Az örök harez	165
II. Az első harangszó Sztambulban	167
Különböző életleírások	171
Oda fent és oda alatt. (Kitépott lapok két színész nő napló-jából.)	177
Egy titkos drámaíró kinszenvedései. (Siralmas történet egy levélben)	185

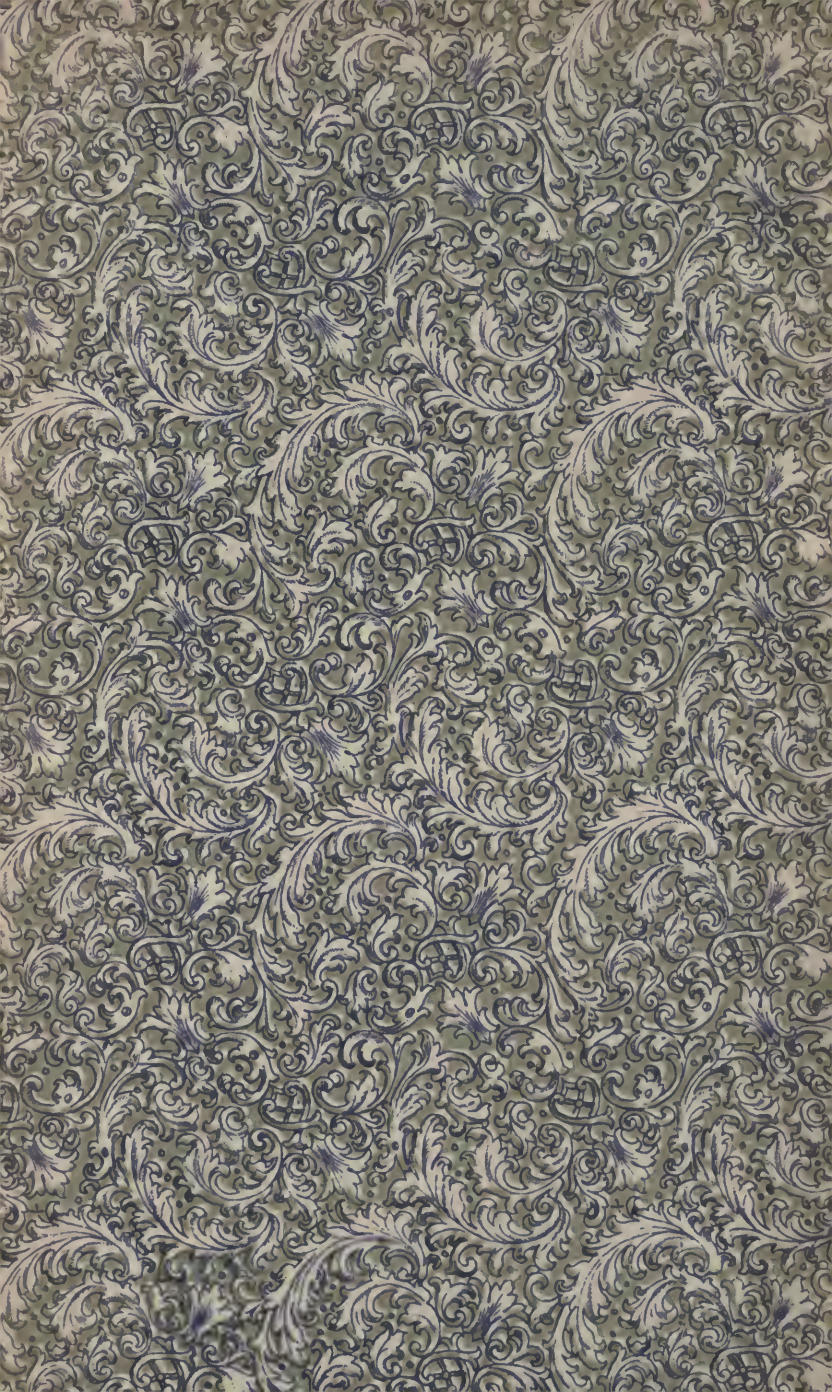

	Lap
Bethlen Gábor egy táncza. (Történelmi adoma régi adatok nyomán)	205
Pénz elrepül. (Nem írta ezt senki, mert ez igaz történet)	208
Kész regénytárgy	215
Egy család drámája	225
A szegedi életmentők	231
Az első alapkö	237
Széchenyi megszűnt e földön élni!	240
Vörösmarty Mihály	242
Vörösmarty sírjánál	244
Teleki László meghalt	247
Batthyány temetése napján (1870 június 9-én)	251
Nyáry Pál halálakor (1871 április 21-én)	253
Nyáry Pál emléke	255
Deák Ferencz temetése előtt	265
Almásy Pál meghalt (1882)	269
Bernát Gáspár	272
Szigligeti	274
Kakas Márton arcképesarnoka (1865)	278
Falk Miksa	278
Péter Pál. (Pompéry)	280
Arany János	282
Érkövy	284
Robbogatyi Uzindur	285
Greguss Ágost	287
Ipolyi Arnold	289
Bécezy Károly	291
(U.) Úrházy	293
Gyulai Pál	295
R. M. válogatott levelei	297
Bernát Gáspár	298
Girókuti Ferencz	300
Ballagi Mór	301
Kemény Zsigmond	303
Reményi Ede	304
Pákh Albert	306
Brassay	307
Degré Alajos	309
Lonkay Antal	311
A három Csák. (Históriai álmom)	314
Kakas Márton levele saját magához (1860)	318
Liszt Ferencz hangversenye	326

Boka Károly hegedűje	330
A prenumeráció különféle stádiumai Magyarországon. (Hisztoriko-statisztikai értekezés Kakas Mártontól)	333
Egy fiatal naptárszerkesztőhöz	338
Kakas Márton a pokolban	345
Kakas Márton a műtárlatban	350
Az örök béke! vagy miket fogunk olvasni az európai hírlapokban 1959-ben, a midőn száz esztendeig nem volt már háború	354
A bölcс tanácsbírák	360
A száműzött «Z»	363
Intő prédikáció, melyet tartott Dugdelmár vajda az ő cigány fajrokonaihoz, kik Bécsbe mentek fel lopni, s rajta vesztek (1862)	366
Politikai érzület a legalacsonyabb osztályoknál (1862) ..	368
Az exequálhatatlan	371
A párisi divat	374
Egy új színpad	376
Vámbéry egy estélyen	379
Kakas Márton válogatott levelei a Vasárnapi Ujság szerkesztőségéhez	383
I. Szerelmes az ördög. (Ballet öt felvonásban) ..	384
II. Török János. (Dráma)	387
III. Tell Vilmos. (Opera Rossinitől)	389
IV. Carrion. (Olasz dalművész föllépte)	392
V. Özvegy és proletár (Beöthy Lászlótól) és Megcsaltak a komédiások (Szerdahelyitől)	394
VI. Világ ura. (Dráma Szigligetitől)	397
VII. Gauthier Margit. (Francia dráma)	398
VIII. A kísértet. (Népszínmű Szigetitől és Szigetiért)	400
IX. Ristori utóférdalmak	403
X. Mátyás fia. (Históriai dráma Szigligetitől. Lendvay jutalma)	405
XI. Régi pénzek. (Szentpéteri jutalomjátéka)	407
XII. Mátyás diák. (Nyugdíjazottak föllépte)	409
XIII. Obsitos huszár. (Népszínmű Szigligetitől)	411
Üti képek.	
I. A befagyott Balaton, az ölelkező várromok	414
II. Azok a sok keresztek	415
III. A bécsi börzén	416
IV. A Reichsrathban	420
V. A bécsi hírlapokról	422

	Lap
VI. Berlin	425
VII. Bismarcknál	426
VIII. Írói és művészi körök Berlinben	433
IX. Német irodalmi viszonyok	437
X. A német írók otthon	440
XI. Képviselői körök	441
XII. A berlini magyarok	443
XIII. Villámvonat szekéren	446

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH
3273
A3
1898
v.2

Jókai, Mór
Eletembol

